

BİLGİ YÖNETİMİ

INFORMATION MANAGEMENT

Cilt/Volume 4 · Sayı/Issue 2 · 2021

e-ISSN: 2636-8544

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi(BİL-BEM)

BİLGİ YÖNETİMİ

INFORMATION MANAGEMENT

e-ISSN: 2636-8544

Cilt|Volume 4 • Sayı|Issue 2 • Aralık|December • Yıl| Year 2021

Yılda iki kez yayımlanmaktadır | Published semi-annually

Editör/ Editor

Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ

Editör Yardımcısı/ Co-Editors

Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA
Mehmet TORUNLAR
Burcu YILMAZ

Editör Kurulu/ Editorial Board

Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ
Prof. Dr. Fazıl GÖKGÖZ
Prof. Dr. Hayri SEVER
Prof. Dr. Hrvoje STANČIĆ
Prof. Dr. John GATHEGİ
Prof. Dr. Özgür KÜLCÜ
Prof. Dr. Özlem GÖKKURT DEMİRTEL
Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA
Doç. Dr. İbrahim ARPACI
Doç. Dr. Kırmız DALKIR
Doç. Dr. Nevzat ÖZEL
Dr. Öğr. Üyesi Banu Fulya YILDIRIM
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Altay ÜNAL
Dr. Sefer YAZICI
Öğr. Gör. Dr. Levent KUTLUTÜRK
Öğr. Gör. Dr. Özhan SAĞLIK
Öğr. Gör. Emine CENGİZ
Öğr. Gör. Kübra ZAYİM GEDİK
Öğr. Gör. Mehmet Oytun CİBAROĞLU
Öğr. Gör. Özlem YALÇINKAYA
Mehmet TORUNLAR
Burcu YILMAZ

Yabancı Dil Editörleri/ Foreign Language Editor

Prof. Dr. Özgür KÜLCÜ
Prof. Dr. Özlem GÖKKURT DEMİRTEL

Hakem Kurulu/ Referee Board

- Prof. Dr. Ahmet Oğuz İÇİMSOY, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ÖZÇAĞLAR, Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Asiye KAKIRMAN YILDIZ, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Bahattin KARADEMİR, Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent YILMAZ, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Coşkun POLAT, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Fatoş SUBAŞIOĞLU, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Fazıl GÖKGÖZ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza KANDUR, Antalya Bilim Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Sacit KESEROĞLU, Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Hayri SEVER, Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Hrvoje STANČIĆ, University of Zagreb
Prof. Dr. Hülya DİLEK KAYAOĞLU, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. İnci ÖNAL, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. İshak KESKİN, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. John GATHEGİ, South Florida University
Prof. Dr. Mehmet TOPLU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa SAĞSAN, Yakın Doğu Üniversitesi
Prof. Dr. Niyazi ÇİÇEK, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Oya GÜRDAL, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Özgür KÜLCÜ, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Özgür YILMAZEL, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem GÖKKURT DEMİRTEL, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Sacit ARSLANTEKİN, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Serap KURBANOĞLU, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Tuba ÇAVDAR KARATEPE, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Tülay OĞUZ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Türksel KAYA BENGŞİR, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Umut AL, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit KONYA, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yasemin GÜLBAHAR, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ALTAY, Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Burçak ŞENTÜRK, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Hale ILGAZ, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Huriye ÇOLAKLAR, Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Fikret ARI, Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Gaye BAYCIK, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Gülten ALIR, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Güray SOYDAN, Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Güssün GÜNEŞ, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Halit Buluthan ÇETİNTAŞ, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Işıl İlknur SERT, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim ARPACI, Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Kasım BİNİCİ, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Kımız DALKIR, McGill University
Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Nevzat ÖZEL, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Semra GÜNDÜÇ, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Şahika EROĞLU, Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Tolga ÇAKMAK, Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz ERDOĞAN, Antalya Bilim Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Banu Fulya YILDIRIM, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Elif YILMAZ ŞENTÜRK, Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Halise ŞEREFİOĞLU HENKOĞLU, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Haydar YALÇIN, Ege Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YÜCE, Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Lale ÖZDEMİR ŞAHİN, Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Malik YILMAZ, Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehlika KARAGÖZOĞLU ASLIYÜKSEK, Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Altay ÜNAL, Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bilge Kağan ÖNAÇAN, İstanbul Okan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nermin ÇAKMAK, Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Salim IŞIK, Özyeğin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Semanur ÖZTEMİZ, Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye AKÇA, Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Türkay HENKOĞLU, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vural ÇELİK, T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi
Dr. Aybike TUNÇ, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Cengiz AYDIN, Kültür ve Turizm Bakanlığı
Dr. Arş. Gör. Demet IŞIK, Ankara Üniversitesi
Dr. Arş. Gör. Erdiç ALACA
Dr. Erkan AKDOĞAN, Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Gör. Levent KUTLUTÜRK
Dr. Metin TURAN, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
Dr. Arş. Gör. Neslihan ER-KOÇOĞLU, Ankara Üniversitesi
Dr. Safa Burak GÜRLEYEN, Kara Kuvvetleri Komutanlığı
Dr. Sefer YAZICI, Türkiye Büyük Millet Meclisi
Dr. Şenol KARADENİZ, Kültür ve Turizm Bakanlığı
Dr. Öğr. Gör. Özhan SAĞLIK, Bursa Uludağ Üniversitesi
Dr. Zeynep GÖRMEZOĞLU, Bezmialem Vakıf Üniversitesi

Dergimiz 8. Sayısında (4. Cilt 2. Sayı) Hakemlik Yapanlar

Prof. Dr. Bülent Yılmaz, Prof. Dr. Coşkun Polat, Prof. Dr. Hasan Sacit Keseroğlu, Prof. Dr. Mehmet Toplu, Prof. Dr. Oya Gürdal, Prof. Dr. Özlem Gökkurt Demirtel, Prof. Dr. Tülay Oğuz, Prof. Dr. Umut Al, Doç. Dr. Ahmet Altay, Doç. Dr. Alpaslan Hamdi Kuzucuoglu, Doç. Dr. Burçak Şentürk, Doç. Dr. Fikret Arı, Doç. Dr. Güssün Güneş, Doç. Dr. Haydar Yalçın, Doç. Dr. Mehmet Ali Akkaya, Doç. Dr. Nevzat Özel, Doç. Dr. Semanur Öztemiz, Doç. Dr. Tolga Çakmak, Dr. Öğr. Üyesi Banu Fulya Yıldırım, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Altay Ünal ve Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye Akça hocalarımıza katkıları için teşekkür ederiz.

Ankara Üniversitesi Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi (BİL-BEM) tarafından yayımlanan dergi hakemli ve bilimsel bir dergidir. Disiplinler arası yaklaşımla bilgi yönetimi, belge yönetimi, arşiv yönetimi ve bilişim sistemleri alanında özgün bilimsel araştırma makaleleri ile uygulama deneyimlerini içeren çalışmaları yayımlayarak bilimsel çalışmaların artırılmasını ve yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır.

Bilgi Yönetimi Dergisi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda 2 kez elektronik olarak yayımlanmaktadır. Açık Erişim olarak yayımlanan dergi, 2018 yılı itibariyle TR DİZİN’de taranmaktadır.

Dergi, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Kullanıcılar bu lisans kapsamında, lisans sahibine atıfta bulunarak eseri dağıtabilir, kopyalayabilir, üzerinde çalışmalar yapabilir, yine sahibine atıfta bulunarak türevi çalışmalar için eseri kullanabilir.

Yönetim Yeri |Managing Office

Ankara Üniversitesi Rektörlüğü
Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi (BİL-BEM)
Gölbaşı 50. Yıl Yerleşkesi
BEYAS Binası 06830 Gölbaşı/ANKARA

İletişim

Ad: Bilgi Yönetimi Dergisi
E-posta: bydergisi@ankara.edu.tr, bydergisi@gmail.com
Telefon: 0312 484 51 89

Cilt: 4 • Sayı: 2 • Aralık • Yıl: 2021

Volume: 4 • Issue: 2 • December • Year: 2021

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Editörden... / Editorial...

Küreselleşen Veri ve Bilgiyi Anlamak / Understanding Globalizing Data and Information
Fahrettin ÖZDEMİRCİ..... ii

Hakemli Makaleler / Refereed Articles : Araştırma Makalesi/ Research Article

Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü Öğrencilerinin Oyunlaştırmaya Yönelik Algı ve Motivasyonunun Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma/ A Study on Identifying the Perception and Motivation of Students of the Department of Management Information Systems

Demet SOYLU, Özgür KÜLCÜ..... 128

The Visionary Pros of Artificial Intelligence in Museum Education/ Müze Eğitiminde Yapay Zekânın İleriye Dönük Avantajları

Aslı Asiye ASLAN, Ayşe İLHAN..... 149

Osmanlı Devleti'nde Ruhsatsız Kitap Basımı ve Telif Hakkı İhlali Suçları/ Unlicensed Book Printing in the Ottoman Empire and Crimes of Copyright Violation

Sinan SÜMBÜL..... 163

Türkiye'de Halk Kütüphanesi Yönetim ve Hizmet Yapısının Yenilikçi Örgüt Kültürü Açısından Değerlendirilmesi ve Yenilikçi Örgüt Kültürü Stratejisi ve Eylem Planı Önerisi/ Evaluation of the Structure of Public Library Management and Service in terms of Innovative Organizational Culture in Turkey and Innovative Organizational Culture Strategy and Action Plan Proposal

Erdoğan ALACA, Bülent YILMAZ..... 186

Bilgi Kaynağı ve Bilgiye Erişim Aracı Olarak İnternet Algısı: Kuşaklararası Yaklaşım Farklılığının Karşılaştırılması/ Perception of Internet as an Information Source and a Tool of Access to Information: Comparison of Approach Differences Between Generations

Mehmet Ali AKKAYA..... 222

Akademisyenlerin ResearchGate ve Google Scholar Citations Kullanımları: Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri Üzerine Bir İnceleme/ Academics' Use of ResearchGate and Google Scholar Citations: A Study on the Information and Records Management Departments in Turkey

Demet IŞIK..... 240

Öğretim Programlarında Sağlık Okuryazarlığının Yeri: Kütüphanelerin ve Kütüphanecilerin Artan Önemi/ Health Literacy in Curricula: The Increasing Importance of Libraries and Librarians

Özlem ŞENYURT..... 264

Arşivler ve Yapay Zekâ/ Archives and Artificial Intelligence

Hasan ÖZTÜRK..... 283

Tanıtım-Değerlendirme

Yirmi İki Mürekkep Damlası: Osmanlı Sosyal ve Kültür Tarihi Üzerine Sohbetler/ 22 Drops of Ink: Conversations on the Social and Cultural History of the Ottoman Empire

Burcu YILMAZ..... 301

Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı ve Mesleki Uygulamalar/ Medical Documentation and Secretarial Program and Professional Practices

Burcu YILMAZ..... 305

Arşiv ve Arşivcilik: Kuram, Strateji ve Uygulamalar/ Archiving and Archiving: Theory, Strategy and Practices

Burcu YILMAZ..... 307

Türkiye’de Halk Kütüphaneleri İçin Yenilikçi Örgüt Kültürü ve Stratejisi/ Innovative Organizational Culture and Strategy for Public Libraries in Turkey

Burcu YILMAZ..... 309

Haberler /News

Tebrik / Ahmet ALTAY, Huriye ÇOLAKLAR, Kasım BİNİCİ, Levent KUTLUTÜRK, Özhan SAĞLIK/ Greeting / Ahmet ALTAY, Huriye ÇOLAKLAR, Kasım BİNİCİ, Levent KUTLUTÜRK, Özhan SAĞLIK

Burcu YILMAZ..... 310

Cilt: 4 Sayı: 2 Yıl: 2021

e-ISSN: 2636-8544

Hakemli dergidir.

Yılda 2 sayı (Haziran-Aralık)
yayınlanır.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Sahibi

Ankara Üniversitesi Bilgi Yönetim
Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi
Güvenliği Merkezi (BİL-BEM)

Editör

Fahrettin ÖZDEMİRÇİ

Editör Yardımcıları

Bahattin YALÇINKAYA

Mehmet TORUNLAR

Burcu YILMAZ

Yabancı Dil Editörleri

Özgür KÜLCÜ

Özlem GÖKKURT DEMİRTEL

Yönetim Yeri:

Ankara Üniversitesi
Bilgi Yönetim Sistemleri
Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği
Merkezi (BİL-BEM)
Gölbaşı 50. Yıl Yerleşkesi
BEYAS Binası 06830
Gölbaşı/ANKARA

İletişim:

bydersisi@ankara.edu.tr

bydersisi@gmail.com

bilbem@ankara.edu.tr

Tlf: (0312) 484 51 89

Editörden...

Küreselleşen Veri ve Bilgiyi Anlamak...

Bilgi, düşüncelerin duygularla işlendiği bir sanat ürünü olarak varlık bulur dünyamızda, çağımızda; bu sanat ürününden mahrum kalmamak gerekir. Günümüzde dünya baş edebileceğinden daha fazla bilgiyle karşı karşıyadır. Bilgi yönetilemez ise ya da bilginin yönetilebilmesi için gerekli teknik altyapı sağlanamazsa ve yeterli bilgi yöneticisi yetiştirilemez ise dünya bilgi bolluğu içinde cehaletten boğulacaktır.

Güç artık küresel pazarların elinde, insanlara ilişkin olayları ekonominin yanı sıra artık veri ve bilgi; uluslararası ilişkileri ise küreselleşmiş veri ve bilgi pazarları belirliyor. Küreselleşen veri ve bilgi pazarı küresel şirketlerin ana sermayesi haline geliyor. Bu durum küresel şirketlerin, elinde bulundurduğu hassas ve kişisel verileri sıkıştığı anda şirketlerinin acil durum sermayesi olarak kullanmasına yol açabilir.

Bellek insanın kişisel kimliği için hayatiyse, arşiv/veri merkezi de kurumun kimliği için o kadar hayatidir. Veri ve bilginin kendi kendini idare etmeye muktedir olduğunu kimse savunamaz, veri ve bilginin yönetilmeye ihtiyacı vardır. Ancak bu yönetim, veri ve bilginin yapay zekayı üretmesini sağlayarak kendini yönetebilir hale getirebilir.

Veri ve bilgiyi tanımlamadaki sorun nedir? Veri ve bilgiyi yakın mesafeden teknik bir bakış açısıyla tanımlayabilirsiniz; bağlama bakmak için biraz geri çekilebilirsiniz ya da iyice geri çekilip bağlam ve sonuçlara bakabilirsiniz. Bağlam ve sonuçlara bakmadan yalnızca teknik bakış açısı üzerinde ısrarda bulunmak veri ve bilgi çağında cahillikten başka bir şey değildir.

Veri ve bilgiye dair yüzlerce, hatta binlerce başka başka tanımdan ve bakış açısından bahsetmek mümkündür. Bunlardan en teknik olanı, basitçe depolama ve erişim maliyetlerindeki düşüşün ve hızın üretim ve tüketimi hızlandıracağıdır. Ancak bunun nitelikli veri ve bilgi üretimi ve tüketimi anlamına gelmediğini de bilmek gerekir. İnsan etkileşimini birbirinden ayıran zaman ve mekân engellerinin teknoloji ve iletişim aracılığıyla ortadan kalkıyor olması, üretilen veri ve bilgiye daha hızlı erişilmesini sağlamakla birlikte daha hızlı okunmasını, daha iyi anlaşılmasını sağlamamaktadır.

Küreselleşen veri ve bilgi; toplumun, siyasetin ve ekonominin tüm alanlarını dönüştürmektedir. Sonuçta klavye kullanmayı bilen herhangi biri, bir amatör bile, hakkında kimin ne söylediğini yakalayabilir. Artık önemli olan salt kimin ne söylediği değil konuya ilişkin söylenenlerin anlam ve etkileridir, yaşamlarımızı nasıl etkilediğini anlayabilmektir.

Teşekkür

Bilgi Yönetimi Dergisi, 4'üncü yılında 8'inci sayısıyla okurlarıyla buluşuyor. Bu sayının zamanında yayınlamasını sağlayan araştırmacı yazarlarımıza, vakitlerini ayırarak kısa sürede makaleleri inceleyip, sürecin aksamadan devamını sağlayan editörlerimize ve bu sayıya hakemlik yaparak zamanlarını ayıran, görüş ve değerlendirmelerini bizlerle ve yazarlarla paylaşarak katkı sağlayan Prof. Dr. Bülent Yılmaz, Prof. Dr. Coşkun Polat, Prof. Dr. Hasan Sacit Keseroğlu, Prof. Dr. Mehmet Toplu, Prof. Dr. Oya Gürdal, Prof. Dr. Özlem Gökkurt Demirtel, Prof. Dr. Tülay Oğuz, Prof. Dr. Umut Al, Doç. Dr. Ahmet Altay, Doç. Dr. Alpaslan Hamdi Kuzucuoğlu, Doç. Dr. Burçak Şentürk, Doç. Dr. Fikret Arı, Doç. Dr. Güssün Güneş, Doç. Dr. Haydar Yalçın, Doç. Dr. Mehmet Ali Akkaya, Doç. Dr. Nevzat Özel, Doç. Dr. Semanur Öztemiz, Doç. Dr. Tolga Çakmak, Dr. Öğr. Üyesi Banu Fulya Yıldırım, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Altay Ünal ve Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye Akça'ya verdikleri destek ve sağladıkları katkı için ayrı ayrı teşekkür ediyoruz.

Dergimizin Hakem Kurulu üyeliğini kabul eden Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nden Prof. Dr. Ahmet Oğuz İçimsoy, İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nden Prof. Dr. Hülya Dilek Kayaoğlu, Prof. Dr. İshak Keskin ve Prof. Dr. Ümit Konya, Çukurova Üniversitesi İşletme Bölümü'nden Doç. Dr. Bahattin Karademir, Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nden Doç. Dr. Halit Buluthan Çetintaş, Dr. Öğr. Üyesi Malik Yılmaz ve Dr. Öğr. Üyesi Nermin Çakmak, Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Elif Yılmaz Şentürk, Dr. Öğr. Üyesi Mehlika Karagözoğlu Aslıyüksek ve Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye Akça, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nden Dr. Erdiñç Alaca, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nden Dr. Levent Kutlutürk, Bursa Uludağ Üniversitesi'nden Dr. Özhan Sağlık, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan Dr. Cengiz Aydın ve Dr. Şenol Karadeniz'e ayrı ayrı teşekkürlerimizi iletiyoruz.

Ayrıca Dergimiz Editör Kurulu'na yeni katılan Dr. Levent Kutlutürk'e sağlayacağı katkılar için şimdiden teşekkür ederiz.

Dergimizin 2021 yılına ait 4. cilt 2. sayısında, birbirinden değerli 8 hakemli makaleye yer verilmektedir. İlgi çekici konuların işlendiği bu sayımızın çıkarılmasını sağlayan yazarlarımıza, editörlerimize ve hakemlerimize teşekkür ederiz.

Yeni yılda gelecek sayılarda buluşmak üzere...

Saygılarımla,

10.12.2021, Gölbaşı-Ankara
Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ
Editör
BİL-BEM Müdürü

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 4 Sayı: 2 Yıl: 2021

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 15.04. 2021
Kabul tarihi: 18.06. 2021
Erken görünüm: 24.08.2021
Yayınlanma tarihi: 31.12. 2021

Article Info

Date submitted: 15.04. 2021
Date accepted: 18.06. 2021
Date early view: 24.08.2021
Date published: 31.12. 2021

Anahtar sözcükler

*Oyunlaştırma, Yönetim
Bilişim Sistemleri Bölümü,
Algı, Motivasyon*

Keywords

*Gamification, Department of
Management and
Information
System, Perception,
Motivation*

DOI numarası

10.33721/by.916641

ORCID

0000-0002-2005-6875 (1)
0000-0002-2204-3170 (2)

Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü Öğrencilerinin Oyunlaştırmaya Yönelik Algı ve Motivasyonunun Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma*

*A Study on Identifying the Perception and Motivation of
Students of the Department of Management Information
Systems*

Demet SOYLU

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
Araştırma Görevlisi, dsoylu@ybu.edu.tr

Özgür KÜLCÜ

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi,
kulcu@hacettepe.edu.tr

Öz

Oyunlaştırma, dijital çağın yenilikçi eğitim metodolojilerinden biridir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte farklı disiplinlerde kullanılmaya başlanan oyunlaştırmayla, ciddi olan, yeterince eğlenceli olmayan içeriklerin oynusu bir tasarım ile hedef gruba iletilmesi amaçlanmaktadır. Günümüzde, Z kuşağının değişen öğrenme davranışlarına uygun öğrenme ortamları ve müfredat içeriği tasarlanması da gerekli hale gelmiştir. Bu noktada da oyunlaştırma kilit bir araçtır. Başarılı ve etkin oyunlaştırılmış tasarımların yapılabilmesi için hedef grubun beklenti ve fikirlerini dikkate almak önemlidir. Öğrencilerin beklentilerini karşılayan öğrenme ortamlarında öğrencinin motivasyonu yükselecektir ve bu şekilde de yüksek performans göstermesi mümkün hâle gelecektir. Bu çalışma, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü 2. sınıf öğrencilerinin oyunlaştırmaya yönelik algı ve motivasyonunu ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada betimleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında “Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemi lisans öğrencilerinin oyunlaştırmaya yönelik algı ve motivasyonu nedir?” sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında beş bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Araştırma evrenini 337 öğrenci oluşturmaktadır. Anket 43 öğrenciye uygulanmıştır. Çalışma sonucunda öğrencilerin çoğunluğunun oyunlaştırmaya yönelik olumlu bir algı ve tutuma sahip olduğu ve derslerin oyunlaştırılmasını istedikleri tespit edilmiştir.

Abstract

Gamification is one of the innovative educational methodologies of the digital era. The gamification which has begun to be used in different disciplines with the development of information and communication technologies aims to transmit the contents that are critical but not entertaining enough to the target group through a playful design. In order to adapt to the digital era, it has become a necessity to design learning environments and curriculum content in accordance with the changing learning behaviors of Generation Z. At this point, gamification is a key tool. Also, it is important to take the expectations and opinions of the target group into consideration to make successful and effective gamified designs. In learning environments meeting the expectation of students, motivation and therefore, performance of the student will be higher. This study was carried out in order to reveal the perception and motivation of 2nd grade students studying in the Department of Management Information Systems in Ankara Yıldırım Beyazıt University. In this study, descriptive method was used.

*Bu çalışma Demet Soylu tarafından Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde yapılan doktora tezi kapsamında gerçekleştirilmiştir.

**Bu makalenin araştırma ve yayın süreci “Araştırma ve Yayın Etiğine” uygun şekilde yürütülmüştür.

The research question was formulated as “What is the perception and motivation of the students of Department of Management Information Systems of Ankara Yıldırım Beyazıt University?”. Within the frame of the study, a survey form comprised of five sections was used. The research population is comprised of 337 students. The survey was employed to 43 students. As a result of the study, it was found out that majority of the students had a positive perception and attitude towards gamification and they prefer that the courses should be gamified.

1. Giriş

Oyunlaştırma, 2002 yılında bilgisayar programcısı ve oyun tasarımcısı olan Nick Pelling tarafından ortaya atılmıştır. Günümüzde de giderek popülerliği artmaktadır. Oyunlaştırma tıp, işletme, mühendislik, halkla ilişkiler, yönetim, bilişim ve uluslararası ilişkiler gibi alanlarda yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. İş yaşamı ve iş süreçlerinin daha iyi bir şekilde yönetilmesini sağlamak için kullanılan oyunlaştırma, günlük yaşamımızda sıklıkla karşılaştığımız uygulamalardan biri olmaya başlamıştır. Oyunlaştırmanın kullanıldığı alanlardan biri de eğitimidir. Optimal eğitim ve öğretim performansının sağlanmasında kullanılan oyunlaştırma, öğrenme ortamlarının ve pedagojik yaklaşımların yenilikçi bir şekilde tasarlanmasını sağlayan bir metodolojidir. Oyunlaştırma, öğrenme stratejisinin etkin hâle getirilmesini sağlayan işlevsel bir araçtır. Hem öğrencilerin derse katılım konusunda motivasyonlarını hem de öğrenme içeriğinden elde edilen performansı artırmayı sağlamaktadır. Bir başka deyişle, oyunlaştırma öğrencilerin derse katılımlarını kolaylaştırmaktadır ve onları öğrenme sürecine dâhil etmektedir.

Günümüzde, özellikle dijital çağın ana dilini konuşan Z kuşağının eğitiminde, etkileşimli pedagojik yöntemlerin kullanılması ön plana çıkmıştır. Prensky'nin deyişiyle “dijital yerli” olarak adlandırılan bu kuşak, geleneksel eğitim yöntemleriyle verilen öğrenme ortamlarında hızlı bir şekilde sıkılmaktadır ve eğitim faaliyetlerine dâhil olmakta zorluk çekmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte öğrenme davranışları ve alışkanlıkları değişen Z kuşağının öğrenme gereksinimlerine yanıt verebilmek için, farklı pedagojik yöntemler gerekli olmuştur. Bu kritik boşluğun doldurulmasında oyunlaştırılmış eğitim materyalleri ve yöntemleri önemli rol oynamaya başlamıştır. Yapılan çalışmalarda, oyunlaştırmanın okul ortamında sıklıkla yaşanan motivasyon kaybı ve öğrenme ortamına katılımı zorlanma gibi sorunları çözüme etkili olduğu saptanmıştır (Lee and Hammer, 2011, s.1; Denny, 2013, s.763; Titus ve Ng'ambi, 2014, s.2.; Su ve Cheng, 2015, s.1; Zainuddin ve diğ., 2020, s.2). Parker(2003)'ün de belirttiği gibi, oyunlar öğrenme faaliyetini etkileyici ve motive edici kılmakta, öğrencilerin dersi bırakması gibi sorunların önüne geçmektedir. Oyunlar, öğrencilerin dersi daha eğlenceli ve etkin bir şekilde öğrenmesini sağlamaktadır (Zainuddin ve diğ., 2020, s.2). Fiziksel oyunların yanı sıra dijital oyunlar da oyuncuların rozet, ödüller, liderlik cetveli gibi unsurlarla motive olmasını sağlamaktadır ve onları oyun sürecine dâhil etmektedir (Barata ve diğ., 2017, s.1). Aldemir ve diğ., 2018, s. 1), oyun ortamının sunduğu yarış, meydan okuma, hayal gücü, sosyalleşme gibi unsurlarla öğrenci motivasyonu ve katılımının sağlandığını belirtirken, Chang ve Wei (2016, s. 185), aynı zamanda oyunlardaki sanal eşyaların öğrencileri güdülediğini vurgulamıştır. Bu yeni öğrenme yöntemi ayrıca öğrencilerin kendi kişisel hızlarına ve bilişsel kapasitelerine göre öğrenmelerini sağlamaktadır (Reigeluth ve Squire, 1998, s. 41; Constantinescu, 2012). Öğrencilerin eleştirel düşünce ve problem çözme becerilerini geliştirmektedir. Oyunlar eleştirel becerilerin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Gerber ve Scott, 2011). Öğrencinin aktif olarak yer alabildiği oyunlaştırma ortamı, öğrencilerin keşif yolculuğuna çıkmasını sağlamaktadır (Lee and Hammer, 2011). Oyun ortamında oyuncular belirli bir davranışı veya eylemi tekrar etme şansına sahip olur ve yaratıcılıklarını geliştirebilir (McGonigal, 2011, s. 69). Oyunlaştırılmış bir deneyim, öğrencilerin öğrenme deneyiminin duygusal, bilişsel ve sosyal yönlerine olumlu açıdan katkıda bulunabilir (Lee ve Hammer, 2011, s.2).

1.1. Oyunlaştırma Kavramı

Oyunlaştırma kavramının, 1896 yılından 21. yüzyıla kadar süren tarihsel yolculuğu bulunmaktadır. Oyun insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Eski çağlarda oyun kişilerin duygu ve düşüncelerini ifade ettikleri bir iletişim ve etkileşim aracıdır. Yazının icadından önce insanlar oyunları kullanarak birbirleri ile iletişim kurmaya çalışmıştır. Bebeklik döneminden başlayarak kişinin hayatında yer alan oyunlar, yetişkinlik döneminde de işlevsel olmaya devam etmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki gelişmelerle birlikte de oyunlaştırma kavramı devreye girmiştir. Bir başka deyişle, 2010 yılında ise ödül ve teşvik sisteminin yazılım programlarına entegre edilmesi ile oyunlaştırma kavramı kullanılmaya

başlanmıştır ve kavramın sınırları çizilmeye başlanmıştır. Shannon, (2019) oyunlaştırma kavramının tarihçesini zaman akış içerisinde şu şekilde açıklamıştır;

“1896 *Yeşil Pullar*: Pazarlamacılar sadık müşterileri ödüllendirmek için satıcılara pullar satmıştır.

1908 *İzcilik Hareketi*: İzciler, başarılarından dolayı üyelerini rozetlerle ödüllendirmişlerdir. İzciler, herhangi bir faaliyette uzmanlaştığında, kurumun ilkelerine uygun olarak davrandığında ve özel etkinliklerde yer aldığı zaman rozet kazanabiliyordu.

1973 *Çalışanları teşvik etmek açısından oyunların gücü anlaşılmıştır*: 1973 yılında piyasaya sürülen *The Game of Work* Amerika Birleşik Devletlerinde Charles Coonrad tarafından üretkenliğin azalışına dikkat çekmek amacıyla yazılmıştır. Üretkenliğin yok oluşuna tanıklık eden Coonrad oyun ve eğlence unsurunu çalışanların zorlu sürecine çözüm olarak önermiştir.

1798 *Sosyal Video Oyunlarının Ortaya Çıkışı*: Roy Trubshaw ve Richard Bartle MUD1 (ilk çok kullanıcı Zindan oyununu) geliştirmiştir. Günümüz standartlarına göre metin tabanlı ara yüzünün etkileyici olmamasına rağmen, sosyal çevrimiçi oyunların ortaya çıkmasında bir dönüm noktası olmuştur.

1980 *Thomas Malone: What Makes Things Fun to Learn: A Study of Intrinsically Motivating Computer Games (Öğrenmeyi Eğlenceli Kılan Şeyler: İçsel Motivasyon Sağlayıcı Bilgisayar Oyunları Üzerine Bir Çalışma)* isimli çalışmayı yayınlamıştır.

1981 *Amerikan Hava Yolları*: Dünyanın ilk sık uçan yolcu programı olan AAdvantage isimli programı başlatmıştır. Bu girişim sık uçan yolculara ödüller vererek müşteri bağlılığını sağlamayı amaçlamıştır. Bu günümüz kafelerinde sıklıkla karşılaşılan bir uygulamadır.

1982 Akademisyenler oyunlaştırmanın potansiyel gücünün farkına varmıştır.

1983 *Holiday Inn*: İlk otel sadakat programını başlatmıştır.

1987 *Ulusal Araba Kiralama*: İlk araba kiralama ödül programını başlatmıştır.

1990 NES (Nintendo Eğlence Sistemi): Amerikan evlerinin %30'unda NES vardı. Yeni oyuncu kuşağı doğmuştur.

1996 Richard Bartle: Farklı kişilerin oyun oynamaya yönelik reaksiyonlarını belirlemek için video oyunları oyuncularını dört temel oyuncu tipiyle sınıflandıran “Who Plays MUAs” eserini yayınlamıştır. Bu oyuncu tipolojisi modeli birçok oyunlaştırma girişiminin dönüm noktası olmuştur.

1999 *Eğlence ciddiye alınmıştır*: Stephen W. Draper eğlencenin tüm yazılım tasarımının temel gereksinimi olması gerektiğini öneren bir makale yayınlamıştır. Milenyumun sonlarına doğru, oyun mekaniklerinin önemine farkına varılmaya başlanmıştır.

2002 *Oyunlaştırma ortaya çıkmıştır*: Nick Pelling -*oyunlaştırma*- kavramını ortaya atmıştır

2005 *İlk modern oyunlaştırma platformu tasarlanmıştır*: Rajat Paharia oyun mekaniği katmanı ekleyerek web sitelerinin ziyaretçi sayısını artırmak için Bunchball platformunu tasarlamıştır.

Evde Oyunlaştırma: Kevan Davis *Chore Wars*'ı geliştirmiştir. Rol yapma temalı oyunlarla, *Chore Wars* hem ebeveynlerin hem de çocukların ilgisini çekmiştir. Aileler arasında da oynanabilen bir oyun haline gelmiştir.

2009 *Oyunlaştırma: Burada, Orada, Her Yerde*. Kişilerin yeni yerler araştırmasına ve keşfetmesine olanak sunan bir uygulama olan Foursquare', sosyal bir araç olmasının yanı sıra kullanıcılarına verdiği rozetlerle iyi bir oyunlaştırma uygulaması örneği olmuştur.

2010 *Nathan Lands*: Oyun mekaniklerinin oyun dışı bağlamlarda kullanılması eylemini ifade etmek için *oyunlaştırma* terimini kullanmıştır.

2010 *DevHub*: Kendi websitesine puan sistemini ekleyerek site ziyaretçi sayısını %70 oranında artırmıştır.

2012 *45.000 Kişi*, Coursera üzerinden Profesör Kevin Warbach'ın çevrimiçi oyunlaştırma dersine katılmıştır.

2012 *Gartner*: 2014 itibari ile küresel kuruluşların %70'inin en az bir oyunlaştırılmış uygulamaya sahip olacağını öngörmektedir.

2013 *Oyunlaştırma beklenenden daha fazla kişiye ulaşmıştır*: Görüşme yapılan yönetici ve diğer kıdemli yöneticilerin %61'i çalışırken oyun molaları verdiklerini belirtmiştir.

2014 *Müşteri memnuniyeti artış göstermiştir*: 10 şirketten 9'u oyunlaştırma uygulamalarının başarılı olduğunu bildirmiştir.

2016- *Oyunlaştırmanın farkına varılmıştır ve önemsenmiştir*: Oyunlaştırmanın 2,8 milyar dolarlık bir endüstri alanı olacağı ön görülmektedir.

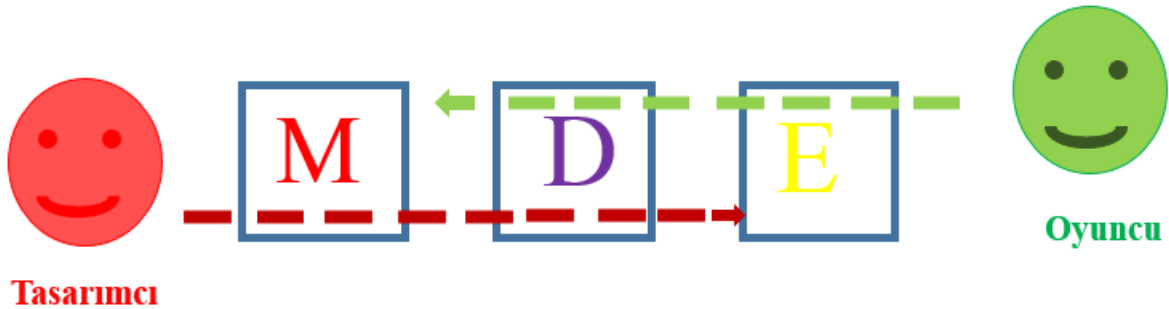
2017- *Oyunlaştırma beklentilerin ötesine geçmiştir*: İki yıl içerisinde, oyunlaştırmanın tahmini piyasa değeri 5,5 milyar dolara ulaşarak 2016 değerini ikiye katlamıştır.

Oyunlaştırma kavramının şekillendiği tarihsel süreçte farklı gelişmeler yaşanmıştır ve deneyimlenen her bir aşama bu metodolojinin alt yapısını inşa etmiştir. Oyunlaştırma kavramını tanımlarken “oyun” kavramının tanımını vermek önemlidir. Oyunlaştırmanın ne olduğunu anlamak için ilk önce İngilizce kelimeler olan ve Türkçe’de “oyun” anlamına gelen “game” ve “play” sözcükleri arasındaki farkı ayırt etmek gerekmektedir. “Play” kelimesinin kökeni Yunanca’da “çocuk” anlamına gelen “padiá” kelimesine dayanmaktadır ve bir ya da birkaç kurala sahip kendiliğinden gelişen eylemlerden oluşmaktadır. “Game” sözcüğü ise, belirli standartlar dâhilinde belirli hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik oyuna katılım anlamına gelen Latince kökenli “ludus” sözcüğünden gelmektedir. Oyun, sorunları çözmek ve engelleri aşmak için gerçekleştirilen gönüllü bir eylem ve girişimdir (Suits, 1978, s. 41; Ferrera, 2012, s.9, s.22.). Oyun, oyuncuların belirli görevlerin yerine getirilmesini sağlaması gereken, oyuncuların faaliyetlerini sınırlayan kuralları olan ve oyuncuların faaliyetleri ile performanslarına ilişkin geri bildirim veren bir etkinliktir (McGonigal, 2011, s.21). Ferrera (2012, s. 17), oyunların ölçülebilir sonuçları ve önceden belirlenmiş kuralları olduğunu vurgulamaktadır. Başka bir tanıma göre de oyun belirli amacı ve hedefi olan yapılandırılmış bir etkinliktir (Barr, Noble ve Biddle, 2007, s.181). Salen ve Zimmerman (2004), oyunu, oyuncuların yapay çatışma içinde yer aldığı ve ölçülebilir sonuçları olan bir etkinlik olarak tanımlamıştır.

Oyun ve oyunlaştırma kavramlarını ele alırken, “ciddi oyunlar” kavramına da açıklık getirilmesi önemlidir. Ciddi oyunlar, artırılmış gerçeklik ile simülasyona dayalı ve kazanmaya odaklanmış özelliklere sahip iken, oyunlaştırma ise kullanıcı katılım ve motivasyonunu teşvik eden oyunsu düşünce ve tasarım içermektedir (Hamari, Koivisto ve Sarsa, 2014, s. 240). Oyunlaştırma, oyun dışı bağlamlarda oyun unsurlarının kullanılmasıdır (Deterding ve diğ., 2011, s.1; Dominguez ve diğ., 2013, 380, s. 381; Turner, Dieksheide ve Anderson, 2014, s. 244; Ding, Er ve Orey, 2018; Zimmerling ve diğ., 2019). Koivisto ve Hamari (2014)’ye göre, oyunlaştırma oyunsu deneyimler yaratma sürecidir. Werbach (2014) ve Kim (2015) ise oyunlaştırmayı, oyun unsurlarının, mekanik ve dinamiklerinin oyun dışı bağlamlara uyarlanması ve dahil edilmesi olarak tanımlamaktadır. Kapp (2012), eğitim alanındaki

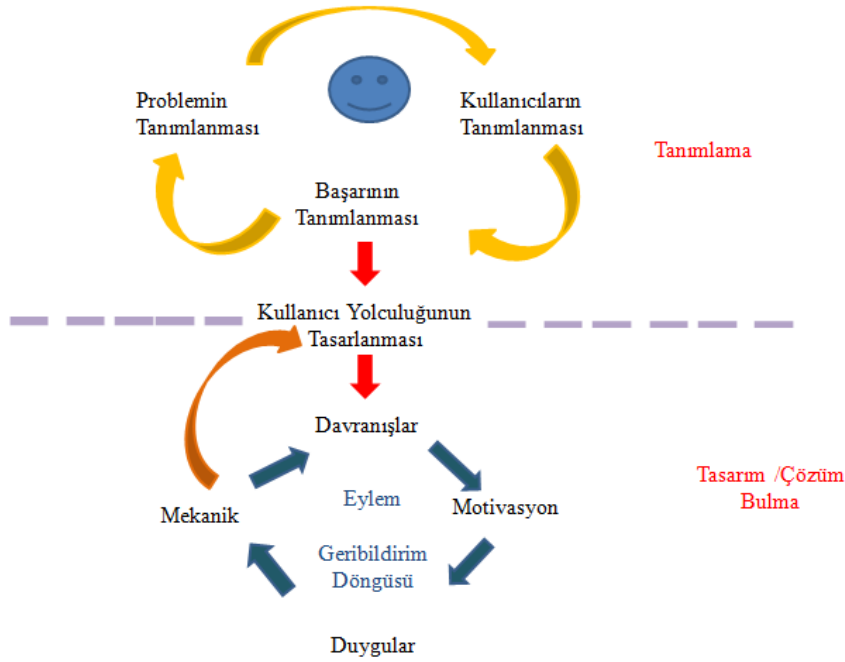
oyunlaştırmayı, öğrenme deneyimini hızlandırma, karmaşık konuları ve sistematik düşünceyi öğretme yöntemi olarak açıklamaktadır. Benzer şekilde Jagoda (2013) da oyunlaştırmayı geleneksel öğrenme etkinliklerinin oyun mekanikleri kullanılarak etkileşimli ve eylem-odaklı hâle getirilmesi olarak belirtmektedir. Optimal öğrenci performansına ulaşılmasında ve dersin hedeflenen öğrenme çıktılarının sağlanmasında önemli bir rolü üstlenen oyunlaştırma, ciddi konuların eğlenceli bir şekilde öğretilmesini sağlayan motivasyonel bir tasarımdır. Kingsley ve Grabner-Hagen (2015), oyunlaştırma kavramını 21. yüzyıl, müfredat ve eğitimin birlikte ele alındığı bir öğrenme ortamıyla ilişkilendirmiştir. Diğer taraftan da Hamari, Koivisto ve Sarsa (2014), oyunlaştırmanın motivasyonel unsurlarına odaklanmıştır ve oyunlaştırmayı davranış değişikliğini tetikleyen bir etmen olarak ele almıştır. Bu tanımları destekleyen nitelikle, Alsawaier (2017), oyunlaştırmanın beklenen öğrenme davranışlarının gerçekleşmesini sağlamak için öğrenme ortamına oyunlardan esinlenen unsurları yerleştirmek olduğunu söylemiştir.

Oyunlaştırma bağlamında oyun mekanikleri, oyun dinamikleri ve estetik kullanılmaktadır. *Mekanik, Dinamik, Estetik* (MDE) çerçevesine (Bkz.: Şekil 1) göre oyun tasarımcıları oyunları tasarlamaktadır ve oyuncular da bu oyunları oynamaktadır. Oyun tasarımcıları ve oyuncular arasında sürekli bir döngü bulunmaktadır. Bu süreç içerisinde, oyun mekanikleri oyunun işlevsel bileşenleri arasında yer almaktadır. Oyun içerisindeki oyuncular arasındaki yarış, işbirliği, oyuncunun şansı, oyun sırasında sistemden alınan geri bildirim, oyundaki meydan okumalar ve kazanılan eşyalar oyun mekanikleri arasındadır. Dinamikler de oyuncunun bu mekaniklerle etkileşim kurma ve mekanikleri kullanma şeklidir. Duygular, oyundaki sınırlılıklar (süre sınırlaması gibi), karakterin oyunda seviyeleri geçerek ilerlemesi ve karakterler arasındaki ilişkiler oyun dinamiklerini oluşturmaktadır. Estetik ise bu çift yönlü etkileşim sırasında oyuncunun hissettiği duygulardır (Zichermann ve Cunningham, 2011, s.36). Dinamik oyuncunun eylemlerini içerir ve oyun tasarımcısının kontrolünde olan bir durum değildir. Oyuncunun oyunlaştırılmış sistem ile etkileşim kurma şekli kişiseldir. Kişi, beklentilerine veya isteklerine göre oyunlaştırılmış sisteme farklı strateji ve tutumlarla yaklaşabilir (Mullins ve Sabherwal (2020), s. 125. MDE çerçevesi başarılı bir oyun tasarımı gerçekleştirilmesi için önemlidir. Oyun tasarımı gerçekleştirirken, oyun tasarımcısının oyuncuların oyundan neler bekleyebileceğini dikkate alması gerekir. Oyuncunun yaşamak istediği duygulara karşılık veren oyun mekanik ve dinamikleri, oyundaki estetik unsurunun sağlanmasına yardımcı olacaktır. Ekman (1972)'in altı kabul görmüş duygu listesi arasında korku, öfke, mutluluk, üzüntü, nefret ve şaşkınlık bulunmaktadır. Oyunlar da gerek tasarım özellikleri gerekse içeriğe ait senaryoları ile oyuncuların bu duyguları yaşamalarına olanak sunan bir mekanizma ortaya çıkarmaktadır. Mullins ve Sabherwal (2020, s.125, 126)'ın belirttiği gibi, başarılı oyun tasarımları oyuncuların özellikleri, sıklığı ve şiddeti farklılık gösterebilen hem negatif hem de pozitif duygularını tetiklemektedir. MDE çerçevesi duygu kavramının üzerine temellendirilmiş bir oyunlaştırma çerçevesidir. Bu çerçeve, insan davranışını tetiklemede duygusal deneyimlerin önemini vurgulamaktadır. Mekanik, dinamik ve estetiğin yanı sıra, oyun sistemini şekillendiren unsurlar vardır. Bunlar da avatar, rozet, liderlik cetveli, seviyeler ve sanal eşyalar olarak sıralanabilir.

Şekil 1. MDE çerçevesi (Hunicke, LeBlanc ve Zubek'e (2004) ait olan orijinal MDE çerçevesinden yeniden tasarlanmıştır.)

Tüm mekanikler, dinamikler ve unsurlarla birlikte oyun bir yolculuktur. Oyun tasarımında tasarımcının kullandığı mekanikler ile etkileşim kurmaktadır ve oyunu kullanmaya başlamaktadır. Mekanikler, oyuncuların davranışlarını şekillendirmektedir ve oyun oynama güdüsü yaratmaktadır. Böylece, kişi oyundaki serüvenine başlamaktadır (Bkz.: Şekil 2).

Şekil 2. Oyunlaştırma tasarım çerçevesi (Marcewski (2017)'ya ait olan modelden Türkçe'ye tercüme edilmiştir ve yeniden tasarlanmıştır)

Oyunlaştırmanın altında, davranış psikolojisi ve motivasyon kuramları yatmaktadır. Algılanan kullanılabilirlik ve kullanım kolaylığı, eyleme geçme konusunda bireylerin davranışsal niyetini etkilemektedir (Davis, 1989, s. 230). Oyunlaştırılmış bir platformda kullanıcının sistemin “kolay oynanabilirlik”, “oynanabilirlik”, “sistem kullanılabilirliği”, “oyunsu deneyim” gibi özelliklerini algıladığında, sistemi kullanımına yönelik ilgi ve merak düzeyi artış göstermektedir. Bir başka deyişle, algılanan oynanabilirlik özelliği sistemin kullanımına yönelik içsel motivasyonu sağlayabilir (Wang ve Wang, 2008, s. 788). Ayrıca oyunlaştırmayı geleneksel yaklaşımlardan ayıran motivasyonel araçlardan biri yarış faktörüdür (Nicholson, 2012). Motivasyon, davranışı tetikleyen, davranışın yoğunluğunu, yönünü ve istikrarını etkileyen kuramsal bir yapı taşıdır (Maehr ve Meyer, 1997, s. 3). Oyunların da hedeflenen öğrenme çıktılarına ulaşılması için, oyuncuyu motive eden bileşenlere sahip olunması önemlidir. Etkileşimli oyunlarda oyuncular sürecin ileri aşamalarını görmek ve öğrenmek için daha hevesli ve istekli olacaktır (Prensky, 2001).

2. Literatür Değerlendirmesi

Literatürde oyunlaştırma farklı disiplinler tarafından sıklıkla ele alınan konulardan biri olmaya başlamıştır. Hayatın ve sektörlerin farklı alanlarında kullanılan oyunlaştırma faaliyetlerinin gerek kapsamını, gerekse işlevselliğini belirlemek amacıyla çeşitli akademik araştırmalar ve projeler yürütülmüştür. Oyunlaştırmanın gelişimi, uygulandığı alanlar, oyunlaştırmanın öğrenci motivasyonu ve performansı üzerindeki etkisi, oyunlaştırmanın çalışan ve işveren davranışı üzerindeki etkisi, oyunlaştırmanın hizmet kalitesini, müşteri memnuniyeti, bağlılığı ve şirket verimliliği üzerindeki, öğrencilerin oyunlaştırma kavramına ilişkin algı ve tutumu, oyun mekaniklerinin ve dinamiklerinin kişiler üzerindeki etkisi, oyun tasarımının eğitim ortamlarına nasıl uyarlanabileceği, oyunlaştırma tasarımı gibi konular, literatürdeki çalışmalar kapsamına girmiş ve alana büyük bir zenginlik kazandırmıştır. Hem farklı disiplinlerde oyunlaştırmanın nasıl kullanıldığını, hem de ilgili hedef gruplar üzerinde ne derece etkili olduğunu göstermek açısından literatüre kazandırılan çalışmalar yararlı olmuştur. Ayrıca oyunlaştırma konusunda yapılan çalışmalar, farklı araştırmacıların oyunları ve oyunlaştırmayı nasıl ele aldığını ve literatüre nasıl katkıda bulunduğunu göstermek açısından değerlidir. Örneğin, Landers ve Landers (2015) liderlik cetveli kullanımının oyun içindeki görevleri zamanında gerçekleştirme ve akademik başarı üzerindeki etkisini ölçmüştür. Oyunlaştırılmış tasarımlarda liderlik

çetveli oyuncu performansının karşılaştırmalı bir şekilde ortaya koyulması açısından önem taşımaktadır. Landers ve diğ. (2018), oyunlaştırma bilimini, tarihi ve geleceği konusunda bir çalışma yürütmüştür. Papastergiou (2009), bilgisayar ve video oyunlarının potansiyeli konusunda araştırmalar gerçekleştirmiştir. Yang ve diğ. (2020) ise çevrimiçi eğitim oyunlarının bilgi okuryazarı bireyler yetişmesine nasıl katkıda bulunduğu konusunda inceleme yapmış ve geliştirmiş oldukları oyunun medya ve bilgi okuryazarlığı eğitimi üzerindeki etkisini araştırmıştır. Erhel ve Jamet (2013), dijital oyun tabanlı öğrenmenin öğrenme motivasyonu ve öğrenme etkinliği üzerindeki etkisini belirlemiştir. Connolly ve diğ. (2007) bilgisayar oyunları oynama konusunda bireyleri motive eden etmenleri araştırmıştır ve katılımcıların boş zaman geçirmek, rahat hissetmek için ve zevk duydukları için oyun oynadığı tespit edilmiştir. Chou ve Tsai (2007) oyun oynayan gençler arasında cinsiyet farklılıklarına odaklanmıştır. Karakuş ve diğ. (2008) Türk lise öğrencilerinin oyun oynama alışkanlıklarına ve bilgisayar oyunları konusundaki beklenti ve algısına odaklanmıştır. Literatürde bulunan diğer çalışmalardan bazıları da seçilerek aşağıda detaylı olarak listelenmiştir:

Kambouri, Thomas ve Mellar (2006), *University for Industry* tarafından geliştirilmiş olan ve temel okuryazarlık dersi kapsamında kazanılması gereken tüm bilgi, beceri ve yetkinliklerin kazanılmasını sağlayan çıktılara ve programa dayanan *Runner* isimli bilgi okuryazarlığı oyunu üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Oyun, yaşları 16-19 ve 28-33 arasında değişen üç kadın 10 erkek olmak üzere 13 kişiyle oynanmıştır. Çalışmaya katılım sağlayan gönüllüler, bilgiye erişme ve bilgi ihtiyacına göre erişilen bilgiyi kullanma gibi görevler gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda kullanıcıların, program ile etkileşimlerini, programa karşı tutumlarını, bilgisayar, bilgisayar oyunu ve ders programı ile olan deneyimini ortaya koyan anket formu doldurması istenmiştir. Ayrıca, kullanıcılara, oyun sonrasında, oyun ile etkileşimlerinin nasıl olduğunu soran sorular yönetilmiştir. Oyuncular, oyunu oynarken keyif aldığını belirtmiştir. Oyuncuların, eleştirel okuryazarlık becerilerini geliştirdiği, işbirlikçi tavır ve yaklaşımlar sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Banfield ve Wilkerson (2014), Kuzey Amerika'da bir devlet üniversitesinde *Bilgisayar ve Bilgi Ağları* dersini alan 210 öğrenci ve *Sistem Yönetimi* dersini alan 344 öğrenci üzerinde nitel yöntem kullanarak oyunlaştırmanın öğrenci katılımı, motivasyonu ve performansı üzerindeki etkisini ölçümlemeye çalışan bir araştırma gerçekleştirmiştir. Öğrenciler (didaktik geleneksel anlatı yönteminin uygulanacağı), kontrol ve deney grubu (oyunlaştırılmış yöntemin kullanılacağı) olarak iki gruba bölünmüştür. Her iki yöntemde de aynı ders konusu işlenmiştir. Kullanılan nitel yöntem kapsamında, gözlem ve serbest görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda didaktik geleneksel gruptaki öğrencilerin üçte birinin içsel motivasyon düzeylerinin arttığı tespit edilirken, oyunlaştırılmış deney grubunda ise, öğrencilerin %90'dan fazlasının içsel motivasyon düzeyinin arttığı tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin oyunlaştırmaya yönelik fikirlerinin olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Huang, Hew ve Lo (2017), oyunlaştırılmış dersin lisans öğrencilerinin davranışı ve derse katılımı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada, 96 öğrenci ile birlikte çalışmıştır. 48 öğrenciye oyunlaştırılmış yöntemlerle ters yüz edilmiş sınıf (flipped classroom) ortamında eğitim verilirken, diğer 48 öğrenciden oluşan gruba da oyunlaştırılmamış materyallerle eğitim verilmiştir. Çalışma kapsamında ön-test ve son-test uygulanmıştır. Oyunlaştırma grubunda yer alan öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha yüksek puanlar elde ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yıldırım (2017), oyunlaştırılmış eğitim uygulamalarının öğrenci başarısı ve öğrencilerin derslere olan yaklaşımı konusundaki tutumlarını ölçmek amacıyla, Türkiye'de bulunan bir devlet üniversitesinde 2014-2015 akademik yılında ilköğretim matematik eğitimi bölümünde *Eğitim Prensipleri ve Yöntemleri* dersini alan 97 öğrenci üzerinde deneysel bir çalışma gerçekleştirmiştir. Deney grubunda 49, kontrol grubunda ise 48 öğrenci bulunmaktadır. Çalışma kapsamında, nitel araştırma metodolojisi ve deneysel tasarım kullanılmıştır. Deneysel tasarım kapsamında *Öğretim İlkeleri ve Yöntemleri* müfredatı oyunlaştırılmış ve bu doğrultuda tasarlanmıştır. Her iki gruba da aynı program uygulanmıştır. Uygulamada, geleneksel eğitim (%60) ve uzaktan eğitim (%40) olmak üzere karma eğitim yöntemi kullanılmıştır. Uzaktan eğitim aşamasında açık kaynak kodlu Moodle sistemi kullanılmıştır. Moodle sistemi kapsamında öğrenciler belirli bir konuda blog yazma, makale değerlendirme, proje ödevi hazırlama gibi görevler verilmiştir. Her iki gruba da ön-test ve son-test uygulanmıştır. Araştırma sonuçları oyunlaştırma tabanlı eğitim uygulamasının öğrenci başarısı ve öğrencilerin derse yönelik

tutumları konusunda olumlu etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Deney grubundaki öğrenciler, kontrol grubundaki öğrencilere göre daha başarılı performans sergilemiştir.

Kundarıcıoğlu (2018), oyunlaştırma kavramı üzerine içerik analizi yaptığı çalışmasında, Türkiye’de bugüne kadar oyunlaştırma konusunda yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerini incelemiştir. Çalışmasında 34 yüksek lisans ve 8 doktora tezine yer vermiştir. Amaç cümleleri açısından değerlendirildiğinde, 16 çalışmanın başarı, akış, tutum ve algı gibi değişkenlere odaklandığı, 5 çalışmada araç ve platform tasarımı yapıldığı tespit edilmiştir. Yayın dilleri açısından ele alındığında da Türkçe olarak yazılmış 24 tez olduğu ve İngilizce olarak yazılmış 18 tez olduğu tespit edilmiştir. Kurumlar açısından incelendiğinde de *Bahçeşehir Üniversitesi* oyunlaştırma alanındaki 7 yüksek lisans tezi ile dikkat çekmektedir. Türkiye’deki bölümler açısından bakıldığında, en fazla çalışmanın *Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri* bölümlerinden geldiği, bunu *Bilgisayar Mühendisliği*, *Bilgi Teknolojileri* ve *İngiliz Dili Eğitimi* bölümlerinin takip ettiği belirtilmiştir.

Meşe ve Dursun (2019), oyunlaştırma unsurları ile zenginleştirilmiş karma öğretim ortamlarının etkinliğini ortaya koymak amacıyla *Bilgi Teknolojileri* dersini alan ve yaşları 18-27 arasında değişen 63 öğrenci üzerinde deneysel bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma kapsamında nitel ve nicel yöntemler birlikte kullanılmıştır. 63 öğrenci, deney (30) ve kontrol (63) grubu olarak ikiye ayrılmıştır. Çalışma kapsamındaki ders faaliyetleri Moodle öğrenme sisteminin forum sayfası, geri bildirim, ödev ve sınav gibi modül ve pluginleri kullanılarak yapılmıştır. Çalışma sonucunda, hem kontrol grubunun hem de deney grubunun son test akademik başarı puanlarında artış gözlemlenmiştir. Ayrıca katılımcılar, liderlik yetkinliklerinde üst sıralara çıktıklarında motivasyon düzeylerinin arttığını, alt sıralara indiklerinde ise motivasyon düzeylerinin düştüğünü belirtmiştir.

Fuster-Guillo ve diğ. (2019), Kahoot kullanarak oyun-tabanlı öğrenme deneyiminin motivasyon ve akademik performans üzerindeki etkisini ölçümlemeyi amaçlayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma kapsamında deneysel yöntem kullanılmıştır. Çalışma, *Alicante Üniversitesi’nde Bilgisayar Mimarisi* dersini alan 140 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. ön test ve son testler yapılarak öğrenci performansı ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamındaki öğrencilerin çoğunluğu, Kahoot ile gerçekleştirilen öğrenme etkinliğinin öğrenme süreçlerini olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Deney grubundaki öğrencilerin akademik performanslarında olumlu gelişim gözlemlenmiştir.

3. Amaç, Kapsam ve Yöntem

İçinde bulunduğumuz dijital çağda eğitim alanında kullanılan geleneksel yöntemler, Z kuşağı öğrencilerinin öğrenme gereksinimlerini karşılamada yetersiz kalmaktadır. Bir başka deyişle, çağın dilini konuşan ve teknoloji ile iç içe yetişen Z kuşağı için tasarlanan eğitim ve öğretim programlarının teknolojik gelişmeler ile paralel bir şekilde tasarlanması önemlidir. Çağın konuştuğu dijital dile uygun şekilde tasarlanan öğrenme ortamları ve öğrenme içerikleri, eğitim faaliyetlerinin daha etkin hale getirilmesini sağlayacaktır. Öğrencilerin derse yönelik katılımlarını kolaylaştıracak, derse duyduğu motivasyon ve heyecanı artıracaktır. Z kuşağının öğrenme gereksinimlerine uygun pedagojik yaklaşımlardan biri de oyunlaştırmadır. Eğitim alanında kullanılacak oyunlaştırma metodolojisinin etkin ve başarılı olabilmesi için hedef grubun beklenti ve algısının belirlenmesi önemlidir. Bu çalışma, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü öğrencilerinin oyunlaştırmaya yönelik algı ve tutumlarını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin derslerin oyunlaştırılmasına yönelik fikirlerinin belirlenmesi, öğrencilerin beklentilerini karşılayan ve motivasyonlarını olumlu yönde etkileyebilecek ders müfredatı ve öğrenme ortamı tasarlanması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca öğrencilerin beklentilerinin karşılandığı ve öğrenme davranışlarına uygun eğitim içerikleri ve yöntemleri, başarılı eğitim sistemlerinin oluşmasına da katkıda bulunacaktır. Türkiye’de lisans öğrencilerinin oyunlaştırmaya yönelik algı ve motivasyonunun belirlenmesine yönelik çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu çalışma öğrencilerin konuya ilişkin algısını belirleme açısından literatüre katkı vermesi amaçlanmaktadır. Çalışmaya 43 öğrenci dâhil edilmiştir. Bu öğrenciler daha önceden oyunlaştırılmış *Bilgi Okuryazarlığı* dersi almamıştır. Fakat bölümlerinde animasyon videoları ve çeşitli oyunların kullanıldığı, oyunlaştırma metodolojisiyle öğretilen dersler bulunmaktadır. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemi öğrencileri bu çalışmanın araştırma evrenini

oluşturmaktadır. 2020-2021 akademik yılında bölümde 337 öğrenci eğitim ve öğretim faaliyetine devam etmektedir. 0,90 güven düzeyine ve %12 hata hassasiyetine göre 337 kişilik evren 43 öğrenci ile temsil edilebilmektedir (Çıngı, 1990; Daniel, 1999). Bu bağlamda, örneklem araştırma evrenini temsil etmektedir. Daniel (1999)'a göre anket tipi çalışmalar için örneklem büyüklüğü (n) hesaplaması aşağıdaki formül kullanılarak yapılabilir

$$n = \frac{\frac{z^2 \times p \times (1 - p)}{e^2}}{1 + \left(\frac{z^2 \times p \times (1 - p)}{e^2 \times N} \right)}$$

Burada, z : Araştırmacı tarafından önceden belirlenen güven düzeyine karşılık gelen normal dağılımın kritik değeridir. Anket çalışması için %90'lık bir güven seviyesi belirlendiğinde, $\alpha=0,10$ 'dur ve kritik değer z -tablosundan 1,65 olarak belirlenir. p : Örneklem oranı, bir evrende aranan özelliklerde olduğu tahmin edilen veya bir pilot çalışmayla belirlenen orandır. Pilot çalışma mümkün değilse en büyük örneklem boyutunu veren %50 oranı kullanılır. Hata payı (margin of error), anket çalışması için ihtiyaç duyulan hassasiyet seviyesidir. Hata payı, bir anket çalışmasının sonuçlarındaki rastgele örnekleme ile elde edilen örneklem hatası miktarını ifade eden bir istatistiktir. Hata payı, anket sonucunun tüm evreni kapsayan bir anketin sonucunu ne kadarlık bir hata payıyla yansıtacağına dair bir göstergedir. N : Evren büyüklüğü, incelenmek istenen konu ile ilgili benzer özellikleri taşıyan tüm bireylerin sayısını ifade eder. (Daniel, 1999). Bu çalışma için belirlenen parametreler; güven düzeyi= 0,90, $\alpha=0,10$ ve bu değere karşılık gelen tablo değeri $z=1,65$, Örneklem oranı (p)=0,50, hata payı (e)= 0,12 ve evren büyüklüğü (N): 337 şeklindedir. Bu parametreler kullanıldığında Daniel (1999) formülünden bu çalışma için tahmini yeterli örneklem büyüklüğü tam sayı olarak 43 olarak hesaplanmıştır. Bu formül aracılığı ile elde edilen örneklem büyüklüğü ile yapılacak çalışmaların sonuçları %90 güven düzeyine ve %12 hata hassasiyetine sahip olacaktır.

Çalışmada betimleme yöntemi kullanılmıştır. Betimleme yöntemi: "Olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimlemeye, açıklamaya çalışan incelemelerdir. Betimleme araştırmaları, mevcut olayların daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi açıklamayı hedefler" (Kaptan, 1995, s. 59). Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket "kalem kâğıt yoluyla objenin, bireyin ya da grubun kendisi hakkında bilgi vermesi şeklindedir". (Kaptan, 1995, s. 138). Veri toplama aracı olarak da anketten yararlanılmıştır.

Öğrencilere gönderilen çalışma anketi dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde iki soru bulunmaktadır. Bu bölümdeki sorular derste öğrencilerin motivasyonunu artıran etmenlerin neler olduğu ve derslerde tercih ettikleri araçlarla ilgilidir. İkinci bölümde 11 soru vardır ve bu bölüm derslerin oyunlaştırılmasına yönelik soruları içermektedir. Üçüncü bölümde yer alan 9 soru, oyun mekanikleri, dinamikleri ve unsurlarına ilişkin sorulara odaklanmaktadır. Dördüncü bölümde 7 soru bulunmaktadır ve bu sorular oyunlaştırmanın kişisel etkileri konusundadır. Çalışmada kullanılan anket, literatürde oyunlaştırma alanında yapılmış diğer araştırmalarda kullanılan anketlerden uyarlanmıştır (Cahyani, 2016; Wichadee, ve Pattanapichet, 2018). İlk aşamada bu üç çalışmada kullanılan anketler incelenmiş, sorular İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir. İkinci aşamada ise hazırlanan taslak anketteki sorular, oyunlaştırma mekanikleri, dinamikleri ve unsurlarına ilişkin maddeler bakımından detaylandırılmıştır. Üçüncü aşamada ise öğrencilerin derste hangi araçların kullanılmasını tercih ettiklerine ve derste hangi etmenlerin motivasyonlarını artırdığına ilişkin sorular eklenmiştir. Bu sorular mevcut anketlerde birebir olarak bulunmamaktadır fakat ankette bulunan benzer sorulardan yola çıkarak uyarlamalar yapılmıştır. Literatür taramasından elde edilen bilgi ve verilerle harmanlanarak ankete son biçimi verilmiştir. Anketin hedef kitlenin oyunlaştırmaya yönelik beklentisini ortaya çıkaracak sorular içerecek şekilde uyarlanmasına dikkat edilmiştir. Dördüncü aşamada etik kurul izni alınmıştır. Etik kurul izni, Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu'nun 27 Ekim 2020 tarihli toplantısında değerlendirilmiş, 35853172-300 sayılı yazıyla gerekli etik kurul izni verilmiştir. Beşinci aşamada da çalışılacak hedef

gruba onam formu gönderilmiştir. Onam formunu dolduran ve araştırmaya katılım konusunda gönüllü olan öğrencilerle anket formu çevrimiçi ortamda paylaşılmıştır. Anket 2020 yılının Ekim ayında uygulanmıştır. Çevrimiçi anket gönderilen öğrencilerin tümü ankete katılım sağlamıştır ve yöneltilen soruları eksiksiz bir şekilde doldurmuştur. Araştırma kapsamında “Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemi lisans öğrencilerinin oyunlaştırmaya yönelik algı ve motivasyonu nedir?” sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır. Araştırmanın hipotezi, “Oyunlaştırma Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü lisans öğrencilerinin motivasyonlarını artırmaktadır” şeklinde oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında elde edilen veriler SPSS 20.0 ile incelenmiştir.

Ölçeğin güvenilirliği, likert tipi ölçeklerin için Cronbach tarafından geliştirilmiş olan ve kendi adıyla anılan Cronbach α (Cronbach, 1951) tarafından geliştirilen alfa katsayısı yöntemiyle, maddeler doğru katsayısı hesaplanarak ölçülmüştür. Alpha katsayısının değerlendirilmesinde uyulan değerlendirme ölçütüne göre; $0.00 \leq \alpha < 0.40$ aralığı “ölçek güvenilir değil”, $0.40 \leq \alpha < 0.60$ aralığı “ölçek düşük güvenilirlikte”, $0.60 \leq \alpha < 0.80$ aralığı “ölçek oldukça güvenilir”, $0.80 \leq \alpha < 1.00$ aralığı ise “ölçek yüksek derecede güvenilir” olarak nitelendirilir. Yapılan analiz sonucunda ölçek için hesaplanan Cronbach α katsayısı 0.898 olarak hesaplanmıştır ve bu katsayı ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Ölçeğin geçerliliğini incelemek için açıklayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Bunun için yapılan ilk analizde öncelikle bütün maddeler arasında korelasyon matrisi hesaplanarak, maddeler arasında anlamlı korelasyonların olup olmadığına bakılmış ve faktör analizinin yapılabilmesine uygunluk gösterir nitelikte istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür. Daha sonra KMO örneklem uygunluğu ve *Bartlett Küresellik* testleri yapılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğu için KMO 0.60’dan yüksek ve *Bartlett Küresellik* testinin anlamlı çıkması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2004). Bu çalışmada ölçeklere ilişkin KMO örneklem uygunluk katsayısı 0.64, *Bartlett Küresellik* testi χ^2 (ki-kare) değeri ise 1170.400 ($p=0.000$) bulunmuştur. Bu çalışmadaki ölçek, 3 alt ölçekten oluşmaktadır. Yapılan faktör analizinde temel bileşenler tekniği ile varimax döndürme faktör analizi sonuçları 3 faktörle sınırlandırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda toplam varyansın %60.674’ünü açıklayan, 27 madde ve 3 alt ölçekten oluşan bir ölçme aracı elde edilmiş ve alt boyutlarda yer alan maddelerin formda belirtilen maddelerle örtüştüğü görülmüştür. Ölçeğin faktör yükleri ve açıkladıkları varyans oranlarına ilişkin bilgiler Tablo 1’de verilmiştir. Bu sonuçlara göre ölçek alt ölçeklere düzgün bir şekilde ayrılmış ve ölçeğin geçerliliği ispatlanmıştır.

Madde	1. Ölçek	2. Ölçek	3. Ölçek
B1S4	,917		
B1S6	,901		
B1S1	,870		
B3S4			,869
B2S8		,854	
B1S7	,821		
B3S3			,809
B1S3	,724		
B3S2			,702
B1S11	,681		
B1S5	,645		
B3S1			,611
B1S10			,606
B2S9		,451	
B2S5		,532	
B2S2		,851	
B3S6			,776
B2S7		,721	
B2S1		,605	

B3S7			,585
B1S8	-,419		
B2S4		,454	
B1S9	-,349		
B2S6		,657	
B2S3		-,595	
B3S5			-,576
B1S2	,348		
Varyans Oranları	%44.53	%8.51	%7.62

Tablo 1. Ölçeğe İlişkin Faktör Yükleri

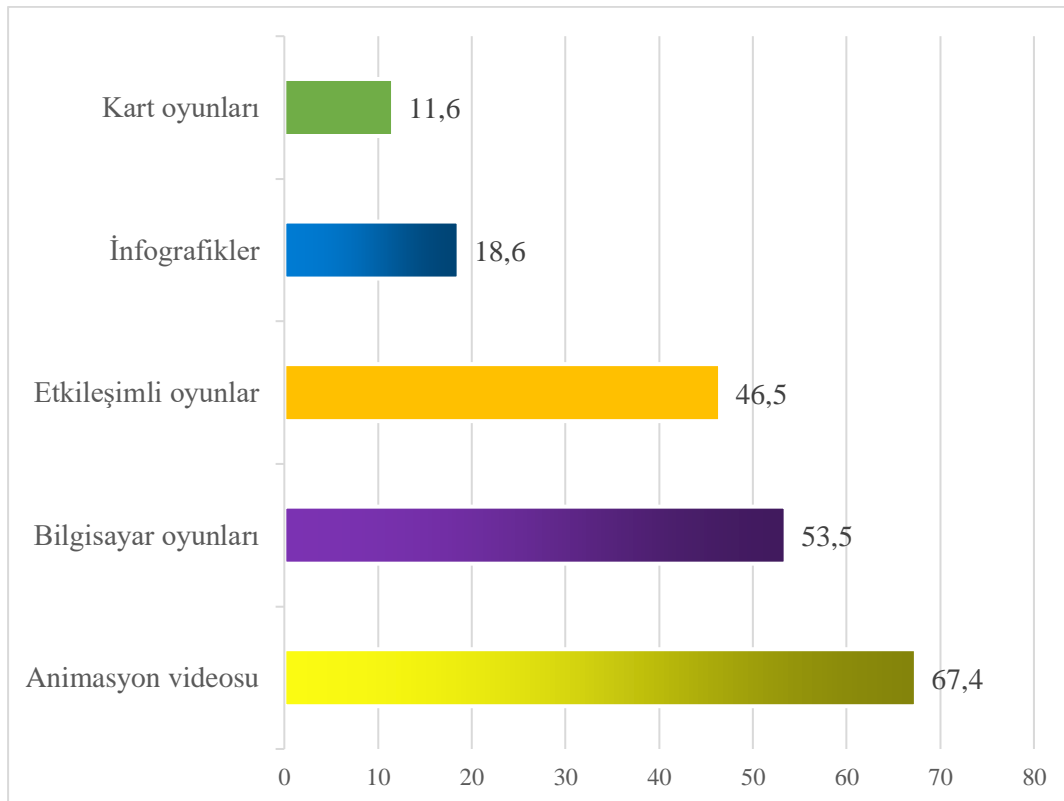
4. Bulgular ve Analiz

Bu kısımda çalışmanın bulgularına yer verilmiştir. Öğrencilerin derslerle ilgili yöneltilen genel sorulara verdiği cevaplar analiz edilmiştir.

4. 1. Derslerle İlgili Genel Sorular

4. 1. 1. Öğrencilerin Tercih Ettikleri Ders Araçları

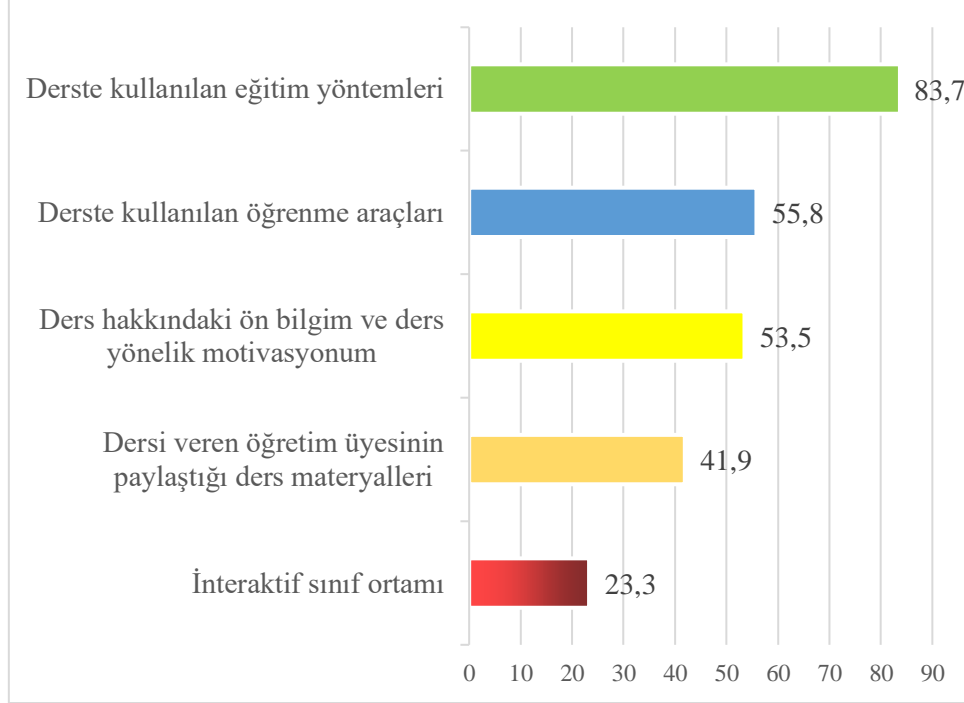
Araştırmaya katılım sağlayan öğrencilere, derslerin hangi araçlarla verilmesini tercih ettikleri sorulmuştur. Öğrencilerin en çok tercih ettiği araçlar animasyon videosu (%67,4) ve bilgisayar oyunları (%53,5) iken, en az tercih ettikleri araçlar infografikler (%18,6) ve kart oyunları (%11,6)'dır (Bkz.: Şekil 3).

Şekil 3. Öğrencilerin tercih ettikleri ders araçları

4. 1. 2. Derslerde Öğrencilerin Motivasyonunu Artıran Etmenler

Öğrencilere, derse yönelik motivasyonlarını artıran etmenlerin neler olduğu sorulmuştur. Öğrencilerin çoğunluğu (%83,7), derste kullanılan eğitim yöntemlerinin motivasyonlarını artırdığını belirtmiştir. Öğrencilerin motivasyonunu etkileyen etmenler arasında en düşük yanıt oranının (%23,3), *interaktif sınıf ortamı* seçeneğine verildiği gözlemlenmiştir (Bkz.: Şekil 4).

Şekil 4. Derslerde öğrencilerin motivasyonunu artıran etmenler

4. 2. Derslerin Oyunlaştırılmasına Yönelik Öğrencilerin Algı ve Motivasyonuna İlişkin Sorular

Öğrencilere, derslerin oyunlaştırılması konusundaki algı ve motivasyonlarını belirlemek amacıyla çeşitli sorular yöneltilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda, öğrencilerin çoğunluğunun derslerin oyunlaştırılmasına yönelik olumlu tutuma sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin çoğunluğu (%69,8) derslerin oyunlarla ve oyunlaştırılmış yöntemlerle öğretilmesi fikrini desteklemekte, derslerin oyunlaştırılmış yöntemlerle işlenmesinin öğrenci performansını artıracak olduğunu belirtmektedir ve oyunlaştırma yönteminin derse olan ilgisini artıracak olduğunu düşünmektedir. Derslerin oyunlaştırılmış faaliyetlerle zenginleştirilmesi gerektiğini ifade eden öğrencilerin oranının oldukça yüksek (%76,7) olduğu görülmektedir. Bunun yanında, öğrencilerin çoğunluğu derslerin oyunlaştırılması konusunda heyecanlı ve meraklıdır. Oyunlaştırmanın *Bilgi Okuryazarlığı* dersi dışında diğer derslerde de kullanılmasını isteyen öğrenci oranının %60,7 olması olumlu olarak değerlendirilmeye birlikte, öğrencilerin yaklaşık üçte birinin (%30,2) bu konuda *kısmen* yanıtını vermesi, daha önce oyunlaştırılmış içerik ve uygulamalara dayalı çok fazla eğitim almamaları ile ilişkilendirilebilir.

Ayrıca, öğrencilerin neredeyse yarısı (46,5) sınıf içerisinde başarısız olduklarında kendilerini kötü hissedeceği gözlemlenmektedir. Literatürdeki çalışmalarda oyunlaştırılmış çalışmalarda kullanılan liderlik cetvelinde öğrencinin düşük performans göstererek alt sıralarda yer almasının motivasyon kırıcı olabileceği belirtilmiştir. Öğrencilerin yaklaşık %50'si *Bilgi Okuryazarlığı* dersinin oyunlaştırılmasının öğrenme süreçlerini kolaylaştıracağını ifade ederken, yaklaşık %40'ı bu konuda çekimser davranmıştır. Bu durum öğrencilerin ders kapsamına yabancı oldukları Yönetim Bilişim Sistemi alanında eğitim görmelerinden kaynaklanabilir (Bkz.: Tablo 2.).

Derslerin oyunlaştırılmasına yönelik ifadeler	Evet		Kısmen		Hayır	
	%	n	%	n	%	n
Derslerin oyunlarla ve oyunlaştırılmış yöntemlerle öğretilmesini doğru buluyorum.	69,8	30	20,9	9	9,3	4
Derslerde oynanan oyunlardan kazanan puanların ders notu olarak kullanılmasını doğru buluyorum.	11,6	5	48,8	21	39,5	17
Ders kapsamında yapılan faaliyetlerin, oyunlar, etkileşimli videolar ve yaratıcı içerik açısından zenginleştirilmesi gerektiğini düşünüyorum.	76,7	33	23,3	10	0	0
Derslerin oyunlaştırılmış yöntemlerle işlenmesinin, öğrenci performansını olumlu yönde etkileyeceğini düşünüyorum	69,8	30	25,6	11	4,7	2
Oyunlaştırma yönteminin derse olan ilgimi artıracığını düşünüyorum	69,8	30	20,9	9	9,3	4
Oyunlaştırma yönteminin diğer derslerle de kullanılmasını isterim.	60,5	26	30,2	13	9,3	4
Oyunlaştırma yöntemiyle desteklenmiş karma eğitim yöntemlerinin kullanılmasının, dersi daha iyi anlamamı sağlayacağını düşünüyorum.	69,8	30	25,6	11	4,7	2
Oyunlaştırılmış bir etkinlikte, sınıf içinde başarısız olursam, kendimi kötü hissederim.	46,5	20	32,6	14	20,9	9
Oyunlaştırmanın sınıf içi yarışı artıracığını düşünüyorum.	69,8	30	25,6	11	4,7	2
Bilgi okuryazarlığı dersinin oyunlaştırılmasının öğrenme sürecimi kolaylaştıracağını düşünüyorum	51,2	22	41,9	18	7	3
Bu dersi oyun oynayarak öğrenmek isterim.	60,5	26	20,9	9	18,6	8

Tablo 2. Derslerin Oyunlaştırılmasına Yönelik Öğrencilerin Algı ve Tutumları

4. 3. Oyun Mekanikleri, Dinamikleri ve Unsurlarına İlişkin Öğrencilerin Algı ve Motivasyonları

Öğrencilere oyun mekanikleri, dinamikleri ve unsurlarının kullanımına ilişkin sorular da sorulmuştur. Gelen yanıtlar değerlendirildiğinde, oyun mekanikleri, dinamikleri ve unsurlarının öğrencilerin motivasyonlarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin büyük bir bölümü (%72,1), oyundaki ödül sisteminin motivasyonlarını olumlu yönde etkileyeceği fikrine katılmaktadır. Oyundaki seviyelerin aşama aşama zorlaşmasını tercih eden öğrenci oranının %67,4 olduğu görülmektedir (Bkz.: Tablo 3). Ayrıca, elde edilen bulgular neticesinde, öğrencilerin çoğunluğunun rekabet ortamında yer almak istediği, fakat istedikleri performansı elde edemediğinde motivasyon kaybı yaşayacağı söylenebilir. Festinger (1954)'in *Sosyal Karşılaştırma Kuramına* göre, toplum içinde yaşayan bireyler sürekli olarak kendi durumlarını ve sahip olduklarını, diğer kişilerininki ile karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırma neticesinde öğrenci kimi zaman özgüven eksikliği yaşayabilmektedir. Bunun yanında, öğrenciler oyun ortamının avatar ve kişisel hesap gibi kişiselleştirilmiş özellikleri konusunda olumlu bir algıya sahiptir. Oyun ortamında avatar ve kişisel bir hesaba sahip olmak, öğrencilerin kendilerini ifade edebilecekleri

ve kendi karar verme mekanizmalarını geliştirebilecekleri bir platforma dâhil olması anlamına gelmektedir. Bayraktar (2014) da çalışmasında öğrencilerin kendi zevklerine göre avatar tasarlayabileceğini ve avatarın motivasyonu artıracığını belirtmiştir. Öğrencilerin verdikleri yanıtlara göre oyun tasarımı ve senaryo, öğrencilerin oyuna dâhil olmasını ve bağlılıklarını sağlayan etmenlerdir. Tabloda dikkat çeken bulgulardan biri de öğrencilerin sadece küçük bir oranının (%20,9) oyundaki seviyelerin kolay olması yönündeki tercihleri ile ilgilidir.

Oyun mekanikleri, dinamikleri ve unsurlarına ilişkin ifadeler	Evet		Kısmen		Hayır	
	%	n	%	n	%	n
Oyunda seviye atladıkça, rozet, puan, ödül ve eşya kazanmanın motivasyonumu yükselteceğini düşünüyorum.	72,1	31	25,6	11	2,3	1
Oyundaki seviyelerin giderek zorlaşması, oyunun diğer aşamalarına yönelik merak duygumu güçlendirir.	67,4	29	27,9	12	4,7	2
Oyundaki liderlik cetveli (performans-skor tablosu), kendi performansımı akranlarımla karşılaştırmamı sağlar	79,1	34	16,3	7	4,7	2
Liderlik cetvelinde akranlarıma göre alt sıralarda olsam bile, bu durum motivasyonumu kırmak yerine başarıma azmimi güçlendirir	30,2	13	34,9	15	34,9	15
Oyun ortamında kendime ait kişisel bir hesabımın ve avatarımın olması beni motive eder.	81,4	35	11,6	5	7	3
Oyundaki seviyelerin kolay olmasını tercih ederim.	20,9	9	30,2	13	48,8	21
Oyun tasarımının renkli, canlı ve hareketli olması, oyuna yönelik duyduğum heyecanı artırır ve oyuna yönelik bağlılık duygumu güçlendirir.	81,4	35	14	6	4,7	2
Oyunlaştırma yöntemi, kendi başarı ve performansımı izlememe ve zayıf olduğum konularda kendimi geliştirmeme olanak sunacağını düşünüyorum.	76,7	33	20,9	9	2,3	1
Oyun senaryosunun, oyuna dahil olmamı kolaylaştıracağını düşünüyorum.	79,1	34	20,9	9	0	0

Tablo 3. Oyun Mekanikleri, Dinamikleri ve Unsurlarına İlişkin Öğrencilerin Algı ve Motivasyonları

4. 4. Oyunlaştırmanın Kişisel Etkileri

Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin büyük kısmı oyunlaştırmanın özgüven düzeylerini artıracığını, hızlı düşünme ve yaratıcı düşünce becerilerini geliştireceğini düşünmektedir. Tablo 4'e göre oyunlaştırmanın kişisel etkilerine göre, öğrencilerin algı ve motivasyonlarının genel olarak yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın, öğrencilerin %30'u oyunlaştırmanın başarı, hırs, problem çözme becerilerini ve sosyal statü kazanmayı etkileme gibi kişisel etkileri konusunda kararsız kalmıştır. Bu durumun altında yatan sebep oyunlaştırılmış uygulamaların kapsamı konusunda henüz kapsamlı bilgiye sahip olmamalarından kaynaklanabilir. Diğer yandan oyunlaştırılmış uygulama ile sınıf içerisinde statü kazanma ifadesine olumlu yanıt veren öğrenci oranının %20'lerde seyrettiği ve

öğrencilerin yaklaşık %30'unun bu konuda çekimser davrandıkları dikkati çekmektedir. Bu önermeye ilişkin olarak elde edilen araştırma bulguları şaşırtıcı bulunmakla birlikte öğrencilerin önemli bir kısmının sosyal statü kavramını oyunlaştırma ile ilişkilendiremedikleri düşünülmektedir.

Oyunlaştırmanın kişisel etkileriyle ilgili ifadeler	Evet		Kısmen		Hayır	
	%	n	%	n	%	n
Doğru yanıtlayacağım her bir sorunun, öz-güven düzeyimi artıracığını düşünüyorum.	76,7	33	18,6	8	4,7	2
Oyunlaştırma yönteminin, başarıma arzumu ve hırsımı artıracığını düşünüyorum.	65,1	28	30,2	13	4,7	2
Oyunlaştırılmış uygulamaların, hızlı düşünme becerilerimi geliştireceğini düşünüyorum	81,4	35	14	6	4,7	2
Oyunlaştırmanın, problem çözme becerilerimi geliştireceğini düşünüyorum.	65,1	28	30,2	13	4,7	2
Oyunlaştırmış uygulama ile sınıf içerisinde sosyal statü kazanacağımı düşünüyorum.	23,3	10	32,6	14	44,2	19
Oyunun yaratıcı düşünme becerilerimi geliştireceğini düşünüyorum.	72,1	31	23,3	10	4,7	2
Oyun içerisindeki görevleri gerçekleştirirken kendi kararlarımı verebilmek özerk hissetmemi sağlayacaktır.	65,1	28	27,9	12	7	3

Tablo 4. Oyunlaştırmanın Kişisel Etkileri

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü ikinci sınıf öğrencilerinin oyunlaştırmaya yönelik algı ve motivasyonları belirlenmiştir. Araştırma verilerinden elde edilen sonuçlara göre, çalışmanın hipotezi büyük oranda doğrulanmıştır. Ders araçları açısından öğrenciler en çok animasyon videoları ve bilgisayar oyunlarını tercih ettiklerini belirtmiştir. Öğrencileri en çok motive eden etmenler, derslerde kullanılan öğretim yöntemleri ve öğrenim araçlarıdır. Öğrencilerin çoğunluğunun derslerin oyunlarla öğretilmesi fikrine katıldıkları ve derslerin oyunlar, eğlenceli videolar ve etkileşimli içeriklerle zenginleştirilmesinin iyi olacağını düşündükleri tespit edilmiştir. Derslerin oyun destekli içeriklerle öğretilmesinin, öğrencilerin motivasyonlarını olumlu yönde etkileyeceği gözlenmiştir. Öğrenciler derslerin oyunlaştırılmasına yönelik olumlu fikir ve algıya sahipken, oyundan elde edilen puanların ders notu olarak kullanımı konusunda tereddüt yaşamıştır. Bu durumun da öğrencilerin daha önce oyun puanının esas alındığı oyunlaştırılmış bir ders deneyimi yaşamamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bunun yanında, oyun mekanikleri, dinamikleri ve unsurları kullanılmasına ilişkin öğrencilerin genel yaklaşımları olumlu olarak değerlendirilmektedir. Oyun tasarımının, öğrencilerin öğrenme davranışını tetiklemede önemli bir etmen olacağı düşünülmektedir. Öğrencilerin çoğunluğu, liderlik cetveli kullanımının kendi performanslarını değerlendirmelerine olanak sağlayacağını düşünmelerine rağmen, liderlik cetvelinde düşük puanlara sahip olmalarının motivasyonlarını olumsuz yönde etkileyeceğini belirtmektedir. Bunun yanında, oyunlaştırmanın kişisel etkileri konusunda öğrencilerin genel olarak olumlu algıya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre öğrenciler öğrenme ortamlarının yeniden uyarlanması ve tasarlanması konusunda heyecan duymaktadır.

Bu çalışmanın bulguları yeni araştırmalara ışık tutabilir ve farklı açılardan ele alınarak geliştirilebilir. Öğrencilerin oyunlaştırma konusundaki algı ve motivasyonlarının belirlenmesinin yanı sıra, oyunlaştırılmış bir ders ya da eğitim programı uygulanarak, bu programın öğrencilerin motivasyonları

ve performansları üzerindeki etkisini ortaya koyan çalışmalar da gerçekleştirilebilir. Oyunlaştırılmış bir çalışmaya katılan öğrencinin bu süreçteki deneyimi ve hissettikleri konusunda derinlemesine bir duygu araştırması yürütülebilir. Oyun mekanikleri, dinamikleri ve unsurlarının kullanıcı duygularını nasıl etkilediği konusunda çalışmalar yapılabilir. Ayrıca, kullanıcı duygu durumu ve performansı arasındaki ilişki analiz edilebilir.

Öğrencilerin motivasyonlarını olumlu yönde etkileyecek müfredat tasarımları gerçekleştirilmesi için öğrencilerin motivasyonunu sağlayan etmenler ve öğrencilerin oyunlaştırma konusundaki algısını belirlemek önemlidir. Farklı disiplinlerde uygulanacak olan oyunlaştırma tasarımları öncesinde, hedef grubun beklenti ve ihtiyaçlarının belirlenmesi ve buna uygun olarak strateji ve yaklaşımların oluşturulması önerilmektedir. Bu araştırmanın sonuçlarına dayanarak oyunlaştırma çalışmalarına ışık tutacağı düşünülen bazı öneriler sunulmasının yararlı olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda öğrenme ortamları öğrencilerin değişen öğrenme davranışlarına göre gözden geçirilebilir ve yeniden ele alınabilir. Geleneksel eğitim yöntemlerinin oyun-tabanlı öğrenme ile desteklenmesi ders ortamını ilgi çekici hâle getirebilecektir. Derslerde animasyon videosu ve oyunlar kullanımı ders faaliyetlerini daha verimli hâle getirmesi açısından yararlı olabilir. Ders bağlamına uygun olarak dijital oyunlar ve fiziksel oyunlardan faydalanılabilir. Sınıf içerisinde rekabet ve eğlence unsurunu artırmak için Kahoot ve Mentimeter gibi oyunlaştırılmış sınav (quiz) uygulamaları kullanılabilir. Oyun tabanlı öğrenme yöntemlerinin kullanılacağı sınıf ortamında öğrencilerin verilen görevlere ilişkin ortaya koydukları performansa yönelik sürekli ve düzenli olarak geri bildirim verilmesi önemlidir. Ders içeriklerinden tasarlanan oyunlarda, içeriklerin dersin öğrenme çıktıları ve hedefleri ile uyumlu olmasına dikkat edilmelidir. Oyunlaştırılmış ders kapsamında öğrencilere verilen görevler bağlamında hedefler belirlenmelidir ve bu hedeflere uygun olarak süre verilmelidir. Oyunlaştırılmış faaliyetlerde öğrenci motivasyonunun yüksek tutulması için öğrencilerin rozet, puan gibi ödüllere teşvik edilmesi yararlı olacaktır. Elde edilen bulgular Z kuşağının öğrenme gereksinimlerine ve motivasyonuna uygun öğrenme tasarımlarının gerçekleştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin kendilerini daha rahat hissedeceği bir öğrenme ortamı dersse ilişkin öğrenme hedeflerine ulaşılmasını kolaylaştıracaktır. Oyunlaştırma yöntemiyle harmanlanmış öğretim uygulamaları öğrenci performansını ve motivasyonunu olumlu yönde etkileyecektir ve öğrenme ortamından alınan verimi artıracaktır.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu'nun 27 Ekim 2020 tarihli toplantısında etik açıdan uygun bulunmuştur ve 35853172-300 sayılı yazıda gerekli etik kurul izni verildiği belirtilmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında kullanılan anket hazırlanırken yararlanılan anketlerin yazarlarından gerekli izinler alınmıştır.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar makale için eşit oranda katkıda bulduklarını beyan ederler.

Finansal Destek: Yoktur.

Teşekkür

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde sonsuz katkıları bulunan ve desteğini esirgemeyen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü Öğretim Üyesi Doçent Dr. Tunç D. Medeni'ye teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Aldemir, T., Çelik, B. ve Kaplan, G. (2018). A Qualitative Investigation of Student Perceptions of Game Elements in a Gamified Course. *Computers in Human Behavior*, 78, 235- 254.
- Alsawaier, R. (2017). The Effect of Gamification on Motivation and Engagement. *International Journal of Information and Learning Technology*, 45(1). Erişim adresi: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJILT-02-2017-0009/full/html>.

- Banfield, J. ve Wilkerson, B. (2014). Increasing Student Intrinsic Motivation and Self-efficacy through Gamification Pedagogy. *Contemporary Issues in Education Research*, 7(4), 291-298. Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1073237>.
- Barata, G., Gama, S., Jorge, J. ve Gonçalves, D. (2017). Studying Student Differentiation in Gamified Education: A-long Term Study. *Computers in Human Behavior*, 71, 550-581. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0747563216306203>.
- Barr, P. N., Noble, J. ve Biddle, R. (2007). Video Game Values: Human-computer Interaction and Games. *Interacting With Computers*, 19(2), 180-195.
- Bayraktar, Ö. (2014). Bir İletişim Modeli Olarak Oyunlaştırma (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Erişim adresi: <https://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12415/2791/10057629.pdf?sequence=1>.
- Büyüköztürk, Ş. (2004). *Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Cahyani, A. D. (2016). Gamification Approach to Enhance Students Engagement in Studying Language Course". The 2rd Bali International Seminar on Science & Technology içinde. Erişim adresi: https://www.matec-conferences.org/articles/mateconf/abs/2016/21/mateconf_bisstech2016_03006/mateconf_bisstech2016_03006.html.
- Chang, J. W. ve Wei, H.-Y. (2016). Exploring Engaging Gamification Mechanics in Massive Online Open Courses. *Educational Technology & Society*, 19(2), 177-203. Erişim adresi: <https://search.proquest.com/docview/1792129422?accountid=15518>.
- Chou, C., Tsai, M. J. (2007). Gender Differences in Taiwan High School Students' Computer Game Playing. *Computers in Human Behavior*, 23, 812-824.
- Connolly, T. M., Boyle, E. ve Hainey, T. (2007). A Survey of Students' Motivation for Playing Computer Games: A Comparative Analysis. 1. Avrupa oyun tabanlı öğrenme konferansında sunulan bildiri. Erişim adresi: <https://research-portal.uws.ac.uk/en/publications/a-survey-of-students-motivations-for-playing-computer-games-a-com>.
- Connolly, T. M., Boyle, E. A., MacArthur, E., Hainey, T. ve Boyle, J. M. (2012). A Systematic Literature Review of Empirical Evidence on Computer Games and Serious games. *Computers & Education*, 59 (2), 661-686. Erişim adresi: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360131512000619?casa_token=WUzarLvYCeoAAAAA:DG7qjBogYZeYxP5A5WGWXTTuE2sFHxz59GjrJbAiyOvIloUDW5IFBR-jZI2sbpswjBif2b0r#bib33.
- Cronbach, L. J. (1951). Co-efficient Alpha and the Internal Structure of Tests. *Psychometrika*, 16, 297-334. Retrieval address: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF02310555>.
- Constantinescu, R. S. (2012) Learning by Playing: Using Computer Games in Teaching English Grammar to High School Students. *Education Source*, 110-115.
- Çıngı, H. (1990). *Örnekleme Kuramı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Daniel W. W. (1999). *Biostatistics: A Foundation for Analysis in the Health Sciences*. New York: John Wiley & Sons.
- Davis, F. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly*, 13 (3), 319-340.
- De-Marcos, L., Garcia-Cabot, A. ve Garcia-Lopez, E. (2017). Towards the Social Gamification of E-Learning: A Practical Experiment. *International Journal of Engineering Education*, 33 (1), 66-73. Erişim adresi: <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85015255902&partnerID=40&md5=e6b77324147eb9671a49e0807ca05f21>.

- Denny, P. (2013). "The Effect of Virtual Achievements on Student Engagement". Proceedings of the SIGCHI conference on human factors in computing systems içinde, s. 763-772. Erişim adresi: <https://dl.acm.org/doi/abs/10.1145/2470654.2470763?preflayout=tabs>.
- Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R. ve Lacke, L. (2011). "From Game Design Elements to Gamefulness: Defining Gamification" . Proceedings of the 15th international academic MindTrek conference: Envisioning Future Media Environment içinde. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/230854710_From_Game_Design_Elements_to_Gamefulness_Defining_Gamification.
- Ding, L., Er, E. ve Orey, M. (2018). An Exploratory Study of Student Engagement in Gamified Online Discussions. *Computers & Education*, 120, 213-226. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S036013151830040X>.
- Dominguez, A., Saenz-de-Navarrete, J., de Marcos, L., Fernandez-Sanz, L., Pages, C. ve Martinez-Herraz, J. (2013). Gamifying Learning Experiences: Practical Implications and Outcomes. *Computers & Education*, 63, 380-392. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360131513000031>.
- Ekman, P. (1972). Universals and Cultural Differences in Facial Expressions of Emotions. Cole, J. (Ed.), Nebraska Symposium on Motivation içinde, s. 207-282. Lincoln, NB: University of Nebraska Press.
- Erhel, S. ve Jamet, H. (2013). Digital Game-based Learning. Impact of Instructions and Feedback on Motivation and Learning Effectiveness. *Computers & Education*, 67. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360131513000699>.
- Ferrera, J. (2012). Playful design: Creating game experiences in everyday interfaces. Brooklyn, NY: Rosenfeld Media.
- Festinger, L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations*, 7, 117-140. <https://doi.org/10.1177/001872675400700202>.
- Fuster-Guillo, A., Pertegal-Felices, M. L., Jimeno-Morenilla, A., Azorin-Lopez, J., Rico-Soliveres, M. L. ve Restrepo-Calle, F. (2019). Evaluating Impact and on Motivation and Academic performance of a Game-based Learning Experience Kahoot. *Frontiers in Psychology*, 13, doi: 10.3389/fpsyg.2019.02843
- Hanus, M. D. v Fox, J. (2015). Assessing the Effects of Gamification in the Classroom: A Longitudinal Study on Intrinsic Motivation, Social Comparison, Satisfaction, Efforts and Academic Performance. *Computers and Education*, s.152-161.
- Ferrera, J. (2012). *Playful Design: Creating Game Experiences in Everyday Interfaces*. New York: Rosenfeld Media.
- Gerber, S. ve Scott, L. (2011). Gamers and Gaming Context: Relationships to Critical Thinking. *Sage Journals*, 42 (5), 842-849.
- Hamari, J., Koivisto, J. ve Sarsa, H. (2014). Does Gamification Work? : A Literature Review of Empirical Studies on Gamification. 2014 47th Hawaii international conference on system sciences, IEEE içinde.
- Huang, B., Hew, H. F. ve Lo, C. K. (2017). Investigating the Effects of Gamification-enhanced M. Flipped Learning on Undergraduate Students' Behavioral and Cognitive Engagement. *Interactive Learning Environment*, 27(8), 1106-1126
- Hunicke, R., LeBlanc, M. ve Zubek, R. (2004). MDA: A Formal Approach to Game Design and Game Research. Erişim adresi: <https://www.semanticscholar.org/paper/MDA-%3A-A-Formal-Approach-to-Game-Design-and-Game-Hunicke-Leblanc/2b134e5c46eec50f69c702c0b4aa29687d5d8fba>.
- Jagoda, P. (2013). Gamification and Forms of Play. *Boundary2*, 40(2), 113-144.

- Kambouri, M., Thomas, S. ve Harvey, M. (2006). Playing the Literacy Game: a Case Study in Adult Education. *Learning, Media , Technology*, 31(4), 395-410. Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=EJ753667>.
- Kapp, K. (2012). *The Gamification of Learning and Instruction: Game-based Methods and Strategies for Training and Education*. San Francisco: Pfeiffer.
- Kaptan, S. (1995). *Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri*. Ankara: Bilim Yayıncılık.
- Karakuş, T., İnal, Y. ve Çağiltay, K. (2008). A Descriptive Study of Turkish High School Students' Game -playing Characteristics and Their Considerations Concerning the Effect of Games. *Computers in Human Behavior*, 24(6), 2520-2529. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0747563208000605>
- Kim, T. W. (2015). "Gamification Ethics: Exploitation and Manipulation". ACM SIGCHI (CHI 2015) Gamifying Research Workshop Position Papers içinde. Erişim adresi: https://kilthub.cmu.edu/articles/journal_contribution/Gamification_Ethics_Exploitation_and_Manipulation/6705644/1.
- Kingsley, T. L. ve Grabner-Hagen, M. M. (2015). Gamification: Questing to Integrate Content Knowledge, Literacy, and 21st-century Learning. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 59(1), 51. doi: 10.1002/jaal.426. Erişim adresi: <https://ila.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/jaal.426>.
- Koivisto, J. ve Hamari, J. (2014). Demographic Differences in Perceived Benefits from Gamification. *Computers in Human Behavior*, 35, 179–188. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0747563214001289>.
- Kundarıcıoğlu, İ. (2018). Oyunlaştırma Kavramı Üzerine İçerik Analizi Çalışması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Erişim adresi: <http://dspace.balikesir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12462/3429>.
- Landers, R. N. ve Landers, A. K. (2015). An Emprical Test on the Theory of Gamified Learning: The Effect of Leaderboards on Time-on-task and Academic Performance. *Sage Journals*, 45(6), 769-785. Erişim adresi: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1046878114563662?icid=int.sj-abstract.similar-articles.1>
- Landers, R. N., Auer, E. M., Collmus, A. B. ve Armstrong, M. B. (2018). Gamification Science, its History and Future: Definitions and a Research Agenda. *Sage Journals*, 49(3), 315-337. Erişim adresi: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1046878118774385?icid=int.sj-abstract.similar-articles.2>.
- Lee, J. ve Hammer, J. (2011) Gamification in Education: What, How, Why Bother? *Academic Exchange Quarterly* 15(2): 146. Erişim adresi: <https://www.semanticscholar.org/paper/Gamification-in-Education%3A-What%2C-How%2C-Why-Bother-Lee-Hammer/dac4c0074b6d0d86977313664a7da98e577a898a>.
- Maehr, M. L. ve Meyer, H. A. (1997). Understanding Motivation and Schooling: Where We've Been, Where We Are and Where We Need to Go. *Educational Psychology Review*, 9(4), 371-409. doi:10.1023/A:10247508.
- Marcewski, A. (2017). A Revised Gamification Design Framework. Erişim adresi: <https://www.gamified.uk/2017/04/06/revised-gamification-design-framework/>.
- McFarlane, A. ,Sparrowhawk, A. ve Heald, Y. (2002). Report on the Educational Games. Erişim adresi: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/hal-00699812/>.
- McGonigal, J. (2011). *Reality is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World*. New York: Penguin.
- Meşe, C. ve Dursun, O. O. (2019). Effectiveness of Gamification Elements in Blended Learning Environments. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 20(3), 483-563. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/tojde/issue/47406/601914>.

- Mullins, J. K. ve Sabherwal, R. (2020). Gamification: A cognitive -emotional view. *Journal of Business Research*, 106, 304-314. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0148296318304739>.
- Nicholson, S. (2012). A User Centered Theoretical Framework for Meaningful Gamification. Erişim adresi: <http://scottnicholson.com/pubs/meaningfulframework.pdf>.
- Papastergiou, M. (2009). Exploring the Potential of Computer and Video Games for Health and Physical Education: Literature review. *Sage Journals*, 53(3), 603-622. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0360131520302554?via%3Dihub#bib50>.
- Paraskeva, F., Mysirlaki, S. ve Papagianni, S. (2010). Multiplayer Online Games as Educational Tools: Facing New Challenges in Learning. *Computers and Education*, 54(2), 498-505.
- Parker, A. (2003). Identifying predictors of academic persistence in distance education. *Journal of the United States Distance Learning Association*, 17, 55-62.
- Prensky, M. (2001). "Fun, Play and Games: What Makes Games Engaging". Digital-game Based Learning içinde. Erişim adresi: <https://marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Game-Based%20Learning-Ch5.pdf>.
- Reigeluth, C., Squire, K. (1998). Emerging Work on the New Paradigm of Instructional Theories, *Educational Technology*, 88 (4,) 41-47,
- Salen, K. ve Zimmermann, E. (2004). *Rules of Play: Game Design Fundamentals*. MIT Press Cambridge: London.
- Shannon, J. (2019). The History of Gamification- Journey from 1896 to the 21 st Century. Erişim adresi: <https://www.gamify.com/gamification-blog/the-history-of-gamification>.
- Sillaots, M. (2014). "Gamification of Higher Education by the Example of Course of Research Methods". *Advances in Web Based Learning* içinde, s. 106-115. Erişim adresi: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-09635-3_11.
- Su, C. H. ve Cheng, C.H. (2015). A Mobile Gamification Learning System for Improving the Learning Motivation and Achievements. *Journal of Computer Assisted Learning*, 31(3), s. 268-286.
- Suits, B. (1978). *The Grasshopper: Games, Life and Utopia*. Canada: University of Toronto Press.
- Titus, S. ve Ng'ambi, D. (2014). Exploring the Use of Digital Games to Improve Student Engagement at a Resource Poor Institution in South Africa. *European Conference on Games Based Learning, Academic Conferences International Limited*, 2.
- Turner, C., Dierksheide, J. ve Anderson, P. (2014). Learn2Mine: Data Science Practice and Education Through Gameful Experiences. *International Journal of e-Education, e-Business, e-Management and e-Learning*, 4(3), 243-248. Erişim adresi: https://pdfs.semanticscholar.org/8349/419dbf349967ba095773142314fc78f7a549.pdf?_ga=2.194076205.1617684829.1610655740-1850579216.1603234380.
- Wang, Y. S. ve Wang, H. Y. (2008). Gender Differences in the Perception and Acceptance of Online Games. *British Journal of Educational Technology*, 39(5), 787-806.
- Werbach, K. (2014). "(Re)Defining Gamification: A Process Approach". *International Conference on Persuasive Technology*, s.266-272. Erişim adresi: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-07127-5_23.
- Wichadee, S. ve Pattanapichet, F. (2018). Enhancement of Performance and Motivation through Application of Digital Games in an English Language Class. *Teaching English with Technology*, 18(1), 77-92. Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1170635>.
- Yang, S., Lee, J. W., Kim, H., Kang, M., Chong, E. ve Kim, E. (2020). Can an Online Education Game Contribute to Developing Information Literate Citizens. *Computers & Education*. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0360131520302554?via%3Dihub#bib56>.

- Yıldırım, İ. (2017). The Effects of Gamification-Based Teaching Practices on Student Achievement and Students' Attitudes Towards Lessons. *The Internet and Higher Education*, 33, 86-92. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1096751617300696>.
- Zainuddin, Z., Chu, S .K. W., Shujahat, M. ve Perera, C. J. (2020). The Impact of Gamification on Learning and Instruction. A Systematic Review of Emprical Evidence. *Educational Research Review*, 30. 1-36.
- Zichermann, G. ve Cunningham, C. (2011). Gamification by Design. Erişim adresi: <https://www.semanticscholar.org/paper/Gamification-by-Design-Implementing-Game-Mechanics-Zichermann-Cunningham/dda6737d6ea16d1ee4ee8de87ffc4fe1fd16df8b>.
- Zimmerling, E., Höllig, C. E., Sandner, P. G., & Welp, I. M. (2019). Exploring the Influence of Common Game Elements on Ideation Output and Motivation. *Journal of Business Research*, 94, 302-312.

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 4 Sayı: 2 Yıl: 2021

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Peer-Reviewed Articles
Research Article

Article Info

Date submitted: 01.04.2021
Date accepted: 30.06.2021
Date early view: 24.08.2021
Date published: 31.12.2021

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 01.04.2021
Kabul tarihi: 30.06.2021
Erken görünüm: 24.08.2021
Yayınlanma tarihi: 31.12.2021

Keywords

Museum Education, Museum
Studies, New Generation
Museums, Artificial
Intelligence

Anahtar sözcükler

Müze Eğitimi, Müze
Çalışmaları, Yeni Nesil
Müzeler, Yapay Zeka

DOI numarası

10.33721/by.908020

ORCID

0000-0002-7513-624X (1)
0000-0002-6119-9928 (2)

The Visionary Pros of Artificial Intelligence in Museum Education

Müze Eğitiminde Yapay Zekanın İleriye Dönük Avantajları

Aslı Asiye ASLAN

asliasiyeduman@gmail.com

Ayşe İLHAN

Ankara University, Faculty of Educational Science, Professor Dr.

ilhan@ankara.edu.tr

Abstract

It is not only the diversity of the objects exhibited but also the methods used to convey the information about these objects that make museums survive. The purpose of these methods is to transfer the museum collection to the future accurately and effectively. While museums host many cultural values, they also aim to make the methods of transferring information about these values qualified and universal. As the perception of the twenty-first century museum visitor profile is shaped by technology, their expectations for the museum experience have also increased. The museum education field, which develops with the modern understanding of museums and provides a lifelong learning experience to the visitors, has an important role in information transfer. Thus, the use of developing technologies in museum education can be beneficial for museum visitors. This study offers a new method proposal that aims to use artificial intelligence, which is considered to be the most important technological development of the twenty-first century in the field of museum education in order to transfer the information about exhibition objects in the most effective way.

Öz

Müzelerin ayakta kalmasını sağlayan yalnızca sergilenen nesnelere çeşitliliği değil bu nesnelere ilişkin bilginin aktarılmasında kullanılan yöntemlerdir. Bu yöntemlerde amaç, müze eserlerinin geleceğe doğru ve etkili biçimde aktarılmasıdır. Müzeler çok sayıda kültürel değere ev sahipliği yaparken aynı zamanda bu değerler hakkında bilgi aktarım yöntemlerini nitelikli ve evrensel hale getirmeyi hedeflemektedirler. Yirmibirinci yüzyılın müze ziyaretçi profilinin algısının teknolojiyle şekillenmiş olması sebebiyle müze deneyimine dair beklentisi de artmıştır. Çağdaş müzecilik anlayışıyla birlikte gelişen ve ziyaretçilere yaşam boyu öğrenme deneyimi sağlayan müze eğitimi alanı, bilgi aktarımı konusunda önemli bir role sahiptir. Bu yüzden gelişen teknolojilerin müze eğitiminde kullanılması, müze ziyaretçileri için yararlı olabilir. Bu çalışma, yirmibirinci yüzyılın en önemli teknolojik gelişmesi olduğu düşünülen yapay zekanın müze eğitimi alanında kullanılması ve bu doğrultuda sergi nesnelere ilişkin bilginin en etkili biçimde aktarılmasını hedefleyen yeni bir yöntem önerisi sunmaktadır.

1. Introduction

A museum, which makes innovative breakthroughs in education, aims to go beyond the passive display of objects. Each object carries information and the museum should provide a structure that preserves the historical consistency of the information and allows the circulation of knowledge without disrupting its authenticity. Therefore, correct and new educational approaches should underlie a newly constructing museum instead of economic and political concerns. A new-wave museum

should benefit from the technology as much as possible. The structure of traditional museums should be altered in accordance with current developments and the initiative should aim move forward in terms of structural characteristics and improving educational process. In this article, our main aim is making suggestions for implementing artificial intelligence into the museum education and the user interface. For this purpose, we tried to answer three main questions. (1) In different countries of the world (America, Europe and other developed countries), what are the instances of artificial intelligence applications in the museum? (2) Why artificial intelligence applications in the museum education are important and necessary for today and the future? (3) What types of educational activities can be designed using artificial intelligence in museum education? The document scanning method is the main method of this descriptive study. A descriptive research covers the problem as comprehensively as possible and defines carefully (Büyüköztürk, 2016). The scanning method is a research model that aims to define a situation which presented in both past and present as it exists. The research object is tried to be defined in its own conditions. What is important in these studies is to properly observe and document the output (Karasar, 2015). We examined the digital media used in museum education. The literature search is based on hard-copy and digital materials. The information obtained as a result of the research was integrated with our observations and became regular and valid suggestions.

2. Historical Process of Museology and Museum Education

The Renaissance movement has steered many fields in the world, as well as in the field of museology. In Europe, the collection owners opened their collections to visit and this is considered as the first initiative of constituting museums as an institution. Each collector has created their own cabinet of curiosity by creating collections in areas of interest. Cabinet of curiosity (cabinet de curiosité or wunderkammer) is defined as making a private collection and exhibiting it with an individual aesthetic (Artun, 2017; Cankaya, 2014). The foundation of the museums started with collecting, which emerged for the first time in the 14th century, and then modern museology formed in the 17th century. It gained the character of an institution with the Renaissance movement. It started to form its identity in the 18th and 19th centuries. The universality is one of the most important features that make a museum successful and educational. In the 21st century, museums that survive through their universality were ironically based on a non-universal basis in the past. By the Renaissance movement, the collectors opened their cabinet of curiosity to visitors, however, they aimed only to organise an exhibition. Their classification method of the objects was done in a subjective manner. However, the timely classification of museum collections is completely far from subjectivity and is universal. Today, museum collections are classified in a rational order and aims to create a universal language. Although the cabinets of curiosity were not classified in this way, the collections were classified according to their forms, measurements, dates, geographies, creators, materials and sometimes écoles and the basis of today's museology have formed. After the Renaissance movement, many European museums opened as modern museums. The collection of modern museums established around the cabinets of curiosity belonging to the dynasty and princes of the period was also composed of the cabinets of curiosity. All these developments not only made the history of art meaningful and formed the basis of museology but also revealed the necessity of museum education. The need for museums to open up to the public and to provide information about collections had made museums a universal and free space by pull away from being inaccessible private and personal spaces. Thus, museums have acquired the feature of not only an architectural building or collection hall, but also an educational space that informs and gives identity.

The basis of museum education is being universal like museology. The universal power of museums also allows their education to be used as an academic field of study. From this point of view, since the Alexandria Museum (4th century BC), which is accepted as the ancestor of museums, museums that were intertwined with palaces have also been academic centers. They took under their auspices, as well as the leading artists and authors of their time. In this context, the education and learning function of museums from past to present has been an indispensable field that emerged in the nature of museums.

Knowledge in modern museums is based on observing and classifying. Correct information provides the correct meaning of the place, work of art, object or theme. Correct information essentially requires an accurate classification and explanation. The understanding of the past and the present and producing a new historical knowledge are only possible if we build our place as what we see on a rational information system. When we look at today's museums, we see that museums have three basic functions: Protection, research and communication. The field that will make all these functions useful is the museum education. The museum education is also an field that can reach different visitor groups by maximizing the educational potential of these three functions (Ertürk & Uralman, 2012).

Museums have started to open to the public over time and became places where everyone can enter and benefit. The relationship between museums and education gained an importance with the effects of the Industrial Revolution in the 19th century. Just as technological developments affect every field today, the Industrial Revolution had played an effective role in social developments. During this period, many museums aimed to contribute education by creating new education models. During the first half of the 20th century, the museum education has been seen as a system designed to ensure that its participants receive information as permanent as possible. However, starting from the second half of the 20th century, the meaning of education in museums has completely changed. This change has gone beyond the providing information. The given information became rather than a one-sided education, it required a certain participation. Due to these developments and changes, scientific approaches have gained importance in museum education. One of the main reasons that affected the importance of scientific approach was the establishment of international organizations such as UNESCO and International Council of Museums (ICOM). With these developments in the 20th century, museum educators began to develop their educational activities and changed them so different age groups could also benefit. In the 1950s, studies for school groups were the majority, and after 1950, studies for adults started to gain importance. Today, education is accepted as one of the main functions of museums. Museum education programs, which aim to gain experience from the collection and interpret the knowledge learned from it, are now prepared completely visitor-oriented. In many museums, the education department is presented as a separate unit from other departments. This enables to offer, evaluate and develop various educational activities that contribute to both formal and informal education according to the interests and needs of different types of visitors.

2. 1. Post-modern Museum and New Media

The origin of new artistic and communicative phenomena, which are subject to discussions and productions today, is based on the emergence of different fields of study that have pushed each other to develop one after another in the past. For example, the ability to reproduce the picture and the text has not only expanded the audience but also brought new qualities to artworks. A thought can be copied with revolutionary tools such as the printing press. As a matter of fact, the essence of art has gained new theoretical layers with technical improvements such as reproducibility.

Creating new copies of an artwork by gaining similar identities in different fields has created new discussions within the scope of art and history. Eco (2001) argues that a work of art is always open-ended and the work is basically never complete. The open work, which can always be intervened in terms of interpretation and repeatability, can accept the acts of destruction and production by the artist and the audience. The original experience resulting from these actions restores the value of the work. Therefore, a work can be beneficial or harmful for the society in a cultural sense and as a jointly designed work, it is attributed to who make and destroy it in the production process. An art piece or a cultural object that was once a common product of society and is now forgotten reminds itself by returning to society when the time comes. Museums, which make this reminder possible in a way, interpret the work in order to develop educational practices in terms of the accuracy and permanence of the information about the work and at the same time take benefits from the freedom to intervene in the work. The intervention here aims an intellectual development and reproduction of knowledge on an individual basis, rather than making changes on a historical work in the physical manner. In this context, the concept of "New Media", which deals with the culture of the digital age and where information can be easily produced, and museum education intersect at important points.

The New Media, although it cannot be generalized from its name, is a digital field of study that has influenced by theater, cinema, video, photography, painting, graphics, sculpture, architecture, fashion and engineering, moreover, it can use all of these in the transmission of messages. The emergence of the Internet and the rapid spread of digital applications to various fields of art and industry have made the field of the New Media find its place in the literature. By having its own place, the New Media started to have an environment for the examination and discussion in academia. Russian academic Lev Manovich (1999) describes the New Media as a radical cultural revolution. It can be said that the increase of fields where knowledge and materials are produced and becoming easier to access push modern people to be more creative. The gathering of a user-viewer audience of the product that emerges as a result of this creativity naturally determines the cultural and financial value of that product. Considering the New Media as an avant-garde movement enables us to predict future cultural and scientific developments in line with the principle of no boundaries advocated for modern human creativity. So how useful the avant-garde perspective can be for a museum? In order to reveal this, the stance of avant-garde movements against the autonomization and institutionalization of art should be examined first. The New Media aims to offer interactive spaces where individuals, defined as artists and audiences, can engage in common activities, when technology intersects with art in particular. These new interactive spaces enable the artist and the audience to produce jointly, intertwining process and demonstration logic. Therefore, the audience, who is not alienated from the product but freed by being included in the production process, now can define her/himself as active and productive, while the distinction between the artist and the audience disappears and a common 'productive individual' character is born can be said.

The liberating state of an interactive platform is explained by the user-viewer engagement in the production process. According to Jacques Ranciere's concept of the liberation of the audience, who advocates that just being a passive observer should be disrupted in the 21st century, assigning different roles to the section that causes inaction can improve the social order (Ranciere, 2009). One of the issues that makes the New Media a controversial subject is that individuals can now easily make artistic productions through new tools without considering any artistic discipline or creativity and contribute to the disruption of inaction. The fact that the production conditions provided by corporate, online and offline tools are being supported by mobile and social tools have created this interaction. The functions of technology together with the applications in the fields of history and art continued to reshaping and brought new identities to its users.

The museum education, which is one of the collaborative fields of study history and art, has also reorganized itself during these changes and enabled the participant to participate in the education process - not only as a museum visitor, but as a productive collaborator - without any creativity. So how should the responsibilities of the museum educator be positioned against the tools that make this joint production possible? A requisite for expressing an opinion on an educational process is to interact with that educational setting continuously. This motivates developing new methods depending on the capacity of the environment. As the training tools develop according to the needs, the tendencies of the participants also vary. It is necessary to establish a basic understanding that the learned from the old media can penetrate the new media. This requirement points to a silent media history of the fundamental interaction between the user and the tool, defined by the term "velvet revolution" by Manovich (2007). The idea, which was supported by Bauhaus and other modernist institutions in the 1960s, has been denied by post-modern artists and designers. They also denied that communication can have a universal basis. Post-modernism claims that a cultural work can only be understood in a particular place, time, and audience.

According to this relative positioning, it makes no sense to speak of any natural meaning of an image or object, because all people bring their own cultural prejudices and personal experiences in order to take the act of interpretation. As post-modernism became a dominant ideology in both academia and industry in the 1980s and 1990s, the production process has remained dependent on acts of referring to cultural styles or adapting messages to narrowly defined user communities (Lupton, 1996). Today, mobile and social tools, which are classified within the framework of new media, have become commercial and public interfaces where individuals from outside of the discipline can be active in museum education and define themselves as educators. At the same time, the use of social media

contributed to both the development and promotion of the work of the museum educators by adding a considerable vision. Thus, the inertia arising from the dependence on technology in education was eliminated when the museum educator became productive. While museum education continues its experimental approach, the academy's continuous discussions in the light of conceptual guidelines requires re-explaining the relationship of the museum education with technology and media. Social media pushes people to be creative, but it is also important that this creativity can serve a purpose and have a visitor. Boris Groys, another media theorist claims that museums intend to restore concrete productivity to their visitors through museum education by better understanding. For this reason, artistic production is based on the interaction between the past and the future in museum education (Groys, 2010).

The museum education supports that the information discovered at the first hand is more permanent by making the value of artistic production visible again while the visitors create original works. Thus, not only the museum educator who prepares the educational program, but also the museum education participant shifts from a passive audience position to an active productive position. For this reason, an audience and service-oriented understanding has settled in museums, and new strategies have emerged as a necessity to ensure the interest and continuity of visitors. Discovering that museums have numerous visitor fractions reflecting “the diversity of society”, which is one of the main terms of post-modernism, has been very effective in developing new policies (Yücel, 2012). Culture, which is revealed and shared in the museum experience of the 21st century, not only ensures the permanence of the knowledge, but also gives people a more productive mindset. All these developments and the accelerating change of both perceptions and technology help to quickly identify new needs in education. The museum education is no longer a monotonous field, it has become a field of study that feeds on technology and starts production by instantly contributing to the visitor-place-object relationship. The fact that technological tools create a unique form of interaction between the museum visitor and the objects requires the certain activity conditions that provide this authenticity and the education process that is managed by museum educators.

2. 2. Artificial Intelligence (AI)

There is no single explanation for AI technology, but in today's general sense, it is described as an field where advanced functions such as learning, perception, establishing relationships between concepts, thinking, problem solving, decision-making and communicating by making inferences from this whole process, which are specific to human intelligence (Nilsson, 2010). It is aimed that these functions correspond to cognitive or autonomous human behaviors. Therefore, this discipline includes multiple fields of study such as computerized image processing or image recognition, speech or comprehension, text comprehension, language processing, machine learning and robotics. From this point of view, using AI can be explained as a situation beyond simply bringing it to the level of programming and achieving the desired result. However, for the beginning, programming knowledge, mathematics and statistics knowledge and even business knowledge make it easier to benefit from AI technology gradually. AI studies are divided into two as Artificial Narrow Intelligence (ANI) and Artificial General Intelligence (AGI). AGI is, as everyone understands today, the whole of humanoid robot systems in general. The AGI system is biologically inspired by the human nervous system and can continue the process of self-learning and perception like a human. AGI systems are aimed to be able to accomplish certain features such as speaking and reasoning flawlessly. Artificial narrow intelligence is a system developed for the solution of a specific problem. The ANI system learns from data and is different from self-learning systems. Continuity of data entry is required for learning for the functioning of the ANI system.

Today, AI has become one of the most popular fields where countries attach the importance to their investments and allocate large budgets. AI technology, which shapes our present and future, has begun to be used in many fields and has become a part of our daily life. One of the important points to be noted is the purpose of the AI technologies. The purpose is not to produce unguided intelligence, but to produce useful intelligence for the humanity. Therefore, in addition to the researches that try to make AI useful, ethics, law and social perspectives of this subject are also crucial.

3. Findings and Evaluation

AI is one of the most important technologies of today. It has the potential to provide great benefits in museum education. Looking at the AI studies in the field of education, it can be said that experiments are promising. Using AI in a specific field such as museum education has not been studied in the world, although, it has started to be used as an informative tool in cultural platforms. A video artist and curator Diane Drubay is working in this field in parallel with the implementation of AI. She evaluates the use of AI in the field of cultural mediation from three different bases: AI as a virtual friend, AI as a historical researcher and AI as a digital replica maker (Museums, 2018).

The main examples of this field are shaped around exactly these three basis. AI can be used as a virtual friend "chatbot" in museums. One of them has been the "chatbot" application in Anne Frank House in Amsterdam. Visitors can ask their historical and cultural curiosities via Facebook Messenger. The Chatbot application is also not only open in Amsterdam but also open to all visitors around the world. Another chatbot-like application is the French AskMona. AI-based application is for cultural conversations and gives recommendations. However, the most popular question asked is "Where are the toilets?". Another example is a mobile application "Art of Art" by IBM Cognitive Bussines-Watson (IBM, 2019). This application provides information about seven artworks in Pinacoteca de Sao Paulo (Figure 1). However, beyond the known headset guidance service, it allows the visitor to chat with the artwork. Visitors can get clear answers by asking their questions and curiosities directly to the work of art. They find answers to all of their questions as they do not selectively ask. Visitors were able to ask questions that they cannot ask a person they do not know, such as the price of the painting, rumors about the artist.

Figure 1. Art of Art,
Source: (IBM, 2019)

The best known application of AI is Google Art and Culture Experiments project as a history researcher (Google, 2011). In the past years, this project has been the most used and recognized AI application in the art history research platform. This project can be used by museums and cultural institutions by using culture and art data. This program, which creates completely unexpected connections between art history periods, movements, styles and techniques by simulating that people cannot easily think of, is an AI-based learning project (Figure 2). At the same time, the project also enables people to take selfies and find their resemblance with works of art, and provides a permanent learning opportunity based on experience by providing information about that art work.

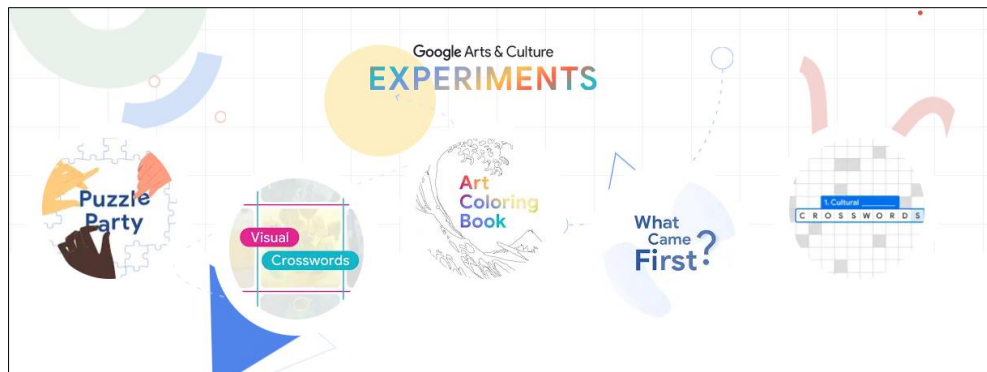

Figure 2. Google Art and Culture Experiments project web site
Source: (Google, 2011)

An example of using AI as a digital copy (replica) producer is the AI-based "recognition" program of the 2016 IK Award-winning Tate UK Museum (Tate, 2016). This program is algorithm software that has established a link between news photography and the art collection of the Tate Art Gallery. The aim of this work is to reconcile the art collection with everyday images. The program creates a visual link between two images, one of which is a work of art and one of the news photograph, by comparing them in terms of similarities.

In 2018, a study was carried out by the Swiss Bern Communication Museum, where visitors can personalize their interaction with a museum by using an AI program (The Museum for Communication, 2018). There are guides that accompanying visitors in the area where the latest technology communication tools are exhibited. Guides are defined as communicators; they make the relationship of the visitors with the museum an individual experience. The participation of the visitors to the games and practices in the exhibition is ensured, and the game or practice they experience is evaluated later, and the guides are directed to visitors according to their wishes and curiosity. While doing this, the guides get help from the AI software and act accordingly. The accurate processing of the data creates a special experience for each visitor.

Another hitting example is the French company Iconem in partnership with Microsoft. Iconem is used to recreate lost and disappearing cultural heritages. The aim was to instill cultural heritage awareness to visitors who can experience these heritage sites in a virtual environment. This work, which creates a memory protected by technology, makes it possible not to forget important historical and cultural heritages such as Palmyra that people have damaged or cannot protect (Figure 3) (UNESCO, 2013). This kind of work allows cultural heritages to be transferred to future generations, at least in a digital environment, in situations such as natural disasters, wars, fires and even vandalism that may occur in the coming years. As construction projects are the elements that destroy cultural heritage, Iconem like projects will be beneficial for handing down the next generation. It will enable the preservation and recall of artefacts and archaeological sites and will ensure that this information is transferred from generation to generation.

Figure 3. Palmyra, before and after Isis' destruction
Source: (Worley, 2016)

AI's computer software that progresses like a child's learning process. However, the biggest difference from human mind is that it contains a structure that allows all cognitive processes to proceed without error and with infinite data. This structure, which enables computers to think like a human brain, aims to solve complex problems with a human-like method, however, while doing this it can complete a task in a short time and without errors. This situation has also enabled AI studies to be studied under many different categories. AI programs require human knowledge to recognize patterns in complex data, benefit from experience and implement decisions made by humans. This way of working is actually the same as the working principle of the Google search engine, which has now become a part of our lives. For the last 25 years, people have been entering data into computers. These data entries are obtained from 3.5 million searches made on Google every minute. These searches are fuel for self-learning AI applications, in other words each entry helps the AI algorithm to learn. The fact that AI can learn at this speed and carry the acquired information to the next step without any problem such as human errors. This high capacity of it will contribute to new business areas in the near future. AI is used in many fields even today and creates new business fields. Since it will not be possible to take back or stop this continuously developing technology, the most important detail that should not be overlooked in this process is to raise generations that keep up with these developments by raising good, conscientious and qualified people. For example, Facebook AI experts Yann Le Cun and Joaquin Quinonero Candela believe that AI will take on new roles in manufacturing, education, sales, repair and management of smart robots, despite widespread concern over automation. According to the experts, AI and robots will enable the emergence of new sectors that are hard to imagine today (Facebook, 2016). Given these predictions, why shouldn't one of these business fields be museum education?

3. 1. The Information Transfer

The definition of information has been explained in different ways in many sources. Information refers to the phenomena that individuals acquire learning through research or observation in its most common definition. Information is obtained through learning, research or observation and enables a judgment. Knowledge, which is the result of human thinking activity, is the product of a process. The information process is a process that is built in layers. This process includes observation, research, curiosity and transactional processes (Ayaokur, 2014). In this respect, the process of knowledge is the inclusive of a museum event. The objects and works of art in the museum provide a real knowledge process with the experiences and learning of the visitor. However, the works or artworks in a museum often do not mean anything alone. Therefore, the visitor needs to experience for a better understanding. This experience starts with conveying information about the object or work to the visitor. Regardless of the museum type, objects or artworks in the museum means as much as they seem.

The museum object can be considered as a document. Viewed from a broad perspective, there is no need that to evaluate the document, semiotics, and the museum object separately from each other. For this reason, the museum object is also a document and therefore it should be accepted as a subject of epistemology (Ayaokur, 2014). This situation possibly will progress in line with the development and change of the information age. AI technology has emerged to meet the knowledge and curiosity needs of people today, just as other similar technologies developed in the past. This system, which includes all situations such as questions, information processing, perception and access information - observation, communication and access, information, request to access information services, providing information services, has a working system in parallel with the targeted purposes in museum education and museum education. These goals make it a necessity to use technology in museums and museum education in order to respond to the information needs of the visitor.

The information labeling of the museum objects and art works is the crucial step in the process of perceiving and accessing information. Experience of the knowledge begins with this informational part after seeing the object or art works. Access to information continues with observation, communication and access to the information. All of the information people have is initially observational and observation alone is not enough to inform the visitors. The need for information arises precisely at this point: Accessing the information of the observed object. In this context, a visitor who wants to be informed during a museum visit needs both to reach information based on his/her observations and to be informed. The visitor should request the information. In this respect, the need for information is multidimensional and should aim to contribute to the cognitive access level of the visitor. As museums are viewed from this perspective, they can be true and accurate information providers, as well as educational fields that respond to the information needs of visitors.

Discovering the visitor profiles also plays an important role in developing the services correctly. The age range of the visitor groups, which social group they belong to, their cognitive and emotional characteristics are also the initial characteristics that shape visitors' expectations from the museum. These expectations also determine what should be taken into account when creating museum education. It is very important for a museum educator to anticipate the possibilities of this need, as information needs or curiosities vary according to visitor profiles. So, the main purpose of visiting the museum is to obtain information, regardless of the background of the visitors. In the studies about the information needs of the visitors, the visitors and their needs are defined in three different groups:

1. The visitors requesting information about working hours, fees, museum facilities, what is displayed in the museum, important activities and issues inside the museum.
2. The visitors who request more detailed information about the planning of their visits to the museum, and who pursue educational purposes.
3. Additional links for information sources, museum collections and expert visitors who request more information on specialist fields (Ayaokur, 2014).

All these information requirements and time-changing expectations directly affect museums and educational activities. For this reason, places such as museums that have developed information and research services and can meet and satisfy the information needs of people will ensure their continuity in the future. The museums and their collections established by the collectors are still presented today with the initiatives of wealthy people. The continuity of these places that will make museum education effective is possible thanks to considerable investments. We see that gallery owners like billionaire J. Paul Getty and Charles Saatchi set collections, museums and galleries, and even their standards today. Today, the developing technology has changed even the great art investors. 21st century art investors emerge as the magnates of advertising and computer software. These investors bring new perspectives to the museum and the collection as well as affect the field of museum education.

Bill Gates, the founder of Microsoft, is one of the most important collectors. In addition to the photo collections he bought, he is also the owner of Leonardo Da Vinci's Leicester Codex. Corbis, the subsidiary company of Gates, founded in 1989, paid more than \$100m in copyrights to reproduce the artworks at the Louvre, Hermitage, London National Gallery and the Detroit Institute of Art. Corbis

company digitized one million images in 1997. Ultimately, the main purpose of all this spent money was to bring art into people's homes. In other words, to improve people's aesthetic perception and to educate them (Freeland, 2008).

The people of the 21st century are in search of not only remarkable museum displays but also places where they can question, learn more, wonder and have fun while doing all these. Museum trainings should go beyond just informing the visitors about the objects and should be based on the visitor's expectations and respond to these expectations. Meeting these expectations in the best way is possible by including developing technology in museum education. Schools can be defined as unclassified and serious environments, unlike museums. The structured education system of schools is somewhat more closed to discussion and questioning than museums. Schools are not the education area where curiosity and creativity are constantly increasing. Museums, on the other hand, are places that bring different perspectives to the individual as they contain an education system that is interesting in terms of being organized spaces and mostly focuses on the individual. The perception of education that focuses on the individual has made the subject of museum education more important. This situation also enabled the museums and their educations that fulfill the requirements of the age to spread faster and to respond to the requests of the visitors faster. Today, the aim of museum education is to reveal the knowledge and skills of the person as well as to allow them to be wondered and questioned freely. This situation accelerates the curiosity and the desire to learn, especially in the new generation museums. In addition to this situation, a museum education developed under the mentorship of the museum instructor can bring efficiency and learning to a higher level and make it permanent. This situation, with the perception of museums as educational environments, has enabled museums to be frequently used in concepts such as education in the museum, the environment where education is held in the museum, and the museum educator. This change has also guided the work done in the field of museum education. Museum education staff and researchers conduct studies that contribute to this field. Visitor satisfaction surveys carried out within the museums and studies conducted in the academic field provide positive contributions and bring new perspectives.

We are responsible for raising individuals who aim to shape technology not who shaped by technology in museum and gallery education. Technology can destabilize the world and people while developing them. So much so that every development that seems normal to us has actually emerged as a new technology, we can see technology everywhere. What we wear, eat and use in our daily life is the result of an ever-evolving technology. Technology changes us without our notice. Museum education is an field that can be highly affected by these developments and can improve itself and its participants. Unlike schools, we can talk about the importance of enabling people to be educated in an autonomous manner and to develop their curiosity in museum education. It is very difficult to understand the needs of the person. The person gets what is needed, they ask for the information that is required and asks what they are curious about. In this case, the educator may face endless possibilities. Here, the aim of the museum educator cannot be to educate anyone, because what should be remembered at this point is that nobody educates anyone but it is mentoring. Museum education is also a mentoring job. A pre-prepared mentoring allows for the emergence of new ideas, motivation, creativity, expansion of imagination, learning, curiosity and production. For all these reasons, an AI assistant, which can be used in museum education, can bring the education given to the 21st century conditions into the future and provide different perspectives on museum education. This may allow museums to find unique identities and increase their visitor numbers by highlighting themselves more. Artist and trainer Bager Akbay explained the expectations of new generations as follows (Akbay, 2015).

The museum educator should always develop himself, have a good command of the collection of the museum he is in, and also be prepared for questions that will come during the education. For all these reasons, the museum educator plays a very important role in museums that contain infinite knowledge. The element that will prepare and take the museum educator one step further in the creation of educational programs is the correct processing and use of the knowledge of the museum. In this context, taking advantage of the developing technology in the field of museum education, which is becoming more and more important day by day, will become a necessity rather than a need. When we consider the observation ability of the academy in the context of understanding a historical process, it

is seen that it does not show the same capability in producing practice compared to producing a theory. However, it is observed that museum and gallery spaces are becoming a more successful environment than academia with each passing day. The reason is that the participants can give feedbacks under the interactive production conditions in museum education and museums can evaluate this.

3. 2. The Museum Education and Artificial Intelligence

Artificial intelligence studies, which have made serious progress recently, have started to play a role in education. If the museum education succeeds in adapting AI to the technological applications it uses, a revolutionary development will occur in museum education. In order for such an approach not to remain in theory, it is necessary to design a museum education program based on AI. While preparing the education program of a museum, the museum's collection, physical conditions, theme and mission are taken into consideration. The museum education, which is mostly shaped by the feedback of the participants over time, makes the museum an active learning environment. A successful museum education experience helps find ways to relate to and understand artworks. Participants broaden their imaginations and can establish faster and more intelligible connections between the past and the future in their minds. When the museum education is over, what is expected to happen is that the visitor is "learned, content and spiritually strengthened" (Cuno, 2004). When we come to the 21st century, museum education has gone beyond just visiting museums with a guide and has become a field that also receives support from technology.

The museum education packages, which developed with the feedback of the visitors over time, started to need more scientific and definite results. Developing and changing people have changed and developed their expectations and curiosities to the same extent. Museum education is a delicate and complex subject. It requires proper preparation, knowledge and planning. At its core is to love and know artworks but also to reason about the endless possibilities of meaning accumulated around works of art. When we look at all these aspects, an AI program written for the museum education program will give us a large pool of information. A pool with strong results and valid relationships between information can create the right training program. Collecting and processing information, comments and observations bring the museum educator the following: To be able to enrich and develop the experience of the visitors in terms of needs.

Museums are places full of endless possibilities within their collections. These possibilities only come true when instructors skillfully use their vast knowledge and understanding of the objects in their museums and encourage people to think with these objects and embrace the artworks. In simpler terms, exciting the museum visitor to learn about the objects suddenly increases the possibilities. AI can interpret these possibilities faster and more accurately than the human brain. In museum education, what is tried to be taught, or the experience that prompts thinking, is not "how we look or what we seek", but the possibilities of the art experience. As Dewey said almost a hundred years ago, the artwork comes to life in the visitor's experience (Dewey, 2005). Therefore, AI software can be a real and effective aid in this field and generate productive training, but it can never replace an instructor. No matter how advanced the technology develops, the visitor always needs someone to communicate with. Analyzing the link between museum education and technology and obtaining concrete benefits in this regard requires developing an academic approach.

The museum education is a permanent field of experience and learning. This includes all the work done to communicate between the visitor and the museum collection. Museum education programs are designed to enable participants to encounter current meanings about the collection and to connect these meanings with their own experiences. Therefore, in a successful museum education experience, the first goal is to transfer the museum collection to the visitor in an accurate, effective and permanent way. The next goal is not to dictate the fixed and indelible state of certain information to the participant, but to ensure that his/her unique learning ability can be used in different areas and lifelong. A correct and targeted museum education program does not limit the education process to the collection existing in the museum. Therefore, the main purpose of museum education is to create wider connections beyond the existing collection by asking questions and explaining the time, space, language and system of thought through the visibility of objects.

One of the main reasons why AI is so popular today is that we have a lot of data and we do not have the equipment to process so much data perfectly. AI is a technological advancement that can outperform humans on almost any cognitive task. Researchers offer AI as open platforms to all users, software developers and designers around the world, including ordinary citizens, for expanding the uses of AI. So much so that the replacement of learning systems with AI has begun to provide new perspectives for all employees and researchers in the field of information processing and teaching. Studies on perception and mind have completely changed and developed since Freud, Dewey and even Goodman. In addition to being a cognitive science study that includes fields such as psychology, robot technology, neuroscience, philosophy and AI, it has also contributed to new initiatives on the knowledge of creation, interpretation and understanding of artworks (Freeland, 2008). The use of AI in education has become one of today's research fields. Some of these studies cover a wide spectrum composed of correctly determining the trends of the participants and the accurate and precise analysis of test results. As of 2018, AI operates in ways that work well above human intelligence and give precise results in terms of speed, efficiency and accuracy. The correct development and use of AI creates a scenario that is likely to make the world more productive, conscious and hard-working. The first essential step for this scenario to happen is education. According to the 2018 Davos Annual Report¹ announced by the world economic forum, it is emphasized that 65% of the children in primary school will work in a job that has not been invented at the moment, and we can only keep up with the pace of this developing technology.

AI is not only a physical progression that harbors human abilities, but also a perfect thinking system. This intellectual intelligence includes the calculation of probabilities without errors. In a human and knowledge-oriented field such as museum education, this technology can enable the preparation of a near-perfect museum education package. An educator who describes an artwork or an object can easily "get an idea" about the period or features of the work. After putting forward this idea with its reasons, the educator reveals the story of the work with his/her own "experiences" and establishes an interaction with the visitors. The educator made this action with the knowledge and experience he had acquired up to that point. He/She has experienced a similar object itself or a reflection (its printed 2-dimensional structure) before, made readings on this object and made detailed investigations. The educator has a very precise knowledge of this work and when he encountered a similar object, his/her biological activity and memory provided sufficient feedback.

4. Results and Suggestions

As a result, developing technology makes the world smaller day by day and this situation inevitably reduces the pressures on people, places and even works to grow, change and develop. However, doing useful works in the shrinking world and producing solutions by using the developing technology against the problems we encounter is a concept that the whole world needs. In the face of this need, countries that invest in developing technologies such as AI are increasing day by day. Countries that develop national AI strategies continue to make large investments in this field. Canada became the first in this field, followed by China, Denmark, France, Germany, India, Italy, Japan, Kenya, Malaysia, Mexico, New Zealand, Scandinavian, Poland, Russia, Singapore, South Korea, Sweden, Taiwan, United Arab Emirates, United Kingdom and the United States have announced its national AI strategies.

Technological developments affecting all parts of life also play a major role in museum education. The information transfer process, which is the main task of the museum educator, is largely shaped by technology. It has been observed that AI applications that increase the possibilities of the museum education process are successfully applied in archeology, art and contemporary art museums in various countries. The intended interactive environment went beyond the didactic understanding in education and gave birth to active and productive participants instead of passive visitors.

There is a need for a new generation to take part in the areas where they can make the rules by themselves, shape the game or activity, ask questions and find answers by thinking about it without hesitation. The closest places to create these spaces real are museums. The museum education allows

¹ http://www3.weforum.org/docs/WEF_Annual_Report_18-19.pdf

them to experience. However, these trainings should be developed and implemented in the light of developing technology and science. Today, the hypothesis of using an AI "assistant" in museum education may become a necessity in the following years and become a common and useful museum education system.

During a museum education event, each participant has the chance to form their own first impression and opinion. Collective experience arises from individual experiences. An individual experience can permeate others through the satisfaction of curiosity. Satisfaction of curiosity is linked to the responses of the other side. Satisfactory answers will create new questions, and new questions will create new fields of study and experiences. As a suggestion, a museum education program can be set up, in which the AI confronts the participants' collaboration. The purpose of the AI supported museum training package proposal is to support the idea that AI software, which has become a field where the most investment is made among today's technologies, can be used in museum education packages. The winner of the present and the future seems to be the one with the most information, not just the technically flawless algorithm.

We can see the necessity of using AI as an assistant in the museum education event, especially when considered the endless information cycle in museums and the need to bring in this information to visitors/participants by processing the responses correctly. As visitors want to hear correct and often simple answers to their questions and concerns, there should be a responsive facet. This exchange is the most important element that ensures the efficiency and continuity of museum education for all age groups. On the other hand, the museum could correct and enhance its set up too from this mutual experience. The museum educator can perform this information exchange perfectly with the help of a new-age assistant.

Compliance with Ethical Standards

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Ethics Committee Permission: Ethics committee permission is not required for this study.

Authors Contribution Rate Statement: The authors declare that they have contributed equally to the article.

Financial Support: No

References

- Akbay, B. (2015). Maker Eğitim Hareketi [Video File]. Erişim adresi: <https://youtu.be/QFisb43qaBE>
- Artun, A. (2017). *Mümkün Olmayan Müze: Müzeler Ne Gösteriyor?* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ayaokur, A. (2014). *Müzelerde Bilgi Yönetimi*. Ankara: Koç Müzesi Vekam Yayınları Araştırma Dizisi.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Press.
- Cankaya, İ. (2014). Contemporary Cabinet of Curiosity: An Ethnographic Essay on Collecting, Preserving and Exhibiting. *Group Exhibition, CI 2014 Contemporary Istanbul Art Fair, halka art project*.
- Cuno, J., Montebello, P., Lowry, G.D., MacGregor, N. ve John Walsh Jr. (2004). The Object of Art Museums. In Cuno, J. (Ed.), *In Whose Muse? Art Museums and the Public Trust*. (Pp. 49-76). Princeton: Princeton University Press.
- Dewey, J. (2005). *Art As Experience*. New York: Perigree Trade.
- Eco, U. (2001). *Açık Yapıt*. İstanbul: Can Yayınları.
- Ertürk, N. ve Uralman, H. (2012). Müze Dokümantasyonunun Kapsamı. In Ertürk, N & H. Uralman (Eds.) *Müzebilimin ABC'si* (pp. 57-72). İstanbul: Ege Yayınları.
- Facebook Engineering. (2016). AI Education - Introduction to AI [Video File]. Erişim adresi:

- <https://fb.watch/4Zep2pUQSO/>
- Freeland, C. (2008). *Sanat Kuramı*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Google. (2011). Arts & Culture Experiments. Retrieved January 2, 2021, from Google Arts & Culture. Erişim adresi: <https://experiments.withgoogle.com/collection/arts-culture>
- Groys, B. (2010). Güncel Sanat Nedir? *Zamanın Yoldaşları*, 23-39.
- IBM. (2019). Artificial Intelligence. Erişim adresi: https://developer.ibm.com/technologies/artificial-intelligence/?lnk=hmhpmdev_dw&lnk2=learn#_0_1_1_0
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Lupton, E. (1996). Learning to Love Software: A Bridge Between Theory and Practice. *Artifact 1* (3), 167-177.
- Manovich, L. (1999). *Avantgarde As Software*.
- Manovich, L. (2007). After effects, or velvet revolution. *Artifact 1* (45-46):67-75. DOI:10.1080/17493460701206744
- We Are Museums Staff (2018). *Humans versus machines: Who is the better museum mediator?*. Erişim adresi: <https://medium.com/@WeAreMuseums/humans-versus-machines-who-is-the-better-museum-mediator-8be6938fe89d>.
- Nilsson, N. (2010). *The Quest for Artificial Intelligence: A History of Ideas and Achievements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ranciere, J. (2009). *Özgürleşen Seyirci* (E.B. Şaman, trans.) İstanbul: Metis Kitap.
- Tate Recognition Team. (2016, November 27). *Recognition*. Erişim adresi: <http://recognition.tate.org.uk/#intro>
- The Museum of Communication. (2021. April 12). *Museum of Communication*. Erişim adresi: <https://www.mfk.ch/en/home-en/>
- UNESCO. (2021). *Site of Palmyra*. Erişim adresi: <https://whc.unesco.org/en/list/23/>
- Worley, W. (2016, April 2). Palmyra: Photographer's powerful before and after photos show city's destruction at the hands of Isis. *Independent*. Erişim adresi: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/palmyra-syria-photos-new-palmyra-photos-show-devastation-artefacts-ruined-isis-a6964766.html>
- Yücel, D. (2012). *Yeni Medya Sanatı ve Yeni Müze*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 4 Sayı: 2 Yıl: 2021

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 20.04.2021
Kabul tarihi: 22.06.2021
Erken görünüm: 24.08.2021
Yayınlanma tarihi: 31.12.2021

Article Info

Date submitted: 20.04.2021
Date accepted: 22.06.2021
Date early view: 24.08.2021
Date published: 31.12.2021

Anahtar sözcükler

*Telif Hakkı, Osmanlı Devleti,
Ruhsatsız Kitap Basımı, Telif
Hakkı İhlalleri*

Keywords

*Copyright, Ottoman
Empire, Unlicensed Book
Printing, Copyright
Violations*

DOI numarası

10.33721/by.923723

ORCID

0000-0002-7107-8927

Osmanlı Devleti'nde Ruhsatsız Kitap Basımı ve Telif Hakkı İhlali Suçları

Unlicensed Book Printing in the Ottoman Empire and Crimes of Copyright Violation

Sinan SÜMBÜL

İstanbul Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi,
sinan.sumbul@istanbul.edu.tr

Öz

Bu makalede, güncel sorunlardan biri olan telif hakkı ihlallerinin, Osmanlı Devleti'ndeki tarihi örnekleri incelenmiştir. Makalede amaç, telif hakkı sorununu arşiv belgeleri üzerinden inceleyerek konunun tarihi seyrini ortaya çıkarmak ve telif hakkı ihlallerinin çözümü konusunda yapılan uygulamaları değerlendirmektir. Üretilen bir eser üzerinde onu üretenin sahip olduğu hakları ifade eden telif hakları kavramı, yazının icadı ile ortaya çıkmıştır. Ancak matbaanın icadı, ruhsatsız kitap basımına imkân vererek telif hakkı ihlallerinin yaşanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu bakımdan konuyla ilgili birincil kaynaklar olan arşiv belgelerinde ruhsatsız kitap basımına ilişkin örnekler incelenmiştir. Çalışmada, arşiv belgeleri üzerinden yapılacak değerlendirmelerin Osmanlı Devleti'nde telif hakkı ihlalleri konusunda yeni bilgiler ortaya çıkaracağı ve yeni bakış açılarının geliştirilmesine katkı sağlayacağı hipotezi benimsenmiştir. Makale hazırlanırken, tarihsel yöntem ile belgesel tarama tekniği kullanılmıştır. Arşiv belgeleri üzerinde yapılan inceleme sonucunda, Osmanlı Devleti'nde ruhsatsız kitap basımının ve telif hakkı ihlallerinin sıklıkla yaşandığı ortaya çıkarılmıştır.

Abstract

In this article, historical examples in the Ottoman Empire of copyright violations, which are one of the current problems today, were examined. The purpose of the article is to reveal the historical course of the issue by examining the copyright issue through archival records and to evaluate the practices in solving copyright violations. The concept of copyright, which expresses the rights of its author on a produced work, emerged with the invention of writing. However, the invention of the printing press played an important role in enabling the printing of unlicensed books, causing copyright violations. In this respect, examples of unlicensed book publishing in archival records, which are the primary sources on the subject, were examined. In the study, the hypothesis that the evaluations to be made on the archival records will reveal new information about copyright violations in the Ottoman Empire and contribute to the development of new perspectives, was accepted. In the article, historical method and documentary research technique were used. As a result of the examination of the archival records, it was revealed that unlicensed book printing and copyright violations were common in the Ottoman Empire.

1. Giriş

Telif hakkı kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “bir fikir veya sanat eserini yaratan kişinin, bu eserden doğan haklarının hepsi” (TDK, 2019) şeklinde tanımlanmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü'nün web sayfasında yer alan tanım ise; “kişinin her türlü fikri emeği ile meydana getirdiği ürünler üzerinde hukuken sağlanan haklardır” (THGM, 2020) şeklindedir.

Konuyla ilgili kanun, fikir ve sanat eserlerini meydana getiren eser sahipleri ile bu eserleri icra eden veya yorumlayan sanatçıların, yapımcıların ve kuruluşların ürünleri üzerindeki manevi ve mali haklarını belirlemek, korumak, bu ürünlerden yararlanma şartlarını düzenlemek, amacıyla çıkarılmıştır (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951). Tanımlardan ve ilgili kanundan anlaşılacağı üzere bir kişinin kendi fikri ya da el emeği ile ürettiği eser üzerindeki hakları, telif haklarının öznesini oluşturmaktadır. Telif hakları kavramı, yazının icadı ile ortaya çıkmış ve ilk çağlarda, eser sahibinin eseri üzerindeki manevi haklarının maddi haklarından önde tutulması yaklaşımı benimsenmiştir. Ancak eski Yunan ve Roma'da, fikri eser üzerinde bir hak olabileceği düşüncesi ortaya çıkmış olsa da, bu durum hukuki bir düzenlemeyi gerektirecek kadar gelişmemiştir (Çakmak, 2007, s. 195). Ortaçağ İslam dünyasında da farklı yazarlara ait eserleri kendine aitmiş gibi göstererek telif hakkı ihlalinde bulunulmuştur. Özellikle yaşanan bazı mezhepsel çekişmeler, başkasının eserini kendine mal etme şeklindeki uygulamaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yazıldığı dönemlerde kabul görmeyeceği düşünülen görüşleri ihtiva eden eserler -toplum tarafından kolaylıkla benimsenmesi için- farklı bir yazar tarafından kaleme alındıkları halde o dönemdeki meşhur âlimlere atfedilmiştir (Erünsal, 1995, s. 233).

Telif hakkı ihlallerinin yaşanmasında hiç şüphesiz matbaanın icadı büyük bir rol oynamıştır. Bilginin düşük maliyetle ve hızlı üretilmesine imkân vermesi ve geniş kitlelere kolayca aktarılabilmesi bakımından ortaya çıkardığı güçlü etki, matbaanın insanlığın en önemli icatlarından biri olarak kabul edilmesine sebep olmuştur. Matbaanın icadı ile artan bilgi paylaşımı, sosyal, siyasal, bilimsel ve kültürel açıdan toplumları etkilemiştir. Bilginin, toplum tabanındaki bu hızlı yayılışı, medeniyetin gelişimine önemli katkılarda bulunan pek çok sosyal değişimi tetikleyerek matbaanın bilgi toplumuna açılan kapının anahtarı olduğu gerçeğini göstermiştir. Müteharrik (harflerin yeri değiştirilebilen) basım tekniğiyle çalışan matbaanın ilk olarak Almanya'nın Mainz şehrinde Johannes Gutenberg (1400-1468) tarafından 1440 yılında icat edildiği kabul edilmektedir (Beydilli, 2003, s. 106). Matbaanın icadı izinsiz kitap basımına imkân tanıdığı için telif hakkı ihlallerinin yaşanmasında önemli bir rol oynamıştır. 15. yüzyıldan itibaren matbaa konusunda yaşanan gelişmeler, telif hakları için bir dönüm noktası oluşturmuş ve matbaanın icadı, telif haklarının başlangıcı olarak kabul edilmiştir (Çakmak, 2007 s. 195).

Matbaa, Avrupa'daki ilk icadından sonra, 15. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'ne iltica eden İspanyol (Seferad) Yahudileri tarafından İstanbul'a getirilmiştir. Yahudilerden sonra Rum ve Ermeni cemaatleri kendi matbaalarını açmış ve nihayet 1727 yılında ilk Türk matbaası İstanbul'da faaliyete geçmiştir (Beydilli, 2003, s. 106). İbrahim Müteferrika, matbaanın önemini anlattığı Vesiletü't-Tıbbâ'a adlı risâlesinde, matbaanın yararlarını;

- Kitapların çoğaltılması ile bütün halk kitlelerinin eğitimi konusunda büyük faydalar sağlayacağı,
- İnsanların yararına gayret gösteren ve eser telif eden önemli müelliflerin eserlerinin yeniden ihya ve kolaylıkla telif edilmesinin mümkün olacağı,
- Basılan kitapların ibârelerinin hatadan arınmış düzgün bir hat ile yazılacağı,
- Kitapların maruz kalacağı rutubet ve diğer tehlikelerin el yazması eserlere verdiği zararın basma eserlerde meydana gelmeyeceği,
- Kitap üretiminin artması ile kitap fiyatlarının düşeceği ve ilmî faaliyetlerin ülkenin her tarafına yayılmasının mümkün olacağı,
- Basma kitaplarda bulunan fihristler ile sayfa düzeninin rakamlarla sağlanacak olması ve kitapların sonuna eklenen alfabetik dizinler ve lügatçeler sayesinde kitapta aranan bilgilere kolaylıkla ulaşmanın mümkün olacağı,
- Basım yoluyla çoğaltılan kitaplar sayesinde uzak beldelerde dahi kitapların çoğaltılması neticesinde pek çok mahallî kütüphane kurulacak olması ve
- Matbaanın kurulması ile yurt dışından kitap ithalinin önüne geçileceği (Müteferrika, 1729, s. 13-14) şeklinde ifade etmiştir.

Müteferrika, telif hakkı konusunda bir değerlendirmede bulunmamıştır. Ayrıca matbaanın kurulması konusunda çıkan padişah fermanı ve şeyhülislam fetvasında telif hakkı konusunda herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Ancak berat verilerek imtiyazlı meslekler arasına dâhil edilen matbaacılık mesleğinin, Osmanlı Devleti'ndeki meslek birliği olan loncalara bağlanmasıyla matbaada basılan her nüsha başına bir akçe vergi ödeme mecburiyeti getirilmiştir (Berkes, 2003, s. 58). Matbaada vergisi ödenmemiş

kitap satışı yapılamayacağından basılan kitaplar devletin mali denetimine girmiş ve yasal yollarla izin alınmaksızın gerçekleştirilen kitap basımı yasaklanmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Müteferrika matbaasının telif haklarının gelişim sürecinde dolaylı bir etkisinin olduğu söylenebilir (Akay, 2015, s. 76).

Müteferrika'dan yaklaşık bir asır sonra şahsi teşebbüslerle matbaa açılmaya başlanması ve bu konudaki taleplerin artması üzerine, 1840 yılında kitap bastırmak isteyenlere masraflarını ödemek şartıyla devlet matbaasında kitap bastırabilme hakkı verilmiştir. Bu kişiler bastırdıkları kitapların tamamını teslim alabilecek ve kitapları istedikleri fiyata satabileceklerdi. Ancak bu uygulama uzun sürmemiştir ve 1841 yılında devlet matbaasında kitap bastırmak isteyenlerle ilgili Bâbîâli'den izin alma şartı getirilmiştir. Özel matbaaların kitap basım faaliyetleri, devlet matbaasının gelirlerini azalttığı gerekçesiyle 1854 yılında hiçbir yerde izinsiz kitap basılmaması kararı alınmıştır. 1856 yılında matbaaların basacakları kitapları Takvimhâne Nezareti'ne bildirmeleri ve kazançlarından bir kısmını devlete vergi olarak ödemeleri koşuluyla çalışmalarına izin verilmiştir (Demirel, 2004, s. 91-92).

Matbaalarla ilgili ilk yasal düzenleme 1857 tarihli Matbaa Nizamnâmesi olmuştur. Kitap basımıyla ilgili diğer bir kanun 1872 yılında çıkarılan Kitab Tab'ı Hakkında Nizamnâme'dir. Matbaalar konusunda II. Abdülhamid döneminde (1876-1908) yeni bir düzenleme yapılmış ve 1885 tarihinde Matbaalar Nizamnâmesi hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu nizamnâmenin 29. maddesi 1892 yılında yeniden düzenlenmiştir. Ancak bu düzenleme yerini 1894 yılında hazırlanan Matbâalara ve Kitabçılara ve Bunlara Müteferri' Husûsâta Dâir Nizamnâme'ye bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nde matbaalar konusundaki bir diğer yasal düzenleme ise 1909 tarihli Matbâalar Kânnu olmuştur (Demirel, 2004, s. 92-95). Ayrıca 1910 tarihinde çıkarılan Hakk-ı Telif Kânnu'nda ruhsatsız kitap basımıyla ilgili düzenlemeler de yer almıştır.

Yasal düzenleme olarak değerlendirildiğinde 1850 tarihli Encümen-i Dâniş Nizamnâmesi, telif edilen eserlerin, fikri mahsul olarak değerlendirilmesi ve basım ve neşri uygun bulunan kitapların basılmasına dair usul ve esasları içermesi bakımından Osmanlı Devleti'nde telif hakları konusundaki ilk hukuki metin olarak kabul edilebilir (Çakmak, 2007 s. 199). Ancak Telif Nizamnâmesi olarak bilinen ve eseri basana, basılan nüshalar tükeninceye kadar tekel hakkı veren 1857 tarihli Kitab Tabı Hakkında Nizamnâme, Osmanlı Devleti'nde telif haklarıyla ilgili ilk mevzuat düzenlemesidir (Çakmak, 2007, s. 205). Telif Nizamnâmesi'ne 1872 ve 1876 yıllarında olmak üzere, iki ek düzenleme yapılmıştır. Telif Nizamnâmesi'ne 1872 yılında yapılan ilk ek düzenlemeyle, yazarın eseri üzerindeki koruma süresi 40 yıl olarak kabul edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde telif haklarının gelişmesi ve sürekliliğin sağlanması için 1870 tarihli Telif ve Tercüme Nizamnâmesi düzenlenerek uygulamaya konulmuştur. Bu nizamnâme ile Telif Nizamnâmesi'nde düzenlenmemiş olan tercüme eserlerin teşviki için mükâfatlar verilmesi gibi konular düzenlenerek uygulamaya konulmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Telif ve Tercüme Nizamnâmesi'nin, Telif Nizamnâmesi'nin tamamlayıcısı olduğunu söylemek mümkündür (Çakmak, 2007, s. 210).

1857 tarihli Telif Nizamnâmesi'nden sonra telif haklarına dair ikinci önemli mevzuat düzenlemesi 1910 tarihli Hakk-ı Telif Kânnu'dur. Kırk iki maddeden oluşan bu kanun ile ilk kez telif hakkı kavramının tanımı yapılmıştır. Hakk-ı Telif Kânnu ile her türlü kitaba ek olarak, resim, heykel, plan, harita, mimari projeler, coğrafya ve topoğrafyaya ait tasarımlar gibi eserler de yasal güvenceye kavuşmuştur. Bunun yanı sıra kitapların basılması, tercüme edilmesi, pazarlanması gibi telif hakkı konuları kabul edilmiştir. Kanun ile birden fazla kişinin birlikte eser sahibi olabileceği hususu ile telif hakkına konu eserlerin kullanımı için hak sahiplerinden izin alınması ve hak sahiplerinin hayatta olmaması halinde mirasçılardan izin alınması konuları da düzenlenmiştir. Telif hakkının süresi, yazarın hayatı boyunca ve ölümünden sonraki otuz yıl olarak belirlenmiştir. Ayrıca yazılı bir metnin tiyatrodaki piyes olarak icra edilmesi, eğitim amaçlı ders, vaaz, nutuk, konferans verilmesi, eğlence maksatlı çalışmalar yapılması ve benzeri uygulamalar hüküm altına alınmıştır (Çakmak, 2007, s. 229). Osmanlı Devleti'nde telif hakkı konusunda yapılan yasal düzenlemelere rağmen, ruhsatsız kitap basımına bağlı olarak yaşanan telif hakkı ihlalleri varlığını sürdürmüştür. Hakk-ı Telif Kânnu 1952 tarihine kadar yürürlükte kalmış ve yerini 1952 yılında yürürlüğe konulan 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na (FSEK) bırakmıştır. FSEK lkemizde telif kapsamında korunan eserler için düzenlenmiş ve günümüze kadar farklı zamanlarda yapılan değişikliklerle son halini almıştır (Turan ve

Yılmaz, 2014, s. 59). Günümüzde de telif hakkı konusunda yaşanan ihlaller devam etmekte ve gelişen teknoloji ile çeşitlilik kazanarak güncel sorunlar arasında önemli bir yer tutmaktadır (Karaaslan, 2020, s. 43).

2. Telif Hakkı kavramının Tarihsel Gelişimi

Telif haklarının ortaya çıkışını yazının icadına bağlamak mümkündür. Ancak eski çağlarda hâkim kanaat, bir şeyin aslına sahip olan kimsenin o şeyin teferruatına da sahip olacağı yönünde olduğundan, eser sahiplerinin telif hakkı altında korunmasına yönelik bir anlayış ortaya çıkmamıştır (Turan, 2016, s. 214).

Eski Roma döneminde, üretilen bir eser, imalinin gerçekleştiği eşyaya ait bir ürün olarak kabul edilmiştir. Örneğin ahşap bir tahtaya çizilen resim veya bir kâğıda yazılan şiir o eşya ile birlikte sahibine ait olarak kabul edilmiştir (Yüksel, 2001, s. 93).

Orta Çağ döneminde de eser sahibinin eseri üzerinde telif korumasının olmadığı bilinmektedir. Bu dönemde eserler, genellikle el yazısı ile kısıtlı imkânlarla çoğaltılmaktaydı. Bu durumda eser sahipliği, eseri üreten çok onu çoğaltan ya da elinde bulunduran feodal bey, kilise, kral gibi kişi ve kurumlara ait bir hak olarak kabul edilmekteydi (Turan, 2016, s. 215).

Orta Çağ'da, İslam Medeniyeti içinde ortaya çıkıp geliştiği pek çok bilim insanı tarafından kabul edilen ve bilginin kaynağını göstermesi bakımından atıf sisteminin gelişim sürecine de önemli katkısı olduğu düşünülen "isnad" sistemi (Küçük, 2001, s. 157) dikkat çekmektedir. İsnad kelimesi, "temellendirmek; sözü söyleyenine kadar ulaştırmak, bir sözün, bir rivayetin geliş yolunu haber vermek, ilk kaynağa kadar götürmek" manalarına gelmektedir (Küçük, 2001, s. 154). Bilginin kaynağını ortaya çıkarması ve anonimliğin önüne geçmesi bakımından önemli bir gelişme olan isnad uygulamasının, telif hakkı konusunda bir gelişmenin öncüsü olmaması düşündürücüdür. Bu durumu İslam Medeniyeti'nde bilgiye verilen önem çerçevesinde bilginin yayılmasını teşvik etmek ve ondan maddi bir menfaat beklememek anlayışı ile açıklamak mümkündür. Ayrıca İslam Medeniyeti'nin erken dönemlerinde hadis rivayet eden âlimlerin, bilgileri kendilerinden dinleyip başkalarına anlatmak isteyenlerden, yetkinliğine inandıkları kişilere izin verdikleri, yetkin olmadığını düşündükleri kişilere ise izin vermedikleri bilinmektedir (Sembhali, 2015, s. 149). Bu uygulama, bilgi sahibinin rızasına bağlı olarak bilgi aktarımının gerçekleştiğini göstermesi bakımından önemli bir gelişme olmasına rağmen telif hakkı kavramının gelişim sürecine doğrudan etki etmemiştir.

Orta Çağ'ın sonlarında meydana gelen matbaanın icadı, telif haklarının gelişim sürecinde en önemli olay olarak kabul edilmektedir (Çakmak, 2007, s. 195). Matbaanın icadından sonra eserlerin çoğaltılması hızlanmış ve eser sahipleri ile eseri çoğaltan matbaacılar ve eserin satışını yapan kitapçılar arasında çeşitli anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bir eseri müsvedde halinden basıma hazır hale getirmek bir matbaa için oldukça külfetli ve zahmetli bir işti. Eserlerin basımı yapıldıktan sonra ise tekrar basılmaları görece daha az emek ve masraf gerektiriyordu. Bu sebeple basılan bir eserin farklı matbaalar tarafından daha az emek ve çaba harcanarak çoğaltılması eserin ilk baskısını yapan matbaalar tarafından tepki ile karşılanmış ve bu matbaalar arasında sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunların çözülebilmesi için idari otoriteler "basım imtiyazları" verme yoluna gitmişlerdir. Basım imtiyazı, bir eserin belirli bir süre için yalnızca imtiyaz verilen matbaacı tarafından basılabilesine imkân vermekteydi. Basım imtiyazlarının ilk olarak 1469 yılında Venedik yönetimi tarafından Giovanni Spira adlı bir matbaacıya verildiği bilinmektedir. O dönemde yaşanan haksız rekabetin önlenmesi için uygulanan imtiyaz verme yöntemi aynı zamanda telif haklarının gelişim sürecinde "imtiyazlar dönemi" olarak adlandırılmıştır (Turan, 2016, s. 217).

İmtiyazlar döneminde eser sahibine ödeme yapmaları sebebiyle basım imtiyazına sahip matbaacılar da eserin sahibi olarak kabul görmüşlerdir. Basım imtiyazına sahip olan matbaacılar İngiltere'de "owner of copy" olarak adlandırılmıştır. Günümüzde telif hakkı anlamında kullanılan "copyright" kelimesi, o dönemde, basım ve çoğaltma hakkı anlamında kullanılmıştır (Yüksel, 2001, s. 99). Bu dönemde yazarların da eserden pay alma uygulaması gündeme gelmiş ve bu kapsamda ilk yazar imtiyazı, 1486 yılında Venedik'te Sabellicus adlı bir yazara verilmiştir. Bu uygulama, 16. yüzyılın ortalarında yaygınlaşmış ve yazarın da eserden pay alması anlayışı benimsenmiştir (Turan, 2016, s. 218).

Dünyada telif haklarıyla ilgili ilk yasal düzenlemeler Yeni Çağ'da ortaya çıkmış ve yakın Çağ ile onu izleyen dönemlerdeki yayın artışına paralel olarak gelişme göstermiştir. Telif hakları konusundaki ilk yasal düzenleme 1709 yılında İngiltere'de kabul edilen Britanya Telif Hakları Kanunu ya da Kraliçenin isminden ötürü Kraliçe Anne Kanunu (The Statute of Anne) olarak adlandırılan kanundur (Yılmaz, 2004, s. 13). İngiliz Parlamentosu tarafından 1709 yılında kabul edilen Kraliçe Anne Kanunu hem bir kitabın eser sahibi ve mirasçılara yayımdan itibaren belirli bir süre ile koruma sağlaması hem de telif hakkını yayınevinden alıp eser sahibine vermesi açısından bu alandaki ilk yasal düzenleme özelliği taşıtmaktadır. Kraliçe Anne Kanunu, hem İngiltere hem de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki telif yasalarının temelini oluşturmaktadır (Yüksel, 2001, s. 104).

Kraliçe Anne Kanunu telif hakkını kişisel mülkiyet hakkı olarak temellendirmiş ve basılı eserlerin koruma süresini 21 yıl, henüz basılmamış olan eserlerin koruma süresini ise 14 yıl olarak belirlemiştir. İngiltere'de bu kanunun uygulanmasında yaşanan aksaklıklar sebebiyle 1775 yılında "Copyright Act/Telif Yasası" adı verilen yasa çıkarılmıştır. 1814 ve 1842 yıllarında bu yasa üzerinde düzenlemeler yapılmış ve henüz basılmamış olan eserlerin koruma süresi 28 yıla çıkarılmıştır. Copyright yasasına 1911 tarihinde yapılan düzenleme ile koruma süresi yazarın yaşamı boyunca ve ölümünden sonraki 50 yıl olarak belirlenmiştir (Yüksel, 2001, s. 104-105).

İngiltere'den sonra Avrupa lkelerinden Fransa'da da telif hükümlerini içeren kanun 1791 tarihinde kabul edilmiştir. Fransa'da 1791 yılında yapılan yasa çalışması ile eser sahibinin fikri mülkiyet hakkının süresi, bütün yaşamını ve ölümünden sonraki 10 yılı kapsamaktaydı. Eser sahibinin ölümünden sonraki on yıllık koruma sresinin sona ermesi ile eserin "kamu malı" haline dönüşmesi sistemi benimsenmiştir. Fransa'da 1791 yılında yapılan telif hakkı yasasına 1793, 1810, 1854, 1866 tarihlerinde ek düzenlemeler yapılmış ve telif haklarıyla ilgili yasa çalışmaları gelişerek 1957 tarihinde kabul edilen fikir ve sanat eserleri kanununun temelini oluşturmuştur (Turan, 2016, s. 219).

İngiltere ve Fransa'nın ardından Almanya da telif hakları konusunda yasal düzenlemeler yapmıştır. Günümüzde "Gesetz ber Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz)" (Telif Hakkı ve İlişkili Hakların Korunması Hakkında Kanun) olarak bilinen Prusya Krallık Kanunu (Gesetz zum Schutze des Eigentums an Werken der Wissenschaft und Kunst gegen Nachdruck und Nachbildung/Bilim ve Sanat Eserlerinin Mülkiyetinin Yeniden Basım ve çoğaltmaya Karşı Korunması Kanunu) 11 Temmuz 1837 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Hitzig, 1838, s. 111; Malo, 2016, s. 8; Turan, 2016, s. 219-220).

Avrupa lkeleri arasında İsviçre 1884 yılında telif hakları konusundaki ilk yasal düzenlemeyi yürürlüğe sokmuş ve bu kanun Bern Anlaşması'nın Paris ve Brüksel tadillerini de içerecek şekilde 1955 tarihli telif kanununun temelini oluşturmuştur (Turan, 2016, s. 220).

ABD'de telif hakları konusunda ilk gelişme 1672 yılında bir yazarın eserini basmak için yaptığı harcamalar sebebiyle matbaacılara kendi eserini onun izni olmadan basma ve satma konusunda yasak getiren özel bir izin alması olarak kabul edilir. 1783 ve 1786 yılları arasında ABD'nin bazı bölgelerinde Kraliçe Anne Kanunu'nu temel alan telif hakları yasası onaylanıp uygulanmaya başlanmış ve 1790 yılında ABD Telif Hakkı Kanunu yasalaşmıştır (Turan, 2016, s. 220). Bu kanundan sonra Amerika'da telif konusunda yaşanan diğer bir gelişme 1802 yılında basılan kitaplara copyright işareti taşıma zorunluluğu getirilmesi olmuştur. Ayrıca resim ve kabartma gibi diğer eserler de yasanın kapsamına girmiştir. 1831 yılında müzik eserleri, 1870'de çizimler, heykeller ve modeller de yasa kapsamına dâhil edilmiştir. 1909 yılında yabancı menşeli kitaplar da telif hakkı korumasına alınmıştır (Yüksel, 2001, s. 106).

3. Problem, Amaç ve Yöntem

Osmanlı Devleti'nde yaşanan telif hakkı ihlallerinin türleri, ceza kanunlarının caydırıcılığı, telif hakkı ihlallerinin önlenmesi için yapılan uygulamalar gibi konularda literatürde yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu konulardaki bilgi eksikliği çalışmanın problemini oluşturmaktadır. Literatürdeki bu eksikliği giderebilmek amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki arşiv belgeleri üzerinden telif hakkı ihlallerinin türleri ve bunları önlemek amacıyla yapılan uygulamalar, o dönemdeki telif haklarıyla ilgili kanunlar çerçevesinde incelenmiştir.

Bu makalede amaç, güncelliğini koruyan telif hakkı ihlallerinin, Osmanlı Dönemi'ne ait tarihi örneklerini inceleyerek konunun tarihsel boyutunun ortaya çıkarılması, telif hakkı ihlallerinin çözümü konusunda hayata geçirilen düzenlemelerin değerlendirilmesi ve telif hakkı ihlalleri konusunda fiilen yaşanan problemleri ve yetkili kamu idarelerinin bu problemlere nasıl tepki gösterdiklerinin açıklanmasıdır.

Çalışmada, araştırma yöntemi olarak tarihsel yöntem kullanılmıştır. Tarihsel yöntem, bir problemin geçmişle olan ilişkisinin incelenmesinde ya da toplumsal olay ve olguların geçmişteki durumunun araştırılmasında kullanılan yöntemdir (Candan, 2010, s. 6) Olayların ve olguların sadece şimdiki durumunda gözlenmesi yeterli değildir. Güncel bilgiler sorulara ilişkin bütün cevapları içermeyebilir. Bu verilere, olayın/durumun geçmiş zaman içindeki gelişiminin incelenmesi sonucunda elde edilen verilerin ilave edilmesi gerekmektedir (Kaptan, 1998, s. 53). Verilerin toplanması için belgesel tarama tekniğinden yararlanılmış; ulaşılan belgeler ise doküman analizi tekniği ile değerlendirilmiştir. Arşiv belgelerinde telif hakkı ihlallerine sebep olan uygulamaları ortaya çıkarmak amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın İstanbul yerleşkesinde bulunan Bâbiâli Evrak Odası (BEO), Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Tahrirat kalemi (DH.EUM.THR), Dâhiliye Mektubî Kalemi (DH.MKT), Hariciye Nezareti Tahrirat (HR.TH), İrade Hususi (İ.HUS), Maarif Nezareti Mektubî Kalemi (MF.MKT), Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı (AMKT.MHM), Şura-yı Devlet (ŞD), Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV) fonlarındaki 1867-1910 yılları arasını kapsayan 40 adet arşiv belgesi incelenmiştir. Tarihsel yöntem ve belgesel tarama tekniği kullanılarak Osmanlı Devleti'nde yaşanan ruhsatsız kitap basımı olayları arşiv belgeleri ışığında incelenmiş ve bu konudaki örnekler üzerinden telif hakkı sorununun tarihi seyri ortaya çıkarılmıştır.

4. Osmanlı Devleti'nde Ruhsatsız Kitap Basımıyla İlgili Ceza Kanunları

4. 1. Osmanlı Döneminde Yürürlüğe Konulan Telif Hakkı İle İlgili Mevzuat

Osmanlı Devleti'nde telif haklarıyla ilgili düzenlemeler, İbrahim Müteferrika tarafından kurulan matbaadan yaklaşık yüz yıl sonra özel matbaaların açılarak kitap basılmasından sonra gündeme gelmiş ve bu konudaki ilk kanuni düzenlemeler 1857 yılında çıkarılan Telif Nizamnamesi ile Matbaalar Nizamnamesi olmuştur. Bu nizamnamelerde yer alan hükümlerin ihlali durumunda geçerli olacak cezai uygulamalar ise 1858 yılında şekillendirilerek yürürlüğe konulmuştur. 1858 tarihli Ceza Kanunnâme-i Hümayunu'nun 137. ve 138. maddeleri matbaalarla ilgili hükümleri 241. maddesi ise telif hakkı ihlalleri durumunda geçerli olacak cezaları içermektedir. 1858 tarihli Ceza Kanunu'nun ilgili maddeleri şöyledir:

137. madde: “Her kim Osmanlı Devleti'nin emir ve ruhsatını almadan¹ bir matbaa açarak kitap ve evrak basarsa matbaası kapatıldıktan sonra 50 mecdiye altını nakit para cezası uygulanır”² (Düster, 1289, s. 567).

138. madde: “Osmanlı Devleti'nin emir ve ruhsatıyla açılmış olan matbaalarda saltanat, hükümet mensupları ve saltanata mensup olanlar aleyhinde gazete, kitap veya zararlı evrak basan ve neşrine cesaret eden kimsenin ilk önce bastırılmış olduğu şeyler zapt edilir ve işlediği suçun derecesine göre matbaası geçici süreliğine veya tamamen kapatıldıktan sonra 10 mecdiye altınından 50 mecdiye altınına kadar nakit para cezası uygulanır”³ (Düster, 1289, s. 567-568).

241. madde: “Yazarın hakları aleyhine olarak kitap basan ve bastıran ve imal ve icrası bir şahsa veya bir şirkete imtiyaz olarak verilmiş olan şeyi yapan ve yaptıran kimse bir nevi sahtekârlık etmiş

¹ Matbaa açabilmek için Zabtiye Nezâreti'ne başvurulması gerekmektedir. Burada yapılacak inceleme sonucunda başvuru sahibi, matbaa açmaya uygun görülürse kendisine bir tezkere verilir, kanunlara aykırı hareket etmeyeceğine dair kendisinden senet alınır ve itibarlı bir kefil bulması istenirdi. Ayrıca basacağı yayınlar için Maarif Meclisi'nden izin alması ve izin almadan basım yapmaması şart koşulurdu (Akay, 2015, s. 98).

² “Her kim Devlet-i Aliyyenin emir ve ruhsatını almayarak bir matbaa küşadiyle kitab ve evrak tab' eyler ise matbaası kapatıldıktan sonra ceza-yı nakdi olarak elli mecdiye altını az olunur”

³ “Devlet-i Aliyyenin emir ve ruhsatıyla açılmış olan matbaalarda saltanat-ı seniyye ve erbâb-ı hükümet ve tebaa-i saltanat-ı seniyyeden olan bir millet aleyhinde gazete veya kitab ve evrak-ı muzırta tab' ve neşrine mütecâser olan kimsenin ibtida bastırılmış olduğu şeyler zaptıyla derece-i cürmüne göre matbaası muvakkaten veyahut bütün bütün kapatıldıktan sonra on mecdiye altınından elli mecdiye altınına kadar ceza-yı nakdi az olunur”

olacağından bastırđıđı kitaplar vesaire veya yaptırdığı Şeyler zapt edilerek imtiyaz sahibine verilir ve beş mecrediye altınından yüz mecrediye altınına kadar nakit para cezası alınır ve bu suretle Osmanlı toprakları dışında basılmış ve imal olunmuŐ olanları Osmanlı Devleti'ne getirenlerden yine beş mecrediye altınından yüz mecrediye altınına kadar nakit para cezası alınır ve bu tür matbuat ve mamulatu bilerek satanlar bir mecrediye altınından yirmi beş mecrediye altınına kadar nakit para cezası ile cezalandırılırlar"⁴ (Dstr, 1289, s. 590-591).

1894 tarihinde ıkarılan Matbalara ve Kitapçılara ve Bunlara Mtefferri Husûsâta Dâir Nizamnâme ile ruhsatsız kitap basımıyla ilgili uygulanacak cezalara ek yapılmıştır. 1894 tarihli nizamnâmenin ilgili maddesi Şöyledir:

11. madde: Evlerde veyahut başka mahallerde ruhsatsız olarak kitap, risâle ve evrak basan ve neşredenlerden bastırđıđı Şeylerin zararlılık derecesine göre kanunen muayyen olan cezalardan başka basım alet ve edevatı zapt olunur ve beş Osmanlı altınından yirmi Osmanlı altınına kadar nakit para cezası alınır (Dstr, 1939, s. 1546).

1910 yılında ıkarılan Hakk-ı Telif Kanunu ile daha önceki cezalar kaldırılmıŐ ve yeni bir düzenleme yapılmıştır. Hakk-ı Telif Knnu'nun ilgili maddesi Şu Şekildedir:

32. madde: Telif hakkı altında bulunan eserleri sahiplerinin müsaadesi olmaksızın basan ve bastıran ve tiyatro ve operayı oynatandan yirmi beş Osmanlı altınından yüz Osmanlı altınına kadar nakit para cezası alınır ve failleri bir haftadan iki aya kadar hapsedilir ve bastırđıđı eserler zapt olunarak sahiplerine verilir ve bu gibi eserleri Osmanlı toprakları dışında basanlarla Osmanlı Devleti'ne getirenlerden benzer Şekilde yirmi beş Osmanlı altınından yüz Osmanlı altınına kadar nakit para cezası alınır ve bu tür matbuatı bilerek satanlar veya satılığa çıkaranlardan beş Osmanlı altınından yirmi beş Osmanlı altınına kadar nakit para cezası alınır (Karakoç, 1342, s. 174).

4. 2. Telif Hakkı Konusunun Osmanlı Mevzuatı Kapsamında Kısa Bir Analizi

Telif konusu, Osmanlı ceza kanunlarında ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendine yer bulabilmiŐtir. Bu konu ile ilgili hükümlerin baŐlangıçta iŐlenebilecek telif sularına biraz daha yzeyssel temas ettiği ancak zaman içinde ilgili mevzuatta yapılan yeni düzenlemelerle ayrıntıya inildiği, böylelikle uygulamada karşılaşılan yeni suç türlerine uygun bir metin hazırlandığı ve suç türlerinin daha net bir Şekilde nitelendirildiği anlaşılmaktadır. 1858 tarihli Ceza Kanunu'nda üç (137., 138. ve 241. maddeler), 1894 tarihli Ceza Knnu'nda/ekli nizamnâme bir (11. madde) ve 1910 tarihli Hakk-ı Telif Kanunu'nda bir (32. madde) madde telif hakkı konusundaki cezalarla ilgilidir.

1858 tarihli Ceza Kanunu'nda telif konusuna üç madde altında ve sekiz temel suç türü kapsamında atıf yapılmıştır:

- Emir ve ruhsatını almadan bir matbaa açarak kitap ve evrak basmak.
- Saltanat, hükümet mensupları ve saltanata mensup olanlar aleyhinde gazete, kitap veya zararlı evrak basmak.
- Saltanat, hükümet mensupları ve saltanata mensup olanlar aleyhinde basılan gazete, kitap veya zararlı evrakı yaymak.
- Yazarın hakları aleyhine eser bas(tır)mak.
- İmal ve icrası bir Şahsa veya bir Şirkete imtiyaz olarak verilmiş olan Şeyi yapmak ve yaptırmak.
- Yurtdışında basılan veya bastırılan bir eseri telif hakkı gözetilmeksizin yurda getir(t)mek.
- İmal ve icrası başka bir ülke tarafından bir Şahsa veya bir Şirkete imtiyaz olarak verilmiş olan Şeyi yurda getir(t)mek.

⁴ "Müellifinin imtiyaztı aleyhine olarak kitap basan ve bastıran ve imal ve icrası bir Şahsa yahud bir Şirkete imtiyaz olarak hasır edilmiş olan Şeyi yapan ve yaptıran kimse bir nev' sahtekârlık emiŐ olacağından tab' ettirdiği kitap ve saire veyahud yaptırdığı Şeyler zabıtla sahib-i imtiyaza verilir ve beş mecrediye altınından yüz mecrediye altınına kadar ceza-yı nakdi alınır ve bu suretle haricde tab' ve imal olunmuŐ olanları Memlik-i Mahrse'ye idhal edenlerden kezlik beş mecrediye altınından yüz mecrediye altınına kadar ceza-yı nakdi ahz olunur ve bu makule matbuat ve ma'mulatu bilerek satanlar bir mecrediye altınından yirmi beş mecrediye altınına kadar ceza-yı nakdi ahziyla mczt kılınırlar"

- İcrası başka bir ülke tarafından bir şahsa veya bir şirkete imtiyaz olarak verilmiş olan şeyi icra et(tir)mek.

1858 tarihli Ceza Kanunu'na ek olmak üzere yürürlüğe konulan 1894 tarihli Matbaalara ve Kitapçılara ve Bunlara Müteferri' Husûsâta Dâir Nizamnâme'de telif konusuna bir madde altında ve yalnızca bir temel suç türüne işaret edilmiştir:

- Matbaa olmayan bir mekânda izinsiz kitap, risâle ve evrak basmak ve yaymak.

1910 yılında çıkarılan Hakk-ı Telif Kânununda ise telif konusuna bir madde altında ve beş temel suç türü kapsamında dikkat çekilmiştir:

- Telif hakkı kapsamındaki eserleri sahiplerinin müsaadesi olmaksızın bas(tır)mak.
- Telif hakkı kapsamındaki eserleri sahiplerinin müsaadesi olmaksızın tiyatro ve operada icra et(tir)mek.
- Telif hakkı kapsamındaki eserleri yurtdışında basmak.
- Telif hakkı kapsamındaki eserleri yurda getirmek.
- Telif hakkı kapsamındaki eserleri sahiplerinin müsaadesi olmaksızın bas(tır)ılan yayınları bilerek satmak ve satılığa çıkarmak.

Yukarıda belirtilen Osmanlı mevzuatının telif ve izinsiz yayın basımı/yayımlı/pazarlanması/içerik icrası konularının işaret ettiği ortak suç türleri ise şu şekilde belirtilebilir:

- Hukuk nazarında matbaa olan bir yerde izinsiz kitap, risâle ve evrak basmak ve neşretmek.
- Hukuk nazarında matbaa olmayan bir yerde izinsiz kitap, risâle ve evrak bas(tır)mak ve neşretmek.
- Devlet büyükleri aleyhinde içeriğe sahip gazete, kitap veya zararlı evrak basmak ve pazarlamak.
- Yazar hakkını ihlal edecek şekilde eser yayımla(tır)mak.
- İmal ve icrası bir şahsa veya bir şirkete imtiyaz olarak verilmiş olan şeyi yap(tır)mak.
- Yurtdışında basılan veya bastırılan bir eseri telif hakkı gözetilmeksizin yurda getir(t)mek.
- İmali başka bir ülke tarafından bir şahsa veya bir şirkete imtiyaz olarak verilmiş olan şeyi yurda getir(t)mek
- İcrası başka bir ülke tarafından bir şahsa veya bir şirkete imtiyaz olarak verilmiş olan şeyi icra et(tir)mek.
- Telif hakkı kapsamındaki eserleri sahiplerinin müsaadesi olmaksızın bas(tır)mak
- Telif hakkı kapsamındaki eserleri sahiplerinin müsaadesi olmaksızın tiyatro ve operada icra et(tir)mek.
- Telif hakkı kapsamındaki eserleri sahiplerinin müsaadesi olmaksızın bas(tır)ılan yayınları bilerek satmak ve satılığa çıkarmak

5. Ruhsatsız Kitap Basımıyla ve Telif İhlaliyle İlgili Arşiv Belgeleri

5. 1. Telif Hakkı İhlallerine Yönelik Bazı Arşiv Belgelerinin Suç Türüne Göre Analizi

Ruhsatsız kitap basımı üç farklı şekilde meydana gelmektedir. Birincisi kitapların yazar ya da sahiplerinden izin alınmadan kaçak yollarla yapılan kitap basımlarıdır. İkincisi kitabın basımı için Maarif Nezareti gibi yasal mercilerden izin alınmadan kitap basılmasıdır. Üçüncüsü Zabtiye Nezareti'nden izin alınmadan kaçak yollarla açılan matbaalarda kitap basılmasıdır. Bu yollarla yapılan kitap basımlarında yazarın telif hakkı ihlal edildiği gibi aynı zamanda devletin vergi kaybına uğradığı anlaşılmaktadır. Arşiv belgelerinde yer alan ihlaller, telif kanunlarının herhangi bir maddesinin ihlal edilmesi suretiyle olabildiği gibi ceza kanunnamesi hükümlerinde yer alan maddelere uyulmaması, bunların ihlal edilmesi şeklinde de gerçekleşmiştir. Osmanlı mevzuatında işaret edilen telif hakkı, izinsiz basım, pazarlama ve icra konularındaki hukuk ihlallerini aşağıdaki şekilde maddelere ayırmak mümkündür:

- 1) İ zinsiz matbaa açmak.
- 2) İ zinsiz kitap, risâle ve evrak basmak.
- 3) Devlet büyükleri (saltanat, hükümet ve saltanat mensupları) aleyhinde gazete, kitap ve sakıncalı evrak basmak ve yayınlamak.
- 4) Telif hakkını ihlal etmek suretiyle basım yap(tır)mak.
- 5) Telif hakkına aykırı yurtdışında basılan ve bastırılan yayınları yurda getir(t)mek.
- 6) Matbaa olmayan bir yerde izinsiz kitap, risâle ve evrak basmak ve yayınlamak.
- 7) Telif hakkına aykırı tiyatro ve opera icra et(tir)mek.
- 8) Telif hakkına aykırı yayını bilerek sat(tır)mak.
- 9) İ mal ve icrası bir şahsa veya bir şirkete imtiyaz olarak verilmiş olan şeyi yap(tır)mak.
- 10) Telif hakkı konusundaki ceza kanunlarında suç olarak belirtilmeyen ancak arşiv belgelerinde şikâyet konusu olan olaylar.

İncelenen belgeler arasında işlenen suların önemli kısmının ilgili mevzuatta belirlenen suçlar kapsamına girdiği görülmüştür. Ancak bazı belgelerde yer alan “kitap kapağında yanlış bilgi vermek”, “Denetimi engellemek”, “Hükümlere aykırı istekte bulunmak” gibi şikâyet konularının konuyla ilgili yasalarda tanımlanan suçlar kapsamına girmedikleri anlaşılmıştır.

5. 2. Arşiv Belgelerinde Telif Konusu Hakkında Geçen Suç Türlerine rnekler

Telif hakkı, izinsiz basım, pazarlama, icra ve izinsiz yurt dışından getirme konularındaki hukuk ihlallerini Osmanlı dönemine ait arşiv belgelerinde sıklıkla görmek mümkündür. Çalışmada; telif ihlalleri kapsamında 1867-1910 yılları arasını kapsayan 40 adet belge incelenmiştir. İncelenen belgeler arasında işlenen suların önemli kısmının ilgili mevzuatta belirlenenler ile ilgili olduğu görülmüştür.

5. 2. 1. İ zinsiz Matbaa Amak

Bir işletme olarak matbaanın yasal olarak açılması yetkili idari makam tarafından verilen izinle mümkündür. Ancak belli bir süreci ve prosedürü gerektiren bu izin alma kuralının bazı zamanlarda ihlal edilmiş olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili bir arşiv kaydı bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Belgede yer alan bilgilere göre Ermeni Patrikhanesi eski kapı kethüdası tarafından Sümbüllü Han'da ruhsatsız olarak matbaa açıldığı ve bir takım ruhsatsız kitaplar basıldığı anlaşılmaktadır (BOA, DH.MKT, 740/59).

5. 2. 2. İ zinsiz Kitap, Risâle ve Evrak Basmak

İncelenen belgelerde işlenen suçlar arasında yoğunluğu “İ zinsiz kitap, risâle ve evrak basmak” fiili oluşturmaktadır. Bu konudaki belgelerde özellikle İ ran ve Rusya başta olmak üzere farklı ülke vatandaşı olan matbaacıların gerekli resmi izinleri almadan kitap bastıkları görülmektedir (BOA, BEO, 774/57999; BOA, HR.TH, 175/67; BOA, MF.MKT, 239/9; BOA, MF.MKT, 270/35; BOA, MF.MKT, 81/67; BOA, MF.MKT, 69/105). Ayrıca Rum Patrikhanesi'nin matbaasında (BOA, BEO, 2466/184883) ve Darşafaka Mektebi adına ruhsatsız kitap basılması (BOA, MF.MKT, 159/86) ilgi çekici örneklerdendir. Belgelerden, dönemin önemli matbaalarından biri olan Karabet Matbaası (BOA, DH.MKT, 900/74) başta olmak üzere Arif Efendi Matbaası'nda (BOA, DH.MKT, 1153/29), şirket-i Sahhafiye-i Osmaniye Matbaası'nda (BOA, DH.MKT, 2318/26; BOA, DH.MKT, 2518/61), Bosfadis Efendi'nin matbaasında (BOA, DH.MKT, 2436/129), Artin Asaduryan Efendi Matbaası'nda (BOA, DH.MKT, 2522/96), Aramyan Matbaası'nda ve Belfr Matbaası'nda (BOA, MF.MKT, 16/95), Alem Matbaası'nda (BOA, MF.MKT, 322/26), Trablus şam Gazetesi Matbaası'nda (BOA, MF.MKT, 289/18), Valide Hanı'nda Mehdi adlı kişinin matbaasında (BOA, MF.MKT, 361/7) izinsiz kitap basımı yapıldığı anlaşılmaktadır. Yine bu tür belgeler arasında izinsiz İ branice hikâye kitabı basılması (BOA, DH.MKT, 999/37), izinsiz kitap kapağı basılması (BOA, DH.MKT, 1075/61), izinsiz Fransızca fihrist basılması (BOA, DH.MKT, 1079/65), bazı gazetelerde tefrika şeklinde yazılan makale ve romanların daha sonra izinsiz olarak kitap şeklinde basılması (BOA, DH.MKT, 1960/84; BOA, MF.MKT, 522/53) dikkati çekmektedir. Bu belge grubunda Beyrut Maruni cemaatine mensup bazı kitapçıların (BOA, DH.MKT, 2536/105), Fatih Camii vaizlerinden Hacı Emin Efendinin (BOA, MF.MKT, 22/48),

Ermeni Patrikhanesi eski kapı kethüdasının (BOA, DH.MKT, 740/59) izinsiz kitap basmaları ilginç örneklerdendir. Bazı belgelerde genel olarak ilgili mercilerden izinsiz kitap basımının engellenmesi istenmektedir (BOA, DH.EUM.THR, 27/16; BOA, MF.MKT, 146/78; BOA, MF.MKT, 508/16). Bu belge grubu içinde en dikkat çekici örnek ise devlet matbaası olmasına rağmen Matbaa-i Amire'de ruhsatsız ve pek çok zararlı kitap basıldığının tespit edilmesidir (BOA, İ.HUS, 30/70).

5. 2. 3. *Devlet Büyükleri (Saltanat, Hükümet ve Saltanata Mensupları) Aleyhinde Gazete, Kitap ve Sakıncalı Evrak Basmak ve Yayınlamak*

Osmanlı Devleti'nde matbaanın ve matbuatın yaygınlaşması sonucunda saltanat ailesi ve diğer devlet büyükleri hatta devlet çıkarları aleyhine zararlı, art niyetli, olumsuz, gerçek dışı yayınların yapılması söz konusudur. Bu durum karşısında Osmanlı kamu idaresi bir önlem olarak kontrol mekanizmasını devreye sokmuştur. Aksi takdirde bu türden yayınların halkın kafasını karıştırması, devlet ve bürokratların itibarlarının aşındırılması gibi çok önemli bir sorun gündeme geleceği hesaplanmıştır. Bu türden yayınların sadece Anadolu topraklarında değil aynı zamanda Kahire ve Beyrut gibi taşra merkezlerinde de yapıldığı görülmektedir. Beyrut'ta yapılan bu türden bir yayın da yetkilileri harekete geçirmiştir. Sansür uygulaması ise bu türden faaliyetler için geliştirilen korumacı bir kamu tepkisi olarak dikkat çekmektedir (Bolat ve Aslan, 2020, s. 953). Bu konuyla ilgili belgede yer alan bilgilere göre Saltanat ailesi ve diğer devlet ileri gelenleri aleyhinde neşredilen bir takım zararlı kitapların Beyrut vilayetinde ele geçirildiği ifade edilmektedir (BOA, İ.HUS, 107/1).

5. 2. 4. *Yazar hakkını ihlal etmek suretiyle basım yapmak*

Yazar hakkının ihlal edilmesi Osmanlı matbuatında karşılaşılan sorunlar arasındadır ve bir suç türü olarak kayda geçmiştir. Konuyla ilgili belgeye göre Düyun-ı Umumiye Mütercimi Ali Muzaffer Bey'in telif ödeyerek resmi ruhsat ile bastırıldığı "Muharebenin Sebebi ve Osmanlıların Galibiyeti" isimli risâlesi, Babıali Caddesi'nde Attar Yorgaki tarafından Panapotidis Matbaası'nda Rumca olarak bastırılmıştır (BOA, MF.MKT, 388/38).

5. 2. 5. *Telif Hakkına Aykırı Yurtdışında Basılan ve Bastırılan Yayınları Yurda Getir(t)mek*

Telif ve izinsiz yayın yapmak konusunda işlenen suçlar sadece Osmanlı topraklarında yapılan neşriyat için geçerli değildir; aynı zamanda Osmanlı toprakları dışında gerçekleştirilen bir yayın hakkı ihlalini de içermektedir. Bu durum; yurt dışında basılan/bastırılan bir eserin Osmanlı topraklarına ithal edilmesi şeklinde de gerçekleşmiştir. Bu konuyla ilgili belgede Rusya'da basılan ve Posta ve Telgraf Nezareti tarafından zararlı kabul edilen bir kitabın kaçak yollardan Osmanlı topraklarına getirildiğinin tespit edildiği görülmektedir (BOA, Y.MTV, 110/23).

5. 2. 6. *Hukuk Nazarında Matbaa Olmayan Bir Yerde İzinsiz Kitap, Risâle ve Evrak Basmak ve Yayınlamak*

Özel hukuk tüzel kişilikleri oluşturmak bir kamu iznine tabidir. Bunun da prosedürü açıktır. Yasanın öngördüğü şartları haiz olmak ve bir ticari işletme açmak üzere yetkili makama başvuruda bulunmak gerekir. Osmanlı arşiv kayıtları izin alınmadan matbaa olarak kullanılan ve faaliyet gösteren bir mekanda yayın yapılması şeklinde suçları belgelemektedir. Konuyla ilgili belgeye göre Beyoğlu'nda İnilecek Sokaktaki iki numaralı evinde Mösyö Corci adında birinin ruhsatsız matbaa açıp, evrak bastığı anlaşılmaktadır (BOA, MF.MKT, 81/63).

5. 2. 7. *Telif Hakkına Aykırı Tiyatro ve Opera İcra Et(tir)mek*

Osmanlı hukuk sistemine göre tiyatro ve opera icrasında telif hakkının gözetildiğine işaret etmektedir. Bu alanla ilgili mevzuatta (yukarıda) zaten bu konuya atıf yapılmıştır. Konuyla ilgili belgede opera sanatçısı Dikran Çukacıyan Efendinin kendi telifi olan opera eserlerinin Güllü Agop tarafından sahnelenmesine Güllü Agop'un hak ve salahiyeti olamayacağı bilgisi yer almaktadır (BOA, ŞD, 501/3).

5. 2. 8. Telif Hakkına Aykırı Yayını Bilerek Sat(tır)mak

Konu kapsamında incelenen belgeler arasında telif kapsamındaki bazı eserlerin telif hukuku ilkelerine aykırı bir şekilde satıldığını gösteren bilgilere tesadüf etmek mümkündür. Bu konudaki belgelerde Adana'nın Hamidiye kasabasında ruhsatsız kitap satarken yakalanan Todor'un kitaplarına el konulduğu (BOA, BEO, 486/36380), Kudüs'te ruhsatsız olarak basılan İbrance hikâye kitabının Marpucular'da bir depoda satıldığını ihbarı alınarak bahse konu kitaplara el konulduğu (BOA, DH.MKT, 999/37), tütün hakkında zararlı birtakım risâleler basıp neşreden Hoca Emin Efendi'nin yakalanarak Kütahya'ya sürgün edildiği (BOA, AMKT.MHM, 376/89) bilgileri yer almaktadır.

5. 2. 9. İmal ve İcrası Bir Şahsa veya Bir Şirkete İmtiyaz Olarak Verilmiş Olan Şeyi Yap(tır)mak

retilmesi ve icra edilmesi bir şahsa veya bir şirkete verilmiş olan bir imtiyazın ihlali konusunun da arşiv belgelerine yansdığı görülmektedir. Muhtemelen gök yaygın olmayan bu suç türüyle ilgili bir belgede imal hakkı Tophane-i Amire'ye ait olan sanayi-i nariyenin bazı kişiler tarafından imal edilerek satıldığını tespit edildiği ve bunun engellenmesi için Şehremanetinın gerekeni yapması istenmektedir (BOA, DH.MKT, 124/28).

5. 2. 10. Mevzuatta Kitap Basımı ve Telif İhlali Suçları Kapsamında Olmayan Diğer Suçlar

Mevzuat kapsamında izinsiz yayın üretmek ve telif ihlali suçları kapsamı dışında kalan diğer bazı suların belgelere yansdığı görülmektedir. Yani suç kapsamına girebilecek bazı fiillerin mevzuat kapsamında belirtilen suç türleri ile ilişkili olmadıkları görülmüştür. Bu türden suçlara "Kapak, ruhsat gibi kısımlarda yanlış bilgi verilmek suretiyle okuyucuyu yanıltan ve eksik bilgi veren yayın yapmak", "Görevin engellenmesi ve görevin kötüye kullanımı", "Hükümlere aykırı istek" ve "Taklit (korsan) kitap basmak" suçları görünür. Aşağıda bu türden suçlar ile ilgili bazı belge içerikleri değerlendirilmiştir. Belgelerde geçen bir olayda; Galata'da Kurşunlu Han'da Matbaacı Yorgo Palo'nun sahte kitap kapağı bastığı ve bu kapağa "Almanya'da Leibzig'de basılmıştır" ibaresini ekleyerek sahtekârlık yapması (BOA, DH.MKT, 1075/61); bir başka belgede ise Bâbîali Caddesinde Buberçiyen Kütüphanesi'nin kitap isimlerini taşıyıp Servien Matbaası'nda ruhsatsız olarak basılan Fransızca fihristte, basıldığı matbaanın adının yazılı olmaması ve bu durumun Matbaalar Nizamnamesi'ne aykırı olduğu (BOA, DH.MKT, 1079/65); yine Agobyan Hanı'nda bulunan Aramyan Matbaası'nda ruhsatsız basılan bir takım kitapların tespit edildiği ancak bu kitapların üzerinde Maarif Nezâreti'nin ruhsatıyla tab edildiği ibaresinin yazılı olması (BOA, MF.MKT, 16/95); bir başka görünürde de Galata'da Osmanlı Bankası karşısında bulunan Yunan Devleti vatandaşı Koromila isimli kişinin kendi matbaasında zerine Atina'da tab olundu ibaresini yazarak ruhsatsız kitap bastığı (BOA, MF.MKT, 69/105) ĩeklindeki bilgiler mevzuatta yer bulmayan ancak "Kapak, ruhsat gibi kısımlarda yanlış bilgi verilmek suretiyle okuyucuyu yanıltan ve eksik bilgi veren yayın yapmak" ĩeklinde tanımlanabilecek türden bir suç grneğidir.

Konu kapsamında incelenen arşiv belgeleri arasında mevzuatta geçmeyen "Görevin engellenmesi ve görevin kötüye kullanımı" suçu kapsamına giren iki olay yaşandığını dikkatleri görmektedir. Bunlardan biri; matbaalar müfettişi şemsi Bey tarafından Őemberliřař civarında bulunan Vezirhanı'ndaki şirket-i Sahhafıye-i Osmaniye Matbaası'nı teftiş ettiği sırada tespit ettiği ruhsatsız kitap baskısını mhrlemesine mani olunması ve bunun üzerine şikâyet etmek üzerine gittiği Nuruosmaniye polis merkezi komiserinin de bahsi geçen matbaanın glişanlarını tanıdığı için onları tutuklamadığını ve glişanlar tarafından glişli hakaretlere maruz kalarak vazifesini ifa edemediği (BOA, DH.MKT, 2518/61); ikinci olayda ise Valide Han'da matbaası bulunan ve Rusya vatandaşı olduğu gerekçesiyle sefarethaneden hususi görevli bir memur bulunmadıkça matbaasının denetlenmesine izin vermeyen Abbas Ağa adındaki matbaacı (BOA, DH.MKT, 1509/37) ile ilgilidir.

Belgelerde mevzuatta geçen hükümlere aykırı taleplerin olduğu ve bu türden olayların da kayıtlara geçtiği anlaşılmaktadır. Grneğin; yeniden matbaa aanlarla matbaasını başkalarına devredenlerden alınan harç ile ruhsatsız matbaa açan, usulsüz kitap, risâle vb. evrak neşredenlerden ve satanlardan alınan cezanın fakir talebelerin eğitim ve kırtasiye masraflarına harcanmak üzere Maarif Müdüriyeti'ne verilmesi Edirne Vilayeti tarafından talep edilmiştir (BOA, DH.MKT, 1814/29).

Mevzuatta yer almayan suçlardan biri de taklit (korsan) kitap basımıdır. İlgili belge; özellikle Yahudi matbaacıların başını çektiği matbaalarda zararlı, ruhsatsız ve taklit olarak kitap ve risâle basılmasının önlenmesi için gündüzleri müfettişlerin yaptıkları denetimlerin yeterli olmadığı (BOA, MF.MKT, 508/16) hakkındadır.

6. Sonuç

Telif haklarının başlangıcını yazının icadı ile başlatmak mümkün olsa da bu konudaki ilk yasal düzenleme 1709 yılı gibi geç bir tarihte gerçekleşmiştir. Bu durum çağlar boyunca dünyanın muhtelif yerlerinde devam eden eser üretkenliğinin benzer kültürel yargılar altında gerçekleştiğini göstermektedir. İlk çağlarda eserin icra edildiği malzemeye birlikte ona sahip olan kişiye ait kabul edilmesi genel bir yargı olarak kabul görmüştür. Orta Çağ döneminde de -İlk Çağ'da olduğu gibi- eser sahibinin eseri üzerinde telif korumasının olmadığı, eserlerin topluma mal olan bir anlayışla anonimleştiği anlaşılmaktadır. Telif haklarıyla ilgili ilk yasal düzenleme Yeni Çağ'da İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Bu alandaki yasal düzenlemeler Yakın Çağ ile gelişme göstererek başta Avrupa ülkeleri olmak üzere diğer ülkeler arasında yayılmıştır.

İslam dünyasındaki eser telif geleneği, eserin kim tarafından üretildiğini gösteren ve özellikle hadis ilminin gelişim sürecinde ortaya çıkan "isnad" sistemi ile ilişkili olarak gelişme göstermiştir. İslam Medeniyeti'nde bilginin kaynağını gösteren isnad uygulaması gibi bir anlayışın olmasına rağmen telif hakları konusunda bir gelişme olmaması da dünya genelinde benzer kültürel yargıların olduğunu göstermektedir.

Osmanlı Devleti'ndeki uygulamalara bakıldığında, matbaanın Avrupa'da icat edilmesinden yaklaşık 300 yıl sonra ilk Türk matbaasının faaliyete geçmesinin telif hakkıyla ilgili yasal düzenlemelerin gecikmesinde temel faktör olduğunu söylemek mümkündür. Ancak telif konusunun Avrupa'da da matbaanın yaygınlık kazanmasının hemen ardından gelişme gösterdiği söylenemez. Gutenberg'in müteharrik basım tekniğini geliştirmesinden iki yüz elli yılı aşkın bir süre sonra telif konusunun yasal boyutuyla çözüme kavuşturulması da bu düşüncüyü teyit etmektedir. Burada temel problem; Osmanlı Devleti'nde matbaa teknolojisinin geç kullanılmaya başlanması ve telif konusunun da bundan daha sonra gündeme gelmesidir. Osmanlı toplumunda matbaanın kurulmasından önce de varlığı bilinen ve hukuki bir koruma niteliğinde olmamakla birlikte padişah ve bürokrasi sınıfı tarafından müelliflere gösterilen hamilik ve eserlerinden dolayı onları ödüllendirerek yeni eserler ortaya çıkarma noktasındaki teşvik edici yaklaşımın (Akay, 2015, s. 67) telif hakkı fikrinin daha erken dönemde gündeme gelmesini gerektiren bir yaklaşım olduğu düşünülebilir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin İslam Medeniyeti içindeki konumu düşünüldüğünde bir bakıma kul hakkı anlamına gelen telif hakkı uygulamasının Avrupa ülkelerinden çok daha önce hayata geçirilmesi gerektiği iddia edilebilir. Ancak telif hakkı kavramı uygulama alanı bulup yasal statüye kavuştuktan sonra da bu konudaki ihlallerin engellenemediği arşiv belgelerine yansıyan örneklerden anlaşılmaktadır.

Arşiv belgelerinin incelenmesi sonucunda farklı türde telif hakkı ihlallerinin yaşandığı ortaya çıkarılmıştır. Özellikle yabancı ülke vatandaşlarının da dâhil olduğu telif hakkı ihlallerinin mevcudiyeti dikkati çekmektedir. Arşiv belgelerinde İran ve Rusya vatandaşı olan bazı matbaacıların ruhsatsız kitap basmayı alışkanlık haline getirdikleri ve kendilerine yapılan uyarıları dikkate almayarak bu uygulamalarını devam ettirdikleri anlaşılmaktadır. Bu matbaacıların gerek muayene komisyonunun resmi iznini almadan gerek eser sahiplerinin rızasını almadan kaçak yolla kitap bastıklarının tespit edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu matbaacıların bazı durumlarda sefarethaneden hususi görevli bir memur bulunmadıkça matbaalarının denetlenmesine izin vermeyerek denetimi güçleştirdikleri görülmektedir.

Arşiv belgelerinde dikkati çeken diğer bir husus İstanbul dışında kaçak yollarla basılan kitapların İstanbul'a getirilerek satışa sunulmasıdır. Bu durumun, İstanbul'daki matbaa denetimlerinin düzenli bir şekilde yapılmasından ve kaçak basım yapmanın görece zor olmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Arşiv belgelerinden İstanbul'da kaçak yollarla basılan kitapların farklı ülkelerde basılmış gibi gösterilerek satışa sunulduğu anlaşılmaktadır. Bunun sebebi denetimlere ve yasal zorunluluklara takılmadan kitap basarak satışını gerçekleştirmek ve menfaat elde etmek şeklinde yorumlanabilir.

Bazı gazetelerde tefrika Şeklinde yazılan makale ve romanların daha sonra yazarları tarafından kitap haline getirilerek ruhsatsız olarak basıldıkları görülmektedir.

Rum Patrikhanesi ve DarŐafaka gibi toplumsal itibar ve tanınırlığı yüksek olan kurumların dahi matbaalarında ruhsatsız olarak kitap bastıkları anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devlet matbaası konumundaki Matbaa-i Âmire'de dahi ruhsatsız ve zararlı kabul edilen kitaplar basılmıştır. Bu sebeple Matbaa-i Âmire müdürü Mithat Efendi görevinden azledilmiştir. Ayrıca padiŐahın emriyle Matbaa-i Âmire'de basılacak her türlü yayın için Maarif Nazırı yetkili kılınmış ve matbaada basılacaklardan maarif nazırıyla birlikte matbaa müdürü ve kitap bastırmak isteyen devlet dairesinin ilgili memurunun sorumlu olacağı bir kontrol mekanizması oluşturulmuştur.

Yeniden matbaa aanlar ile matbaasını başkalarına devredenlerden alınan harç bedelleri ve ruhsatsız matbaa açan, usulsüz kitap vb. neşredenlerden alınan cezaların fakir öğrencilerin eēitim masraflarına harcanmak üzere Maarif Müdüriyetine verilmesi istenmiş ancak yasalara aykırı olduēu gerekçesiyle bu isteēe izin verilmemiŐtir.

Bazı durumlarda matbaa müfettiŐlerinin denetimlerinin matbaacılar tarafından engellendiēi ve kolluk kuvvetlerinin de üstüne düşen görevi yerine getirmediēi için denetimlerin saēlıklı yapılamadıēı anlaşılmaktadır.

Ruhsatsız kitap basılmasının önlenebilmesi için gündüz yapılan denetimlerin yeterli olmadıēı ve geceleri de incelemelerin devam etmesi için ilave tedbir arayışları olduēu anlaşılmaktadır. Namık Kemal gibi önemli bir Osmanlı yazarının eserlerinin ruhsatsız olarak baskısının yapıldıēı ve pek çok kitapçıda satıldıēı ve buna ne zabitanın ne de Maarif Bakanlıēı'nın engel olamadıēı anlaşılmaktadır (BOA, MF.MKT, 81/67). Namık Kemal'in kendi ifadesiyle bu durumun yazarlar üzerinde olumsuz ve kaçak kitap basanlar üzerinde ise cesaretlendirici etkisinin olduēu ifade edilebilir. Genel olarak belgelerin bütününe bakıldıēında ruhsatsız kitap basımının sıklıkla başvurulan bir yöntem olduēu ve bunu denetleyen mekanizmanın bazı durumlarda yetersiz kaldıēı açıkça görülmektedir. Her ne kadar konuyla ilgili kanun maddeleri caydırıcı nitelikte olsa da gerek cezaların uygulanmasındaki yetersizlikler gerek yabancı uyruklu matbaacıların durumundaki gibi bazı yasal engeller, Osmanlı Devleti'nde ruhsatsız kitap basımının ve telif hakkı ihlallerinin engellenemediēini göstermektedir. Namık Kemal'in Őikâyetinden de anlaŐıldıēı üzere, litografya yöntemiyle ucuza ve kaçak yollarla basılan kitapların satışına engel olunamamasının, -tıpkı günümüzde olduēu gibi- telif hakkı ihlallerinin yaşanmasında önemli bir etken olduēu anlaşılmaktadır.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

ıkar atışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu alıŐma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

Akay, T. (2015). *Osmanlı Devleti'nde Fikri Mülkiyet (1850 – 1914)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Berkes, N. (2003). *Türkiye'de aēdaŐlaşma (4. bs.)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Beydilli, K. (2003). *Matbaa*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt. 28, s. 105-110) içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bolat, B. ve Aslan, O. F. (2020). Sultan II. Abdülhamid'in saltanat döneminde Mısır menŐeli muzır neşriyat ve devletin aldıēı tedbirler (1876-1909). *Karadeniz Araştırmaları*, XVII/68, 943-959.

Erişim adresi:

http://www.karamdergisi.com/Makaleler/294433985_6.%20Beng%c3%bc1%20Bolat%20TM.pdf

- Candan, B. (2010). *Türkiye'de cumhuriyet döneminde yayıncılık ve kütüphaneciliğin gelişiminde telif hakkı ve derleme yasalarının etkileri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çakmak, D. (2007). Osmanlı telif hukuku ile ilgili mevzuat. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 191-234. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/257973>
- Demirel, F. (2004). Osmanlı Devleti'nde kitap basımının denetimi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 5, 89-104. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9916>
- Düstur, Tertib-i evvel, C. 1. (1289). İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Düstur, Birinci tertib, C. 6. (1939). Ankara: Devlet Matbaası.
- Erünsal, İ. (1995). Yazma eserlerin kataloglanmasında karşılaşılan güçlükler I: eser ve müellif adının tesbiti. M. Ç. Varlık (Ed.). *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız'a Armağanı* içinde (s. 233-243). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1951, 13 Aralık). *Resmi Gazete* (sayı: 7981). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5846.pdf>
- Hitzig, J.E. (1838). *Das Königliche Preußische Gesetz vom 11. Juni 1837 zum Schutze des Eigenthums an Werken der Wissenschaft und Kunst gegen Nachdruck und Nachbildung. Dargestellt in seinem Entstehen und erläutert in seinen einzelnen Bestimmungen aus den amtlichen Quellen*. Berlin: Dümmler.
- İbrahim Müteferrika (1729). Vesiletü't-tibaâ. *Tercüme-i sıhah-ı cevherî* içinde (s. 11-15). İstanbul: Dârü'ttîbâti'l-ma'mûre.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri (11. bs.)*. Ankara: Tek Işık Web Ofset.
- Karaaslan, P. (2020). Sosyal medyada kullanılan caps'lerin telif hukuku boyutu ve yasal düzenlemelerin yeterliliği. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24 (3), 41-65. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1221529>
- Karakoç, S. (1342). *Matbuat, matbaalar, hakk-ı telif kanunları*. İstanbul: Cihan Biraderler Matbaası.
- Küçük, R. (2001). *İsnad*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt. 23, s. 154-159) içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Malo, M. (2016). *Plagiat und Zitat. Eine Skizze zur Entstehung des Begriffs geistiges Eigentum und seiner Nutzung in der Wissenschaft*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Markus-Malo/publication/296639469_Plagiat_und_Zitat_eine_skizzenhafte_Problemggeschichte/links/5908ac59458515ebb491ac15/Plagiat-und-Zitat-eine-skizzenhafte-Problemggeschichte.pdf
- Sembhali, M. B. (2015). Telif hakkının fikhî hükmüne bir bakış (A. Y. Küçüktiryaki, Çev.). *Diyanet İlmî Dergi*, 51 (2), 147-159. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/410328>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Telif Hakları Genel Müdürlüğü. (2020). *Telif hakkı*. Erişim adresi: <https://www.telifhaklari.gov.tr/Telif-Hakki-Nedir>
- Turan, M. ve Yılmaz, B. (2014). Türkiye'de telif hakları ihlalleri: Yargıtay kararları çerçevesinde bir değerlendirme, *Bilgi Dünyası*, 15 (1), 55-75. Erişim adresi: <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/105/98>
- Turan, M. (2016). Çağlar boyu düşünce özgürlüğü: Türkiye'de ve dünyada telif haklarının tarihsel gelişiminin değerlendirilmesi, *Türk Kütüphaneciliği*, 30 (2), 206-235. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2658/2642>
- Telif hakkı. (2019). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Yılmaz, M. (2004). *Kütüphane ve enformasyon merkezlerinde telif hakları sorunu* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Yüksel, M. (2001). Fikri mülkiyet haklarının tarihsel temelleri. *Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, 2001 (2), 89-109.

Arşiv Belgeleri

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Bâbîâli Evrak Odası (BEO)*. 486/36380.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Bâbîâli Evrak Odası (BEO)*. 774/57999.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Bâbîâli Evrak Odası (BEO)*. 2466/184883.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Tahrirat kalemi (DH.EUM.THR)*, 27/16

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 124/28

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 740/59.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 900/74.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 999/37.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 1075/61.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 1079/65.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 1153/29.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 1509/37.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 1814/29.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 1960/84.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 2318/26.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 2436/129.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 2518/61.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 2522/96.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH_MKT)*. 2536/105.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Hariciye Nezareti Tahrirat (HR_TH)*. 175/67.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *İrade Hususi (İ_HUS)*. 30/70.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *İrade Hususi (İ_HUS)*. 107/1.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 16/95.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 22/48.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 69/105.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 81/67.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 146/78.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 159/86.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 239/9.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 270/35.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 289/18.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 322/26.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 361/7.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 508/16.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 522/53.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 388/38.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF_MKT)*. 81/63.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı (AMKT.MHM)*. 376/89

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Şura-yı Devlet (ŞD)*. 501/3.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV)*. 110/23.

EK 1

Tablo I. Arşiv Belgelerinin Analizi

Sıra No	Belge No/Tarih	zeti	Suun Konusu
1	Belge No: BOA, BEO, 486/36380 Tarih: 1312 H. [1894]	Adana'nın Hamidiye kasabasında ruhsatsız kitap satarken yakalanan Todor'un kitaplarının muayene edildiği ve iki adet kitabın ruhsatsız basıldığının tespit edilerek bunlara el konulduğu ifade edilmektedir.	Ruhsatsız kitap satmak
2	Belge No: BOA, BEO, 774/57999 Tarih: 1313 H. [1896]	Rus ve İnan devleti vatandaşı olan bazı matbaacıların gerek teftiş ve muayene komisyonunun resmi iznini almadan ve gerekse eser sahiplerinin rızasını almadan kaçak yolla kitap bastıklarının tespit edildiği ve konuyla ilgili önlem alınması konusunda Rus ve İnan bykeliliklerine ilgili tebligatın yapıldığı belirtilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak Telif hakkını ihlal etmek
3	Belge No: BOA, BEO, 2466/184883 Tarih: 1322 H. [1904]	Rum Patrikhanesi'nin matbaasında ruhsatsız olarak basılan kitap hakkında Adliye Nezareti'ne tebligat gönderildiği belirtilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak
4	Belge No: BOA, DH.MKT, 900/74 Tarih: 1322 H. [1904]	Bâbîali Caddesinde bulunan Karabet Matbaasında ruhsatsız olarak 4.000 civarında elifba kitabı basıldığının tespit edildiği belirtilmektedir. Ayrıca Karabet matbaasında daha önceden yine ruhsatsız olarak Muhtasar Osmanlı Tarihi adlı eserin basıldığı ve bu kanunsuz işlerin şiddetle cezalandırılması gerektiği bildirilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak
5	Belge No: BOA, DH.MKT, 999/37 Tarih: 1323 H. [1905]	Kudüs'te İbrani dilinde ve ruhsatsız olarak amaşircının Kızı adlı aşka dair hikâye kitabının basılarak Marpuular'da Barnatan Hanı'nda bir depoda satıldığı ihbarı alınarak ilgili depoda inceleme yapıldığı ve bahse konu kitaptan 250 forma bulunarak bunlara el konulduğu belirtilmektedir. Ayrıca kitabı basan ve dağıtan kimselerin araştırılarak malumat verilmesi ve bunun gibi hikâye ve romanların basım ve dağıtımının engellenmesi istenmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak Ruhsatsız kitap satmak
6	Belge No: BOA, DH.MKT, 1075/61 Tarih: 1324 H. [1906]	Galata'da Kurşunlu Handa Matbaacı Yorgo Palo'nun sahte kitap kapağı bastığı ve bu kapağa "Almanya'da Leibzig'de basılmıştır" ibaresini ekleyerek sahtekârlık yaptığının tespit edildiği ve bu durumun ceza kanunnamesine göre cezalandırılması gerektiği ifade edilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak Sahte kitap kapağı basımı
7	Belge No: BOA, DH.MKT, 1079/65 Tarih: 1324 H. [1906]	Bâbîali Caddesinde Buberçiyen Kütüphanesinin kitap isimlerini taşıyıp Servien Matbaasında ruhsatsız olarak basılan Fransızca fihristte, basıldığı matbaanın adının yazılı olmadığı ve bu durumun matbaalar nizamnamesine aykırı olduğundan gerekli kanuni muamelenin yapılması gerektiği belirtilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak Yayında bilgi eksikliği

8	Belge No: BOA, DH.MKT, 1153/29 Tarih: 1325 H. [1907]	Beyazıt'ta Arif Efendi Matbaasında Ev Kadını adlı kitabın eski ruhsatı yenilenmeden basımının yapıldığının tespit edildiği ve ruhsatın yenilenmesi konusunda uyarı yapılmasına rağmen aynı kitabın tekrar basıldığının görülerek gerekli kanuni cezanın verilmesi gerektiği ifade edilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak
9	Belge No: BOA, DH.MKT, 1960/84 Tarih: 1309 H. [1892]	Bazı gazetelerde tefrika şeklinde yazılan makale ve romanların daha sonra ruhsatsız olarak kitap şeklinde basıldığından bahsedilmekte ve bunların kitap şeklinde basılması için ruhsat alınması gerektiği belirtilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak
10	Belge No: BOA, DH.MKT, 2318/26 Tarih: 1317 H. [1900]	Hakkaklar'da Vezirhan'daki Şirket-i Sahhafiye Matbaası'nda Sahaf Kara Emin Efendi tarafından ruhsatsız basılan kitap ve risaleler hakkında bilgi verilmesi istenmektedir.	Ruhsatsız kitap ve risâle basmak
11	Belge No: BOA, DH.MKT, 2436/129 Tarih: 1318 H. [1900]	Beyrut Maruni cemaatine mensup Bosfadis Efendinin matbaasında ruhsatsız olarak dört cilt Suriye tarihi adlı bir eser basıldığı ve ruhsatsız olarak neşriyatta bulunmanın yarım ile beş Osmanlı altını arasında nakdi ceza gerektirdiği belirtilerek ruhsatsız olarak kitap, risale, dergi ve gazete basılamayacağını ilgili vilayetlere bildirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.	Ruhsatsız kitap basmak
12	Belge No: BOA, DH.MKT, 2518/61 Tarih: 1319 H. [1901]	Matbaalar müfettişi Şemsi Bey tarafından Çemberlitaş civarında bulunan Vezirhanı'ndaki Şirket-i Sahhafiye-i Osmaniye Matbaası'nı teftiş ettiği sırada tespit ettiği ruhsatsız kitap baskısını mühürlemesine mani olduğu belirtilmektedir. Bunun üzerine şikâyet etmek üzerine gittiği Nuruosmaniye polis merkezi komiserinin de bahsi geçen matbaanın çalışanlarını tanıdığı için onları tutuklamadığı ve çalışanlar tarafından çeşitli hakaretlere maruz kalarak vazifesini ifa edemediği belirtilmekte ve ilgili matbaa çalışanları ile polis komiseri hakkında tahkikat yapılmasını istediği belirtilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak Görevin engellenmesi Görevin kötüye kullanımı
13	Belge No: BOA, DH.MKT, 2522/96 Tarih: 1319 H. [1901]	Bâbüâli civarında Artin Asaduryan Efendi Matbaasında ruhsatsız olarak Ameli hendese kitabı ile kıraat kitabı basıldığı görülerek gerekli ikazların yapıldığı ancak ertesi gün yapılan kontrolde bu kitapların basımına devam edildiğinin tespit edildiği belirtilmektedir. İlgili matbaaya bunun için matbaalar nizamnamesinin ilgili maddeleri hükümlerine göre muamele yapılması gerektiği ifade edilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak
14	Belge No: BOA, DH.MKT, 2536/105 Tarih: 1319 H. [1901]	Bazı kitapçıların ruhsatsız olarak kütüphanelerinde bulunan kitap ve risalelerin isimlerini ve fiyatlarını gösteren fihristler bastıkları ifade edilmektedir. Bu fihristlerde bazı zararlı görülen kitapların isimlerine rastlandığından toplatılmaları için matbuat-ı dâhiliye müfettişlerine gerekli tebligatın yapıldığı ifade edilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak
15	Belge No: BOA,	Agobyhan Hanı'nda bulunan Aramyan Matbaasında ve	Ruhsatsız

	MF.MKT, 16/95 Tarih: 1290 H. [1873]	Camlı Handa bulunan Belfur Matbaasında ruhsatsız basılan bir takım kitapların tespit edildiği ve Aramyan Matbaasında basılan kitaplarda Maarif nezaretinin ruhsatıyla tab edildiği ibaresinin yazılı olduğunun grldği belirtilerek ilgili matbaalar hakkında cezai işlem yapılmasının gerektiği ifade edilmektedir.	kitap basmak Yayında yanlış bilgi verilmesi
16	Belge No: BOA, MF.MKT, 22/48 Tarih: 1291 H. [1874]	Fatih Camii vaizlerinden Hacı Emin Efendinin ruhsatsız olarak vezâif-i insan adında bir risâle bastırđının tespit edildiği ve bu sebeple kendisine gerekli cezai işlemlerin yapılması istenmektedir.	Ruhsatsız risâle basmak
17	Belge No: BOA, DH.MKT, 740/59 Tarih: 1321 H. [1903]	Ermeni Patrikhanesi eski kapı kethüdası tarafından Sümbüllü Han'da ruhsatsız olarak matbaa açıldığı ve bir takım ruhsatsız kitap basıldığı, bu durumun uygun olmadığı ve ceza kanunnamesine göre hareket edilerek gerekli tahkikatın yapılması hususu bildirilmektedir.	Ruhsatsız matbaa açmak Ruhsatsız kitap basmak
18	Belge No: BOA, DH.MKT, 1509/37 Tarih: 1305 H. [1888]	Valide Handa matbaası bulunan ve Rusya vatandaşı olduğu gerekçesiyle sefarethaneden hususi görevli bir memur bulunmadıkça matbaasının denetlenmesine izin vermeyeceğini belirten Abbas Ağa adındaki matbaacının durumu hakkında bilgi verilmektedir. Matbaalar nizamnamesine göre hangi devletten olursa olsun maarif memurlarının istedikleri zaman istedikleri matbaayı denetleme hakları olduğu ifade edilmekte ve buna uygun hareket edilmesi gerektiği belirtilmektedir.	Matbaa denetimine engel olmak
19	Belge No: BOA, DH.MKT, 1814/29 Tarih: 1308 H. [1891]	Belgede, yeniden matbaa aanlarla matbaasını başkalarına devr edenlerden alınan harç ile ruhsatsız matbaa açan, usulsüz kitap, risâle vb. evrak neşredenlerden ve satanlardan alınan cezanın fakir talebelerin eğitim ve kırtasiye masraflarına harcanmak üzere Maarif Müdüriyeti'ne verilmesine dâir Edirne Vilayeti tarafından yapılan talebin, nizamnâme hükümlerine ve geçerli usullere aykırı olacağından kabul edilemeyeceği ifade edilmektedir.	Hükümlere aykırı istek
20	Belge No: BOA, HR.TH, 175/67 Tarih: 1313 H. [1896]	Rusya ve İnan devleti vatandaşı olan bazı matbaacıların zararlı görülen ve yasaklanan bir takım kitapları ruhsatsız olarak bastıkları tespit edildiği ve konuyla ilgili önlem alınması konusunda Rus ve İnan bykeliliklerine ilgili tebligatın yapılmasına rağmen bazılarının bu durumu devam ettirdiği belirtilmektedir. Bunun için adliye nezaretine başvurularak Dersaâdet bidayet mahkemesinin kararına göre bahsi geçen matbaaların kendi bykeliliklerinin emrinden dolayı ruhsatname alamadıklarını beyan ettikleri ve muhakemelerine gerek olmadığı yönünde hüküm verildiği ifade edilmektedir. Mahkemenin verdiği kararın kötü örnek olacağı ve müfettişlerin vazifelerini yapmakta güçlük çekmelerine sebep olacağı belirtilerek bunun matbaalar nizamnamesi hükümlerine mugayir bulunmasından dolayı bu nizamnamenin hükümlerinin eksiksiz uygulanması hususunun adliye nezaretine ve ilgili matbaacılara bildirilmesi gerektiği ifade edilmekte	Zararlı ve yasaklı kitap basmak Ruhsatsız kitap basmak Telif hakkı altında olan kitapları sahiplerinin müsaadesi olmaksızın basmak

		ve bu hususta gerekli işlemlerin yapılması ilgili bakanlığa bildirilmektedir.	
21	Belge No: BOA, MF.MKT, 69/105 Tarih: 1298 H. [1881]	Galata'da Osmanlı Bankası karşısında bulunan Yunan Devleti vatandaşı Koromila isimli kişinin kendi matbaasında üzerine Atina'da tab olundu ibaresini yazarak ruhsatsız kitap bastığının tespit edildiği ve gerekli muamelenin yapılması istenmektedir	Ruhsatsız kitap basmak Yayında yanlış bilgi verilmesi
22	Belge No: BOA, MF.MKT, 81/67 Tarih: 1300 H. [1883]	Meşhur Osmanlı yazarlarından Namık Kemal'in Cezmi ve Evrak-ı perişan isimli eserlerinin basılması için gerekli iznin verilmesini istemektedir. Ayrıca yazarın eserlerinden olan Zavallı Çocuk isimli kitabın İranlı matbaacılar tarafından ruhsatsız olarak litografya baskısının yapıldığı ve her kitapçıda satıldığı ve buna ne zabitanın ne de maarif bakanlığının engel olmadığı belirtilmektedir. Bu durumun yazarlar üzerinde olumsuz ve kaçak kitap basanlar üzerinde ise olumlu tesir bıraktığı ifade edilmektedir. Bu duruma çözüm bulunmasını ve bahsi geçen kitaplarının basımı için gerekli iznin verilmesi konusunda kolaylık gösterilmesi istenmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak Telif hakkı altında olan kitapları sahiplerinin müsaadesi olmaksızın basmak
23	Belge No: BOA, MF.MKT, 146/78 Tarih: 1310 H. [1893]	Zabtiye Nezareti tarafından verilen tezkirede zararlı ve ruhsatsız kitapların basılarak satıldığı ifade edilmesi üzerine, ruhsatsız kitap basım ve neşrinin engellenmesi için müfettişlere gerekli ikazın yapıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca zabita memurlarının da bu tür kitaplara rastlandıklarında tedbir alınmak üzere Maarif Nazırlığı'na bilgi vermeleri istenmektedir.	Zararlı ve yasaklı kitap basmak Ruhsatsız kitap basmak
24	Belge No: BOA, MF.MKT, 159/86 Tarih: 1310 H. [1893]	Darüşşafaka mektebi adına ruhsatsız basılan ve neşir olunan elifba risâlesinin Mahmud Bey Matbaası'nda basıldığı tespit edildiği belirtiliyor. Darüşşafaka mektebinin kitap ve risâleleri hakkında ne yapılması gerektiğinin anlaşılması için bu durumun encüme havalesi konusunda gerekli emrin ilgili makama ait olduğu beyan ediliyor. Belgenin cevabi yazısında Darüşşafaka mektebinde eğitimle ilgili kitap ve risalelerin eskiden beri Maarif Nezaretine müracaat edilmeden basıldığı için ruhsatsız basılan elifbanın bu seferlik basılmasına izin verilmesinin kararlaştırıldığı ifade ediliyor. Ancak bundan sonra mektep tarafından basılacak her türlü kitap ve risâle için öncelikle maarif nezaretine müracaat edilerek gerekli ruhsatın alınması gerektiğinin mektep müdürlüğüne bildirilmesi ifade ediliyor.	Ruhsatsız kitap basmak
25	Belge No: BOA, MF.MKT, 239/9 Tarih: 1312 H. [1894]	Zabtiye nezaretinden gelen tezkirede Beyazıt'ta çarşı kapısında 10 numaralı dükkânda İranlı kitapçı Hacı İsmail'in dükkânında ruhsatsız olarak basılan kitap ve risâlelerin usulü üzere toplatıldığı ve imha olunmak üzere alındığı belirtiliyor. İranlı kitapçıların usul ve nizamı aykırı bir şekilde bu gibi işlere defalarca cüret ettikleri ve kendilerine ikaz yapılması için hariciye nezareti vasıtasıyla İran Büyükelçiliğine gerekli	Ruhsatsız kitap ve risâle basmak

		tebligatın yapıldığı belirtiliyor. Ancak bahsi geçen kitapçıların henüz bu ikazları dikkate almadıkları anlaşıldığından benzerlerine ibret olması için bu kitapçılar hakkında şiddetli bir şekilde takibat icra edilmesi istenmektedir.	
26	Belge No: BOA, MF.MKT, 270/35 Tarih: 1312 H. [1895]	İran tebaasından olan ve Mahmutpaşa'da Tarakılardaki matbaasında ruhsatsız ve edebe mugayir risâle ve hikyeler basan ve matbaalar nizamnamesi mucibince hakkında yapılan tahkikatın sonucunda Hacı Hüseyin Efendinin matbaasıyla Hakkaklarda bulunan 45 numaralı dükkanı müfettiş ve polis yardımıyla arandığı ancak zararlı ve edebe mugayir kitap ve risâle bulunamadığı bildirilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak Zararlı kitap basmak
27	Belge No: BOA, MF.MKT, 289/18 Tarih: 1313 H. [1895]	Trablus şam Gazetesine ait olan matbaada perakende basılması sebebiyle ruhsatsız bir kitabın da basıldığı görülerek bahsi geçen matbaanın uyarıldığı ve bütün matbaalara tekraren müessir tebligat gnderildiğı bildirilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak
28	Belge No: BOA, MF.MKT, 322/26 Tarih: 1314 H. [1896]	Bâbiâli civarında Ebussuud Caddesinde bulunan Alem Matbaasında basılmakta olan silsile-i şerif isimli kitabın ruhsatsız olduğunun tespit edildiğı ve matbu nüshalardan bir forma alındığı ve bu konuda gerekli emrin ilgili makama ait olduğu beyan edilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak
29	Belge No: BOA, MF.MKT, 361/7 Tarih: 1315 H. [1897]	Manzume-i muzafferiyet-i Osmani adlı risalenin Valide Hanı'nda Mehdi adlı kişinin matbaasında ruhsatsız olarak basıldığı tespit edildiğı belirtilmektedir. Bu şahıs ve matbaası hakkında gerekli kanuni muamelenin yapıldığı Dahiliye Nezareti'nden bildirildiğı ifade edilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak
30	Belge No: BOA, MF.MKT, 508/16 Tarih: 1318 H. [1900]	Matbaalarda zararlı, ruhsatsız ve taklit olarak kitap ve risâle basılmasının önlenebilmesi için gündüzleri müfettişlerin yaptıkları denetimlerin yeterli olmadığı belirtiliyor. Özellikle Yahudi matbaacıların bu konuda nde geldiğı ifade ediliyor. Bu durumun önlenebilmesi için geceleri hanlarda kitap ve risâle basan kaç matbaacı olduğunun ve ne tür kitap basmakta olduklarının incelenerek bildirilmesi Zabtiye Nezareti'nden istenmektedir.	Zararlı kitap basmak Ruhsatsız kitap basmak Taklit (Korsan) kitap basmak
31	Belge No: BOA, MF.MKT, 522/53 Tarih: 1318 H. [1900]	Tarik gazetesinde tefrika edilen Nasıl İzdiva Etmelidir adlı risâlenin ruhsatsız olarak kitap şeklinde basılmasından dolayı kitabın yazarı olan Süleyman Tefvik Efendi'nin ifadesinin alındığı belirtiliyor. Süleyman Tefvik Efendi kitabını önce gazetede yayımlandığı için kitap basılırken ayrıca ruhsat almaya gerek olmadığını beyan ettiğı ancak bu durumun matbaalar nizamnamesine aykırı olduğu ifade edilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak
32	Belge No: BOA, İ.HUS, 30/70	Maarif Nezareti'nden ruhsat alınmadan Matbaa-i Amire'de ruhsatsız kitap ile pek çok zararlı kitap basıldığı tespit edildiğı belirtilmektedir. Matbaa-i	Zararlı kitap basmak

	Tarih: 1312 H. [1895]	Amire devlet matbaası olduğu halde orada ruhsatsız ve zararlı kitap basılmasının üzücü bir durum olduğu ve Müdürü Mithat Efendi'nin matbaayı iyi idare edemediği için azledilerek yerine Encümen-i Teftiş ve Muayene Azası Salahi Bey'in tayin edildiği ifade ediliyor. Ayrıca Matbaa Nezareti'nin de Maarif Nazırı'na ihale kılındığı ve matbaada basılacak şeylerden nazırın sorumlu olacağı belirtiliyor.	Ruhsatsız kitap basmak
33	Belge No: BOA, AMKT.MHM, 376/89 Tarih: 1283 H. [1867]	Tütün hakkında zararlı birtakım risâleler basıp neşreden Hoca Emin Efendi'nin, Kütahya'ya iki yıl sürgün edildiği belirtilmektedir. Bu risâleleri basan Ali Efendi'nin bir ay müddetle matbaası kapatılarak kendisinden 10 adet mecdiye altını ceza alındığı ifade edilmektedir.	Zararlı risâle basmak Zararlı kitap satmak
34	Belge No: BOA, MF.MKT, 388/38 Tarih: 1315 H. [1898]	Düyun-ı Umumiye Mütercimi Ali Muzaffer Bey'in telif ödeyerek resmi ruhsat ile bastırıldığı "Muharebenin Sebebi ve Osmanlıların Galibiyeti" isimli risâlenin Babiali Caddesi'nde Attar Yorgaki tarafından Panapotidis Matbaası'nda Rumca olarak ruhsatsız basılan nüshalarının toplattırılması.	Yazar hakkını ihlal etmek suretiyle basım yapmak
35	Belge No: BOA, Y.MTV, 110/23 Tarih: 1312 H. [1895]	Rusya'da basılan zararlı kitabın Osmanlı topraklarına kaçak yollardan getirildiğinin tespit edildiği ve bunun önlenerek mevcut nüshalarının toplatılması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca ecnebi matbaacılar tarafından basılıp ecnebi memleketlerden kaçak girdiği zannedilen bir takım kitapların Osmanlı topraklarında basıldığı tespit edildiği ve bunun önlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.	Telif hakları gözetilmemiş matbuatın yurt dışından ülkeye sokulması Ruhsatsız kitap basmak
36	Belge No: BOA, MF.MKT, 81/63 Tarih: 1300 H. [1883]	Beyoğlu'nda Firuzağa Caddesi'nin arka yolunda İnilecek Sokağı'nda doğramacı dükkanının yanındaki iki numaralı hanede Mösyö Corci adında birinin ruhsatsız bir matbaa açıp, evrak basdığı tespit edildiği ve hakkında gerekli tahkikatın yapılması gerektiği ifade edilmektedir.	Ruhsatsız matbaa açmak Matbaa olmayan bir yerde izinsiz kitap, risâle ve evrak basmak ve yayınlamak
37	Belge No: BOA, DH.MKT, 124/28 Tarih: 1311 H. [1893]	İmal hakkı Tophane-i Amire'ye ait olan sanayi-i nariyenin bazı kişiler tarafından imal edilerek satıldığı tespit edildiği ve bunun yasak olduğundan bu hususta Şehremaneti'nce gereğinin yapılması gerektiği belirtilmektedir.	İmal ve icrası bir şahsa veya bir şirkete imtiyaz olarak verilmiş olan şeyi yapmak ve yaptırmak
38	Belge No: BOA, İ.HUS, 107/1 Tarih: 1321 H. [1903]	Saltanat-ı Seniyye aleyhinde neşr olunan bir takım zararlı kitapların Beyrut vilayetince ele geçirildiği ve bu zararlı kitapların masraflarının emval-i vilayetten ödenmesi gerektiği ifade edilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak Devlet büyükleri (saltanat, hükümet ve saltanata

			mensupları) aleyhinde gazete, kitap ve sakıncalı evrak basmak ve yayınlamak
39	Belge No: BOA, D, 501/3 Tarih: 1293 H. [1876]	Dikran ukacıyan'ın opera temsili için imtiyaz talep ettiği ve buna tiyatro imtiyazına sahip olan Güllü Agop'un itiraz ettiği belirtilmektedir. Ancak gll Agop'un itirazı haksız bulunarak Dikran ukacıyan'a opera temsil imtiyazı verilmiştir. Ayrıca Dikran ukacıyan'ın kendi tertip ettiği operaların Güllü Agop tarafından izinsiz olarak sahnelenmesinin Güllü Agop'un hak ve salahiyeti olmadığı ifade edilmektedir.	Telif Hakkına Aykırı Tiyatro ve Opera İcra Et(tir)mek
40	Belge No: BOA, DH_EUM_THR , 27/16 Tarih: 1328 H. [1910]	Dersaadet'de Mushaf-ı erif, Kuran cüzleri ve hadis kitapları gibi dini kitapların eyhlislamlık makamından ruhsat alınarak basılması gerektiği halde pek çok matbaanın bu tür kitapları ruhsatsız olarak ve hatalı bilgilerle bastıklarının tespit edildiği belirtilmektedir. Bu konuda matbaacılara gerekli ikazın yapıldığı, dini kitapları ruhsatsız basmaya devam eden matbaacılardan bastıkları kitapların alınacağı ve bu matbaacılara 25 ila 50 Osmanlı altını nakit para cezası uygulanacağı ifade edilmektedir.	Ruhsatsız kitap basmak

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 4 Sayı: 2 Yıl: 2021

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 25.04. 2021

Kabul tarihi: 18.06. 2021

Erken görünüm: 24.08. 2021

Yayınlanma tarihi: 31.12. 2021

Article Info

Date submitted: 25.04. 2021

Date accepted: 18.06. 2021

Date early view: 24.08. 2021

Date published: 31.12. 2021

Anahtar sözcükler

*Yenilikçilik, Yenilikçi Hizmet,
Yenilikçi Yönetim, Yenilikçi
Strateji, Yenilikçi Halk
Kütüphaneleri, Örgütsel Değişim,
Değişim Yönetimi, Türkiye*

Keywords

*Innovativeness, Innovative
Service, Innovative
Management, Innovative
Strategy, Innovative Public
Libraries, Organizational
Change, Change Management,
Turkey*

DOI numarası

10.33721/by.927734

ORCID

0000-0002-6380-7982 (1)

0000-0003-4040-3966 (2)

Türkiye’de Halk Kütüphanesi Yönetim ve Hizmet Yapısının Yenilikçi Örgüt Kültürü Açısından Değerlendirilmesi ve Yenilikçi Örgüt Kültürü Stratejisi ve Eylem Planı Önerisi*

Evaluation of the Structure of Public Library Management and Service in terms of Innovative Organizational Culture in Turkey and Innovative Organizational Culture Strategy and Action Plan Proposal

Erdinç ALACA

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi, ecalaca@ybu.edu.tr

Bülent YILMAZ

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi,
byilmaz963@gmail.com

Öz

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin mevcut örgüt kültürü yapısını değerlendirerek, yenilikçi yönetim ve hizmet yapısına sahip olunamamasının nedenlerini belirlemek ve bu durumun yenilikçi örgüt kültürü ile ilişkisini ortaya koymaktır. Ayrıca, çalışma bulgularına dayanarak Türkiye için ulusal nitelikte yenilikçi örgüt kültürü strateji eylem planı önerisi geliştirmek de amaçlanmaktadır. Araştırma, Türkiye’deki il halk kütüphanelerinde görev yapan ve Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü mezunu toplam 323 yönetici ve kütüphaneciyi ve Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü’nde yönetici statüsünde görev yapan yedi yöneticiyi kapsamaktadır. Araştırma örnekleme olasılığa dayalı tabakalı örneklem yöntemine göre basit rastgele biçimde belirlenen 182 katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırma betimleme yöntemi ile gerçekleştirilmiş, veriler anket ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, kütüphanecilerin il halk kütüphanelerinin mevcut yönetim ve hizmet geliştirme yaklaşımlarından memnun olmadıkları, mevcut durumda hiyerarşi kültürünün baskın olduğu ve onun yerine adokrasi/yaratıcı kültürün hedeflendiği/uygun görüldüğü ortaya çıkarılmıştır. Çalışmada, ayrıca kültürel bir değişimin gerektiği de anlaşılmış olup, bu değişim sürecine temel oluşturabilecek yenilikçi örgüt kültürü stratejisi ve eylem planı önerisi sunulmuştur.

Abstract

The main purpose of the research is to evaluate the current structure of organizational culture in provincial public libraries in Turkey, to determine the causes of the failure to develop innovative management and innovative service structures and to reveal the relationship of this situation with the organizational culture. In addition, it aims at developing a national innovative organizational culture strategy action plan proposals that are based on the study findings. The scope of the research consists of 323 administrators and librarians who are working in provincial public libraries in Turkey and graduated from the Department of Information Management and seven executives working in an administrative status in General Directorate of Libraries and Publications. The research sample consists of 182 participants determined by simple random

*Bu makale 2021 yılında Erdinç Alaca tarafından Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalında tamamlanan “Türkiye’deki Halk Kütüphanesi Yönetim ve Hizmet Yapısının Yenilikçi Örgüt Kültürü Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı doktora tezine dayanarak hazırlanmıştır.

**Bu makalenin araştırma ve yayın süreci “Araştırma ve Yayın Etiğine” uygun şekilde yürütülmüştür.

method according to the probability-based stratified sampling method. The research was carried out with descriptive method, and the data were collected by a questionnaire and semi-structured interview technique. As a result of the research, it was revealed that librarians are not satisfied with the current management and service development approaches of the provincial public libraries, the hierarchy culture is dominant in the current situation, and the culture of adocracy/creative is targeted/deemed appropriate instead. In the study, it has also been understood that a cultural change was required, and an innovative organizational culture strategy and action plan proposal, which will be the basis for this change process, were presented.

1. Giriş

Toplumların gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, her toplum sürekli bir değişim içindedir. Bireylerin sosyal ilişkilerinden oluşan toplumsal yapı ve bu yapının belirli bir düzen içinde yürümesi için oluşturulan kuralların işlenmesi ile ortaya çıkan toplumsal kurumlar da sürekli değişim göstermektedir (Öz, 1997, s. 1). Toplumsal yaşamın, ilişkilerin ve gereksinimlerin sonucu olarak ortaya çıkan halk kütüphaneleri (Yılmaz, 1995, s. 1), bu sürekli değişimin özellikle sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında rol almaktadır. Drucker (aktaran Budak, 1998, s. 17), yenilik yaratamayan dev kuruluşların değişime ayak uyduramadıklarından yok olabileceğine özellikle kâr amacı güden işletmeler açısından dikkat çekerken, benzer bir yaklaşımın, halk kütüphaneleri gibi kâr amacı gütmeyen örgütler için de geçerli olabileceği söylenebilir. Burada yeniden yapılanma kavramı ortaya çıkmaktadır. Köklü bir değişim olarak nitelendirilen yeniden yapılanma kavramı; “bir örgütte stratejik önemi olan ve katma değer yaratan tüm süreçlerin ve bunların dayandığı tüm sistemlerin, politikaların ve örgütsel yapının verimliliğini artıracak ve iş akışını en iyi şekilde düzenleyecek nitelikte, kökten ve hızlı bir biçimde yeniden tasarlanması” (Yavuz ve Biz, 2015, s. 5) olarak tanımlanmaktadır. Yaşanan çağın gerekleri ve kurumsal sürekliliğin önemi göz önüne alındığında, halk kütüphanesi yönetim ve hizmet anlayışının da yenilikçi örgüt kültürü kapsamında yeniden yapılandırılması kaçınılmazdır. Yeniden yapılanma sürecinde yenilikçilik ve yenilikçi kültür kavramları kilit rol oynamaktadır. Yenilikçilik kavramı örgütsel açıdan ele alındığında, “örgüt üyeleri tarafından yeni mal ve hizmetlerin işletmeye yarar sağlayacak şekilde bir ürün ve/veya hizmete dönüştürülmesi sürecini kapsayan bir kavram” (Aksay, 2011, s. 10) olarak tanımlanmaktadır.

Günümüzde, kurumların varlıklarını korumaları ve güçlendirerek sürdürmelerinde, yenilikçiliğin ve yenilikçi yaklaşımların stratejik bir araç olarak kullanılması (Alaca ve Yılmaz, 2017, s. 155), yenilikçi stratejilerin ortaya konulması son derece önemlidir. Budak (1998, s. 146) yenilikçi stratejinin temelini eski, modası geçmiş ve ölmekte olan her şeyi sistematik olarak terk etmek olduğuna dikkat çekmektedir. Öte yandan Alaca (2015, s. 61-64) Türkiye’de yenilikçilik konusunda öne çıkan birtakım halk kütüphanelerinin varlığına dikkat çekerken, yenilikçiliği kısmen de olsa örgüt kültürüne dönüştürmeye çalışan az sayıda halk kütüphanesi olduğunu altını çizmektedir. Öte yandan, “her kurum kendi içerisinde kültürel bir dokuya sahiptir. Bu doku örgüt kültürü olarak nitelendirilmektedir. Sürekli ve hızla değişen toplumsal gereksinimlere karşılık verebilmek, kurumsal verimi artırmak, yenilikçiliği benimsemek ise ancak yenilikçi örgüt kültürü gibi dinamik bir kültür yaklaşımı ile sağlanabilir. Yenilikçi örgüt kültürü; geleneksel değerleri korumadan çok her alanda yenilikçi olmayı esas alan, değişimi yaşamın en temel yasası olarak gören, yeni ürün veya hizmet üretmek hizmet ağını genişleten, geleneksel kültürün koruyucu, merkezi ve hiyerarşik yapısının aksine esnek, yenilikçi, çok merkezli veya adem-i merkezi örgütlenmeyi esas alan örgüt kültürü tipi” (Aktan ve Tutar, 2006, s. 1) şeklinde tanımlanmaktadır.

Türkiye’deki halk kütüphanelerinin geleceğini yakından ilgilendiren, kurumsal sürekliliğin, etkinliğin ve verimliliğin anahtarı olarak nitelendirilen yenilikçi örgüt kültürü yaklaşımının kavramsal olarak algılanması, yenilikçilikle ilgili strateji unsurlarının ortaya konulması, uygulamaya geçilmesi ve yaygınlaştırılması Türkiye’deki halk kütüphanelerinin yönetimi, hizmet anlayışı ve örgüt kültürü açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada, önce konunun kuramsal içeriği “yönetim, örgütsel yapılanma ve halk kütüphaneleri” ile “yenilikçilik, örgüt kültürü ve halk kütüphaneleri” başlıkları altında ortaya konacak, daha sonra çalışmanın bulguları değerlendirilecek ve sonunda bulgulardan elde edilen sonuçlara dayanarak Türkiye’deki halk kütüphaneleri için yenilikçi bir örgüt kültürü stratejisi ve eylem planı önerisi sunulacaktır.

2. Yönetim, Örgütsel Yapılanma ve Halk Kütüphaneleri

Tarihi, insanoğlunun tarihi ile paralellik gösteren yönetim kavramı, her dönem gündemde olan, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik vb. şartlarına bağlı olarak değişime uğrayan, toplumsal yapı ile sıkı ilişki ve etkileşim içerisinde olan bir kavramdır (Altay, 2018, s. 124; Öztaş, 2017, s. 17). En sade anlamıyla yönetim; örgütsel amaçlar doğrultusunda karar alma ve uygulama süreçleri toplamı (Eren, 1991, s. 3) olarak tanımlanabilir.

Toplumsal dönüşüm alanındaki değişimlere bağlı olarak klâsik, neo-klâsik ve modern şeklinde bir takım yönetsel yaklaşımlar ortaya çıkmış ve ilerleyen süreçte bu yaklaşımlar çağa uygun şekilde geliştirilmeye çalışılmıştır. Diğer yaklaşımlardan farklı olarak modern yönetim anlayışında en iyi tek bir örgüt yapısının kabul edilemeyeceği, örgütün çevre ile sürekli iletişim halinde olması ve örgütün açık bir sistem olarak düşünülmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Öztaş, 2017, s. 18, 22). Örgüt, alan yazında çok fazla ve farklı yaklaşımlarla ele alınırken genel ve sade haliyle; “üyeler tarafından oluşturulan ve paylaşılan bir anlamlar sistemi” (Şişman, 2014, s. 24)’dir. Örgütlerde yönetim ve hizmet yapısına yön veren, örgüt içi iletişim ve işleyişin temelini oluşturan etkenlerin başında örgüt yapısı gelmektedir. Değişimin sürekliliği göz önüne alındığında, kurumsal sürekliliğini sağlamak isteyen her örgüt, örgüt yapısını ve örgütsel yapılanma sürecini iyi organize etmek durumundadır. Akın (2003) örgütsel yapılanmayı; örgüt yapısını oluşturan bütün unsurların birbirleriyle uyum ve etkileşim içerisinde bulunmasını gerektiren ve çevresel/toplumsal değişim ve dönüşümlere karşı şekil değiştirebilen bütüncül bir yapı olarak nitelendirmektedir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde *örgütsel yapılanma* hep göz önünde bulundurulmuş ve çağın gereklerine göre değişim ve dönüşüm göstermiştir. Halk kütüphaneleri de bu toplumsal değişimin dinamiği olarak nitelendirilmekte (Öz, 1997, s. 37), kurumsal verimlilik, etkinlik ve süreklilikleri için örgütsel yapılanmayı örgüt ve organizasyon yapısına yansıtmak durumundadır. Çünkü Türkiye’deki halk kütüphanelerinde gözlenen mevcut örgütsel yapılanma biçiminin hâlihazırda yaşanan sorunları gidermek ve geleceğe ilişkin umut vermek için yetersizlik göstermesi örgütsel yapılanma ihtiyacının önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Akın, 2003, s. 222). Bununla birlikte, geleneksel örgüt yapısının çevresel/toplumsal değişim ve dönüşüme karşılık verebilmesi zor olduğundan örgütsel yapılanma, kullanıcı ilgisinin zor çekildiği ve bu ilginin güçlükle canlı tutabildiği halk kütüphaneleri açısından ayrıca önem taşımaktadır (Alaca, 2015, s. 88).

Türkiye’deki halk kütüphanelerinin önemli bir bölümü Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) bünyesinde yer alan Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü (KYGM)’ne bağlıdır. Yönetimsel fonksiyonlarda 2012 yılında yürürlüğe giren Halk Kütüphanesi Yönetmeliği (Halk Kütüphaneleri, 2012) ve Kütüphane Hizmet Esasları Genelgesi (Kütüphane Hizmet, 2012) dikkate alınmaktadır. Bunların yanı sıra, Kültür Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği, Kütüphanelerde Eğitici Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği, Kütüphaneler Arası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği de bulunmaktadır. Halk kütüphanelerinde örgütsel yapılanma ise genel olarak merkez kütüphane, şube, çocuk, edebiyat-müze kütüphanesi, gezici kütüphane ve geçici dermelerden oluşmaktadır. Örgüt yapısı kadar halk kütüphanelerinin organizasyon yapısı da önem taşımaktadır. Kurulgan (2015, s. 245-270), bilgi merkezlerinin organizasyon süreci içerisindeki görev ve sorumluluk alanlarını üç grupta toplamıştır. Bu gruplar; işlem birimleri, destek birimleri ve yönetim birimidir. Halk kütüphaneleri açısından işlem birimleri teknik hizmetler ve kullanıcı hizmetleri olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

Halk kütüphaneleri açısından hizmet kavramı genel hatlarıyla; toplumu oluşturan bireylerin ırk, renk, yaş, cinsiyet, milliyet, din, dil, mevki veya eğitim düzeyine bakılmaksızın, gereksinim duyduğu bilgiye zamanında, istenilen ortamda ve doğru olarak erişimini sağlamak üzere ücretsiz olarak yürütülmesi beklenen iş ya da görevler bütünü olarak tanımlanabilir (Alaca, 2015, s. 23; Halk Kütüphaneleri, 2012). Hizmet geliştirme sürecine içeriden ve dışarıdan yön veren pek çok etki faktöründen bahsetmek mümkün olmakla birlikte, yönetim biçimi, yönetici yaklaşımı, hizmet anlayışı ve örgüt kültürü bu etkenlerden bazılarıdır (Alaca, 2015, s. 27, 81; Aslaner, 2010, s. 15-24; Çelik ve Küçük, 2015, s. 62; Robbins, 1996, s. 717-718; Uslu, 2007, s. 15-17). Bu etki faktörleri ve daha fazlası, hizmetlere ve hizmet geliştirme sürecine yön verdiği gibi, örgüt kültürünün de oluşmasına ve şekil almasına etki etmektedir.

Kütüphanelerin amaçlarına etkin bir şekilde erişebilmesi ve kurumsal varlığını sürdürebilmesi faaliyetlerindeki başarısına (Kurulgan, 2015, s. 249), bu başarı ise örgütsel yapılanmaya bağlıdır. Demir ve Okan (2009, s. 58) iyi, etkili ve yüksek performans sağlanabilmesi için iyi bir örgüt yapısının geliştirilmesi gerektiğinin aksi takdirde kötü, etkisiz ve verimsiz bir örgüt yapısından iyi performans beklemenin anlamsız olacağını altını çizmektedirler. Türkiye’deki halk kütüphanelerinin mevcut örgüt yapısının yaşanan değişim ve dönüşüme ayak uyduramayacağı düşünülmekte, buna bağlı olarak da yönetim ve hizmet yapısının geleneksellikten uzaklaşıp yenilikçi örgüt kültürü çerçevesinde değerlendirilmesi ve bu değerlendirmenin de ortaya konulan ulusal nitelikteki *strateji eylem planına* dayanarak gerçekleştirilmesi bu çalışmanın odak noktalarından biridir.

3. Yenilikçilik, Örgüt Kültürü ve Halk Kütüphaneleri

Geçmişte Türk şirketleri için, bir lüks olarak nitelendirilen, bugün ise kâr amacı güden/gütmeyen tüm şirketler/örgütler için ciddi bir sorun haline gelen ve hayatta kalabilmenin, kurumsal sürekliliğin tek yolu olarak nitelendirilen (Ateş, 2007, s. 13; Robbins ve Judge, 2013, s. 20) inovasyon ya da Türkçe’de karşılığı olarak kabul gören yenilik/yenilikçilik/yenilenme/yenileşim genel olarak bir fikrin müşteride/kullanıcıda memnuniyet oluşturacak pazarlanabilir bir ürün, hizmet ya da yöntemle dönüştürülmesi (Alaca, 2015, s. 29) şeklinde tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra, “yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün (mal veya hizmet) veya süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesi” (Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) [OECD], 2006, s. 50), çevreye uyumu sağlamak için örgütlerin yapı ve süreçlerinde yapılan değişim aracı (Damanpour, 1987, s. 676) şeklinde de tanımlanmaktadır. Yenilikçilik kadar, kurumsal sürekliliği, verimliliği ve başarıyı yakından ilgilendiren önemli bir diğer kavram ise örgüt kültürüdür. Örgüt kültürü; iç uyum ve dış çevre uyumunu sağlayan, örgüt üyeleri tarafından oluşturulan ya da geliştirilen, işe yaradığı için göz ardı edilemeyen ve örgüte yeni katılanlara da aktarılan temel varsayımlar toplamı (Schein, 1983, s. 14; Schein, 1984, s. 3; Tutar, 2017, s. 195), örgüt üyelerini birbirine, örgütü de topluma bağlayan sosyal bir bağ (Karahan, 2008, s. 459) olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye’de özellikle kamu sektöründeki yenilikçilik çalışmalarının 1980’li yıllarda hissedildiği varsayımından yola çıkarak (Akyos, 2007), bir kamu kurumu olan halk kütüphaneleri açısından da yenilikçi çalışmaların çok gecikmeden hayata geçirildiğini söylemek mümkündür (Yılmaz, 2005a, s. 1; Yılmaz ve Bayır, 2004, s. 79-80). İlgili çalışmalarda, halk kütüphaneleri açısından teorik sınırları çizilmeye çalışılan yenilikçilik kavramı ve yaklaşımının, Türkiye’deki halk kütüphaneleri kapsamında pratikteki yansımalarına da rastlamak mümkündür. Bu bağlamda, gerek yenilikçiliğin yaygınlaşması gerek bir kişi ya da bir grubun özel bir etkinliği olarak değil de, işin normal bir parçası olarak algılanması (Luecke, 2011, s. 125) gerek teoride güçlü dayanaklara sahip olunması gerekse pratikteki uygulamaların kişisel çabalarla sınırlı kalmaması için bu alanda kapsamlı ve nitelikli adımların atılması önem taşımaktadır. Anthony (2014), yenilikçiliğin halk kütüphanelerinin kurumsal sürekliliği ile ilişkisi olduğuna dikkat çekerken, bu kavramın kişisel düzeyde algı ve kurumsal düzeyde uygulama farklılığı gösterebileceğine de vurgu yapmaktadır.

Halk kütüphaneciliği alanında yenilikçilik “değişen çevre koşulları ile uyum yapabilme amacını güden orijinal düşünceler üretme kabiliyeti ya da kapasitesi” olarak tanımlanmaktadır (Altay, Todorova ve Dursun, 2013, s. 198), Bu bağlamda, halk kütüphaneleri açısından yenilikçi hizmet kavramı ise; tamamıyla yeni bir hizmet, var olan bir hizmetin yeni bir yöntemle sunulması, yerel bölgenin/bölge halkının ihtiyacına yönelik geliştirilen yeni bir hizmet ve var olan bir hizmetin geliştirilmesi/genişletilmesiyle ortaya çıkan yeni bir hizmet (Alaca, 2015, s. 32) olarak dört farklı şekilde tanımlanmaktadır. Türkiye’deki halk kütüphanelerinin bina, derme, bütçe, personel ve kullanıcı profili bakımından gerek bölgesel gerekse aynı bölge sınırları içerisinde kurumsal düzeyde farklılık göstermesi dört farklı yenilikçi hizmet yaklaşımının ortaya atılmasındaki en önemli gerekçeyi oluşturmaktadır. Yenilikçi hizmet süreci kapsamında kullanıcı memnuniyeti, pazarlama ve süreklilik kavramları ön plana çıkmaktadır. Bu üç kavram, yenilikçilik kavramını var eden unsurlardır. Bununla birlikte doğru ve etkili yenilikçilik yaklaşımının başta kurumsal süreklilik, etkinlik, verimlilik olmak üzere gerek kurumsal gerekse personel açısından halk kütüphanelerine birçok yönden katkı sağlayacağı göz ardı edilmemelidir (Alaca, 2020, s. 104-105).

Yenilikçi hizmet geliştirme aşamasının iyi organize edilmesi, yenilikçiliğin örgüt kültürüne dönüşümünü kolaylaştıracağı gibi kurumsal sürekliliği olanaklı kılacaktır. Bu bağlamda, Aktan ve Tutar (2006, s. 1) yenilikçi örgüt kültürünü; geleneksel değerleri korumadan çok her alanda yenilikçi olmayı esas alan kurum kültürü tipi olarak nitelendirmektedirler.

Yenilikçilik, değişimin, uyum sağlamanın, beklentileri karşılayabilmenin, kabul görmenin en etkili aracı olarak nitelendirilebilir (Alaca, 2017, s. 212). Bu bağlamda, yöneten ve yönetilenlerin çaba ve gayretleri, önceden belirlenen amaçlar, politikalar ve stratejilerle (ilke, plan vb.) aynı yönde olmak, birbirini tamamlamak durumundadır. Yenilikçi örgütlerin kimliğinin sürekliliği öncelikle yenilikçiliğin gerektirdiği bir mimariye göre geliştirilen strateji ve bu stratejiyi hayata geçiren yönetsel anlayışa işlerlik kazandırmaya dayanmaktadır (Altuntuğ, 2008, s. 367). Bu bağlamda, çalışma kapsamında ortaya konulan strateji eylem planının, Türkiye'deki halk kütüphanelerinin yönetim ve hizmet yapısını yenilikçi örgüt kültürü çerçevesinde yeniden şekillendireceği, gerek alan yazına gerekse Türkiye'deki halk kütüphanesi yönetim ve hizmet yapılanmasına ileriki yıllar için katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4. Literatür Değerlendirmesi

Alan yazında, halk kütüphanelerinde yönetim, örgütsel yapılanma ve örgüt kültürü açısından gerçekleştirilen çalışmalar bulunmaktadır. Klâsik yönetim düşüncesinin ortaya çıktığı, geliştiği ve benimsendiği 1880-1930 tarihleri arasında (Kurulgan, 2015, s. 70) kütüphanelerin daha çok birer işletme olarak nitelendirildiği, işletmecilik ilke ve yöntemlerine göre yönetilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Uluslararası alan yazındaki çalışmalarda, yetki sahibi insanların kendi makamlarını koruma eğilimde olmaya, değişime ve yeniliklere karşı direnç göstermeye, geleneksel yaklaşımlar sergilemeye yatkın olduklarına (Bundy, 1966), kütüphanelerde profesyonel ve bürokratik olmak üzere iki farklı örgütlenmenin oluşturulması ve her iki örgütlenme yaklaşımının sınırlarının belirlenmesi gerektiğine (Jaffe, 1990), iyi bir yönetim ve örgüt yapısının kütüphane faaliyetlerinde/hizmetlerinde önemli bir etken olduğuna ve geleneksel yaklaşımın kalıcı bir şekilde tüm benzer örgütlerde uygulanamayacağına (Oh, 1966) değinilmektedir. Edwards (1989, s. 26) kütüphanelerde bürokrasinin egemen olduğunun altını çizmektedir. Türkiye'de kütüphanelerin işletme özelliklerini ele alan 2000 yılı öncesi yeterli sayıda çalışma olmadığına ve yönetimi etkileyen faktörlerden (personel, kullanıcı, bina, bütçe, derme, mevzuat) ziyade, doğrudan kütüphane yönetimini inceleyen çalışmaların yetersizliğine (Yontar, 1995, s. 16-17, 86) dikkat çekilmektedir. Bu anlamda, Tunçkanat (1987)'in ve Erbay (1993)'in üniversite kütüphanelerinde yönetim, Yontar (1995)'in belge-bilgi merkezlerinde bilimsel yönetim adlı çalışmaları ve Atılgan ve Arslantekin (1996)'in yayına hazırladıkları Türkiye'de bilgi merkezlerinin yönetimi ve sorunlarına yönelik çalışmaları öne çıkmaktadır. 2000 yılı sonrası, başta üniversite kütüphanelerinin yönetimi olmak üzere genel anlamda bilgi merkezleri yönetimi konusuyla ilgili çalışmalara daha sık rastlanmaktadır. Altay (2018), Anameriç (2005), Bayter (2018; 2020), Çelik (2000), Kurulgan (2005), Kurulgan (2015), Kurulgan ve İspir (2009), Yılmaz (2004) ve Yılmaz (2005b)'in çalışmaları bu konuda öne çıkan bazı örneklerdir. Bilgi merkezlerinde risk ve kriz yönetimi başlıklı çalışma ise bilgi merkezlerinde yönetsel süreçlerle ilgili güncel kaynaklardan biridir (Kuzucuoğlu ve Şeşen, 2020).

1930-50 yıllarında gelişen ve yaygınlaşan neo-klâsik yaklaşımın bilgi merkezlerine yansımaları da 1930'lara dayanmaktadır. Kütüphane yöneticisi-çalışan ilişkileri üzerine çalışmalar gerçekleştirilmiş, kütüphanecilerin karar alma süreçlerine dâhil edilmesi gündeme gelmiştir (Kurulgan, 2015, s. 99). Kütüphanelerde personel eğitiminin ve yönetiminin örgütsel demokratikleşme süreci ile ilişkisine (Herbert, 1939; Krug, 1942; Winslow, 1953), kütüphanelerde hak ve çıkarların korunması için sendikalaşmaya (Berelson, 1939), bilimsel yönetim yaklaşımının kütüphanelerde uygulanması gerektiğine (Shaw, 1954), yönetici eğitiminin gerekliliğine (Bixler, 1945) ve kütüphanecilerin iş doyumlarına (Prescott, 1946) değinen çalışmalar bu dönemde ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de, kütüphane sorunlarının çalışan ve organizasyon açısından incelenmesine (Baysal, 1970), kütüphanelerin standartlardan uzak oluşuna ve yönetici-uzman sayısının azlığına (Yurdadoğ, 1972), yöneticilerin insan davranışları konusundaki bilgi seviyesine değinen çalışmalar bulunmaktadır (Tezcan, 1988). Ayrıca, kütüphaneci niteliği ve iş gücü analizleri (Duman, 1988), bilgi merkezlerinin yönetsel işlev ve teknikleri (Baysal, 1991), kütüphanecilerin iş doyumunu ve memnuniyet düzeyleri (Çelik, 1997; Karakaş, 1990) üzerinde durulan diğer birtakım konulardır. Rahat ortamlarda çalışan bireylerin yaratıcı kişiliklerini

ortaya çıkarılabilir fırsatı (Konya, 2007) gibi konular da yine neo-klâsik yaklaşımın kütüphanelerdeki etkilerine odaklanan ve bu etkileri yansıtmaya çalışan araştırma konularındandır.

1950’lerden sonra modern yönetim düşüncesinin ortaya çıkması ve gelişimi ile birlikte bu gelişimin kütüphaneler üzerindeki etkilerine ilişkin çalışmaların da alan yazında yer almaya başladığı görülmektedir. Değişim karşısında kütüphane hizmetlerinin planlanması (Kemper, 1970 ve Lacy, 1969), yönetim bilgi sistemlerinin geliştirilmesi (Stueart ve Moran, 2007, s. 37), kütüphaneleri etkileyen iç ve dış faktörler, kütüphanelerin bu faktörlerle ilişkisi, işbirliği, bu faktörlerin kütüphaneye etkileri (Lynch, 1974) öncelikli konulardandır. Ayrıca, halk kütüphanesi sistem ve hizmetlerinin geliştirilmesi (Campbell, 1988), bilgi merkezlerinde karşılaşılan sorunların sistem analizi yolu ile çözümlenebileceği (Yalvaç, 1996) gibi konularda da çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Türkiye’de bu konuda, son 20 yıldır özellikle halk kütüphanesi sistemi odaklı çalışmaların ön plana çıktığı, bununla birlikte yönetim odaklı çalışmaların da gerçekleştirildiği görülmektedir. Açıkgöz ve Yılmaz (2013), Akkaya, Binici ve Yıldırım (2016), Akman, (2004), Akman ve Akman (2016), Aksakal (1997), Canata (2016), Demir ve Güneş (2016), Demircioğlu (2007), Duman (2004), Faydalıgöl ve Yılmaz (2007), Sevgisunar (1997), Tütüncü (1996), Yıldırım (2018) ve Yılmaz (1997; 2005b; 2013) halk kütüphanesi sistemi odaklı araştırmalarıyla ön plana çıkmaktadırlar. Türk kütüphaneciliğini ve özelde halk kütüphanelerini gelişim ve çağdaşlaşma süreci, yönetim yaklaşımı ve politikalar açısından ele alan kaynaklar da bulunmaktadır (Keseroğlu, 1989; Sağlamtuñç, 1994; Soysal, 2007). Altay (2018) halk kütüphanesi yönetimi ve yönetsel işlevlerine dikkat çekerken, Bayter (2018; 2020) halk kütüphanelerinde yenilikçi yönetim anlayışının benimsenmesi ve hizmetlerin de bu yönetim anlayışına göre şekillendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Yener (1991), halk kütüphanelerinde çağdaş yaklaşım konusuna odaklanırken Kurulgan (2015)’ın bilgi merkezlerinde çağdaş yönetimi ele aldığı kapsamlı çalışması özellikle dikkat çekmektedir.

Bilgi merkezlerinde/halk kütüphanelerinde yeni örgüt yapılarına ve örgütsel yapılanmaya yönelik fikirler de bir süredir tartışılmaktadır (Kurulgan, 2015, s. 307). Örgütsel unvanların önemini kaybedeceği ve uzmanlıkların önem kazanacağı (Kurulgan, 2015, s. 311), dijital dönüşümle kütüphanecilerin rol, beceri ve sorumluluklarının değişeceği (Mantar, 2018; Odabaş, 2018; Wenborn, 2018), halk kütüphanelerinin fiziki olarak yaratım alanlarına (maker space) uygun, birlikte düşünme, üretme olanağı sunan teknoloji ve birey gelişimi odaklı yeniden tasarımı (Reeder, 2011), yaratım alanlarının sağlayacağı birliktelik yaklaşımı çerçevesinde kütüphane tiyatrosu, müzesi, galerisi, arşivi gibi oluşumların kütüphaneye uyumu (Boaden ve Clement, 2009), geleneksel kütüphanelerin sanal kütüphanelere dönüşeceği (Boone, 2001, s. 286-289; Kurulgan, 2015, s. 310), kütüphane hizmetlerinin sunulması ve geliştirilmesinde mobil uygulamaların önem kazanacağı (The New Media Consortium, 2017; Eroğlu, 2018, s. 472-475), halk kütüphanelerinin temel bileşen ve işlevlerini koruyarak, örgüt yapısı, hizmetler, teknolojik olanaklar ve yönetim anlamında değişim yaşayacağı (Yılmaz ve Cevher, 2015) gibi konulara da dikkat çekilmektedir. IFLA (The International Federation of Library Associations and Institutions (Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu)’nın 2014 Raporunda, değişen bilgi ortamına kütüphanelerin nasıl uyum sağlayacağı kütüphaneciliğin karşı karşıya kaldığı ciddi bir durum olarak nitelendirilmektedir (IFLA, 2014). Ufuk Raporu 2017 Kütüphane Sürümü (Horizon Report 2017 Library Edition)’nde de değişim ve dönüşüm süreci ile ilgili olarak özellikle “işbirliği”, “etkin hizmet”, “kullanıcı odaklılık” “yenilikçi hizmet ve uygulamalar” ve “kurumsal yeniden yapılanma” gibi kavramlar öne çıkmaktadır (The New Media Consortium, 2017, s. 2). Öte yandan, 2019-2024 IFLA Stratejisi’nde de kütüphanelerin sürdürülebilirliğini sağlamak için etkili ve yenilikçi hizmetlere gereksinim duyulduğuna değinilmektedir (IFLA, 2019).

Örgütlerde yenilikçilik faaliyetleri için yaratıcı bir örgütsel ortamın oluşturulması ise ayrıca önem taşımaktadır. Bu bağlamda örgütün yapısı, iklimi ve kültürü gibi yaratıcılığı ve yenilikçiliği yakından etkileyen özelliklerde değişiklik yapılması gerekmektedir (Uzkurt, 2008, s. 29). Kurumların, kullanıcılarını elinde tutmasının temel koşulu yaratıcı ve yenilikçi hizmetler sunmaktır. Yaratmanın doğasında ise geleneksel yapı ve kalıplardan kurtulmak yatmaktadır (Kılıç, 2016, s. 33). Geleneksel örgüt yapıları; kuralcı, durağan, değişime karşı direnç gösteren, mekanik ve bürokratik özellikler gösterirken, geleneksel olmayan/modern örgüt yapıları ise; esnek, uyarlanabilir, işbirliğine önem veren, statüyü geri planda bırakan, katı statü hiyerarşisinden uzak, toplu karar alma/verme eğilimi gösteren özellikler sergilemektedir (Karadere, 2017). Geleneksel yapı kadar bürokratik yapıdan kurtulamamak

da inovasyona olan ilgiyi azaltmaktadır (Çelikaş, 2008, s. 54). Geleneksel ve hiyerarşik yönetim yaklaşımı 21. yy. örgütlerinde etkili olabilecek bir yaklaşım olmamakla birlikte profesyonel iş gücünün (kütüphanecilik eğitimi almış kütüphaneciler) yönetiminde ve kullanıcı gereksinimlerinin karşılanmasında yetersiz kalacaktır. Çünkü geleneksel ve hiyerarşik bir sistem, kütüphaneci ve kullanıcıların beklediği hız, esneklik ve yenilikçiliğe izin vermeyen boğucu bir bürokrasi yaratacaktır (Hemp ve Stewart, 2009, s. 114). Ashkenas (1999), Çetin ve Topaloğlu (2018, s. 457) da hiyerarşinin örgütlerde yaratıcı ve yenilikçiliği engelleyen önemli bir unsur olduğunun altını çizmektedirler. Hiyerarşi kültürünün hâkim olduğu örgütlerde çalışanların itaat etmeleri, önceden tanımlanmış görev ve sorumlulukları yerine getirmeleri ve bu süreçte kendilerinden çok fazla bir şey katmamaları istenmektedir (Erdem, Adıgüzel ve Kaya, 2010, s. 80). Bu örgüt kültürüne sahip örgütlerde iletişim, genelde yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşmekte ve çalışanların üstleri ile iletişimi sınırlandırılmaktadır (Çavuşoğlu ve Köse, 2016, s. 126). Hatta çalışanlar üstlerine kişisel veya kurumsal düzeyde problemleri veya problem oluşturacak durumları iletmekten de çekinmektedirler (Sarıkaya, 2013, s. 66). Liderler tutucu ve temkinli olma eğilimi gösterirken çalışan uyumu ise daha çok gözetim ve kontrolle sağlanmaktadır (Brown, 1988, s. 72). Öte yandan, adokrasi/yaratıcı kültür ise yaratıcılığı, yenilikçiliği desteklemek ve teşvik etmek üzere içerisinde daha pozitif yönlü özellikler barındırmaktadır. Bu örgüt kültürü, hiyerarşinin aksine girişimciliği, esnekliği, yaratıcılığı, yenilikçiliği, dinamizmi barındırmakta ve bireylerin tecrübe, deneyim, yenilik, risk gibi kavramlar ile bütünleşmesini zorunlu kılmaktadır. Örgütsel verimlilik, etkinlik, işlevsellik, yeni yol, yöntem ve pazarlar yaratmak ise yine bu örgüt kültürünün karakteristiğini ortaya koymaktadır (Aydıntan ve Göksel, 2012, s. 57; Karcıoğlu, Kahya ve Buzkan, 2012, s. 84). Liderler hiyerarşiye göre daha yaratıcı ve risk alma eğilimi gösterirken çalışan uyumu ise örgütsel değerlere bağlılıkla güçlendirilmektedir (Brown, 1988, s. 72). Yurtseven (2001, s. 50), günümüz halk kütüphanesi yönetim anlayışının yavaş yavaş katı hiyerarşinin egemen olduğu geleneksel yaklaşımdan sıyrılarak çalışan odaklı, gücü yaygınlaştırıcı, açık sistem odaklı yönetim yapılarına evrildiğine dikkat çekmektedir. Halk kütüphanelerinin bilgi toplumundaki etkinliğinin, verimliliğinin ve kurumsal sürekliliğinin sağlanabilmesi için yeni ve yaratıcı yönetim yaklaşımlarının benimsenmesi ve bu sayede yaratıcı fikirlerin yenilikçi yaklaşımlara/hizmetlere dönüştürülmesi kaçınılmazdır (Yıldız, 2011, s. 49). Yaratıcı fikirlerin yenilikçi hizmetlere dönüşebilmesi geleceğe dönük vizyon sahibi yöneticileri ve yönetim yaklaşımını gerektirdiği gibi, böylesine bir yönetim ve hizmet yapısının da ancak yenilikçi örgüt kültürü özelliklerine sahip kurumlarda ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. “Halk kütüphanelerinin yenilikçi olmaları ancak örgütsel yapılarını ve işleyişlerini yenilikçiliği sağlayacak şekilde düzenlemeleri ile mümkün olacaktır” (Altay ve diğerleri, 2013, s. 198). Türkiye’de, çalışan ilişkilerine gösterilen önem her geçen gün artmakta ve kurumlar kültürlerini bu doğrultuda gözden geçirerek, hiyerarşiden uzaklaşarak, ast-üst iletişimini teşvik etmektedir (Okmeydan, 2016, s. 161). Budak (1998, s. 175) yaratıcı bireye yenilikçi hizmetler tasarlayacak ve onu harekete geçirerek bu konuda teşvik edecek en önemli gücün “yenilikçi yönetim” olduğuna dikkat çekmektedir. Yenilikçi yönetim ise kuşkusuz “yenilikçi örgüt kültürü” nün bir ürünüdür. Örgüt kültürü, değişim yönetimi sürecinin en önemli etkenlerinden, kilit kavramlarından biri olarak nitelendirilmektedir (Düren, 2000, s. 241). Örgüt kültürü, bir örgütün amaç ve stratejilerinin gerçekleştirilmesinde ve örgütsel etkinliğin, değişimin başarılmasında pay sahibi olduğu ayrıca örgütsel davranışta tutarlılığı artırdığı için önemlidir (Vural, 2018, s. 63, 68). Öte yandan, örgüt kültürünün stratejilerle uyumlaştırılması da örgütsel başarı üzerinde etkili olmaktadır (Arogyaswamy ve Byles, 1987, s. 653). Değişime uyumun da geliştirilecek stratejilerle mümkün olacağı savunulmakta (Budak, 1998, s. 24), değişim yönetimindeki başarı mevcut örgüt kültürünün değişimcilik ruhu ile geliştirilmesine bağlanmaktadır (Yıldız, 2011, s. 19). Güçlü bir örgüt kültürünün, örgütsel başarı ile (Aksay, 2011, s. 44; Martin, 2006, s. 384) örgüt performansı ve müşteri memnuniyeti ile (Denison ve Mishra, 1995; Xiaoming ve Junchen, 2012) ilişkili olduğu da savunulmaktadır.

5. Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu araştırmanın temel amacı; Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin mevcut örgüt kültürü yapısını değerlendirerek, yenilikçi yönetim ve hizmet yapısına sahip olunamamasının nedenlerini belirlemek ve bu durumun yenilikçi örgüt kültürü ile ilişkisini ortaya koymaktır. Ayrıca, çalışma bulgularına dayanarak Türkiye için ulusal nitelikte yenilikçi örgüt kültürü strateji eylem planı önerisi geliştirmek de amaçlanmaktadır. Araştırma, Türkiye’deki il halk kütüphanelerinde görev yapan ve Bilgi ve Belge

Yönetimi (BBY) Bölümü mezunu toplam 323 yönetici ve kütüphaneciyi, ayrıca KYGM’de yönetici statüsünde görev yapan yedi yöneticiyi kapsamaktadır. Araştırma örnekleme olasılığa dayalı tabakalı örneklem yöntemine göre basit rastgele biçimde belirlenen 182 katılımcıdan oluşmaktadır. Tabakalı örneklem yöntemi; dışlayıcı ve kapsayıcı kategoriler kümesi tanımlanan, örneklem çerçevesinin kategorilere bölündüğü, her bir kategoriden örnek olaylar seçmek için rastlantısal seçimin kullanıldığı örneklem yöntemidir (Neuman, 2013, s. 337). Örneklemin evreni temsil oranı %56,3 olup 0,95 güven düzeyi, 0,5 hoşgörü miktarına göre 323 kişiden oluşan bir evren 176 kişi ile örneklenebilmektedir (Raosoft, 2004). Araştırma betimleme yöntemi ile gerçekleştirilmiş, veriler anket ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiştir.

Çalışma kapsamında kullanılan anket, üç temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini ortaya çıkarmaya yardımcı olacak sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde, il halk kütüphanelerindeki mevcut yönetim ve hizmet geliştirme yaklaşımları ile yenilikçi hizmet uygulamalarına engel olduğu düşünülen etkenlerin belirlenmesine yönelik likert tipi sorulara yer verilmiştir. Anketin bu bölümünde yer alan taslak maddeler, alanında uzman beş kütüphaneci ve bir akademisyen tarafından incelenmiştir. Anketin son bölümünde ise Örgüt Kültürü Değerlendirme Ölçeği (ÖKDÖ) bulunmaktadır. Bu ölçek her biri kendi içerisinde dört maddeden oluşan altı alt bölümden oluşmaktadır. 100 puan, her maddenin örgütle ne ölçüde benzerlik gösterdiğine dayalı olarak, her alt bölümdeki dört madde arasında bölüştürülmektedir. Örgütle en fazla benzerlik gösteren maddeye diğer maddelerden daha yüksek puan verilmektedir. Kalan puan diğer üç madde arasında eşit ya da azaltılarak bölüştürülmektedir. Ölçekte “Mevcut Durum” ve “Hedeflenen Durum” şeklinde iki sütun bulunmaktadır. Her iki sütun için 100 puan üzerinden ayrı ayrı bölüştürme işlemi gerçekleştirilmektedir. Bu sayede, halk kütüphanelerinin özellikle hangi örgüt kültürünün özelliklerini taşıdığını (mevcut durum) ve hangi örgüt kültürüne yakınlık gösterdiğini (hedeflenen durum) ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Ölçek; klan/işbirliği kültürü, adokrasi/yaratıcı kültür, pazar/rekabet kültürü, hiyerarşi/kontrol kültürü olmak üzere dört farklı kültür türünün mevcut ve hedeflenen durumunu aynı anda ölçebilmektedir. Çalışma kapsamında, kullanılan ölçek, dünya genelinde örgüt kültürünü değerlendirmek için en sık kullanılan, sosyal bilimlerde güvenilirliği ve geçerliliği farklı birçok çalışma kapsamında ispat edilmiş bir ölçek olup (Aktan ve Aydın, 2016; Cameron ve Freeman, 1991; Çetin ve Topaloğlu, 2018; Karakılıç, 2019; Özdevecioğlu ve Akın, 2013; Özgözü ve Atılgan, 2017; Quinn ve Spreitzer, 1991; Yeung, Brockbank ve Ulrich, 1991; Zammuto ve Krakower, 1991) sağlık kurumları, eğitim kurumları, ulusal ve yerel yönetimler, üniversiteler, askeri örgütler, sivil toplum örgütleri, oteller ve kütüphaneler gibi birçok sektörde kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında ölçek maddelerinin birbiriyle ilişkisini hesaplayarak, iç tutarlılığın ne düzeyde sağlandığını ortaya koymak için cronbach alfa iç güvenilirlik katsayısı yöntemi kullanılmıştır. Tespit edilen cronbach alfa kat sayıları; klan/işbirliği kültürü için .72, hiyerarşi/kontrol kültürü için .68, adokrasi/yaratıcı kültür için .69 ve pazar/rekabet kültürü için .65’tir. Çalışma kapsamında KYGM’de yönetici statüsünde görev yapmakta olan yedi katılımcı ile de yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler analiz edilmiştir.

“Türkiye’deki il halk kütüphanelerinde geleneksel yönetim ve hizmet geliştirme anlayışının hâkim olması, hiyerarşi kültürünün baskın olması ve yenilikçi kültürü destekleyecek strateji eksikliği nedenleriyle yenilikçi örgüt kültürü oluşturulamadığından yenilikçi yönetim ve hizmet yapısı da geliştirilememektedir” biçiminde oluşturulan araştırma hipotezine bağlı olarak çalışma kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır;

- 1) Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin mevcut yönetim ve hizmet geliştirme anlayışı nasıldır?
- 2) Türkiye’deki il halk kütüphanelerinde yenilikçilik faaliyetlerini engelleyen etkenler nelerdir?
- 3) Türkiye’deki il halk kütüphanelerinde hâkim olan örgüt kültürü tipi hangisidir ve yenilikçi örgüt kültürüne ne düzeyde yakınlık gösterilmektedir?
- 4) Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin “*baskın özellikler*”, “*örgütsel liderlik*”, “*çalışanların yönetimi*”, “*örgütsel bağ*”, “*stratejik önem*” ve “*başarı kriterleri*” kapsamlı özellikleri mevcut ve hedeflenen durumlar açısından hangi örgüt kültürü anlayışına yakınlık göstermektedir?
- 5) Türkiye’deki il halk kütüphanelerinde yenilikçi örgüt kültürünün oluşturulması için geliştirilecek ulusal bir stratejide hangi adımlar izlenmelidir?

Araştırma için 27.12.2019 tarihli, 838841 sayılı Hacettepe Üniversitesi Etik Kurul onayı alınmıştır.

6. Bulgular ve Değerlendirme

6. 1. İl Halk Kütüphaneleri Personeline (Yönetici ve Kütüphaneci) Uygulanan Anket Aracılığıyla Elde Edilen Verilerin Değerlendirilmesi

Bu bölümde, çalışmaya katılan kütüphane personelinin demografik özelliklerine, görev yaptıkları kurumun mevcut yönetim ve hizmet geliştirme anlayışına ilişkin algı ve yaklaşımlarına, yenilikçiliği engelleyen etkenlere ilişkin yaklaşımlarına, kurumlarındaki mevcut ve hedeflenen/olması gereken örgüt kültürüne ve bu örgüt kültürünün alt boyutlarına ilişkin yaklaşımlarına yönelik değerlendirmeler yapılmaktadır.

6. 1. 1. Kütüphane Personelinin Demografik Özellikleri

Bu bölümde katılımcıların demografik verileriyle birlikte hizmet verdikleri bölgelere ilişkin veriler sunulmakta ve değerlendirilmektedir.

Değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	96	52,7
	Erkek	86	47,3
	Toplam	182	100
Yaş	23-32 yaş	68	37,4
	33-42 yaş	57	31,3
	43-52 yaş	49	26,9
	53 yaş ve üzeri	8	4,4
	Toplam	182	100
Statü	Yönetici	56	30,8
	Kütüphaneci	126	69,2
	Toplam	182	100
Birim	İdari Hizmetler	63	34,6
	Teknik Hizmetler	64	35,2
	Okuyucu Hizmetleri	34	18,7
	Teknik ve Okuyucu Hizmetler	11	6,0
	Tüm Birimler	10	5,5
	Toplam	182	100
Mezuniyet	Ankara Üniversitesi	62	34,1
	İstanbul Üniversitesi	57	31,3
	Hacettepe Üniversitesi	47	25,8
	Marmara Üniversitesi	10	5,5
	Atatürk Üniversitesi	5	2,7
	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	1	0,5
	Toplam	182	100
Kurumda geçirilen süre	1 yıldan az	14	7,7
	1-5 yıl	76	41,8
	6-10 yıl	57	31,3
	11-15 yıl	16	8,8
	16 yıl ve üzeri	19	10,4
	Toplam	182	100
Meslekte geçirilen süre	1 yıldan az	2	1,1
	1-5 yıl	47	25,8
	6-10 yıl	43	23,6
	11-15 yıl	34	18,7
	16 yıl ve üzeri	56	30,8
	Toplam	182	100
Hizmet verilen bölgeler	İç Anadolu Bölgesi	46	25,3
	Karadeniz Bölgesi	32	17,6
	Marmara Bölgesi	26	14,3
	Akdeniz Bölgesi	23	12,6
	Ege Bölgesi	19	10,4
	Doğu Anadolu Bölgesi	19	10,4
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	17	9,3
	Toplam	182	100

Tablo 1. Kütüphane Personelinin Demografik Özellikleri

Katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında, cinsiyet dağılımının neredeyse eşit olduğu, üçte ikilik bir kısmın (%68,7; n=125) 23-42 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların %69,2 (n=126)'sinin kütüphaneci pozisyonunda görev yaptığı, katılımcıların önemli bir kısmının idari hizmetler (%34,6; n=63), bir diğer önemli kısmının ise teknik hizmetler (%35,2; n=64) biriminde görev yaptığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmının Ankara Üniversitesi mezunu olduğu görülmektedir (%34,1; n=62). Kurumda geçirilen süre ve meslekte geçirilen toplam süreye bakıldığında

katılımcıların yarısının en az altı yıldır aynı kurumda çalıştığı anlaşılmaktadır (%50,5; n=92). Meslekte geçirilen toplam süreye bakıldığında katılımcıların üçte ikilik bölümünün en az altı yıldır kütüphanecilik sektöründe olduğu görülmektedir (%73,1; n=133). Bu çalışma sürelerinin, çalışılan kurumun sahip olduğu örgüt kültürünü anlayabilme ve değerlendirebilme açısından kütüphane personeline fikir verebileceği düşünülebilir. Katılımcıların bölgesel dağılımına bakıldığında %25,3 (n=46)'lük oranla en yüksek katılımın İç Anadolu Bölgesi'ne ait olduğu anlaşılmaktadır.

6. 1. 2. Kütüphane Personelinin Halk Kütüphanelerinde Mevcut Hizmet Geliştirme ve Mevcut Yönetim Anlayışına İlişkin Algı ve Yaklaşımları

Bu bölümde, çalışmaya katılan il halk kütüphanesi personelinin görev yaptıkları kurumlardaki mevcut hizmet geliştirme ve yönetim anlayışlarına yönelik yaklaşımları ortaya konulmaktadır. Tablo 2'de il halk kütüphanelerindeki *hizmet geliştirme* sürecine ilişkin ifadeler desteklenme durumları (kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum sütunlarının toplamına göre) en yüksek orandan en düşük orana doğru sıralanmaktadır.

Hizmet geliştirme süreci ile ilgili görüşler	Kesinlikle Katılıyor		Katılıyor		Kararsız		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hizmetlere ilişkin istatistikler kayıt altına alınmaktadır.	69	37,9	78	42,9	18	9,9	5	2,7	12	6,6	182	100
Hizmetlere yönelik tanıtım faaliyetleri (sosyal medya, gazete, tv vb.) gerçekleştirilmektedir.	58	31,9	81	44,5	22	12,1	15	8,2	6	3,3	182	100
Farklı ve yenilikçi düşünceler bu kurumda dikkate alınmaktadır.	61	33,5	70	38,5	24	13,2	10	5,5	17	9,3	182	100
Kütüphanemde hizmet geliştirme konusunda geleneksel yaklaşımların dışına çıkılmaktadır.	54	29,7	73	40,1	14	7,7	26	14,3	15	8,2	182	100
Hizmetler kullanıcı odaklı tasarlanmaktadır.	44	24,2	83	45,6	29	15,9	17	9,3	9	4,9	182	100
Hizmet geliştirme konusunda fikirlerim alınmakta ancak son kararı bağlı olduğum yönetim vermektedir.	44	24,2	78	42,9	16	8,8	28	15,4	16	8,8	182	100
Çalıştığım birim hizmet geliştirme sürecinin dışında kalmama neden olmamaktadır.	52	28,6	66	36,3	30	16,5	19	10,4	15	8,2	182	100
Kütüphane personeli hizmet sunma konusunda isteklidir.	35	19,2	83	45,6	36	19,8	15	8,2	13	7,1	182	100
Hizmetlere ilişkin sonuçlar kurum personeli ile paylaşılmaktadır.	38	20,9	75	41,2	35	19,2	18	9,9	16	8,8	182	100
Farklı kişi ve kurumlarla işbirliği yapılarak da hizmet geliştirilmektedir.	35	19,2	75	41,2	31	17,0	28	15,4	13	7,1	182	100
Kurumumda, sunulan hizmetlerin sonuçları raporlanmaktadır.	28	15,4	79	43,4	31	17,0	28	15,4	16	8,8	182	100
Kütüphane personeli hizmet geliştirme konusunda isteklidir.	36	19,8	70	38,5	39	21,4	23	12,6	14	7,7	182	100
Üniversitede aldığım eğitimi kurumumda uygulama olanağı bulmaktayım.	32	17,6	73	40,1	34	18,7	31	17,0	12	6,6	182	100
Teknolojik olanaklar hizmetler açısından yeterlidir (bilgisayar sayısı, e-posta ile bilgilendirme vb.).	28	15,4	74	40,7	16	8,8	40	22,0	24	13,2	182	100
Kurumum, hizmetler açısından esnek ve değişime uyum sağlayan bir yapıya sahiptir.	29	15,9	73	40,1	37	20,3	26	14,3	17	9,3	182	100
Hizmet geliştirme faaliyetleri örgüt kültürümüzün bir parçasıdır.	22	12,1	79	43,4	44	24,2	27	14,8	10	5,5	182	100
Kullanıcı profili kütüphaneyi sürekli hizmet geliştirme konusunda teşvik etmektedir.	30	16,5	65	35,7	40	22,0	37	20,3	10	5,5	182	100
Kurumumda hizmet geliştirme isteklendirilmekte/özendirilmektedir.	20	11,0	67	36,8	37	20,3	33	18,1	25	13,7	182	100
Hizmetlere ilişkin kullanıcı geri bildirimleri düzenli olarak alınmaktadır.	19	10,4	67	36,8	48	26,4	34	18,7	14	7,7	182	100
Kurumumun içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapı hizmetleri olumlu etkilemektedir.	17	9,3	63	34,6	55	30,2	36	19,8	11	6,0	182	100
İş yükümün fazlalığı hizmet gerçekleştirme sürecimi olumsuz etkilememektedir.	19	10,4	57	31,3	25	13,7	42	23,1	39	21,4	182	100
Mevcut hizmet politikası/anlayışı, değişen kullanıcı gereksinimlerini karşılamada yeterlidir.	12	6,6	52	28,6	56	30,8	41	22,5	21	11,5	182	100
Toplumdaki kütüphaneci algısı hizmet geliştirme sürecimi olumlu etkilemektedir.	31	17,0	33	18,1	47	25,8	48	26,4	23	12,6	182	100
Kütüphanenin fiziki şartları hizmetlerin gerçekleştirilmesi konusunda yeterlidir/uygundur.	25	13,7	35	19,2	17	9,3	36	19,8	69	37,9	182	100
Kütüphane hizmetleri için özel kişi ve kuruluşlardan finansal destek sağlanmaya çalışılmaktadır.	12	6,6	47	25,8	35	19,2	44	24,2	44	24,2	182	100
Kurum çalışanlarına, hizmet geliştirme konusunda sürekli hizmet içi eğitim verilmektedir.	11	6,0	36	19,8	27	14,8	60	33,0	48	26,4	182	100
Hizmet tasarımı ve sunma kapsamında emeği geçen personel ödüllendirilmektedir.	5	2,7	30	16,5	36	19,8	53	29,1	58	31,9	182	100
KYGM'den kütüphaneye ayrılan bütçe sunulan hizmetler için yeterlidir.	5	2,7	26	14,3	41	22,5	55	30,2	55	30,2	182	100

Tablo 2. Katılımcıların İl Halk Kütüphanelerinde Hizmet Geliştirme Sürecine İlişkin Yaklaşımları

Tablo 2’deki veriler incelendiğinde özellikle ve öncelikle; il halk kütüphanelerine ayrılan bütçe olanaklarının iyileştirilmesi (%17,0; n=31) ve bu bağlamda doğrudan kullanıcı hizmetlerine yönelik bütçe ayrılması, hizmet tasarlama ve sunma konusunda emek veren personelin ödüllendirilmesi (%19,2; n=35) ve bu ödüllendirme sisteminin maddi ödüllendirmeden ziyade mesleki gelişime olanak tanıyacak şekilde tasarlanması, hizmet geliştirme konularında sürekli hizmet içi eğitimlerin gerçekleştirilmesi (%25,8; n=47) ve bu sayede personelin dünyadaki ve Türkiye’deki farklı gelişmelerden haberdar edilerek, bilgilerinin güncel tutulması, hizmet faaliyetleri kapsamında farklı kişi ve kurumlarla işbirliği gerçekleştirilerek, finansal destek sağlanması (%32,4; n=59) ve bu sayede halk kütüphanelerinin işbirliği ağının gelişmesine ve kurumsal farkındalık ve etkinliğin daha geniş alanlara yayılmasına olanak sağlanması ve kütüphanelerin fiziki şartlarının daha da iyileştirilerek, hem hizmetler hem de kullanıcılar için daha rahat ve kullanışlı alanların yaratılması gerekmektedir (%32,9; n=60). Bunların yanında; Genel Müdürlüğe sunulacak olması nedeniyle hizmetlere ilişkin istatistiksel verilerin kayıt altına alınması (%80,8; n=147), sosyal medya platformlarının çeşitlenmesi ve kütüphane personelinin sosyal medya araçlarını kullanma eğilimi göstermesi nedeniyle hizmetlere ilişkin reklam ve tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi (76,4; n=139), özellikle KYGM’nin son yıllarda gerek fiziki gerek bütçe gerekse personel sayısının artırımına ve halk kütüphanelerini canlandırmaya yönelik girişimleri sonucunda kurumlarda yenilikçi fikirlerin dikkate alınması (%72,0; n=131) gibi konular il halk kütüphaneleri tarafından en çok özen gösterilen konular olarak dikkat çekerken, katılım oranlarına bakıldığında bu konularda dahi birtakım eksikliklerin bulunduğu gözlenmektedir. Katılımcıların yaklaşık üçte birinin (%35,2; n=64) mevcut hizmet politikasının/anlayışının, değişen kullanıcı gereksinimlerini karşılamak için yeterli olduğuna katılması ise mevcut hizmet anlayışının/politikasının gözden geçirilerek, yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Mevcut hizmet geliştirme yaklaşımına ilişkin memnuniyet oranları göz önüne alındığında bu durumun mevcut örgüt kültüründen bağımsız düşünülmesi söz konusu değildir. Bu bağlamda, örgüt kültürü ile hizmet anlayışının ilişkisel boyutta ele alınması kaçınılmazdır.

Katılımcıların mevcut hizmet geliştirme yaklaşımlarına ilişkin ifadelerle katılım düzeyleri statüye göre karşılaştırıldığında, yöneticilerin en yüksek oranda katılım gösterdiği ifadeler kapsamında istatistiklerin kayıt altına alınması (%89,3; n=50), hizmetlerde gelenekselin dışına çıkılması (%85,7; n=48), yenilikçi fikirlerin dikkate alınması (%80,3; n=45) ön plana çıkarken kütüphanecilerde ise istatistiklerin kayıt altına alınması (%77,0; n=97), tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi (%74,6; n=94) ve yenilikçi fikirlerin dikkate alınması (%68,3; n=86) ön plana çıkmaktadır.

Tablo 3’te ise il halk kütüphanelerindeki *yönetim* sürecine ilişkin ifadeler desteklenme durumları (kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum sütunlarının toplamına göre) en yüksek orandan en düşük orana doğru sıralanmaktadır.

Yönetim süreci ile ilgili görüşler	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Kütüphanemdeki mevcut yönetim anlayışından memnunum.	27	14,8	75	41,2	43	23,6	20	11,0	17	9,3	182	100
Mevcut yönetim anlayışı kurumsal süreklilik ve verimlilik için uygundur.	29	15,9	72	39,6	37	20,3	29	15,9	15	8,2	182	100
Kurumun yönetim açısından esnek ve değişime uyum sağlayan bir yapıya sahiptir.	27	14,8	70	38,5	37	20,3	27	14,8	21	11,5	182	100
Kurumunun sahip olduğu örgüt/kurum kültüründen memnunum.	26	14,3	64	35,2	44	24,2	34	18,7	14	7,7	182	100
Kurumda özlük hakların (görevde yükselme, görev dağılımı, maaş, yetki, sorumluluk vb.) adaletli bir şekilde sağlanmaktadır.	23	12,6	58	31,9	33	18,1	33	18,1	35	19,2	182	100
Mevcut örgüt/kurum kültürü kurumsal süreklilik ve verimlilik için uygundur.	19	10,4	61	33,5	58	31,9	30	16,5	14	7,7	182	100
Kurumundaki teknolojik altyapı yönetsel uygulama/faaliyetler için yeterlidir.	17	9,3	53	29,1	39	21,4	46	25,3	27	14,8	182	100
Kurumunun içerisinde bulunduğu bürokratik/hiyerarşik yapı, hizmetleri olumlu etkilemektedir.	18	9,9	46	25,3	49	26,9	36	19,8	33	18,1	182	100

Tablo 3. Katılımcıların İl Halk Kütüphanelerinde Yönetim Sürecine İlişkin Yaklaşımları

Tablo 3'teki veriler incelendiğinde, özellikle hiyerarşik ve bürokratik yapının hizmetlere de olumsuz yansıdığı, teknolojik alt yapının yetersizliği, mevcut örgüt kültürünün kurumsal süreklilik ve verimlilik açısından yetersizliği ön plana çıkarılırken yönetsel yaklaşımların tamamında önemli oranda memnuniyetsizlik söz konusudur. Özellikle mevcut yönetim (%56,0; n=102) ve mevcut örgüt kültürü anlayışlarından duyulan memnuniyet oranlarının (%49,5; n=90) göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu oranlar, mevcut durumun ortaya konulması, kurumsal süreklilik ve verimliliğin sağlanması ve uygun örgüt kültürü yapısının halk kütüphanelerinde oluşturulması gerektiğini bir kez daha ön plana çıkarmaktadır. Öte yandan, yönetim anlayışının da tıpkı hizmet geliştirme yaklaşımı gibi örgüt kültüründen bağımsız düşünülmesi söz konusu değildir. Bu bağlamda, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Türkiye'deki il halk kütüphanelerinin sahip olduğu mevcut örgüt kültürü ve hedefledikleri örgüt kültürü yaklaşımları ortaya konulmakta ve gerekli olan kültürel değişimin hangi yöne doğru ve nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğine ilişkin yaklaşımlar tartışılmaktadır.

Katılımcıların mevcut yönetim anlayışına ilişkin ifadelerle katılım düzeyleri statüye göre karşılaştırıldığında, yöneticilerin en yüksek oranda katılım gösterdiği ifadeler kapsamında esnek yönetim anlayışı (%74,9; n=42) ve mevcut yönetim anlayışının kurumsal süreklilik ve verimlilik için yeterliliği (%73,3; n=41) ön plana çıkarken kütüphanecilerde ise mevcut yönetim anlayışından duyulan memnuniyet (%51,6; n=65) ve mevcut yönetim anlayışının kurumsal süreklilik ve verimlilik için yeterliliği (%47,6; n=60) ön plana çıkmaktadır.

6. 1. 3. Kütüphane Personelinin Yenilikçiliği Engellenen Etkenlere İlişkin Yaklaşımları

Bu bölümde, çalışmaya katılan il halk kütüphanesi personelinin yenilikçi faaliyetleri engelleyen etkenlere karşı yaklaşımları ortaya konulmaktadır. Tablo 4'te, Türkiye'deki il halk kütüphanelerinde yenilikçi hizmet ve faaliyetleri engelleyen etkenler "Aşırı derece" etki oranına göre sıralanmaktadır.

Engelleyici etkenler	Aşırı derecede		Kısmen		Çok az		Hiç		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Personel niteliğinin yetersizliği	121	66,5	35	19,2	12	6,6	14	7,7	182	100
Fiziki şartların (bina) yetersizliği	108	59,3	41	22,5	24	13,2	9	4,9	182	100
Bütçe olanaklarının yetersizliği	101	55,5	56	30,8	18	9,9	7	3,8	182	100
Personel sayısının yetersizliği	89	48,9	61	33,5	17	9,3	15	8,2	182	100
Personelin isteksizliği	82	45,1	61	33,5	28	15,4	11	6,0	182	100
Yenilikçilikle ilgili hizmet içi eğitimlerin yetersizliği	77	42,3	65	35,7	26	14,3	14	7,7	182	100
Ödüllendirme vb. teşvik sistemlerinin olmayışı	66	36,3	62	34,1	34	18,7	20	11,0	182	100
İş yükü dağılımındaki dengesizlik	54	29,7	72	39,6	35	19,2	21	11,5	182	100
Halk kütüphanelerinin merkezi idare ile yönetilmesinin getirdiği zorluklar	53	29,1	56	30,8	40	22,0	33	18,1	182	100
Teknolojik olanakların yetersizliği	50	27,5	71	39,0	42	23,1	19	10,4	182	100
Hiyerarşik yapının engelleyiciliği/zorlayıcılığı	52	28,6	59	32,4	36	19,8	35	19,2	182	100
Yenilikçiliğin önemsenmemesi	49	26,9	55	30,2	37	20,3	41	22,5	182	100
Bağlı olunan yönetimin/yöneticinin olumsuz tutum ve yaklaşımı	46	25,3	39	21,4	32	17,6	65	35,7	182	100
Yenilikçilikle ilgili algı ve farkındalık artırıcı bir rehberlik/yönlendirme yapılmaması	45	24,7	81	44,5	39	21,4	17	9,3	182	100
İşbirliği ve koordinasyonun yetersizliği	41	22,5	74	40,7	41	22,5	26	14,3	182	100
Hizmetlere ilişkin reklam/pazarlama/tanıtım olanaklarının yetersizliği	40	22,0	79	43,4	44	24,2	19	10,4	182	100
Kütüphanenin sahip olduğu örgüt/kurum kültürünün yenilikçiliği desteklememesi	37	20,3	45	24,7	41	22,5	59	32,4	182	100
Özlük haklarıyla ilgili yaklaşım ve uygulamalardaki adaletsizlik	37	20,3	38	20,9	54	29,7	53	29,1	182	100
Kurum içi iletişimin yetersizliği	33	18,1	65	35,7	46	25,3	38	20,9	182	100
Kurumun, içerisinde bulunduğu sosyo-kültürel yapının yenilikçiliğe teşvik etmemesi	33	18,1	68	37,4	47	25,8	34	18,7	182	100
Kütüphanenin yönetim anlayışının yeni olandan ziyade geleneksel olana yatkın olması	32	17,6	64	35,2	36	19,8	50	27,5	182	100
Toplumda oluşan olumsuz kütüphaneci algısı	23	12,6	47	25,8	61	33,5	51	28,0	182	100
Hata yapma endişesi	20	11,0	52	28,6	67	36,8	43	23,6	182	100
Kullanıcıların yeni hizmetler kapsamındaki isteksizliği	13	7,1	44	24,2	71	39,0	54	29,7	182	100

Tablo 4. İl Halk Kütüphanelerinde Yenilikçi Hizmet ve Faaliyetleri Engelleyen Etkenler

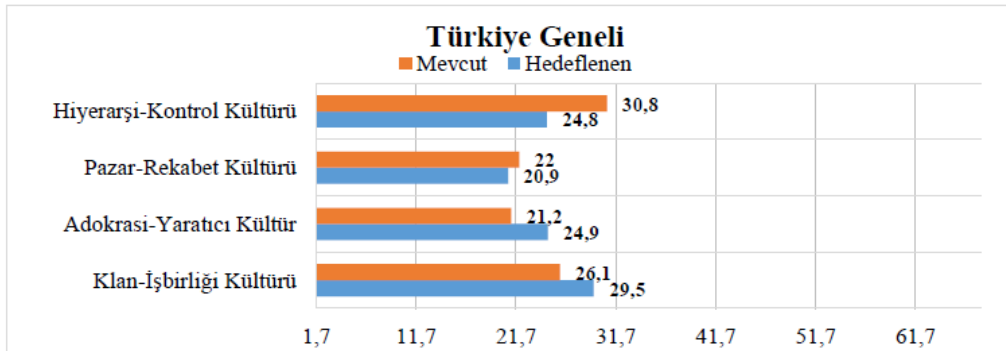
Tablo 4'teki veriler incelendiğinde, personel niteliğinin yetersizliği (%66,5; n=121), fiziki şartların yetersizliği (%59,3; n=108), bütçe olanaklarının yetersizliği (%55,5; n=101) halk kütüphanelerinde yenilikçi uygulama ve faaliyetlerin önündeki en önemli engelleyici etkenler olarak dikkat çekmektedir. 2020 yılı itibari ile ataması gerçekleştirilen, üniversitelerin BBY bölümlerinden mezun olmuş 500 kütüphanecinin burada gözlemlenen personel niteliği sorununa olumlu yansımaları olacağı, öte yandan, Türkiye genelinde son yıllarda başlanmış ve halen devam etmekte olan fiziki yenilenme sürecinin de yakın gelecekte Türkiye'deki halk kütüphanelerinde yaşanan fiziki sorunlara olumlu yönde katkı sağlayacağı ön görülmektedir. KYGM'nin bütçe konusunda yine son yıllarda gerçekleştirdiği proje ortaklıkları ve işbirliği girişimlerinin de finansal kaynak sağlama konusunda olumlu gelişmelere ortam hazırlayacağı düşünülmektedir. Bu üç önemli etkeni sırasıyla personel sayısının yetersizliği (%48,9; n=89), personel isteksizliği (%45,1; n=82) ve yenilikçilikle ilgili hizmet içi eğitim eksiklikleri takip etmektedir (%42,3; n=77). Tablo 4'te yer alan tüm etki unsurlarının bir şekilde/düzeyde yenilikçilik sürecine olumsuz etkisi olduğu ise göz ardı edilmemelidir.

Katılımcıların, kurumlarında yenilikçi hizmet geliştirme sürecine olumsuz etki eden faktörlere katılım düzeyleri statüye göre karşılaştırıldığında “aşırı derece” etki etme sıralamasına göre yöneticilerin en yüksek oranda katılım gösterdiği ifadeler kapsamında personel niteliğinin yetersizliği (%62,5; n=35), fiziki şartların yetersizliği (%60,7; n=34), bütçe olanaklarının yetersizliği (%53,6; n=30), kütüphanecilerin en yüksek oranda katılım gösterdiği ifadeler kapsamında personel niteliğinin yetersizliği (%68,3; n=86), fiziki şartların yetersizliği (%58,7; n=74), bütçe olanaklarının yetersizliği (%56,3; n=71) birbirine yakın oranlarda ön plana çıkmaktadır.

6. 1. 4. Kütüphane Personelinin İl Halk Kütüphanelerinde Mevcut ve Hedeflenen/Olması Gereken Örgüt Kültürüne İlişkin Genel Yaklaşımları

Bu bölümde, Türkiye'deki il halk kütüphanelerinin örgüt kültürü yapılarına ilişkin şekiller sıralanmaktadır. Halk kütüphanelerinde mevcut ve hedeflenen örgüt kültürü anlayışının ne düzeyde farklılık gösterdiği, hangi örgüt kültürüne daha yakın olduğu ve hangi örgüt kültürünün hedeflendiği ortaya konulmaktadır. Mevcut ile hedeflenen kültür profili arasında gözlenen 5-10 puanlık farklar kültürel değişime duyulan gereksinimin boyutunu gösterirken aynı zamanda değişimle ilgili yoğun çaba gösterilmesi gerektiği anlamına da gelmektedir (Cameron ve Quinn, 2017, s. 68).

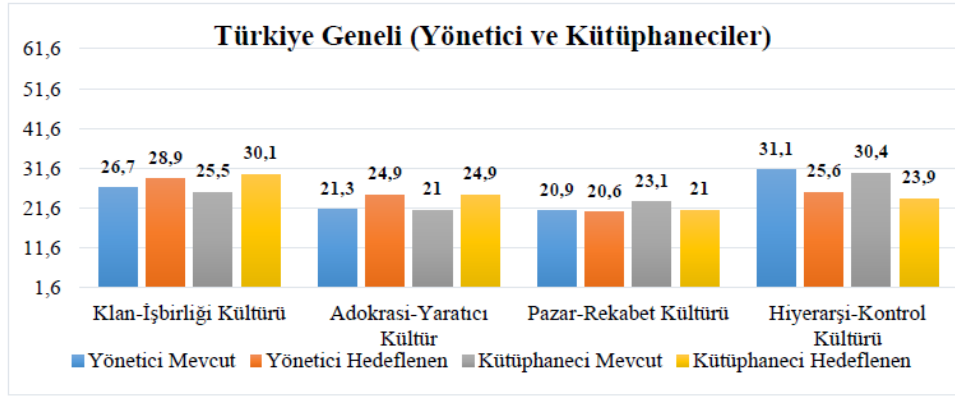
Şekil 1'de, Türkiye'deki il halk kütüphanelerinin mevcut ve hedeflenen örgüt kültürlerine ilişkin genel ortalamaları verilmektedir.

Şekil 1. Türkiye genelinde il halk kütüphanelerinin mevcut ve hedeflenen örgüt kültürü yapısı

Türkiye genelinde, mevcut durumda hiyerarşi/kontrol (30,8 puan), hedeflenen durumda ise klan/işbirliği (29,5 puan) kültürünün hâkim olduğu ve mevcut ile hedeflenen kültür arasında uyumsuzluk olduğu anlaşılmaktadır. Hiyerarşi/kontrol ve pazar/rekabet kültürlerinde mevcuttan hedeflenene doğru puan kaybı yaşanırken klan/işbirliği ve adokrasi/yaratıcı kültürlerde mevcuttan hedeflenene puan artışı yaşandığı, artış farkının adokrasi/yaratıcı kültürde 3,7 puan, klan/işbirliği kültüründe 3,4 puan olduğu gözlenmektedir.

Şekil 2'de, Türkiye'deki il halk kütüphanelerinde görev yapmakta olan personelin statü kapsamında mevcut ve hedeflenen örgüt kültürlerine ilişkin genel ortalamaları verilmektedir.

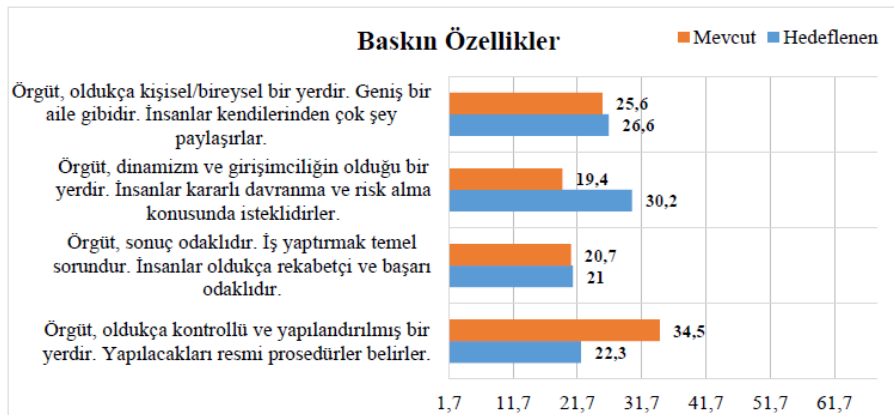
Şekil 2. Türkiye genelinde il halk kütüphanesi yöneticilerinin ve kütüphanecilerinin mevcut ve hedeflenen örgüt kültürü anlayışı

Türkiye genelinde, yöneticiler kurumlarında mevcut durumda hiyerarşi/kontrol (31,1 puan), hedeflenen durumda klan/işbirliği kültürünün (28,9 puan) varlığını ortaya koyarken kütüphaneciler de mevcut örgüt kültüründe hiyerarşi/kontrol (30,4 puan), hedeflenen örgüt kültüründe klan/işbirliği kültürünü (30,1 puan) ön plana çıkarmaktadırlar. Adokrazi/yaratıcı kültür mevcuttan hedeflenene doğru yöneticilerde 3,6, kütüphanecilerde ise 3,9 puanlık artış göstermiştir. Kütüphanecilerin adokrazi/yaratıcı kültüre geçiş isteklerinin kısmen fazla olduğu anlaşılmaktadır.

6. 1. 5. Kütüphane Personelinin İl Halk Kütüphanelerinde Mevcut ve Hedeflenen/Olması Gereken Örgüt Kültürünün Alt Boyutlarına İlişkin Yaklaşımları

Bu bölümde, ÖKDÖ’de yer alan altı alt boyutun (baskın özellikler, örgütsel liderlik, çalışanların yönetimi, örgütsel bağ, stratejik önem, başarı kriterleri) Türkiye geneli mevcut ve hedeflenen durumlarına ilişkin puan ortalamaları şekiller aracılığı ile verilmektedir. Her şekilde yer alan dört ifade, dört farklı örgüt kültürü türünün (klan/işbirliği, adokrazi/yaratıcı, pazar/rekabet ve hiyerarşi/kontrol) özelliği niteliğindedir. Şekillerde birinci sırada yer alan ifadeler klan/işbirliği, ikinci sırada yer alan ifadeler adokrazi/yaratıcı, üçüncü sırada yer alan ifadeler pazar/rekabet ve dördüncü sırada yer alan ifadeler ise hiyerarşi/kontrol kültürü ile ilişkilidir.

Şekil 3’de, Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin baskın özellikler bakımından mevcut ve hedeflenen durumlarda hangi örgüt kültürü özelliklerini taşıdığına ilişkin puan ortalamaları sunulmaktadır.

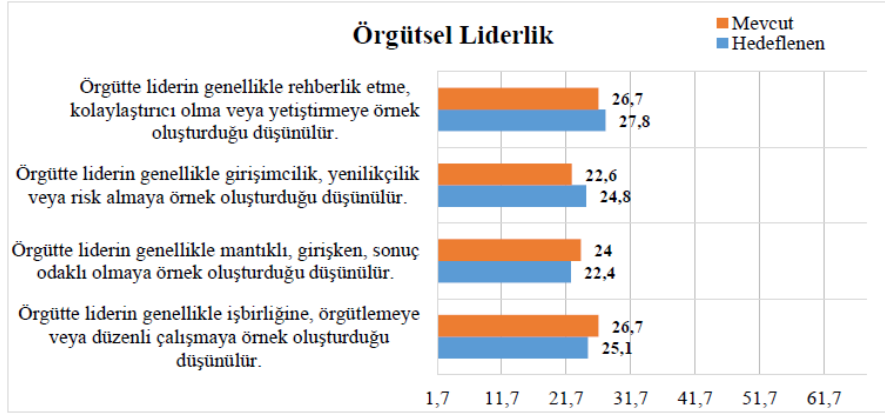

Şekil 2. “Baskın Özellikler” açısından Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin mevcut ve hedeflenen durumu

Şekil 3’teki veriler incelendiğinde Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin kontrollü ve yapılandırılmış birer kurum olduğu ve yapılacak işlerin prosedürlerle belirlendiği anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım hiyerarşi/kontrol kültürüne özgü bir yaklaşımdır. Baskın özellikler kapsamında mevcut durumda ortaya çıkan bu sonuç Türkiye’deki il halk kütüphanesi mevcut yönetim sistemi ve hizmet anlayışı ile ilgili ipucu sunmaktadır. Öte yandan, il halk kütüphanelerinde dinamizm ve girişimciğe yeterince ortam yaratılmadığı ve risk almaktan çekinildiği mevcut durumda en düşük oranda desteklenen yaklaşımdır. Bu ifade, adokrazi/yaratıcı kültüre has bir ifade olduğundan mevcut durumda, il halk kütüphanelerinde

adokrasi/yaratıcı kültürüne ilişkin gereklerin yeterince yerine getirilemediği anlaşılmaktadır. Ancak, hedeflenen durum incelendiğinde il halk kütüphanelerinin daha dinamik, girişimci ve risk alma konusunda istekli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, baskın özellikler konusunda hedeflenen örgüt kültürünün adokrasi/yaratıcı kültür olduğu, mevcut durumdan hedeflenen duruma en fazla artışın da yine adokrasi/yaratıcı kültür (10,8 puan) kapsamında yaşandığı gözlenmektedir. Gözlenen bu puan artışı, il halk kütüphanelerinin baskın özellikler konusunda muhtemel bir örgüt kültürü değişimine ihtiyaç duyduğunu ciddi anlamda ortaya koymaktadır. Adokrasi/yaratıcı kültürün mevcut ve hedeflenen durumdaki puan artışı yöneticilerde 11,1, kütüphanecilerde ise 10,5'tir.

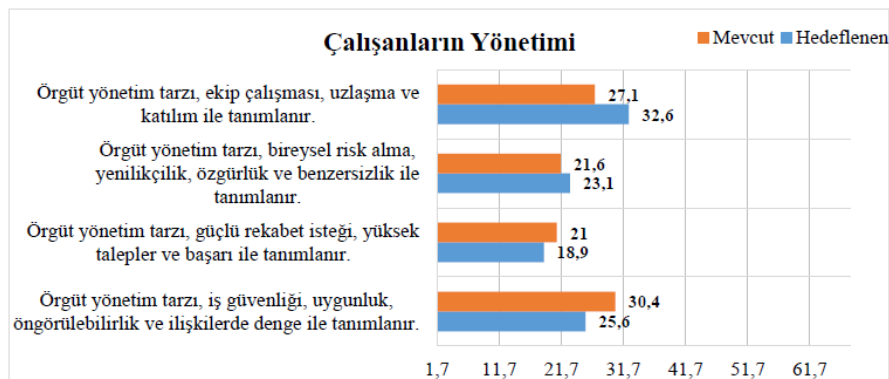
Şekil 4'te, Türkiye'deki il halk kütüphanelerinin örgütsel liderlik bakımından mevcut ve hedeflenen durumlarda hangi örgüt kültürü özelliklerini taşıdığına ilişkin puan ortalamaları sunulmaktadır.

Şekil 43. "Örgütsel Liderlik" açısından Türkiye'deki il halk kütüphanelerinin mevcut ve hedeflenen durumu

Şekil 4'teki veriler incelendiğinde, Türkiye'deki il halk kütüphanelerinde liderlerin/yöneticilerin mevcut durumda rehberlik etme, kolaylaştırıcı olma ve personeli yetiştirme gibi klan/işbirliği kültürü özellikleri ile işbirliği, örgütlenme ve düzenli çalışma gibi hiyerarşi/kontrol kültürü özellikleri sergiledikleri anlaşılmaktadır. Öte yandan, hedeflenen durumda ise rehberlik etme, kolaylaştırıcı olma ve personeli yetiştirme gibi klan/işbirliği kültürü özelliklerinin yanında girişimciliği, yenilikçiliği ve risk almayı da daha fazla teşvik etmeleri beklenmektedir. Bu bağlamda, personele rehberlik etme, süreci kolaylaştırma ve personeli yetiştirmenin yenilikçilik, girişimcilik ve risk alma unsurları çerçevesinde şekillendirilmesi, bir bakıma klan/işbirliği kültürü ile adokrasi/yaratıcı kültürün sentezlenebileceğini ortaya çıkarmaktadır. Örgütsel liderlik konusunda her ne kadar klan/işbirliği kültürünün özellikleri baskın olsa da mevcuttan hedeflenene en yüksek puan artışının adokrasi/yaratıcı kültürde (2,2 puan) yaşandığı göz ardı edilmemelidir. Adokrasi/yaratıcı kültürün mevcut ve hedeflenen durumdaki puan artışı yöneticilerde 2,1, kütüphanecilerde ise 2,3'tür.

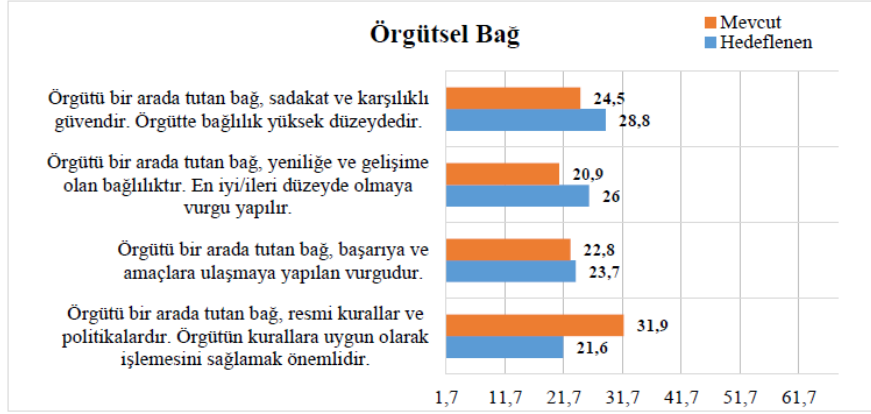
Şekil 5'te, Türkiye'deki il halk kütüphanelerinin çalışanların yönetimi bakımından mevcut ve hedeflenen durumlarda hangi örgüt kültürü özelliklerini taşıdığına ilişkin puan ortalamaları sunulmaktadır.

Şekil 5. "Çalışanların Yönetimi" açısından Türkiye'deki il halk kütüphanelerinin mevcut ve hedeflenen durumu

Şekil 5’teki veriler incelendiğinde, Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin yönetim tarzının mevcut durumda iş güvenliği, öngörülebilirlik ve denge özelliklerini taşıyan hiyerarşi/kontrol kültürüne yakınlık gösterdiği ancak hedeflenen durumda ise ekip çalışması, uzlaşma ve katılım gibi klan/işbirliği kültürü özellikleri taşıdığı anlaşılmaktadır. Rekabet ve başarı gibi pazar/rekabet kültürüne ait özellikler ve risk alma, yenilikçilik, özgürlük ve benzersizlik gibi adokrazi/yaratıcı kültür özellikleri ise mevcut durumda üzerinde en az durulan özelliklerdir. Mevcuttan hedeflenen yönetim yaklaşımına doğru adokrazi/yaratıcı kültürde puan artışı yaşandığı (1,5 puan), katılımcıların yenilikçilik, özgürlük ve benzersizlik kavramlarını az da olsa hedefledikleri gözlenmektedir. Adokrazi/yaratıcı kültürün mevcut ve hedeflenen durumdaki puan artışı yöneticilerde 1,6, kütüphanecilerde ise 1,3’tür.

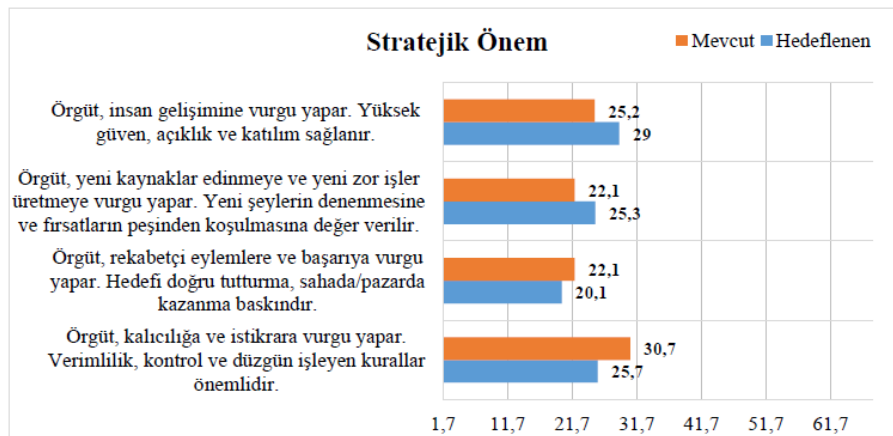
Şekil 6’da, Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin örgütsel bağ bakımından mevcut ve hedeflenen durumlarda hangi örgüt kültürü özelliklerini taşıdığına ilişkin puan ortalamaları sunulmaktadır.

Şekil 4. “Örgütsel Bağ” açısından Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin mevcut ve hedeflenen durumu

Şekil 6’daki veriler incelendiğinde, Türkiye’deki il halk kütüphanesi çalışanlarını bir arada tutan bağın mevcut durumda resmi kural ve politikalar olduğu gözlenmektedir. Bu özellikler hiyerarşi/kontrol kültürü özellikleridir. Öte yandan mevcut durumda yeniliğe ve gelişime olan bağlılık gibi adokrazi/yaratıcı kültür özelliklerinin geri planda kalması kurumsal süreklilik ve verimlilik ile ters düşen bir durum olarak değerlendirilebilir. Katılımcılar hedeflenen durumda her ne kadar klan/işbirliği kültürü özelliklerini ön plana çıkarsa da puan artışının en yüksek oranda adokrazi/yaratıcı kültür özelliğinde yaşandığı (5,1 puan) göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda katılımcıların, yeniliğe ve gelişime olan bağa dikkat çektikleri ve kurumsal anlamda en iyi olmaya vurgu yaptıkları da anlaşılmaktadır. Öte yandan, hedeflenen durumda hiyerarşi/kontrol kültürüne ait ifadenin ciddi oranda puan kaybetmiş olması da katılımcıların resmi prosedür ve kurallardan uzaklaşma ve kendilerine daha esnek, rahat ve geniş çalışma alanları yaratma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Adokrazi/yaratıcı kültürün mevcut ve hedeflenen durumdaki puan artışı yöneticilerde 4,3, kütüphanecilerde ise 5,9’dur.

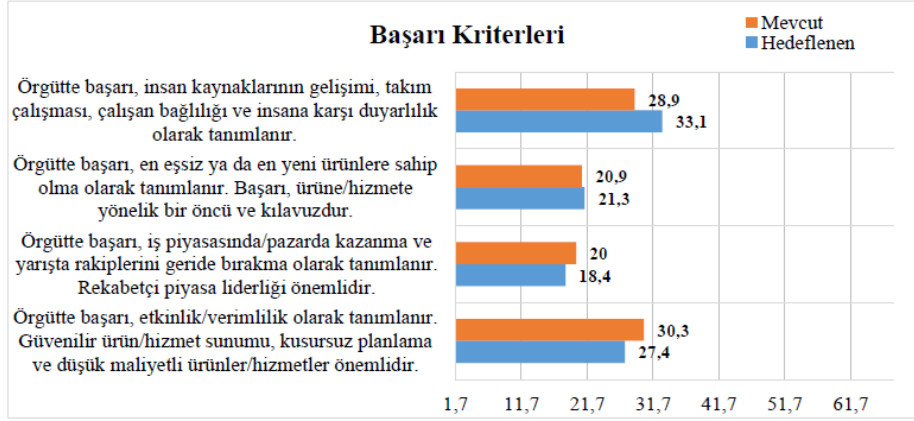
Şekil 7’de, Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin stratejik önem bakımından mevcut ve hedeflenen durumlarda hangi örgüt kültürü özelliklerini taşıdığına ilişkin puan ortalamaları sunulmaktadır.

Şekil 7. “Stratejik Önem” açısından Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin mevcut ve hedeflenen durumu

Şekil 7’deki veriler incelendiğinde, il halk kütüphanelerinde mevcut durumda hiyerarşi/kontrol kültürünün bir özelliği olan kalıcılığa ve istikrara vurgu yapıldığı gözlenmektedir. Mevcut durumda yeni işlerin denenmesi ve fırsatların peşinden koşulması gibi adokrasi/yaratıcı kültür özellikleri geri planda kalmıştır. Hedeflenen durumda ise klan/işbirliği kültürünün özelliği olan insan gelişimine ve adokrasi/yaratıcı kültürün özelliği olan yeni işlerin denenmesi ve fırsatların peşinden koşulmasına önem verildiği gözlenmektedir. Bu bağlamda, yenilikçi ve yaratıcılığın il halk kütüphanelerinin stratejik öncelikleri arasında yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Adokrasi/yaratıcı kültürün mevcut ve hedeflenen durumdaki puan artışı yöneticilerde 3, kütüphanecilerde ise 3,5’tir.

Şekil 8’de, Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin başarı kriterleri bakımından mevcut ve hedeflenen durumlarda hangi örgüt kültürü özelliklerini taşıdığına ilişkin puan ortalamaları sunulmaktadır.

Şekil 5. “Başarı Kriterleri” açısından Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin mevcut ve hedeflenen durumu

Şekil 8’deki veriler incelendiğinde, başarının mevcut durumda etkinlik ve verimlilik kavramları ile tanımlandığı; güvenilir hizmet sunumu, kusursuz planlama ve düşük maliyetin ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Bu özellikler hiyerarşi/kontrol kültürünün özelliğidir. Hedeflenen durumda ise başarı kriterleri daha çok insan kaynaklarının gelişimi, takım çalışması, çalışana bağlılık ve insana karşı duyarlılık ile ilişkilendirilmektedir. Bu özellikler ise klan/işbirliği kültürünün özelliğidir. Adokrasi/yaratıcı kültür özelliği olan eşsiz ve yeni ürün ve hizmetler geliştirerek, hizmetler konusunda öncü olmak mevcut durumda başarı kriteri olarak ön plana çıkmaya da bu konuda mevcuttan hedeflenene doğru az da olsa puan artışının yaşandığı (0,4 puan) görülmektedir. Adokrasi/yaratıcı kültürün mevcut ve hedeflenen durumdaki puan artışı statüye göre karşılaştırıldığında, yöneticilerde 1,1 puanlık artış, kütüphanecilerde ise 0,3 puanlık düşüş yaşanmıştır.

Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin sahip olduğu örgüt kültürüne ilişkin alt boyutlar genel olarak değerlendirildiğinde, her alt boyutta mevcut durumda hiyerarşi/kontrol kültürüne ait özelliklerin ön planda olduğu gözlenirken her alt gruba ait hedeflenen örgüt kültürü yaklaşımında ise hiyerarşi/kontrol kültüründen uzaklaşıldığı anlaşılmaktadır. Baskın özellikler kapsamında mevcuttan hedeflenene klan/işbirliği (1 puan), adokrasi/yaratıcı (10,8 puan) ve pazar/rekabet (0,3 puan) kültürlerinde, örgütsel liderlik kapsamında klan/işbirliği (1,1 puan) ve adokrasi/yaratıcı (2,2 puan) kültürlerde, çalışanların yönetimi kapsamında klan/işbirliği (5,5 puan) ve adokrasi/yaratıcı (1,5 puan) kültürlerde, örgütsel bağ kapsamında klan/işbirliği (4,3 puan), adokrasi/yaratıcı (5,1 puan) ve pazar/rekabet (0,9 puan) kültürlerinde, stratejik önem kapsamında klan/işbirliği (3,8 puan) ve adokrasi/yaratıcı (3,2 puan) kültürlerde ve başarı kriterleri kapsamında da yine klan/işbirliği (4,2 puan) ve adokrasi/yaratıcı (0,4 puan) kültürlerde puan artışı yaşandığı görülmektedir. Özellikle adokrasi/yaratıcı kültür kapsamında yaşanan artış baskın özellikler, çalışan yönetimi ve başarı kriterleri alt boyutlarında yöneticilerden, örgütsel liderlik, örgütsel bağ ve stratejik önem alt boyutlarında ise kütüphanecilerden kaynaklanmaktadır. Adokrasi/yaratıcı kültür kapsamında yaşanan puan artışlarına bakıldığında en büyük farkın “baskın özellikler” kapsamında yaşandığı, en düşük farkın ise “başarı kriterleri” kapsamında yaşandığı gözlenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’deki il halk kütüphanelerinde olası bir örgüt kültürü değişim sürecinde örgüt kültürü alt boyutlarından özellikle hangilerinin üzerinde daha fazla durulması ve hangi statüde bulunan katılımcıların hangi açılardan geliştirilmesi ve farkındalıklarının artırılması gerektiği anlaşılmaktadır.

6.2. Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yöneticileriyle Gerçekleştirilen Görüşmeden Elde Edilen Verilerin Değerlendirilmesi

Bu bölümde, KYGM’de yönetici statüsünde görev yapmakta olan yedi katılımcı ile (Genel Müdür Yardımcısı¹, Kütüphaneler Daire Başkanı², Personel ve Mali İşler Daire Başkanı³, Stratejik Yönetim Daire Başkanı⁴, Kullanıcı Hizmetleri Şube Müdürü⁵, Personel Şube Müdürü⁶, Stratejik Planlama Şube Müdürü⁷) gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeye ilişkin veriler genel hatlarıyla analiz edilmiştir. Her bir katılımcıya 21 soru yöneltilmiştir. Görüşme sorularının anket sorularına paralellik göstermesine özen gösterilmiştir. Bu sayede orta ve üst kademedeki bulunan yöneticiler ile sahada görev yapmakta olan katılımcıların benzer konulardaki yaklaşımlarının karşılaştırılabilmesine olanak sağlanmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler, Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin yönetimi, örgüt kültürü, hizmet anlayışı, yenilikçilikle ilgili durum ve yaklaşımları açısından genel hatlarıyla değerlendirilmektedir.

KYGM yetkililerine göre Türkiye’deki il halk kütüphanelerinde gelenekselden moderne evrilen bir yönetim anlayışı hâkimdir. Son yıllarda bu değişim için yoğun çaba harcandığı ifade edilmekle birlikte mevcut yönetim anlayışının yenilikçiliği kısmen desteklediği ileri sürülmektedir. Bunun yanında, yenilikçilik hizmet ve örgüt kültürü kavramları ile de ilişkilendirilmektedir. Yönetici ve kütüphanecilerden alınan geri bildirimler ise Türkiye’deki il halk kütüphanelerinde ağırlıklı olarak geleneksel yaklaşımların hâkim olduğuna işaret etmektedir. Bu veriler, yenilikçiliğin henüz il halk kütüphanesi yönetim anlayışına tam anlamıyla yansımada olmadığını göstermektedir. Halk kütüphanelerinin hizmet geliştirme anlayışı ise daha çok yenilikçi olarak nitelendirilmektedir. Öte yandan yönetici ve kütüphaneciler ise hizmet anlayışı kapsamında daha çok geleneksel yaklaşımların hâkim olduğunu ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada, KYGM ve kütüphane çalışanlarının fikirlerinin farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Mevcut örgüt kültürü açısından bakıldığında, KYGM yetkilileri halk kütüphanelerinde mevcut durumda klan/işbirliği kültürünün hâkim olduğunu düşünmektedirler. Öte yandan, kütüphane personeli ise hiyerarşi/kontrol kültürünün daha baskın olduğuna dikkat çekmektedir. Örgüt kültürü bağlamında da KYGM yetkilileri ve halk kütüphanesi personeli arasında görüş ve anlayış farkının olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber, yenilikçiliğin de halk kütüphanelerinde örgüt kültürüne dönüştürülmeye çalışıldığına vurgu yapılmaktadır. Bu durum aynı zamanda halk kütüphanelerinde yenilikçilik odaklı bir dönüşümün başlamış olduğunu da ortaya koymaktadır. Ancak bu noktada, halk kütüphaneleri için dikkat çekilen zayıf yönler ve yenilikçiliği engelleyen etkenler önem taşımaktadır. Merkezi yönetim ve geleneksel hizmet anlayışı gibi etkenler halk kütüphanelerinin zayıf yönlerinden bazıları olarak ileri sürülmektedir. Yenilikçiliğin örgüt kültürüne dönüştürülemediği olması, geleneksel yönetim anlayışı, yönetici tutumu ve mevzuatın yetersizliği ise halk kütüphanelerinde yenilikçiliğin engelleri arasında gösterilmektedir. Mevcut mevzuatın yenilikçilik açısından eksik olması ve yenilikçi odaklı strateji unsurlarının eksikliği ise bu süreçte dikkat çekilen iki diğer önemli noktadır. Strateji unsurları açısından yenilikçi odaklı stratejilere gereksinim duyulduğu da savunulmaktadır. Bu sonuç aynı zamanda ortaya konulan bu çalışmanın önemine ve gerekliliğine de işaret etmektedir. KYGM yetkilileri, yenilikçiliğin kullanıcı memnuniyeti, kurumsal etkinlik, personel niteliği ve kurumsal verimlilik gibi açılardan önem taşıdığına, bunun için hizmet içi eğitimler planlandığına, bilimsel etkinliklere daha fazla kütüphaneci katılımının sağlanmaya çalışıldığına, sosyal medyanın etkin kullanımına teşvik edildiğine ve ödüllendirme yaklaşımlarının planlandığına dikkat çekilmektedir. KYGM’nin bu süreçte itici bir güç olduğu, teşvik ettiği, rol model olduğu ileri sürülmektedir.

Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin yenilikçilik odaklı bir değişim sürecine girdiği ancak henüz bu yaklaşımın halk kütüphanelerine yeterince yansıtılmadığı, sürecin henüz başlangıç aşamasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, özellikle strateji unsuru eksikliği dikkat çekerken bu çalışma kapsamında ortaya konulan yenilikçi örgüt kültürü strateji eylem planı önerisinin bu eksikliği kapatacağı ve

¹ A. Odabaş (kişisel iletişim, 13 Ocak 2020).

² A. Aldemir (kişisel iletişim, 06 Ocak 2020).

³ A. Özekmekçi (kişisel iletişim, 13 Ocak 2020).

⁴ T. Beyoğlu (kişisel iletişim, 17 Ocak 2020).

⁵ A. A. Büyüksan (kişisel iletişim, 05 Şubat 2020).

⁶ M. Şimşek (kişisel iletişim, 05 Ocak 2020).

⁷ S. Demirçin (kişisel iletişim, 03 Ocak 2020).

yenilikçiliğin Türkiye’deki halk kütüphanelerine yansıtılabilmesi sürecinde yol haritası niteliği taşıyacağı öngörülmektedir.

7. Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara dayanarak, ortaya çıkarılan sonuçlar ve geliştirilen öneriler aşağıda sıralanmaktadır. Öte yandan, bu çalışma kapsamında özellikle dikkat çekilen yenilikçi örgüt kültürü strateji eylem planı önerisine ise takip eden bölümde ayrıca yer verilmiştir.

- İl halk kütüphanelerinin mevcut hizmet politikası/anlayışı değişen kullanıcı gereksinimlerini karşılama açısından yetersizdir. Halk kütüphanesi hizmet sürecine ilişkin yaklaşımların neredeyse tamamında katılım oranları düşük ve düşündürücü düzeydedir.
- Başta mevcut yönetim anlayışı olmak üzere yönetsel yaklaşımların tamamında önemli oranda memnuniyetsizlik yaşanmaktadır.
- Personel niteliğinin ve sayısının yetersizliği, fiziki şartların ve bütçe olanaklarının yetersizliği il halk kütüphanelerinde yenilikçi uygulama ve faaliyetlerin önündeki en önemli engellerdir. Bununla birlikte, engelleyici etkenlere ilişkin yaklaşımların tamamı halk kütüphanelerinde yenilikçi hizmet ve faaliyetler üzerinde bir şekilde olumsuz etkiye sahiptir.
- Türkiye’deki il halk kütüphanelerinde, mevcut durumda hiyerarşi/kontrol hedeflenen durumda ise klan/işbirliği ve adokrasi/yaratıcı kültürler baskındır. Mevcut ve hedeflenen kültürler arasında uyumsuzluk söz konusudur. Hiyerarşi/kontrol ve pazar/rekabet kültürlerinde mevcuttan hedeflenene doğru puan kaybı yaşanırken klan/işbirliği ve adokrasi/yaratıcı kültürlerde mevcuttan hedeflenene artış yaşanmıştır. Artış farkı ise en yüksek oranda adokrasi/yaratıcı kültüre doğru yaşanmıştır. Bu durum, Türkiye’deki halk kütüphanelerinde olası bir örgüt kültürü değişimini ve bu değişimin yönünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte yönetici ve kütüphanecilerin adokrasi/yaratıcı kültüre geçiş istekleri neredeyse eşit düzeydedir.
- Türkiye’deki il halk kütüphanelerinde, örgüt kültürünün altı alt boyutunda da (baskın özellikler, örgütsel liderlik, çalışan yönetimi, örgütsel bağ, stratejik önem ve başarı kriterleri) mevcut durumda hiyerarşi/kontrol kültürü özellikleri ağırlıktaiken hedeflenen durumda her alt grupta hiyerarşi/kontrol kültüründen uzaklaşmıştır. Adokrasi/yaratıcı kültür özellikleri her alt boyutta mevcut durumdan hedeflenen duruma artış göstermiştir. Katılımcılar “baskın özellikler” kapsamında dinamizm, girişimcilik, paylaşım, kararlılık ve risk alma, “örgütsel liderlik” kapsamında girişimcilik, yenilikçilik, risk alma, rehberlik etme, kolaylaştırıcılık ve eğitim, “çalışanların yönetimi” kapsamında ekip çalışması, uzlaşma, katılım, risk alma, yenilikçilik ve benzersizlik, “örgütsel bağ” kapsamında yeniliğe ve gelişime bağlılık, sadakat ve güven, “stratejik önem” kapsamında personel eğitimi, güven, açıklık, katılım, yeniyi deneme ve fırsat kovalama, “başarı kriterleri” kapsamında ise personel eğitimi, takım çalışması, mesleki bağlılık, insani duyarlılık, yeni hizmetler ve örnek alınma kavramlarına dikkat çekmektedirler.
- KYGM yetkileri ve kütüphane personeli arasında halk kütüphanelerinde yönetim, hizmet geliştirme ve örgüt kültürü bağlamında görüş farklılıkları bulunmaktadır.
- KYGM yetkilileri yenilikçilik sürecini engelleyen etkenlerin farkındadır ve yenilikçilik yaklaşımının halk kütüphanelerinin yönetimine, hizmet anlayışına ve örgüt kültürüne etki etmesi adına girişimlerde bulunulmakta, ileriye dönük plan ve programlar yapılmaktadır.
- Yenilikçilik sürecine yol gösterecek nitelikte strateji unsurları eksiktir ve bu unsurlara gereksinim duyulmaktadır.

Çalışma kapsamında varılan sonuçlardan yola çıkılarak geliştirilen öneriler aşağıdaki sıralanmıştır:

- Halk kütüphanelerinde hizmet geliştirme sürecine ve yönetim anlayışına ilişkin sorunlar ve memnuniyetsizlikler statü açısından, kurumsal ve bölgesel boyutlarda ele alınmalı kişisel, kurumsal, bölgesel çözüm önerilerine odaklanılmalıdır. Hizmetlere yönelik sorunlar kapsamında ödüllendirme mekanizması ve sürekli hizmet içi eğitim konularına özellikle dikkat edilmelidir.
- Halk kütüphanelerine yönelik ortaya konulan örgüt kültürü analizleri dikkate alınarak, iyileştirmeler yapılmalıdır. Analiz sonuçlarına dayanarak, halk kütüphanelerinde oluşturulacak adokrasi/yaratıcı örgüt kültürünün hizmet ve yönetim anlayışı üzerinde olumlu etki yaratacağı göz ardı edilmemelidir.
- Halk kütüphanesi personelinde kültür, örgüt kültürü, kurumsal süreklilik, yenilikçilik ve yenilikçi örgüt kültürü gibi kavramlara karşı kavramsal algı ve farkındalık oluşturulmalı ve sonuçtan ziyade

süreç odaklı bir anlayış geliştirilmelidir. Halk kütüphanelerinde oluşturulacak bu süreç odaklı yaklaşım, kişiler değişse de kurumsal boyutta varlığını devam ettirecek ve gerek hizmet gerekse yönetim açısından yenilikçiliğin halk kütüphanelerinde kurumsallaşmasının ve bu sayede örgüt kültürüne dönüşmesinin önü açılacaktır. Bununla birlikte, yenilikçilik, yenilikçi örgüt kültürü gibi kavramlar KYGM önderliğinde, farklı halk kütüphanelerinden, akademiden ve diğer paydaşlardan sağlanacak katılımlarla bilimsel platformlarda (çalıştay, sempozyum vb.) bütün detayları ve boyutları ile tartışılmalı ve bu konuda strateji belirlenmesi sürecine öncülük edilmelidir. Bu tartışmalar Türkiye genelinde sürekli hale getirilerek, sistematik bir şekilde yürütülmelidir.

- Türkiye’deki il halk kütüphanelerinde mevcut ve hedeflenen örgüt kültürü arasında uyumsuzluk söz konusudur. Bu uyumsuzluğa istinaden, mevcut durumda ön plana çıkan hiyerarşi/kontrol kültüründen uzaklaşarak, hedeflenen durumda ön plana çıkan adokrasi/yaratıcı kültüre eğilim gösterilmeli ve kültürel dönüşüm daha çok adokrasi/yaratıcı kültür özellikleri temel alınarak gerçekleştirilmelidir. Bu süreç, KYGM öncülüğünde oluşturulacak plan, program, organizasyon girişimleri aracılığı ile ve bu çalışma kapsamında ortaya konulan strateji eylem planı esas alınarak hem KYGM bünyesindeki yetkili kişilere hem de il halk kütüphanesi personeline aktarılmalı, benimsetilmeli ve bu sayede Türkiye geleninde yaygınlaştırılmalıdır.

Kurumlarda, özellikle halk kütüphanelerinde örgüt kültürü değişiminin en zor kısmı mevcut örgüt kültürünün değişimine karar vermek değil, nasıl bir değişim sürecinin takip edilmesi gerektiğidir. Bu bağlamda, Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin örgütsel değişimi için bu çalışma kapsamında ortaya konulan ulusal nitelikte strateji eylem planı önerisi amaca ulaşabilmek ve amaca ulaşırken de emek, zaman ve finansal kayıpları önlemek/en aza indirmek için dikkate alınmalıdır.

7. 1. Halk Kütüphaneleri için Yenilikçi Örgüt Kültürü Strateji Eylem Planı Önerisi

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’deki il halk kütüphaneleri için ulusal nitelikte yenilikçi örgüt kültürü strateji eylem planı önerisi ortaya konulmaktadır. Bu eylem planı, halk kütüphanelerinin davranışlarını anlamak, bu davranışları değişen çevresel koşullara göre yeniden ele alabilmek ve kurumsal sürekliliği sağlayacak şekilde formüle etmek için geliştirilmiştir. Ulusal nitelikte ortaya konulan strateji eylem planı önerisinin hayata geçirilmesinde başlıca rol ve sorumluluklar KYGM’ye düşmektedir. Aşağıda, eylem planına ilişkin gerekçe ve metodolojiye, misyon ve vizyona ve temel değerlere de yer verilmektedir.

I. Gerekçe ve Metodoloji

Yenilikçi örgüt kültürü, kurumsal varlığın ve kurumsal faaliyetlere nitelikli bir şekilde devam edebilmenin ön koşullarından birisidir. Halk kütüphaneleri, hizmet niteliği ve niceliğini artırarak, toplumun değişen talep ve gereksinimlerine karşılık vermesi, geleceğe ilişkin beklenti ve kaygıları gidermesi/en aza indirmesi gereken toplumsal ve kültürel kurumlardır. Yenilikçilik ve ilgili kavramların halk kütüphaneleri açısından incelenmesi, araştırılması ve somut çıkarımlara ulaşılması yakın bir geçmişe sahip olmakla birlikte, kurumsal süreklilik, hizmet ve yönetim niteliği ve sürdürülebilirliği açısından önemli bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, ortaya konulan bu çalışma, gerek konuyu örgüt kültürü kapsamında ele almak gerekse eksikliği hissedilen ulusal nitelikte yenilikçilik odaklı stratejiler kapsamında öncü olabilmek ve bu vesileyle Türkiye’deki halk kütüphanelerinin kısa, orta ve uzun vadede sürekliliğine, etkinliğine ve verimliliğine ışık tutabilecek ulusal düzeyde somut birtakım çıktılar üretebilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

II. Misyon ve Vizyon

Misyon: Halk kütüphaneleri, “yenilikçi örgüt kültürü ilkelerine bağlı kalarak, ayırım gözetmeksizin kullanıcı talep ve gereksinimlerini yenilikçi hizmet ve yönetim anlayışla etkin ve hızlı bir şekilde karşılama ve aynı anlayış doğrultusunda geleceğe ilişkin kullanıcı endişelerini giderme” görevlerini yerine getirir.

Vizyon: Halk kütüphaneleri, “hizmet ve yönetim anlayışını yenilikçi örgüt kültürü temelinde oluşturarak, kurumsal sürekliliğini sağlayan, toplumsal değişime/dönüşüme uygun davranan ve her zaman ihtiyaç duyulan kullanıcı odaklı yenilikçi bir kurum olma” vizyonu ile hareket eder.

III. Temel Değerler

Temel değerler, halk kütüphanelerinin yenilikçi yönetim ve hizmet geliştirme anlayışı ve örgüt kültürü yapısını oluşturmaya rehberlik eden ilkelere dir. Temel değerler şunlardır:

Halk kütüphanesi yönetim yaklaşımına ilişkin temel değerler;

- Katılımcı yönetim ve işbirliği yaklaşımını benimseme
- Liderlik özelliklerini ve yaklaşımlarını benimseme
- Yenilikçi, özgürlükçü ve benzersizlik odaklı olma

Halk kütüphanesi hizmet geliştirme anlayışına ilişkin temel değerler;

- Kullanıcı gereksinimi ve memnuniyetine odaklı olma
- Yenilikçi yaklaşım ve uygulamalara odaklı olma
- Talep ve istekleri yenilikçi yaklaşımlarla karşılama, endişeleri aynı anlayışla giderme yaklaşımını benimseme

Halk kütüphanesi örgüt kültürüne ilişkin temel değerler;

- Girişimciliğe, risk ve inisiyatif almaya odaklı olma
- Yenilikçiliğe, gelişime ve değişime açık olma
- Öğrenen örgüt anlayışını geliştirme yaklaşımını benimseme

IV. Stratejik Plan

Yenilikçi örgüt kültürü strateji eylem planının ana teması “yenilikçi örgüt kültürünün oluşturulması ve sürdürülmesi” dir. Halk kütüphanelerinde yenilikçi örgüt kültürünün oluşturulabilmesi ve sürdürülebilmesini sağlamak için eylem planı dört ana eksenden oluşmaktadır. Bu strateji için öngörülen ana eksenler şunlardır:

1. Toplumsal değişim
2. Değişim yönetimi
3. Kurumsal süreklilik
4. Örgüt kültürünün değişimi

TEMA: YENİLİKÇİ ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN OLUŞTURULMASI ve SÜRDÜRÜLMESİ					
ANA EKSENLER	STRATEJİK AMAÇLAR	STRATEJİK HEDEFLER	EYLEMLER	EYLEM SORUMLULARI	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR
TOPLUMSAL DEĞİŞİM	1. Yenilikçi örgüt kültürü oluşturulmasında, toplumsal yapının (değişim ve dönüşüm açısından) bölgesel düzeyde analiz edilmesi ve değerlendirilmesi yapılarak, toplumsal değişime kurumsal boyutta karşılık verilebilmesine katkıda bulunmak.	1.1. Halk kütüphanelerinin aktif ve pasif kullanıcı profilini ve hizmet sunduğu toplumsal, sosyo-kültürel yapıyı ve bu yapının istek, gereksinim ve ileriye dönük beklentilerini ortaya çıkarmak, analiz etmek ve bu sayede toplumsal değişimin yenilikçi girişim ve anlayışa engel olmasını önlemek.	1.1.1. Sürekli ve sistematik bir şekilde farklı kullanıcı gruplarıyla anket, görüşme vb. teknikler yardımıyla bilgi alışverişi gerçekleştirilecek, değişen talep ve beklentiler kapsamında elde edilen veriler daha sonra karşılaştırmalı analizler yapabilmek ve değişimi takip edebilmek için kayıt altına alınacak ve bu veriler analiz edilerek, talep ve gereksinimler kapsamında ileriye dönük eylemler planlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	Üniversiteler
			1.1.2. Kullanıcı yaklaşımları gözlem tekniğiyle sürekli olarak takip edilecek ve bu sayede kütüphaneci-kullanıcı etkileşiminin yenilikçi girişimlere ortam hazırlaması sağlanacaktır.	Halk kütüphaneleri	
			1.1.3. Aktif kullanıcıların yanı sıra pasif kullanıcı gruplarına da ulaşılarak, hem kütüphaneye hem de bireylerin kendi gereksinimlerine karşı farkındalık yaratılacak ve yenilikçi girişimler kapsamında pasif kullanıcıların fikirlerinden de yararlanılacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	
			1.1.4. Toplumsal değişim, değişen gereksinimler vb. kavramların hem kullanıcıda hem de kütüphane personeline karşılık bulması sağlanacak ve bu sayede kullanıcı-kütüphane etkileşimi artırılırken, kullanıcının kütüphaneyi yenilikçilik konusunda sürekli teşvik eden bir unsura dönüşmesi sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	STK'lar

Tablo 5. Halk Kütüphaneleri için Yenilikçi Örgüt Kültürü Strateji Eylem Planı

TEMA: YENİLİKÇİ ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN OLUŞTURULMASI ve SÜRÜDÜRÜLMESİ					
ANA EKSENLER	STRATEJİK AMAÇLAR	STRATEJİK HEDEFLER	EYLEMLER	EYLEM SORUMLULARI	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR
DEĞİŞİM YÖNETİMİ	2. Yenilikçi örgüt kültürü oluşturulmasında, halk kütüphanelerinin mevcut ve hedeflenen yönetim anlayışının analiz edilmesini ve bu anlayışın halk kütüphanelerini ilgilendiren farklı unsurlarla ilişkili olarak değerlendirilmesini sağlayarak, yenilikçilik ile yönetim anlayışı arasında ilişki kurulmasına ve bu sayede değişim yönetimi sürecinin kurumsal düzeyde bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasına katkıda bulunmak.	2.1. Değişim ve yenilikçilik odaklı, esnek bir yönetim anlayışının geliştirilmesini sağlamak ve bu sayede yönetim anlayışının yenilikçi girişim ve anlayışa engel olmasını önlemek.	2.1.1. Halk kütüphanelerini ilgilendiren mevzuata ilişkin bilgi ve belgelerde gerekli güncellemeler yapılarak, yenilikçilik odaklı eksiklikler giderilecektir.	KYGM Halk kütüphaneleri	KTB STK'lar
		2.1.2. Kütüphaneci-yönetici ve üst-üst ilişkileri bağlamında kurum içi ve kurumlar arası etkin bir iletişim ağı geliştirilerek, iletişim sorumlunun yenilikçi girişimlere engel olması önlenecektir.	KYGM Halk kütüphaneleri	Yerel yönetimler	
		2.1.3. Kütüphane yöneticilerinin lider özellik ve yaklaşımlarına ilişkin farkındalık düzeyi artıracak ve lider özellikleri taşınmaları ve sergilemeleri sağlanarak, yönetici-lider tutumunun yenilikçiliği engellemesi önlenecektir.	KYGM	Halk kütüphaneleri	
		2.1.4. Mevcut yönetim anlayışının yenilikçilik, esneklik ve değişim odaklılık ekseninde yeniden yapılandırılması girişimi sürdürülecek, denetlenecek ve yaygınlaştırılacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri		
		2.2. Bina, bütçe, derme ve personel unsurlarının esnek yönetim anlayışı doğrultusunda yönetilmesini sağlamak ve bu sayede adı geçen unsurların yenilikçi girişim ve anlayışa engel olmasını önlemek.	2.2.1. Kütüphane hizmetleri mevcut fiziki olanaklara göre geliştirilecek ya da kütüphanelerin fiziki alanları hizmetlere göre esnetilecektir. Gerekli olduğunda hizmetlerin kurum dışında uygun fiziki alanlarda sunulması sağlanacak ve bu sayede iş yerinin fiziksel şartları yaratıcılığı ve yenilikçiliği destekleyecek şekilde yeniden organize edilecektir.	KYGM Halk kütüphaneleri	Yerel yönetimler MEB
		2.2.2. Doğrudan kütüphane hizmetlerine yönelik bütçe oluşturulacak ve bütçe yetersizliğinin yenilikçi girişimleri engellemesi önlenecektir. Yenilikçi girişimlerin yeni finansal kaynaklar gerektireceği göz önünde bulundurularak, hem mevcut bütçenin hem de sağlanacak yeni kaynakların kontrollü ve etkili kullanılabilmesi için bütçe yönetimi konusunda bilgi sahibi olunacak, bütçe kullanım durumu takip edilerek, kullanılmamasının nedenlerine yönelik gerekli tedbirler alınacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri		
		2.2.3. Kütüphane hizmetlerine yönelik farklı kişi ve kurumlarla finansal işbirlikleri ve projeler geliştirilmesine ve yenilikçi girişimlerin işbirliği çerçevesinde, personel eksikliği engelenecek şekilde hayata geçirilmesine olanak sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	Yerel yönetimler Üniversiteler Kalkınma ajansları STK'lar	
		2.2.4. Kütüphanelere ait dermenin sürekli olarak güncel tutulması ve nitelikli yayınlardan oluşturulmasına özen gösterilecek, derme, gelişen ve değişen teknolojik olanaklara uyumlu hale getirilerek, basılı kaynakların yanında elektronik kaynaklara ve kullanımına ilişkin farkındalık yaratılması ve kullanımın yaygınlaştırılması sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	Yaymevleri	
		2.2.5. Yenilikçi girişim ve davranışlar kişisel ve kurumsal düzeyde ödüllendirilecektir.	KYGM Halk kütüphaneleri	STK'lar	
		2.2.6. Düşünsel ve uygulama açısından uygun çalışma ortamı yaratılarak, üniversitede alınan eğitimin, kurumsal tecrübeyle bütünleştirilerek, pratiğe dönüştürülmesi sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri		
		2.2.7. Kurum içi rotasyon yaklaşımı ile iş yükü dengesi sağlanacak, tüm personel hizmet geliştirme sürecine dâhil edilerek, işbirliği ve dayanışma artıracak ve hizmetlere ilişkin veriler, sonuçlar tüm personelle paylaşılarak, kurumsal bütünlük sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri		
		2.2.8. Personel inceleme, analiz ve kariyer programı/programları geliştirilecek ve personelin performansı ile birlikte fiziki, sosyolojik ve psikolojik durumu ve gereksinimleri de takip edilecektir.	KYGM Halk kütüphaneleri		
		2.2.9. Değişim, dönüşüm, gelişim, yenilikçilik vb. güncel ve mesleki konularda okuma programları ve sürekli hizmet içi eğitimler düzenlenerek, kurumsal değişimin, dönüşümün ve yenilikçilik kavramı ile halk kütüphanelerini ilgilendiren tüm kavramların ilişkilendirilmesi, anlaşılması ve benimsenmesi sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri Üniversiteler	STK'lar	

TEMA: YENİLİKÇİ ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN OLUŞTURULMASI ve SÜRDÜRÜLMESİ					
ANA EKSENLER	STRATEJİK AMAÇLAR	STRATEJİK HEDEFLER	EYLEMLER	EYLEM SORUMLULARI	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR
KURUMSAL SÜREKLİLİK	3. Yenilikçi örgüt kültürü oluşturulmasında, halk kütüphanelerinin değişen kullanıcı gereksinimlerine hızlı, doğru ve yenilikçi hizmet anlayışı ve uygulamalarıyla karşılık vermesine, kullanıcı memnuniyeti ilkesine bağlı olarak yenilikçilik-kurumsal süreklilik arasında ilişki kurulmasına katkıda bulunmak.	3.1. Halk kütüphanelerinde sunulan hizmetlerin aktif kullanıcılar üzerindeki etkisini ölçmek ve elde edilen bilgiler doğrultusunda hem aktif hem de pasif kullanıcılar için ileriye dönük hizmet geliştirme ve uygulama stratejilerinin belirlenmesini sağlayarak kullanıcı odaklılığını yenilikçi girişim ve anlayışı desteklemesini sağlamak.	3.1.1. Sürekli ve sistematik bir şekilde farklı kullanıcı gruplarıyla anket, görüşme vb. teknikler yardımıyla hizmetlere yönelik memnuniyet analizleri gerçekleştirilecek ve elde edilen sonuçlara göre kullanıcı memnuniyet düzeyini artırıcı tedbirler alınacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	
			3.1.2. Pasif kullanıcı gruplarına ulaşılarak hizmetlere yönelik talep ve beklentileri saptanacak ve hizmet geliştirme yaklaşımı hem aktif hem pasif kullanıcı talepleri doğrultusunda geliştirilecektir.	KYGM Halk kütüphaneleri	MEB Yerel yönetimler
			3.1.3. Kullanıcı memnuniyetinin yenilikçi yaklaşımlarla ilişkilendirilmesi sağlanacak ve kurumsal sürekliliğin de yine kullanıcı memnuniyeti ve yenilikçilikle bağlantısı kurularak bu bağlantının gerek kullanıcı gerekse personel tarafından anlaşılması sağlanacaktır.	Halk kütüphaneleri	
			3.1.4. Sürekli ve sistematik bir şekilde farklı kullanıcı gruplarıyla anket, görüşme vb. teknikler yardımıyla bilgi alışverişi gerçekleştirilecek, hizmet niteliği ve kullanıcı memnuniyet düzeyi kapsamında elde edilen veriler daha sonra karşılaştırmalı analizler yapabilmek ve değişimi takip edebilmek için kayıt altına alınacak ve bu veriler analiz edilerek, nitelik ve memnuniyet artırmaya yönelik ileriye dönük çıkarımlar yapılacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	
			3.1.5. Mevcut hizmet anlayışının yenilikçilik, esneklik ve dışa açıklık çerçevesinde yeniden yapılandırılması girişimi sürdürülecek, denetlenecek ve yaygınlaştırılacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	
		3.2. Yenilikçi hizmetlere/girişimlere ilişkin etkinin ölçülmesini sağlamak.	3.2.1. Yenilikçi hizmetlere/girişimlere ilişkin etkinin ölçülebilmesi için ölçüm araçları geliştirilecek ve elde edilen sonuçların/istatistik verilerin kayıt altına alınarak değerlendirilmesi, analiz edilmesi ve yeni girişimlere yol göstermesi sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	KTB Üniversiteler STK’lar
			3.2.2. Kısa ve uzun vadeli başarı planları yapılarak, hizmet ve girişimlere ilişkin hedeflere ne düzeyde erişilebildiği sürekli olarak kontrol ve kayıt altında tutulacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	
		3.3. Yenilikçi hizmetlere/girişimlere ilişkin tanıtım faaliyetlerinin etkin ve sürekli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak.	3.3.1. Tanıtım faaliyetleri kurumsal sosyal medya hesaplarından sürekli olarak gerçekleştirilecek, başta en yaygın kullanılanlar olmak üzere birçok farklı sosyal medya platformundan (facebook, twitter, instagram vb.) ve radyo, televizyon, yerel basın, promosyon ürünleri aracılığı ile topluma iletilecek ve bu hesapların kişisel amaçlar için kullanımı önleneyecektir.	KYGM Halk kütüphaneleri	KTB Yerel basın organları
			3.3.2. Tanıtım ve sosyal medya hesabı yönetimi kapsamında personelin sosyal medya yönetim becerisi artırılacak ve bu süreç için personel görevlendirmesi sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	
		3.4. Kullanıcıların değişen talep ve gereksinimlerini karşılayabilecek, kurumsal düzeyde uygulanabilirliği olan öncelikli bir hizmet geliştirme yaklaşımının saptanmasını, benimsemesini ve ardından diğer yaklaşımlara yönelimi sağlamak.	3.4.1. Mevcut hizmetlerin geliştirilerek yeniden sunulması, mevcut hizmetlerin sunum yöntemlerinin değiştirilerek yeniden sunulması, daha önce düşünülmemiş fikirlerin hizmete dönüştürülerek sunulması ve doğrudan yerelin gereksinimleri saptanarak, orijinal hizmetlerin geliştirilerek sunulması kapsamında beş temel unsurun analizi yapılacaktır. En uygulanabilir yaklaşıma öncelik verilmesi ve sonrasında diğer yaklaşımlara yönelik eksikliklerin saptanıp giderilmesiyle diğer yaklaşımların da benimsenmesi sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	
			3.4.2. Öncelikli hizmet geliştirme yaklaşımı belirlenirken, hem ekonomik hem de insan gücü kapsamında daha nitelikli ve isabetli bir süreç yönetimi gerçekleştirilebilmek için kütüphanecileri desteklemede farklı uzmanlık alanlarından kişilerle ve farklı kurumlarla işbirlikleri yapılması sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	KTB MEB

TEMA: YENİLİKÇİ ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN OLUŞTURULMASI ve SÜRDÜRÜLMESİ					
ANA EKSENLER	STRATEJİK AMAÇLAR	STRATEJİK HEDEFLER	EYLEMLER	EYLEM SORUMLULARI	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR
ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN DEĞİŞİMİ	4. Yenilikçi örgüt kültürü oluşturulmasında, halk kütüphanelerinin mevcut ve hedeflenen örgüt kültürü anlayışının farklı açılardan analiz edilmesi ve değerlendirilmesini sağlayarak, yenilikçilik ile örgüt kültürü arasında ilişki kurulmasına ve halk kütüphanelerinin öğrenen örgütlere dönüşebilmesine katkıda bulunmak.	4.1. Değişim ve yenilikçilik odaklı bir örgüt kültürü anlayışının geliştirilmesini sağlayarak örgüt kültürünün yenilikçi girişim ve anlayışa engel olmasını önlemek.	4.1.1. Halk kütüphanelerinde “baskın özellikler”, “örgütsel liderlik”, “çalışanların yönetimi”, “örgütsel bağ”, “stratejik önem”, “başarı kriterleri” alt başlıkları kapsamında örgüt kültürünün mevcut ve hedeflenen durum analizi gerçekleştirilerek ve her kurumun kültür profili ortaya konularak, kültürel değişim sürecindeki adımların daha iyi planlanması sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	Üniversiteler
			4.1.2. Yenilikçilik kültürü ile ilgili alan yazına kazandırılmış model, ilke ve stratejilerin kütüphane personeli tarafından fark edilmesi, değerlendirilmesi ve bu model, ilke ve stratejilerin analiz edilerek kendi kurumları için çıkarımlar yapabilmeleri sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	Üniversiteler STK’lar
		4.2. Halk kütüphanelerinin öğrenen örgüt yapısına kavuşmasını sağlamak ve bu yapıyı sürdürülebilir kılmak.	4.2.1. Kişilere bağlı olmayan, kurumsal ve sistematik olarak kendini sürekli yenileyen, geliştiren ve değiştiren bir örgüt kültürü anlayışı oluşturulacak ve örgüt kültürünün sürekliliği ve sürdürülebilirliği sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	
			4.2.2. Değişen çalışan ve yönetici rol ve sorumluluklarına karşı kütüphane personeline farkındalık yaratılması ve değişime uyum sağlamaları için içerik hazırlanarak, algı ve farkındalık artırıcı girişimlerin organize edilmesi gerçekleştirilecektir.	KYGM Halk kütüphaneleri	KTB
			4.2.3. Öğrenen örgütlere ilişkin yapı ve işleyiş özellikleri belirlenerek, farkındalık yaratmak ve girişimlere ortam hazırlayabilmek için içerik hazırlanarak, algı ve farkındalık artırıcı girişimlerin organize edilmesi sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	KTB
			4.2.4. Yenilikçi örgüt kültürünün halk kütüphanelerinde sürekliliğinin ve etkinliğinin sağlanması ve bu sayede halk kütüphanelerinin birer öğrenen örgüt yapısına kavuşturulabilmesi için KTB, KYGM öncülüğünde halk kütüphaneleri ile ilgili oluşturulan/oluşturulacak olan strateji belgelerinde yenilikçilik ve yenilikçilik ile ilgili/ilişkili kavramlara daha fazla yer verilmesi sağlanacaktır.	KYGM Halk kütüphaneleri	KTB

Ana Eksen 1: Toplumsal Değişim

Toplum, sürekli dinamizm ve değişim içindedir ve bireyler de bu dinamizm ve değişimde pay sahibidirler. İnsanın değişimi çevreyi/toplumu, çevrenin/toplumun değişimi ise kurumları değiştirmektedir. Toplumsal değişime kurumsal düzeyde ayak uydurabilmek ise bu değişimin takip edilmesini gerektirmektedir. Toplumsal yapıyı oluşturan tutum, davranış, talep ve beklentilerin takip edilmesi, saptanması ve talep ve beklentilere karşılık verilmesi kurumsal süreklilik, etkinlik ve dolayısı ile başarının da anahtarıdır.

Halk kütüphanelerinde yenilikçi örgüt kültürü oluşturma sürecinde toplumsal değişim ana eksenine bağlı olarak bir amaç, bir hedef ve bu hedefi gerçekleştirmeye yönelik dört temel eylem belirlenmiştir. Eylemlerin gerçekleştirilmesiyle kullanıcıların yeni hizmetler kapsamındaki isteksizliğinin, sosyo-kültürel yapının kurumları yenilikçiliğe yeterince teşvik edemeyişinin ve toplumsal değişime kayıtsız kalmanın halk kütüphanelerinde yenilikçiliğe engel olması önlenabilir.

Ana Eksen 2: Değişim Yönetimi

Değişim yönetimi, bilgi çağına ve bilgi toplumuna uyum sürecinin ve kurumsal sürekliliği sağlamanın kilit kavramıdır. Bu kavram sadece yönetim anlayışı ile ilişkili olmayıp bunun yanında hizmet, kültür, iş yapış yöntemleri ve kütüphaneyi oluşturan temel unsurun (bina, personel, bütçe, derme, kullanıcı) yeniden tasarımı açısından da ayrı ayrı önem taşımaktadır. Bu sayede, tüm unsurların gelenekselcilikten yenilikçiliğe doğru evrilmesi, çağın gerekleri ile uyumlaştırılması, toplumsal gereksinimlerin zamanında ve doğru bir şekilde karşılanabilmesi, değişimle gelen yeniliklere yenilikçi yaklaşımlarla karşılık verilmesi ve örgüt kültürü ve davranışlarının değişen dünya ile uyumlu hale getirilmesi sağlanabilir. Bu bağlamda, yenilikçiliğin değişim yönetimi sürecinin tamamlayıcı unsuru olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Halk kütüphanelerinde yenilikçi örgüt kültürü oluşturma sürecinde değişim yönetimi ana eksenine bağlı olarak bir amaç, iki hedef ve bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik 13 eylem belirlenmiştir. Eylemlerin gerçekleştirilmesiyle mevzuata ilişkin yetersizliğin ve güncellik sorununun, ast-üst iletişimsizliğinin, yöneticilerin olumsuz tutum ve yaklaşımlarının, kurum içi iletişim yetersizliğinin, geleneksel yönetim anlayışının, personel isteksizliğinin, ödüllendirme mekanizması eksikliğinin/yetersizliğinin, personel niteliğinin, yenilikçilik konusundaki hizmet içi eğitim yetersizliğinin, yenilikçilik konusundaki yönlendirme eksikliğinin, iş yükü dağılımındaki dengesizliğin, farklı birimlerde çalışıyor olmanın, aşırı baskıcı ve denetimci yaklaşımların, yeni mezunların güncel bilgilerini pratiğe dönüştürememelerinin, personel profilinin, halk kütüphanelerini ilgilendiren herhangi bir konunun yenilikçilikle yeterince ilişkilendirilmemesinin, algı ve farkındalık eksikliğinin, benimseme sorununun, fiziki şartların yetersizliğinin, doğrudan hizmetlere yönelik bütçe eksikliğinin/yetersizliğinin, koleksiyon yetersizliğinin/güncellik sorununun halk kütüphanelerinde yenilikçiliğe engel olması önlenabilir.

Ana Eksen 3: Kurumsal Süreklilik

Kurumsal süreklilik ve başarı, yenilikçi örgüt kültürünün önemli sonuçlarından olup kullanıcı memnuniyeti, kullanıcı-personel iletişiminin gücü ve dinamik kültür anlayışı ile de doğrudan ilgilidir. Bu bağlamda kullanıcı memnuniyeti daha çok değişime olan yatkınlıkla paralellik gösterirken, hizmet götüren (personel) ve kabul eden (kullanıcı) iletişimi ise iki grup arasındaki dengeye bağlıdır. Sürekli ve hızla değişen toplumsal gereksinimlere karşılık verebilmek, kurumsal verimi artırmak, kurumsal sürekliliği sağlamak, yenilikçiliği benimsemek ise ancak yenilikçi örgüt kültürü gibi dinamik bir kurumsal kültür yaklaşımı ile sağlanabilir.

Halk kütüphanelerinde yenilikçi örgüt kültürü oluşturma sürecinde kurumsal süreklilik ana eksenine bağlı olarak bir amaç, dört hedef ve bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik 11 eylem belirlenmiştir. Eylemlerin gerçekleştirilmesiyle, hayata geçirilen faaliyetlerin sonuçlarına ilişkin değerlendirme eksikliğinin, tanıtım olanaklarının yetersizliğinin, kütüphanecilere karşı toplumda oluşan olumsuz algının, personel sayısı yetersizliğinin, işbirliği ve koordinasyon eksikliğinin, kısa, orta ve uzun vadede gelişim ve değişim planlaması eksikliğinin, yenilikçiliğin önemsenmemesinin ve hata yapma endişesinin halk kütüphanelerinde yenilikçiliğe engel olması önlenabilir.

Ana Eksen 4: Örgüt Kültürünün Değişimi

Yenilikçi yönetim ve yenilikçi hizmet yenilikçi örgüt kültürünün ürünü, yenilikçi örgüt kültürü öğrenen örgüt olabilmenin ön koşulu, kültürel değişim ise toplumsal değişimin gereğidir. Güçlü bir örgüt kültürünün örgütsel başarı, performans ve kullanıcı memnuniyeti ile ilişkili olduğu, halk kütüphaneleri adına kültürel değişim sağlanmadan ve hedeflenen kültürel doku oluşturulmadan başarı, performans düzeyi ve kullanıcı memnuniyetinin yeterince artırılamayacağı göz ardı edilmemelidir. Çalışanların bu değişim sürecine uyum sağlaması, yöneticilerin ve liderlerin de yol gösterici olması gerekmektedir. Çalışma kapsamında ortaya konulan ulusal nitelikteki strateji unsurunun halk kütüphanelerinin kültürel değişimi sürecinde yönetici ve çalışanlar için kolaylaştırıcı ve özendirici olacağı bununla birlikte kurumsal düzeyde de daha sürdürülebilir, sistematik ve kalıcı adımlar atma adına alt yapı oluşturacağı düşünülmektedir.

Halk kütüphanelerinde yenilikçi örgüt kültürü oluşturma sürecinde örgüt kültürünün değişimi ana eksenine bağlı olarak bir amaç, iki hedef ve bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik altı eylem belirlenmiştir. Eylemlerin gerçekleştirilmesiyle mevcut örgüt kültürünün yenilikçiliği desteklememesinin halk kütüphanelerinde yenilikçiliğe engel olması önlenebilir.

Kültürel değişime karar vermek kadar bu değişimin ne için, nasıl ve kimlerle gerçekleştirilebileceğine karar vermek de önem taşımaktadır. Kültürel değişimin, buna bağlı olarak da örgütsel sürekliliğin her geçen gün artan önemi, kâr amacı güden örgütler kadar, kâr amacı gütmeyen, halk kütüphaneleri gibi örgütlerin de örgütsel değişim ve sürekliliğinin nasıl sağlanacağını gündeme getirmiştir. Değişimin özellikle yönetim ve hizmet geliştirme yaklaşımı ile ilişkilendirildiği ve yenilikçiliği merkeze alan bu çalışma kapsamında ortaya konulan yenilikçi örgüt kültürü strateji eylem planı önerisi, Türkiye'deki halk kütüphanelerinin örgüt kültürü değişimi sürecine uzun vadede, kalıcı ve sistematik şekilde katkı sağlayacak bir nitelik taşımaktadır.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Araştırma için 27.12.2019 tarihli, 838841 sayılı Hacettepe Üniversitesi Etik Kurul onayı alınmıştır.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar makale için eşit oranda katkıda bulduklarını beyan ederler.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Açıkgöz, O. ve Yılmaz, B. (2013). Türkiye'de halk kütüphanesi hizmetlerinin özel idarelere devri konusunda özel idare yöneticilerinin görüşleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 27(1), 136-153.
- Akın, A. (2003). Bilgi çağı işletmelerinde yeni örgütsel yapılanma. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(3-4), 221-238.
- Akkaya, M. A., Binici, K. ve Yıldırım, Z. (2016). Bilgi ve Belge Yönetimi alan yazınında yerel yönetimler ve bilgi hizmetleri: Bir tema analizi. B. Yılmaz, T. Çakmak ve Ş. Eroğlu (Yay. haz.). *Belediyelerin Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Uluslararası Sempozyumu, 12-14 Mayıs 2016, Bursa, Türkiye, Bildiriler Kitabı* içinde (s. 103-120). Bursa: Nilüfer Belediyesi.
- Akman, İ. (2004). Halk kütüphanelerinin yerel yönetimlere devri. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(1), 73-75.
- Akman, İ. ve Akman, N. (2016). Türkiye'de halk kütüphanesi hizmetlerinin yerel yönetimlere devri: Uygulama(cılar) açısından bir yaklaşım. B. Yılmaz, T. Çakmak ve Ş. Eroğlu (Yay. haz.). *Belediyelerin Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Uluslararası Sempozyumu, 12-14 Mayıs 2016, Bursa, Türkiye, Bildiriler Kitabı* içinde (s. 449-461). Bursa: Nilüfer Belediyesi.
- Aksakal, A. (1997). Halk kütüphaneleri yasası ve yeniden yapılanma. *IFLA 1995'e Doğru Türk Kütüphaneciliği Sempozyumu ve I. Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Konferansı, Ankara, Türkiye, Bildiriler* içinde (s. 113-118). Ankara: TKD.

- Aksay, K. (2011). *Yenilikçilik kültürünün örgütsel yenilikçilik üzerine etkisi: Konya ilinde faaliyet gösteren özel hastanelerde bir uygulama* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Aktan, C. C. ve Tutar, H. (2006). Kurum kültürü türleri. Erişim adresi: http://www.canaktan.org/yonetim/kurumsal-kultur/turler.htm#_ftnref1
- Aktan, E. ve Aydınlan, B. (2016). Cameron-Freeman örgüt kültürü türleri ekseninde örgüt kültürü ve bilgi güvenliği algısı ilişkisi: Devlet üniversitelerinde bir uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 324-344.
- Akyos, M. (2007). Kamuda inovasyon. Erişim adresi: <https://www.inovasyon.org/images/makaleler/pdf/MA.Kamuda.Inovasyon.pdf>
- Alaca, E. (2015). *Halk kütüphanelerinde yenilikçi hizmet geliştirme süreci: Bartın Ulus Kültür ve Sanatevi Halk Kütüphanesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Alaca, E. (2017). Ankara’daki 6 halk kütüphanesinde yenilikçi hizmet anlayışı: Kütüphane personelinin yaklaşımı üzerine bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 31(2), 211-222.
- Alaca, E. (2020). Türkiye’de halk kütüphaneleri: Yedi adımda kullanıcı merkezli yenilikçilik yaklaşımı. T. Çakmak ve B. Yılmaz (Yay. haz.). 8. *Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu: Gerçek Ötesi ve Bilgi Yönetimi, 1-3 Kasım 2018, Ankara, Türkiye, Bildiriler Kitabı* içinde (s. 96-106). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Alaca, E. ve Yılmaz, B. (2017). Yenilikçilik ve yenilikçi hizmet: Halk kütüphaneleri açısından kavramsal bir yaklaşım. Ö. Külcü, T. Çakmak ve Ş. Eroğlu (Yay. haz.). *Kamusal alan olarak bilgi merkezleri ve yenilikçi yaklaşımlar* içinde (s. 155-178). İstanbul: Hiperyayın.
- Altay, A. (2018). Halk kütüphanelerinde yönetim ve yönetsel işlevler. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Yay. haz.). *Halk kütüphaneleri: Geçmişten geleceğe yönelimler ve yeni roller* içinde (s. 123-153). İstanbul: Hiperyayın.
- Altay, A., Todorova, T. ve Dursun, B. (2013). Halk kütüphanelerinde çocuklara ve gençlere yönelik yenilikçi bilgi hizmetleri: Türkiye’de durum. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 186-201.
- Altuntuğ, N. (2008). İşletmelerin sürdürülebilir başarılarına ulaşmalarında yenilikçi olmalarının rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 361-370.
- Anameriç, H. (2005). Bilgi merkezlerinin yönetiminde bilgi sistemlerinin rolü. *Bilgi Dünyası*, 6(1), 15-35.
- Anthony, C. A. (2014). Innovation in public libraries. Erişim adresi: <http://publiclibrariesonline.org/2014/02/innovation-in-public-libraries/>
- Arogyaswamy, B. ve Byles, C. M. (1987). Organizational culture: Internal and external fits. *Journal of Management*, 13(4), 647-658.
- Ashkenas, R. (1999). Creating the boundaryless organization. *Business Horizons*, 42(5), 5-10.
- Aslaner, E. (2010). *Örgütsel değişim ve yenilikçilik: Bir özel okul örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ateş, M. R. (2007). *Inovasyon hayatı kurtarır*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Atılğan, D. ve Arslantekin, S. (Yay. haz.). (1996). *Türkiye’de Bilgi Merkezlerinin Yönetimi ve Sorunları Sempozyumu, 7 Mart 1996, Ankara, Türkiye, Bildiriler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü.
- Aydınlan, B. ve Göksel, A. (2012). Cameron-Freeman Quinn örgüt kültürü tipolojileri ekseninde örgüt kültürü farklılaşma dinamikleri. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), 53-62.
- Baysal, J. (1970). Yeni Üniversiteler Kanunu’nda kütüphanecilik mesleği. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 19(4), 296-303.

- Baysal, J. (1991). *Kitap ve kütüphane tarihine giriş*. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi Yayınları.
- Bayter, M. (2018). Halk kütüphanelerinde yenilikçi yönetim anlayışının geliştirilmesi. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Yay. haz.). *Halk kütüphaneleri: Geçmişten geleceğe yönelimler ve yeni roller* içinde (s. 503-518). İstanbul: Hiperyayın.
- Bayter, M. (2020). Bilgi hizmetlerinde yenilikçi yönetim. T. Çakmak, B. Yılmaz (Yay. haz.). 8. *Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu: Gerçek Ötesi ve Bilgi Yönetimi, 1-3 Kasım 2018, Ankara, Türkiye, Bildiriler Kitabı* içinde (s. 92-96). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Berelson, B. R. (1939). Library unionization. *The Library Quarterly*, 9(4), 477-510.
- Bixler, H. R. (1945). Supervisory relations and employee efficiency. *Library Journal*, 70, 202-205.
- Boaden, S. ve Clement, C. (2009). Beyond co-location to convergence: Designing and managing new model public library spaces and services. Erişim adresi: <http://sueboaden.com.au/wp-content/uploads/2018/04/IFLA-Turin-Boaden-Clement.pdf>
- Boone, M. D. (2001). Steering the cybrary into the twenty-first century: Who is the leader? *Library Hi Tech*, 19(3), 286-289.
- Brown, A. (1988). *Organisational culture*. London: Financial Times.
- Budak, G. (1998). *Yenilikçi yönetim yaratıcı birey*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bundy, M. L. (1966). Conflict in libraries. *College & Research Libraries*, 27(4), 253-262.
- Cameron, K. S. ve Freeman, S. J. (1991). Cultural congruence, strength, and type: Relationships to effectiveness. *Research in Organizational Change and Development*, 5, 23-58.
- Cameron, K. S. ve Quinn, R. E. (2017). *Örgüt kültürü: Örgütsel tanı ve değişim: Rekabetçi değerler modeli* (3. bs.). M. G. Gülcan ve N. Cemaloğlu (Çev. ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Campbell, H. C. (1988). *Halk kütüphanesi sistem ve hizmetlerinin geliştirilmesi*. B. Çapar (Çev.). Ankara: T. C. Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Canata, F. (2016). Belediye kütüphaneleri gerekli mi?: Bilgi toplumu bağlamında bir değerlendirme. B. Yılmaz, T. Çakmak ve Ş. Eroğlu (Yay. haz.). *Belediyelerin Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Uluslararası Sempozyumu, 12-14 Mayıs 2016, Bursa, Türkiye, Bildiriler Kitabı* içinde (s. 213-241). Bursa: Nilüfer Belediyesi.
- Çavuşoğlu, S. ve Köse, S. (2016). Örgüt kültürünün örgütsel sessizlik davranışına etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 115-146.
- Çelik, A. (1997). Kütüphaneciliğin psiko-sosyal boyutları (3): İş doyumu ve kişilik yapısı. *IFLA 1995'e Doğru Türk Kütüphaneciliği Sempozyumu ve I. Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Konferansı, 22 Eylül 1994, Ankara, Türkiye, Bildiriler* içinde (s. 171-177). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Çelik, A. ve Küçük, M. E. (2015). Kültürlerarası diyalog ve halk kütüphaneleri. *Prof. Dr. İrfan Çakın'a armağan* içinde (s. 62-68). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Çelik, S. (2000). Üniversite kütüphaneleri: Amaç, görev, işlev, yönetim ve örgüt yapısı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2, 52-62.
- Çelikleş, H. (2008). *İnovasyon yönetimi: Çukurova bölgesinde faaliyet gösteren şirketlerde inovasyon uygulamalarının tespitine yönelik bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Çetin, A. ve Topaloğlu, C. (2018). Otel işletmelerinde Cameron-Quinn örgüt kültürü tiplerinin yenilikçiliğe etkisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(2), 457-473.
- Damanpour, F. (1987). The adoption of technological administrative and ancillary innovations: Impact of organizational factors. *Journal of Management*, 13(4), 675-688.

- Demir, G. ve Güneş, A. (2016). Yerel yönetimlere bağlı kütüphanelerin hizmetleri: Kastamonu Belediyesi örneği. B. Yılmaz, T. Çakmak ve Ş. Eroğlu (Yay. haz.). *Belediyelerin Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Uluslararası Sempozyumu, 12-14 Mayıs 2016, Bursa, Türkiye, Bildiriler Kitabı* içinde (s. 134-151). Bursa: Nilüfer Belediyesi.
- Demir, H. ve Okan, T. (2009). Teknoloji, örgüt yapısı ve performans arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(1), 57-72.
- Demircioğlu, Ö. (2007). *Türkiye'de halk kütüphanesi hizmetlerinin yerel yönetimlere devri konusunda kütüphane yöneticileri ve kütüphanecilerin yaklaşımları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Denison, D. R. ve Mishra, A. K. (1995). Toward a theory of organizational culture and effectiveness. *Organization Science*, 6(2), 204-223.
- Duman, H. (1988). Halk kütüphanelerinin kütüphaneci ihtiyaçları ve standartlar. M. Alpay (Yay. haz.). *Türkiye'de Kütüphane Alanında Teori ile Uygulama İlişkisi Sempozyumu: 7-8 Mayıs 1987* içinde (s. 43-57). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü.
- Duman, H. (2004). Halk kütüphanelerinde yeniden yapılanma. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(4), 418-445.
- Düren, A. Z. (2000). *2000'li yıllarda yönetim*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Edwards, R. M. (1989). Kütüphanelerin yönetimi ve kütüphanecilerin profesyonel işlevleri. S. Tuğsel (Çev.). *Kütüphanecilikle ilgili seçme metinler* içinde (s. 17-32). İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Erbay, H. (1993). *Üniversite kütüphanelerinin yönetim ve organizasyon yapıları ve bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Erdem, R., Adıgüzel, O. ve Kaya, A. (2010). Akademik personelin kurumlarına ilişkin algıladıkları ve tercih ettikleri örgüt kültürü tipleri. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 36, 73-88.
- Eren, E. (1991). *Yönetim ve organizasyon*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Eroğlu, E. B. (2018). Halk kütüphanelerinde web hizmetleri, sosyal medya ve mobil uygulamalar. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Yay. haz.). *Halk kütüphaneleri: Geçmişten geleceğe yönelimler ve yeni roller* içinde (s. 467-481). İstanbul: Hiperyayın.
- Faydalıgöl, Ö. D. ve Yılmaz, B. (2007). Türkiye'de halk kütüphanesi hizmetlerinin yerel yönetimlere devri konusunda kütüphane yöneticileri ve kütüphanecilerin yaklaşımları. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(4), 414-439.
- Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği. (2012, 11 Ocak). *Resmi Gazete* (Sayı: 28170). Erişim adresi: <http://www.kygm.gov.tr/Eklenti/5,halkkutuphaneleri-yonetmeliği-11-01-2012-resmi-gazetepdf.pdf?0>
- Hemp, P. ve Stewart, T. A. (2009). İşler iyi gittiğinde değişime öncülük etmek. İ. Gülfidan (Çev.). *Stratejik yenilenme* içinde (s. 107-135). İstanbul: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası.
- Herbert, C. B. (1939). *Personnel administration in public libraries*. Chicago: American Library Association.
- The International Federation of Library Associations and Institutions. (2014). Riding the waves or caught in the tide? Navigating the evolving information environment. Erişim adresi: https://trends.ifla.org/files/trends/assets/insights-from-the-ifla-trend-report_v3.pdf
- The International Federation of Library Associations and Institutions. (2019). IFLA Strategy 2019-2024. Erişim adresi: <https://www.ifla.org/strategy>
- Jaffe, M. (1990). The road less traveled: An alternative to the bureaucratic model of librarianship. *Wilson Library Bulletin*, 65(4), 49-51.
- Karadere, E. (2017). Örgüt yapısı, kültürü ve geliştirme. Erişim adresi: <https://slideplayer.biz.tr/slide/10937739/>

- Karahan, A. (2008). Çalışanların örgüt kültürünü algılamalarına yönelik ampirik bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 467-478.
- Karakaş, S. (1990). İşleri çekici kılma stratejileri ve güdüleme. *Prof. Dr. Osman Ersoy'a armağan içinde* (s. 75-89). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Karakılıç, N. Y. (2019). Cameron ve Quinn örgüt kültürü ölçeğinin güvenilirlik ve geçerliğinin test edilmesi. *KOCATEPE İİBF Dergisi*, 21(1), 19-30.
- Karcioğlu, F., Kahya, C. ve Buzkan, K. (2012). Çatışma yönetim stratejisinin tahmin edicileri olarak örgütsel kültür tipleri. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 26(1), 77-91.
- Kemper, R. E. (1970). Library planning: The challenge of change. M. J. Voight (Yay. haz.). *Advances in librarianship* içinde (s. 207-239). New York: Academic Press.
- Keseroğlu, H. S. (1989). *Halk kütüphanesi politikası ve Türkiye Cumhuriyeti'nde durum*. İstanbul: TKD İstanbul Şubesi.
- Kılıç, S. (2016). *İnovasyon ve inovasyon yönetimi* (2. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Konya, Ü. (2007). Örgütlerde yaratıcı düşüncüyü geliştirme çalışmalarında iletişimin rolü. A. Üstün ve Ü. Konya (Yay. haz.). *I. Uluslararası Bilgi Hizmetleri Sempozyumu: İletişim, 25-26 Mayıs 2006, İstanbul: Bildiriler* içinde (s. 108-114). İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.
- Krug, R. E. (1942). Staff participation in library administration. *Library Journal*, 67, 715-717.
- Kurulgan, M. (2005). Bilgi teknolojisinin yapısal ve yönetsel açılardan bilgi-belge merkezlerine getirdiği yenilikler. *Bilgi Dünyası*, 6(2), 171-192.
- Kurulgan, M. (2015). *Çağdaş bilgi-belge merkezlerinde yönetim ve organizasyon*. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Kurulgan, M. ve İspir, B. (2009). Bilgi-belge merkezlerinin yönetimi: Türkiye'deki literatüre yönelik içerik analizi. *Bilgi Dünyası*, 10(2), 205-230.
- Kuzucuoğlu, A. H. ve Şeşen, Y. (2020). *Bilgi merkezlerinde risk ve kriz yönetimi*. A. H. Kuzucuoğlu ve Y. Şeşen (Ed.). İstanbul: Hiperyayın.
- Kütüphane Hizmet Esasları. (2012). Erişim adresi: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/4857,ek-kutuphane-hizmet-esaslari.pdf?1>
- Lacy, D. (1969). Social change and the library: 1945-1960. D. M. Knight ve S. E. Nourse (Yay. haz.). *Libraries at large: Tradition, innovation, and the national interest* içinde (s. 3-21). New York: Bowker.
- Luecke, R. (2011). *İş dünyasında yenilik ve yaratıcılık* (2. bs.). T. Parlak (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Lynch, B. P. (1974). The academic library and its environment. *College & Research Libraries*, 35(2), 126-132.
- Mantar, S. (2018). Kütüphanelerde dönüşüm sürecinin yeni değişkenleri: Yeni nesil kütüphaneciler. D. Işık ve diğerleri (Yay. haz.). *Bilgi Merkezlerinde Değişim ve Dönüşüm Süreci: III. Uluslararası Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrenci Kongresi, 10-12 Mayıs 2018, Ankara, Türkiye, Bildiriler* içinde (s. 63-68). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Martin, G. (2006). *Managing people and organizations in changing contexts*. Amsterdam: Butterworth-Heinemann Publications.
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar* (6. bs.). Ankara: Yayıncı.
- The New Media Consortium. (2017). *Horizon report 2017 library edition*. Erişim adresi: <https://www.nmc.org/publication/nmc-horizon-report-2017-library-edition/>

- Odabaş, H. (2018). Günümüz halk kütüphaneleri ve kütüphanecilerinin yeterlilikleri. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Yay. haz.). *Halk kütüphaneleri: Geçmişten geleceğe yönelimler ve yeni roller içinde* (s. 75-94). İstanbul: Hiperyayın.
- Oh, T. K. (1966). New dimensions of management theory. *College & Research Libraries*, 27(6), 431-438.
- Okmeydan, C. K. (2016). Kurum kültürü ve çalışan ilişkileri. B. Öksüz ve Z. B. A. Vural (Ed.). *Kurumsal başarıya giden yolda kurum kültürü içinde* (s. 131-168). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Organization for Economic Cooperation and Development. (2006). *Oslo Kılavuzu: Yenilik verilerinin toplanması ve yorumlanması için ilkeler* (3. bs.). Ankara: TÜBİTAK.
- Öz, Z. O. (1997). *Toplumsal değişme sürecinde halk kütüphanelerinin yeri ve yeniden organizasyonu için bir model önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Özdevecioğlu, M. ve Akın, M. (2013). Yöneticilerin örgüt kültürü ve örgütler arası vatandaşlık davranışları algılamaları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 112-131.
- Özgözü, S. ve Atılgan, H. (2017). Liderlik stilleri, örgüt kültürü ve bilgi yönetimi ilişkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(4), 1301-1318.
- Öztaş, N. (2017). *Örgüt: Örgüt ve yönetim kuramları* (4. bs.). İstanbul: Otorite Yayınları.
- Prescott, K. (1946). Personnel relations: The staff viewpoint. *Library Journal*, 71, 1289-1293.
- Quinn, R. E. ve Spreitzer, G. M. (1991). The psychometrics of the competing values culture instrument and an analysis of the impact of organizational culture on quality of life. *Research in Organizational Change and Development*, 1(5), 115-142.
- Raosoft. (2004). Sample size calculator. Erişim adresi: <http://www.raosoft.com/samplesize.html>
- Reeder, J. (2011). Are maker spaces the future of public libraries? Erişim adresi: <https://www.shareable.net/blog/are-maker-spaces-the-future-of-public-libraries>
- Robbins, S. P. (1996). *Organizational behavior: Concepts, controversies, applications*. New Jersey: Prentice Hall.
- Robbins, S. P. ve Judge, T. A. (2013). *Organizational behavior* (15. bs.). New York: Pearson Education.
- Sağlamtunç, T. (1994). *Çağdaş kütüphanecilik ve düşünce özgürlüğü üzerine*. İstanbul: Yapı Tasarım Üretim.
- Sarıkaya, M. (2013). *Karar verme süreçleri ve örgütsel sessizlik* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Schein, E. H. (1983). The role of the founder in creating organizational culture. *Organizational Dynamics*, 12(1), 13-28.
- Schein, E. H. (1984). Coming to a new awareness of organizational culture. *Sloan Management Review*, 25(2), 3-16.
- Sevgisunar, K. (1997). Yeni bir döneme girerken yerel yönetimlerde kütüphane olgusu. *IFLA 1995'e Doğru Türk Kütüphaneciliği Sempozyumu ve I. Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Konferansı, 22 Eylül 1994, Ankara, Türkiye, Bildiriler içinde* (s. 119). Ankara: TKD.
- Shaw, R. R. (1954). Scientific management in the library. *Library Trends*, 2(3), 359-483.
- Soysal, Ö. (2007). *Türk kütüphaneciliği: Bilgi'nin yazgısı*. (Göz. geç. bs.). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Stueart, R. D. ve Moran, B. B. (2007). *Library and information center management* (7. bs.). Westport, Conn.: Libraries Unlimited.
- Şişman, M. (2014). *Örgütler ve kültürler* (4. bs.). Ankara: Pegem Akademi.

- Tezcan, S. (1988). Uygulamada başarılı olmanın koşulları. M. Alpay (Yay. haz.). *Türkiye’de Kütüphane Alanında Teori ile Uygulama İlişkisi Sempozyumu: 7-8 Mayıs 1987* içinde (s. 149-190). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü.
- Tunçkanat, H. (1987). *Üniversite kütüphanesinin yönetiminde planlama, kontrol ve karar verme sürecinde bilgi sistemi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tutar, H. (2017). *Örgüt kültürü*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tütüncü, A. T. (1996). Halk kütüphaneleri ve yerel yönetimler. D. Atılgan ve S. Arslantekin (Yay. haz.). *Türkiye’de Bilgi Merkezlerinin Yönetimi ve Sorunları Sempozyumu, 7 Mart 1996, Ankara, Türkiye, Bildiriler* içinde (s. 28-36). Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü.
- Uslu, D. (2007). *Örgütsel değişim ve değişim sürecinin iş görenlerce algılanması üzerine bir alan araştırması: Sağlık Bakanlığı Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Uzkurt, C. (2008). *Pazarlamada değer yaratma aracı olarak yenilik yönetimi ve yenilikçi örgüt kültürü*. İstanbul: Beta Yayınları
- Vural, Z. B. A. (2018). *Kurum kültürü ve örgütsel iletişim* (6. bs.). İstanbul: İletişim Yayınlar.
- Wenborn, C. (2018). How technology is changing the future of libraries. Erişim adresi: <https://www.wiley.com/network/librarians/library-impact/how-technology-is-changing-the-future-of-libraries>
- Winslow, A. (1953). Staff participation in management. *Wilson Library Bulletin*, 27, 624-628.
- Xiaoming, C. ve Junchen, H. (2012). A literature review on organization culture and corporate performance. *International Journal of Business Administration*, 3(2), 28-37.
- Yalvaç, M. (1996). *Kütüphane ve bilgi merkezlerinde sistem analizinin önemi, uygulanabilirliği ve bir örnek: İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Bağlı Birimler Bölümü’nde bir sistem analizi uygulaması* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yavuz, C. ve Biz, N. (2015). *Yeniden yapılanma*. Erişim adresi: <https://silo.tips/download/bartin-nverstes-cansel-yavuz-nurgl-bz>
- Yener, M. P. (1991). *Çağdaş kütüphane anlayışı ve İstanbul’daki halk kütüphaneleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yeung, A. K., Brockbank, J. W. ve Ulrich, D. O. (1991). Organizational culture and human resource practices: An empirical assessment. *Research in Organizational Change and Development*, 5, 59-81.
- Yıldırım, Z. (2018). Yerel yönetimlerde halk kütüphanesi hizmetleri. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Yay. haz.). *Halk kütüphaneleri: Geçmişten geleceğe yönelimler ve yeni roller* içinde (s. 369-386). İstanbul: Hiperyayın.
- Yıldız, A. K. (2011). *Bilgi hizmetlerinde değişim yönetimi: Süreç ve haritalar*. İstanbul: Beta yayıncılık.
- Yılmaz, B. (1995). *Ankara’da halk kütüphanesi kullanımı: Sosyo-ekonomik çözümleme* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yılmaz, B. (1997). Yerel yönetimler ve halk kütüphanesi hizmeti: Türkiye için bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 11(2), 113-133.
- Yılmaz, B. (2005a). Türk halk kütüphanecilerinin Almanya halk kütüphanesi sistemi üzerine yaptıkları inceleme gezisi gözlemleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(3), 356-362.
- Yılmaz, B. (2005b). Türkiye’de kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması süreci ve halk kütüphaneleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(1), 56-77.

- Yılmaz, B. (2013). Yerel yönetimler ve halk kütüphanesi hizmeti: Türkiye için bir değerlendirme. *Halk kütüphaneleri: Araştırmalar ve görüşler* içinde (s. 289-305). Ankara: TKD.
- Yılmaz, B. ve Bayır, D. (2004). Pulman-XT projesi ve Türk kütüphaneciliğine etkileri. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(1), 79-84.
- Yılmaz, B. ve Cevher, N. (2015). Future of public libraries: Opinions of public librarians in Turkey. *IFLA Journal*, 41(4), 336-352.
- Yılmaz, M. (2004). Bir örgüt olarak bilgi merkezlerinde yönetim ve yönetici. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(2), 163-184.
- Yontar, A. (1995). *Kütüphane ve belge-bilgi merkezlerinde bilimsel yönetimin önemi*. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi Yayınları.
- Yurdadoğ, B. U. (1972). Eğitim ve kütüphane. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 21(2), 21-30.
- Yurtseven, H. R. (2001). *Yaratıcı yönetim*. Çanakkale: Çanakkale Üniversitesi Yayınları.
- Zammuto, R. F. ve Krakower, J. C. (1991). Quantitative and qualitative studies of organizational culture. *Research in Organizational Change and Development*, 5, 83-114.

Bilgi Kaynağı ve Bilgiye Erişim Aracı Olarak İnternet Algısı: Kuşaklararası Yaklaşım Farklılığının Karşılaştırılması

Perception of Internet as an Information Source and a Tool of Access to Information: Comparison of Approach Differences Between Generations

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 4 Sayı: 2 Yıl: 2021

<https://dergipark.org.tr/pub/by>

*Hakemli Makaleler
Araştırma Makalesi*

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 04.06. 2021
Kabul tarihi: 29.07. 2021
Erken görünüm: 31.08.2021
Yayınlanma tarihi: 31.12. 2021

Article Info

Date submitted: 04.06. 2021
Date accepted: 29.07. 2021
Date early view: 31.08.2021
Date published: 31.12. 2021

Anahtar sözcükler

İnternet, İnternet Algısı, İnternet Kullanımı, Bilgi, Bilgi Kaynağı, İzmir, Kuşak Farklılıkları

Keywords

Internet, Internet Perception, Using Internet, Information, Information Source, İzmir, Generational Differences.

DOI numarası

10.33721/by.947918

ORCID

0000-0003-2496-7315

Mehmet Ali AKKAYA

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, mali7akkaya@gmail.com

Öz

İnternet, son çeyrek yüzyılın insanlık üzerinde en yaygın ve etkili araçlarından biridir. Bilişim teknolojisi alanında günümüzde de devam eden gelişmelerin yanı sıra insanlar üzerindeki etkisine cazibe, kolaylık, hız gibi yetkinlikleri de ekleyen internet, her geçen gün hemen her alanda asıl güçlerden biri olma rolünün çizgilerini daha belirgin hale getirmektedir. Bir yandan birey için dünyayı daha erişilebilir, bildik ve yakından takip edilebilir hale getiren internet, diğer yandan da bu mecra üzerinden dünyaya sunulabilecek ürün ve hizmetler açısından sürekli bir arzın ilhamıdır. Bilgi dünyasını da doğrudan etkileyen internetin algılanması, yorumlanması, değerlendirilmesi ve önemsenmesi noktasında, kuşaklar arasında derin farklılıklar söz konusudur. Öyle ki, günümüzde geldiğimiz noktada söz konusu farklılıkların gözlemlenebilir ayrımlara dönüşmesi için birkaç yıllık yaş farklılıkları dahi belirleyici olabilmektedir. Bu çalışmada; günümüzde toplumda internetin bilgi kaynağı ve/veya bilgiye erişim aracı olarak nasıl değerlendirildiği ve ne düzeyde kıymetli bulunduğu seçili örneklem grup üzerinden ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada elde edilen verilerin daha değerli ve internete yüklenen anlamın seyrinin nasıl olduğunun görülebilmesi için örneklem grubunun ebeveyn ve çocuklarının karşılaştırmasının yapılabileceği ailelerden seçilmesine dikkat edilmiş, böylelikle konuya ilişkin kuşaklararası yaklaşım farklılığının da gösterilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada; “internetle daha küçük yaşta tanışan, bu deneyimi artan ve zenginleşen her kuşak, internet-bilgi eşleştirmesini daha çok yapmakta ve bilgiye erişim için interneti çok daha yoğun bir biçimde kullanmaktadır” önermesinden yola çıkılmıştır. Çalışma kapsamında, İzmir’in merkez ilçelerinde yaşayan, biri ilkökul, diğeri ortaokul ve üstü öğrencisi iki çocukları olan aileler ve çocukları ile görüşülerek, her bireyin internetin bilgi kaynağı ya da bilgiye erişim aracı olarak değerlendirilmesi noktasındaki düşüncelerinin/algılarının serimlenmesine çalışılmıştır. Betimleme yöntemi ve anket tekniği ile yürütülen çalışmada elde edilen bulgular, internetin bilgi kaynağı ve/veya bilgiye erişim aracı olarak görülmesi açısından, kuşaklara bağlı algı farklılıklarının olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma, ortaya koyduğu veriler üzerinden, ilgili her kuşağın kendi değer yargıları açısından internet-bilgi ilişkisine sorgulayıcı yaklaşımlar geliştirmesine aracılık ettiği ölçüde amacına ulaşmış olacaktır.

Abstract

Internet is one of the most widespread and effective tools effective on human being in the last quarter century. In addition to ongoing developments in the field of information technology, internet, adding adequacies such as attraction, convenience and speed to its influence, makes the lines of its role of being one of the significant powers in almost every field more evident every passing day. Internet does not only make the world more accessible, familiar and closely

monitorable but also it is an inspiration for a continuous supply of products and services that can be offered to the world through this channel. There are deep differences between generations in terms of the perception, interpretation, evaluation and importance of the internet, which also directly affects the information world. In fact, at the point we have reached today, even a few years of age differences can be decisive for the transformation of these differences into observable distinctions. In this study, it was aimed to reveal how internet is evaluated as a source of information and/or a tool to access information and to what extent it is found valuable by means of a selective sampling group. In order to observe the value of data obtained and course of meaning attributed to internet, it was drawn attention to select the sample group from the subjects by which parents and children could be compared, thus, it was aimed to demonstrate approach differences between generations regarding this topic. The study was based on the following hypothesis: "each generation, who used internet at a younger age, then increased and enriched this experience, makes more internet-information matching and uses the internet much more to access information". In this study, it was interviewed with the families, having at two children, one was enrolled in primary school while the other was a student at a secondary school and higher level school, and their children, thus, it was tried to show the opinions/perceptions of each individual regarding the evaluation of internet as an information source or a means of access to information. The findings obtained in this study, carried out by descriptive method and questionnaire technique, have revealed that there are significant perception differences with respect to generations in terms of considering the internet as a source of information and/or a means of access to information. This study would fulfil its aim to the extent it enables each generation to develop questioning approaches on internet-information relationship based on its value judgements by means of the data obtained in this study.

1. Giriş

İnsanoğlu binlerce yıllık evriminde sürekli olarak günlük hayatın bir parçası ve kolaylaştırıcısı olan, ağırlıklı olarak da bilgi ve bilimden beslenen buluşlardan yararlanmıştı (Akkaya, 2017: 79). Her biri kendi çağında yenilik olarak tanımlanabilecek bu buluşlar, aynı zamanda parçası olduğu toplumun o anki yetkinliği ile ortaya koyduğu teknolojik ilerleme çabasının bir ürünüdür. Toplumsal yaşamın kurallarını, değerlerini ve dinamiklerini de biçimleyen söz konusu yenilikler önem dereceleri ile birlikte kendi unsurlarını yaratır. Bilgisayar ile başlayan ve hızı sürekli ivmelenen bu değişim ve yenilenme sürecin günümüzdeki asıl aktörü ise şüphesiz internettir.

İlk elde bilgi ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan hızlı değişim ve gelişmelere bağlı olarak hız limiti belirlenen internet teknolojileri, artık günümüzde bilgi ve iletişim teknolojisi odaklı değişimin asıl yönlendiricisi haline gelmiştir. Öngörülemez bir biçimde değişim hızı artan internet dünyası, aynı hızla bu dünyada sunulan içerikleri de miktar ve çeşit olarak arttırmaktadır (Şerefoğlu Henkoğlu, Mahiroğlu ve Keser, 2015: 73). Söz konusu artış doğal olarak internete ilgi duyanların, interneti kullananların, interneti cazip bulanların ve bunların hepsinden daha önemlisi interneti pek çok açıdan kolaylık olarak görüp değerlendirenlerin de artışını beraberinde getirmiş durumdadır. Aynı zamanda internet kullanıcılarını yeni teknolojinin kanaat önderlerine dönüştüren; coğrafi, kültürel, ekonomik vb. unsurlardan görece daha az etkilenmelerini sağlayarak dünya genelinde kendinden önceki yeniliklerin başaramadığı kadar homojen ve yaygın kullanım ortamı sağlayan bu değişim süreci, bilginin "gereksinim olma" ve "gereksinim giderme" özelliğinin de daha somut fark edilmesinin yolunu açmıştır (Akkaya, 2017: 82-83).

Sunduğu zengin, çeşitli, hızlı... bilgi ile kullanıcılarının bu yönde her geçen gün daha talepkâr olmasının yolunu açan internetin, herhangi bir teknolojik yenilikle kıyaslanamayacak kadar sınırsız bir ilgili ve kullanıcı grubu vardır. 2021 yılı Ocak ayı verilerine göre dünyadaki internet kullanıcısı sayısının bir önceki yıla göre %7,3 (316 milyon kişi) artarak yaklaşık 4,7 milyara ulaşması da söz ilginin kanıtıdır (Dijiloped, 2021). İnternet, getirdiği tüm kolaylıklar ve sürekli yenilenerek yarattığı cazibenin de katkısı ile elektronik bilgiyi günümüz dünyasının en yaygın ve etkili bilgi türüne dönüştürmüş, bilgi dünyasının bu değişime duyarsız kalamaması da elektronik bilginin bilgi çağının tanımını yapan bilgi türü olmasını sağlamıştır. Dünyanın pek çok ülkesinde her biri aynı zamanda internet sağlayıcısı ve bu kimlikle internet kullanım aracı olabilen akıllı telefon, tablet, dizüstü bilgisayar gibi teknolojik araçların sayısının ülkedeki nüfus sayısından fazla olması (United Nations Statistics Division, 2016), internetin insanlığı ne denli etkilediğini anlamak açısından son derece çarpıcı bir tablo ortaya koymaktadır.

İnternet kullanıcıları, kendilerine sunulan ve sınırsız olarak nitelendirilebilecek içerikleri keşfedebilmek için internet kullanımına ayırdıkları süreyi zaman içerisinde arttırırken, internet ortamında gerçekleştirdikleri faaliyetlerin niceliği de gün geçtikçe çeşitlenmektedir (Şerefoğlu Henkoğlu,

Mahiroğlu ve Keser, 2015: 73). Bilgi, elektronik ortamda (internet aracılığıyla) sunulan ve erişilen bilgi, şüphesiz bu kullanım artışı ve çeşitliliğinin hem en önemli gerekçelerinden biri, hem de çıktısıdır. Yaygın erişim, aktif işbirliği olanakları ile düşürülebilen maliyet, interaktif olabilme becerisi, başka bilgilere elektronik bağlantı olanağı, zaman ve mekân sınırlamalarının ortadan kaldırılabilmesi ya da esnetilebilmesi internet teknolojinin bilgi dünyasına kattığı zenginliklerdir (Akkaya, 2017: 81). İnternet teknolojisinin bilginin dünyasına kazandırdığı zenginlikler ve her türden bilginin internet kullanım sürecinin hem nedeni hem de sonucu olabilme ayrıcalığı, aynı zamanda internetin de hem bilgi kaynağı, hem de bilgiye erişim aracı olmasını sağlamış durumdadır. Üstelik bu bilgi erişim aracı ve bilgi kaynağı her geçen gün daha da vazgeçilmez bir kimliğe bürünmektedir.

Günümüzde okulöncesi dönemden başlayarak örgün eğitim sürecinin tüm aşamalarında, hemen her iş kolunda ve ilgili disiplin ile sektörde internet süreç ve işlemlerin bir parçasıdır. Buna bağlı olarak, bireylerin sosyal, kültürel ve ekonomik değişkenlerin yarattığı engellerden görece az etkilenerek interneti kullandığı, internette bilgi aradığı ve internette eriştiği bilgilerle doğrularını biçimlemeye her geçen gün çok daha yatkın hale geldiği bir toplumsal düzene geçiş söz konusudur. Her yeni nesil internet ve kullanımına ilişkin yetkinlik ve yeterlilikler açısından çok daha yüksek bir hazır bulunma hali ile yaşama gözlerini açıyor. Günümüzün en genç, geleceği şekillendirme gücü en fazla olan nüfusunun “internet kuşağı” olarak tanımlanması da bize bilgi-erişim-internet etkileşiminin ne denli belirgin bir kimliğe büründüğünü göstermektedir.

İnternet kuşağı; 1990’lı yılların ikinci yarısı ve sonrasında doğan, ağ teknolojisinden ve dijital teknolojiden üst düzeyde etkilenen, yaşam ve öğrenmeye ilişkin internet merkezli farklı beklentileri olan (Prensky, 2001; Lippincott, 2005; Bennett, Maton ve Kervin, 2008; Howe ve Strauss, 2009; Açık Bilim, 2013) ve günümüzde hızla dünyada etkin hale gelen nesli ifade etmektedir. Doğal olarak, internet kuşağının bilgiye ilişkin tutum ve davranışlarını belirleyen ve aynı zamanda kuşağın yaşam alanını da biçimlendiren unsur ise internettir. Dijital yerli, Z kuşağı ya da ağ kuşağı olarak da ifade edilen internet kuşağının internete yaklaşımı ve bu mecraaya yüklediği anlam, öncesi tüm kuşaklardan daha farklıdır. Söz konusu farklılık internetin bir bilgi kaynağı ve/veya bilgiye erişim aracı olarak algılanması noktasından da kendini gösterir. İlgili literatürde son dönemde yapılan ve özellikle internetin eğitim ve öğrenme sürecine etkisini odağa alan araştırmalar da (Örn. Uçak ve Al, 2000; Wilson, 2000; Kurbanoglu, 2002; Spink ve Currier, 2006; Kuzu, 2008; Yolal ve Kozak, 2008; Sakarya, Tercan ve Çoklar, 2011; Bilal, 2012; Ekici ve Uçak, 2012; Şerefoglu Henkoğlu, Mahiroğlu ve Keser, 2015, Mowbray ve diğ., 2017) bu farklılığın boyutlarının her geçen gün arttığını, ayrımı gösteren sınırların da daha belirgin hale geldiğini ortaya koymaktadır.

Özellikle kuşaklar arası farklılık sürelerinin kısaldığı, derinliklerinin arttığı ve internet başta olmak üzere, bilişim teknolojisinin gölgesinde şekillenen toplum yapısının yalnız eğitim sistematüğünü, anlayışını ve işleyişini değil, yaşama dair tüm yönleri etkilemesi kaçınılmazdır. Bu noktada internetin içine doğan kuşaklar ile bu bilişim teknolojisini hayatlarının bir döneminden sonra tanıyıp, öğrenip, kullanmak durumunda kalan kuşaklar arasında internete yönelik algı ve beceri farklılıklarının olması da anlaşılabilir bir şeydir. Söz konusu farklılıklar, bireylerin internete bilgi kaynağı ve/veya bilgiye erişim aracı olarak yükledikleri anlamın rotasını belirleyen asıl unsurlardan biridir. İlgili literatürde çok fazla ele alınmayan bu yan, aynı zamanda bu çalışmanın da en özgün yanıdır.

2. Amaç, Kapsam ve Yöntem

İnternetin günümüzde eriştiği kullanım yaygınlığı, önem düzeyi, cazibesi ve hızı, pek çok alanda olduğu gibi bilginin dünyasında da ilk akla gelen kavramlardan, mecralardan birinin internet dünyası olmasını beraberinde getirmiştir. 2021 Ocak sonu itibarıyla dünyada düzenli internet kullanıcısı olan insan sayısının 4,66 milyara ulaşması, yaşanan değişimin ve etki gücünün ne denli yüksek olduğunu tüm şeffaflığı ile ortaya koymaktadır. Dünya nüfusunun yarısından daha fazlasını temsil eden bu grubun demografik özelliklerine bakıldığında ise hemen her yaşta insanı görmek olanaklıdır. Öyle ki dünyada düzenli internet kullanıcısı olan nüfusun yaş aralığının genişleme hızı, internetin yaygınlaşması hızından daha yüksektir (We Are Social, 2021). İnternetin bu etki alanı, yaygınlığı ve yönlendirici gücü, 2020 yılı başından itibaren tüm dünyada yaşamın bir parçası olan ve insanoğlunun tüm alışkanlıklarını kökten değiştiren COVID-19 salgını ile daha da artmıştır.

Bu çalışmada; günümüzde toplumda internetin bilgi kaynağı ve/veya bilgiye erişim aracı olarak nasıl değerlendirildiği ve ne düzeyde kıymetli bulunduğu seçili örneklem grup üzerinden ortaya konulması amaçlanmıştır. İnternetin yukarıda dile getirilen yaygınlaşma yaş aralığı da dikkate alınarak, araştırmada elde edilen verilerin daha değerli ve internete yüklenen anlamın seyrinin nasıl olduğunun görülebilmesi için örneklem grubunun ebeveyn ve çocuklarının karşılaştırmasının yapılabileceği deneklerden seçilmesine dikkat edilmiş, böylelikle konuya ilişkin kuşaklararası yaklaşım farklılığının da gösterilmesi hedeflenmiştir.

Çalışmada alan araştırması için anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket, bilgi alınacak kişilerin doğrudan doğruya okuyup cevaplandıracağı bir soru listesinin hazırlanması şeklinde yapılan veri toplama tekniğidir (Seyidoğlu, 1992: 64). Çalışmanın alan araştırmasının dışında kalan kısmı betimleyici araştırma yöntemine uygun olarak kurgulanmış ve tamamlanmıştır. Betimleyici araştırmalar, araştırılan konunun probleminin ilişkin olarak betimlemesini ve tasvir edilmesini amaçlayan çalışmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Betimlemenin yapılması sırasında veri toplama aracı olarak literatür taramasından yararlanılmıştır. Literatür taraması, alan yazın kapsamında mevcut kaynak ve belgelerin incelenmesine dayalı veri toplama tekniğidir (Karasar, 2009: 65). Çalışmada uygulanan anket için Etik kurul izni, Çankırı Karatekin Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu tarafından 27 Ocak 2021 tarihli toplantıda değerlendirilmiş, 29 Ocak 2021 tarihli ve 451 sayılı kararla gerekli etik kurul izni verilmiştir.

Çalışma kapsamında, İzmir'in merkez ilçelerinde (Güzelbahçe, Narlıdere, Balçova, Gaziemir, Karabağlar, Buca, Konak, Bornova, Bayraklı, Karşıyaka ve Çiğli) yaşayan, biri ilkökul, diğeri ortaokul ve üstü öğrencisi iki çocukları olan ailelerle görüşülerek, her bireyin internetin bilgi kaynağı ya da bilgiye erişim aracı olarak değerlendirilmesi noktasındaki düşüncelerinin/algılarının ortaya konmasına çalışılmıştır. Yanı sıra, anne-baba, küçük kardeş ve büyük kardeşlerin yanıtları arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığının tespiti de araştırmanın hedefidir. Bu doğrultuda seçilen ailelerin her bir ferdeine yöneltilmek üzere 31 önermeden ibaret bir anket hazırlanmıştır. Anket verileri, rastgele örneklem olarak seçilen 400 aile ile yüz yüze görüşerek toplanmıştır. Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004)'a göre evren büyüklüğü 1 milyon ile 100 milyon arasında olan bir grubun $\pm\%0,05$ hata payı ile evreni temsil edecek örneklem sayısı 384'tür. Çalışmada, verilecek tablo bilgilerinin anlaşılabilirliğini arttırmak ve rakamların gösterimini kolaylaştırmak adına örneklem sayısı 400'e tamamlanmıştır. Bu rakamın ilçelere göre dağılımında ise nüfus esas alınmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre İzmir'in 11 merkez ilçesinin toplam nüfusu 2.959.835'dir (TÜİK, 2021). Evren-örneklem dengesine göre çalışmada bu rakam (Tablo 1) anne, baba, büyük kardeş ve küçük kardeşi içeren 400 aile ile temsil edilmiştir. İlçe nüfuslarında temsil oranının korunması için ise dağılımı değiştirmeyecek yuvarlamalara gidilmiştir.

<i>İlçe</i>	<i>Toplam Nüfus</i>	<i>Erkek Nüfus</i>	<i>Kadın Nüfus</i>
Balçova	78.804	38.607	40.197
Bayraklı	306.988	152.567	154.421
Bornova	446.927	222.392	224.535
Buca	507.773	252.956	254.817
Çiğli	204.549	102.183	102.366
Gaziemir	138.519	70.003	68.516
Güzelbahçe	36.727	18.198	18.529
Karabağlar	479.592	236.400	243.192
Karşıyaka	350.100	163.902	186.198
Konak	344.678	168.300	176.378
Narlıdere	65.178	32.972	32.206
Toplam	2.959.835	1.458.480	1.501.355

Tablo 1. İzmir merkez ilçelerinin nüfus dağılımı (2020)

Araştırma kapsamında öncelikle 21-31 Ocak 2021 tarihleri arasında, anketin uygulanabilirliğini ölçmek ve olası hataları tespit edebilmek için, 10 aileye pilot çalışma uygulanmıştır. Sorulara yönelik genel algının yanı sıra, konuya ilişkin katılımcı görüşlerinin ilk değerlendirmesinin ortaya konduğu verilerin

elde edildiği bu sürecin ardından, daha isabetli çıkarımlara ulaşabilmek için önermelerde gerekli yenilemeler yapılmıştır. Bu doğrultuda, 5-26 Şubat 2021 tarihleri arasında, çalışma kapsamında yer alan ilçelerde, nüfus dağılımının oranı gözetilerek daha önceden rastgele tespit edilen ailelere anket uygulanmıştır. Önerme cümleleri şeklinde kurgulanan ankete verilen yanıtlar çalışmanın “Bulgular ve Değerlendirme” bölümünde ayrıntılandırılmıştır.

3. Bulgular ve Değerlendirme

Çalışmanın kapsamını oluşturan ve İzmir merkez ilçelerinde ikamet eden anket katılımcılarının ilçelere göre temsil oranının dağılımında ilçelerin nüfusları esas alınmıştır. Nüfus ve temsil oranlarında genel dağılımı etkilemeyecek ve çalışmanın yönteminden uzaklaşılacak kısıtlı yuvarlamalar yapılmıştır. Buna göre, ankete katılan ailelerin ilçelere göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

<i>İlçe</i>	<i>Nüfus</i>	<i>Katılımcı Aile Sayısı</i>
Balçova	78.804	11
Bayraklı	306.988	41
Bornova	446.927	60
Buca	507.773	69
Çiğli	204.549	28
Gaziemir	138.519	19
Güzelbahçe	36.727	5
Karabağlar	479.592	65
Karşıyaka	350.100	47
Konak	344.678	46
Narlıdere	65.178	9
Toplam	2.959.835	400

Tablo 2. Ankete katılan ailelerin ilçelere göre dağılımı

Buna göre Buca, Karabağlar ve Bornova, anket katılanların temsil oranının en yüksek olduğu (60 aileden fazla) ilçelerdir. Bir tatil beldesi olarak da kabul edilen, ancak müstakil konutlarda yaşama olanağını daha çok sunduğu için özellikle pandemi döneminde sürekli ikamet eden nüfus sayısında önemli artış yaşanan Güzelbahçe ile birlikte Narlıdere, 10’dan az katılımcı sayısı ile ankete katılımın en az olduğu ilçelerdir. Diğer ilçelerdeki nüfusa oranla katılımcı aile sayısı 11-47 aralığındadır.

Çalışmada görüşlerine başvuru yapılan ailelerde, internetin yaygın kullanım çizgisine eriştiği bir dünyanın içine doğan çocukların internete ilişkin farkındalık, beceri ve beklenti düzeylerinin görece ebeveynlerinden daha gelişmiş olabileceği öngörüsünden hareketle, demografik özellikler açısından anket katılımcılarının ele alınmasında çocuklara öncelik verilmesinin daha doğru olacağı değerlendirilmiştir.

		Sayı	%
1. Cinsiyet			
Büyük kardeş	Erkek	173	43,2
	Kadın	227	56,8
Küçük kardeş	Erkek	196	49,0
	Kadın	204	51,0
2. Yaş			
Büyük kardeş	12-17	231	57,8
	18+	169	42,2
Küçük kardeş	7-10	298	74,5
	11+	102	25,5

3. Eğitim			
Büyük kardeş	Ortaokul	182	45,5
	Lise	147	36,7
	Üniversite+	71	17,8
Küçük kardeş	1.-2. Sınıf	177	44,2
	3.-4. Sınıf	223	55,8

Tablo 3. Çocuklara ilişkin demografik bilgiler

Ankete katılan çocukların küçük-büyük kardeş ayrımı dikkate alınmaksızın yapılan cinsiyet dağılımında kadınların %53,9 (431 kişi), erkeklerin ise %46,1 (369 kişi) temsil oranına sahip oldukları görülmektedir. Bu dağılım küçük-büyük kardeş ayrımı gözetildiğinde, kadınlar lehine olan yoğunluğun büyük kardeşlerde biraz arttığı (56,8), küçük kardeşlerde (%51,0) ise azaldığı söylenebilir. Ailelerin çocuklarının yaş aralıklarına bakıldığında, büyük kardeşlerin 12-17, küçük kardeşlerin ise 7-10 yaş aralığında yoğunlaştığı, %74,5 temsil oranına sahip olan 7-10 yaş arası çocukların, tüm anket katılımcıları arasında en büyük grubu oluşturduğu görülmektedir. Bu durum, yakın akran olarak ifade edilebilecek 298 çocuğun en azından internet ve kullanımına ilişkin yenilik süreçlerinden yakın zamanlarda haberdar olup, benzer deneyimlerle geçirmiş olduklarını akla getirmektedir. Yaş dağılımı konusunda büyük kardeşler özelinde kuşak farklılıkları açısından yeni binyıldan önce doğanlar şüphesiz önemli ayrıntılardan biridir. Tabloda gösterilmemiş olsa da 18 ve üstü yaş aralığındaki 169 büyük kardeşin yalnız 11'i 2000 yılından önce doğmuştur. Başka bir ifade ile ankete katılan küçük kardeşlerin tamamı, büyük kardeşlerin ise %97,2'si yeni binyılın ağ kuşağıdır ve internet onların yaşamının doğal eklentisidir.

		Sayı	%
1. Yaş			
Anne	-30	3	0,8
	31-40	69	17,2
	41-50	174	43,5
	51+	154	38,5
Baba	-30	-	0,0
	31-40	59	14,8
	41-50	148	37,0
	51+	193	48,2
2. Eğitim			
Anne	İlkokul	31	7,8
	Ortaokul	114	28,5
	Lise	165	41,2
	Üniversite+	90	22,5
Baba	İlkokul	14	3,5
	Ortaokul	66	16,5
	Lise	176	44,0
	Üniversite+	144	36,0
Toplam		1.600	

Tablo 4. Ebeveynlere ilişkin demografik bilgiler

Ailelere ilişkin demografik bilgilerde ilk dikkati çeken husus, ebeveynlerin %42,6'sının (341) lise mezunu olmasıdır. Üniversite mezunu olan 234 anne baba (%29,2) ile birlikte değerlendirildiğinde, katılımcıların %71,9'nun bilgisayar ve kullanımını aldıkları eğitimin bir parçası olarak bilmeleri gerektiğini işaret eden bir tabloyu ortaya koymaktadır. Ancak bu noktada anne ve babaların %43,4'ünün 51 yaş ve üzerinde olması, söz konusu yaş diliminde yer alan bireylerin Türkiye'de yaygın internet kullanımının başladığı dönemde öğrencilik yaşamlarını büyük ölçüde geride bırakmış olmaları söz konusu yargıya daha kuşkuyla yaklaşılmasını gerektirmektedir. İnternetin artık günlük hayatın bir parçası ve en önemli kolaylaştırıcısı olması nedeniyle yaygın öğrenmede öncelikli alanlardan olduğu gerçeği ile

birlikte düşünüldüğünde, katılımcı ebeveynler arasında bilgisayarın bilinme ve kullanılma düzeyinin çok yüksek olduğu öngörülebilir. İnternetin çok yönlü cazibesi ile daha da güçlenen bu öngörüü besleyen diğer bir ayrıntı da anne babaların yalnız %5,5'nin ilkokul mezunu olmasıdır. Bu noktada tereddüt oluşturan en önemli veri, 51 yaş ve üzeri ebeveynlerin %43,6'lık (347 kişi) temsil oranıdır. Zira istisnası olmakla birlikte, bilimsel çalışmalarda internet dünyasını doğru kavrama ve internet kullanma becerisi ile yaş arasında ters bir orantı olduğu dile getirilmektedir.

Çalışmanın ilk önermesi “bilgi temel bir gereksinimdir” önermesine katılımcıların tamamı (1.600 kişi) evet yanıtını vermiştir. Tabloya dönüştürülmeye gereksinim bırakmayan bu tutumu araştırmanın amacı açısından katılımcılar için bilgi sözcüğünün anlamı ve ifade ettikleri yeterince bilinir durumdadır şeklinde yorumlamak yanılı olmayacaktır. Bu noktada da dikkate alınması gereken asıl unsur, gereksinimle ifade edilen şeylerin değişken olabileceği, toplumdaki roller (anne, baba, abi, abla, kardeş vb.) söz konusu olduğunda işaret edilen değişkenliğin daha keskin hale gelebileceği gerçeğidir.

Aile bireyi	Evet(Toplam)	Evet (%)	Hayır(Toplam)	Hayır (%)
Anne	217	54,2	183	45,8
Baba	258	64,5	142	35,5
Büyük kardeş	354	88,5	46	11,5
Küçük kardeş	303	75,8	97	24,2
Toplam	1132	70,8	468	29,2

Tablo 5. Bilgiye gereksinimim olduğunda ilk internete bakarım

Katılımcıların %70,8'i “bilgiye gereksinimim olduğunda ilk internete bakarım” önermesine evet yanıtını vermiştir. Bu rakam bilgiyle internetin günümüzde ne denli yoğun bir biçimde birbiri ile ilişkili olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Özellikle ailenin büyük kardeş grubunda %88,5 oranına ulaşan bu tutum, ağırlıklı olarak 12-18 yaş aralığında bulunan gençlerin ve hatta çocukların yoğun ve sürekli çeşitlenerek yaygınlaşan internet bağımlılıklarının bir yansıması gibidir. Söz konusu tutum bu açıdan bir noktada anlaşılabilir. Tabloda dikkati çeken asıl unsur, tamamı 12 yaş ve altında olan ailenin küçük çocuklarının bu önermeye katılma oranlarının (%75,8) ebeveynlerden daha yüksek olmasıdır. Zira internetin çocuğun hayatına girdiği andan itibaren beraberinde getirdiği birtakım sosyal ve toplumsal sorunların ilerleyen yaşlarda çok ciddi kişilik problemlerine dönüşebileceğine ilişkin yaratılmak istenen bilinçlilik iklimine karşın çocukta gelişen bu yargı, internetin cazibesinin sakınımlı yanlarına ilişkin uyarılardan çok daha fazla dikkate alındığını göstermektedir. Bu tabloda özellikle 2020 yılının ilk çeyreğinden itibaren yaşamımızı derinden etkileyen COVID-19 salgını sırasında uzaktan öğretim biçimine dönüştürülmek durumunda kalan örgün eğitim sisteminin etkili olmuş olma olasılığı yüksektir. Çalışmanın sınırlılıklarını aşan bu etkinin internet-bilgi ilişkilendirmesine yansıması ise bağımsız bir araştırmanın konusu olabilecek derinliktedir.

Aile fertlerinin “bilgiye gereksinimim olduğunda ilk internete bakarım” önermesi ile ilişkili olarak sunulan “bilgiye gereksinimim olduğunda basılı kaynaklara bakarım” ve “bilgiye gereksinimim olduğunda bildiğini düşündüğüm birine sorarım” önermelerine verilen yanıtlar da ilk önermede gösterilen tutumun kararlılığını destekler niteliktedir. Bilgi gereksinimi karşısında basılı kaynaklara baktığını ifade eden ebeveynlerin dağılımında annelerin %19, babaların ise %21'lik temsil oranı söz konusudur. Bu tercih ailenin büyük kardeşlerinde %32 düzeyindedir. Çok önemli bir bölümü (%91,5) aktif öğrenci olan bu grubun bilgi gereksinimini karşılamada basılı kaynak tercihinde derslerin ve ders kitaplarının şüphesiz belirleyici etkisi vardır. Tamamı öğrenci olan küçük kardeşlerde ise bu oran %24'tür. Küçük kardeşler için bilgi gereksinimini bildiğini düşündüğü birine sorarak giderme eğilimi internete bakmanın gerisinde ancak basılı kaynaklara bakmanın ise çok önündedir (%58). Bildiğini düşündüğü birine sormayı tercih edeceğini beyan edenlerin ebeveynlerdeki temsil düzeyi %37, büyük kardeşlerde ise sadece %22'dir. Bu dağılım, tüm aile içinde bilen birine sorarak bilgi gereksinimini giderme eyleminin, en az büyük kardeşlerin tercihi olduğunu göstermektedir.

Aile bireyi	Evet(Toplam)	Evet (%)	Hayır(Toplam)	Hayır (%)
Anne	189	47,2	211	52,8
Baba	158	39,5	242	60,5
Büyük Kardeş	254	63,5	146	36,5
Küçük Kardeş	203	50,8	197	49,2
Toplam	804	%50,2	796	%49,8

Tablo 6. İnterneti en çok gereksinim duyduğum bilgiye erişmek için kullanıyorum

Çalışmada verilen “interneti en çok gereksinim duyduğum bilgiye erişmek için kullanıyorum” önermesine en yüksek düzeyde katılan aile fertleri, büyük kardeşlerdir (%63,5). Bu tablo bilgiyi bilen birine sorma konusuna uzak durma tutumları ile de örtüşmektedir. Burada asıl dikkat çekici olan babaların önermeye katılma düzeylerinin %39,5 olmasıdır. Zira bu tutumun interneti az kullanmakla mı yoksa internette bilgi arama davranışının az tercih edilmesi ile mi ilgili olduğunu doğru analiz etmek oldukça güçtür. Görece daha düşük düzeyde önermeye evet yanıtını veren anne ve küçük kardeşler de dâhil olmak üzere, bir internet oyununa ilişkin ayrıntıyı öğrenme ya da popüler bir magazin haberinin takibi gibi ilk elde bilgi kavramı ile yakın çağrışımlar uyandırmayan gereksinimlerin bu verileri ne ölçüde etkilediği de ayrıca değerlendirilmelidir. Diğer yandan, pandemi nedeni ile birlikte son dönemde tamamen internet üzerinden verilen örgün eğitime rağmen, hiçbir aile bireyinde %65 seviyesine erişmeyen “interneti en çok gereksinim duyulan bilgiye erişmek için kullanıyorum” önermesinin düzeyi, “artık her şeyimiz internet” aforizmasının doğruluğunu sorgular niteliktedir. Tüm katılımcılar esas alındığında evet ve hayır yanıtlarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir.

Aile bireyi	Evet(Toplam)	Evet (%)	Hayır(Toplam)	Hayır (%)
Anne	317	79,2	83	20,8
Baba	288	72,0	112	28,0
Büyük Kardeş	352	88,0	48	12,0
Küçük Kardeş	210	52,5	190	47,5
Toplam	1167	%72,9	433	%27,1

Tablo 7. İnterneti en çok sosyalleşmek için kullanıyorum

Ayrıntıları Tablo 7’de verilen “interneti en çok sosyalleşmek için kullanıyorum” önermesinin yanıtlarına bakıldığında, internetin başka kavramla birlikte anılmadığı kadar çok sosyalleşme ile anıldığını ve hatta anlaşıldığını görmek olanaklıdır. Ailenin küçük çocukları hariç tüm fertlerinde bu önermeye %70’den fazla katılım düzeyi ile evet yanıtı verilmiştir. Özellikle %88 temsil oranına ulaşan büyük kardeşler için, internet denildiğinde her şeyden önce sosyalleşme ve buna bağlı olarak da sosyal medya araçları ile platformlarının akla geldiğini iddia etmek yanılğı olmayacaktır. Tabloda dikkati çeken diğer bir ayrıntı da annelerin (%79,2) babalardan (%72,0) daha fazla katılımı interneti en çok sosyalleşmek için kullanıyor olmalarıdır. Tamamı ilkokul çağında olan küçük kardeşler arasında dahi bu kullanım amacının %50’nin üzerinde olması ise internetin sıklıkla dile getirilen ve küçük yaşta daha etkili olduğu bilinen zararlı yanları açısından oldukça düşündürücüdür. Zira günümüzde internet cazibesini ve kullanma sürekliliğini en çok besleyen kaynak sosyal medyadır.

Önerme	Yanıt	Anne	Baba	Büyük Kardeş	Küçük Kardeş
Gereksinim duyduğum her bilgiye internetten erişebileceğimi düşünüyorum.	Evet	162 (%40,5)	237 (%59,2)	344 (%86)	298 (%74,5)
	Hayır	238 (%59,5)	163 (%40,8)	56 (%14)	102 (%25,5)
İnternette erişeceğim bilginin güncel olduğunu düşünüyorum.	Evet	281 (%70,2)	276 (%69)	322 (%80,5)	309 (%77,2)

	Hayır	119 (%29,8)	124 (%31)	78 (%19,5)	91 (%22,8)
İnternette erişeceğim bilginin güvenilirliği konusunda kuşku duymam.	Evet	202 (%50,5)	188 (%47)	245 (%61,2)	338 (%84,5)
	Hayır	198 (%49,5)	212 (%53)	155 (%38,8)	62 (%15,5)

Tablo 8. Bilgiye erişim ve içeriği açısından internete yaklaşım

Ankete katılanlar arasında “gereksinim duyduğum her bilgiye internette erişebileceğimi düşünüyorum” ve “internette erişeceğim bilginin güncel olduğunu düşünüyorum” önermelerine en yüksek katılım sağlayan grup büyük kardeşlerdir. İlkine %86, ikincisine ise %80,5 düzeyinde evet yanıtı veren bu grubun internette elde edilen bilginin güvenilirliği söz konusu olduğunda biraz daha sakıncalı (%61,2) davrandığı söylenebilir. Tablo 8’e bakıldığında, internette erişilen bilginin güvenilirliği konusunda en çok “evet” yanıtı verenlerin %84,5 katılım düzeyi ile küçük kardeşler olduğu görülmektedir. Aynı zamanda tüm tabloda en yüksek ikinci katılım oranı olan bu tutum, henüz ilköğretim çağındaki çocukların bilgi ve güvenilir bilgi algısında ne denli yoğun bir internet teması altında olduklarını serimlemesi bakımından da dikkat çekicidir. Ailenin küçük çocuklarının internette bilgiye erişirmede ve bilginin güncel olmasını sağlamada mahir olduğunu düşünme eğilimleri de son derece yüksektir. Ebeveynler söz konusu olduğunda ise annelerin (%70,2) ve babaların (%69), birbirine yakın katılım düzeyleriyle en çok internette erişecekleri bilginin güncelliğine ikna oldukları görülmektedir. Anneler %59,5 temsil oranı ile en çok aradıkları her bilgiye internette erişebilecekleri noktada hayır yanıtı verirken, babalar için hayır yanıtının Tablo 8’deki zirvesi, %53 temsil oranı ile internette erişilecek bilginin güvenilirliğine ilişkindir.

Önerme	Yanıt	Anne	Baba	Büyük Kardeş	Küçük Kardeş
Gereksinim duyduğum bilgiyi ararken internet kullanmak benim için kolay.	Evet	246 (%61,5)	312 (%78)	366 (%91,5)	209 (%52,2)
	Hayır	154 (%38,5)	88 (%22)	34 (%8,5)	191 (%47,8)
Gereksinim duyduğum bilgiyi ararken internet kullanmak benim için cazip.	Evet	331 (%82,8)	354 (%88,5)	387 (%97)	302 (%75,5)
	Hayır	69 (%17,2)	46 (%11,5)	13 (%3)	98 (%24,5)

Tablo 9. Bilgiye erişim ve içeriği açısından internete yaklaşım

İnternetin günümüzde eriştiği yaygınlık düzeyine ulaşmasında şüphesiz en belirleyici olan unsur yarattığı çok yönlü cazibedir. Anket katılımcılarının yanıtları da bu tespiti doğrular niteliktedir. İnternetin cazibesinden en çok etkilenen aile fertleri, %97 temsil düzeyi ile büyük kardeşlerdir. Görece internetle olan yol arkadaşlıklarının geçmişinin daha kısa olduğu düşünülebilecek küçük kardeşlerde dâhi bu renkli mecrayı cazip bulanların oranı %75,5’tir. Bu noktada dikkat çeken diğer bir ayrıntı, %43,8’i 50 yaş üstünde olan ebeveynler arasında da interneti cazip olarak tanımlayan katılımcıların %80’den fazla olmasıdır. Anneler için %82,8, babalar için %88,5 olan bu oran, neden internetle bu denli yapışık bir yaşam sürdürdüğümüzün de öncelikli yanıtlarından biridir. İnternetin bilgi aramada bir kolaylık olarak görülmesi konusunda beklendiği gibi evet seçeneği en çok evlerin büyük çocuklarının yanıtında (%91,5) toplanmıştır. İnterneti bilgiye erişimde bir kolaylık olarak görmenin küçük kardeşlerde %52,2 düzeyinde kalmasının en tutarlı açıklaması, henüz internet dünyası ile bu dünyada nasıl davranılacağını ve arama yapılacağını tam olarak öğrenmemiş olma olasılıkları olacaktır. İnterneti bilgiye erişimde bir kolaylık olarak görme noktasında anne (%61,5) ve babalar (%78) arasında da dikkate değer bir algı farklılığının olduğu görülmektedir. Söz konusu farklılığı küçük kardeşlerdeki kadar net bir olasılıkla açıklamak olanaklı değildir.

Onerme	Yanıt	Anne	Baba	Büyük Kardeş	Küçük Kardeş
İnternette elde ettiğim bilgilere mutlaka doğruluk-güvenirlilik değerlendirmesi yaparım.	Evet	130 (%32,5)	168 (%42)	277 (%69,2)	118 (%29,5)
	Hayır	270 (%67,5)	232 (%58)	123 (%30,8)	282 (%70,5)
İnternetin bilgi erişimi çok kolaylaştırdığını düşünüyorum.	Evet	289 (%72,2)	293 (%73,2)	353 (%88,2)	308 (%77)
	Hayır	111 (%27,8)	107 (%26,8)	47 (%11,8)	92 (%23)
İnternetin kitap okuma alışkanlığımı azalttığını düşünüyorum.	Evet	222 (%55,5)	259 (%64,8)	311 (%77,8)	176 (%44)
	Hayır	178 (%44,5)	141 (%35,2)	89 (%22,2)	234 (%56)
İnternette çok çeşitte ve türde bilgi kaynağının olduğunu biliyorum.	Evet	352 (%88)	339 (%84,8)	389 (%97,2)	300 (%75)
	Hayır	48 (%12)	61 (%15,2)	11 (%2,8)	100 (%25)
İnternetin bilgi çöplüğü olduğunu düşünüyorum.	Evet	254 (%63,5)	288 (%72)	347 (%86,8)	186 (%46,5)
	Hayır	146 (%36,5)	112 (%28)	53 (%13,2)	214 (%53,5)
İnterneti, bilgi edinme aracı olarak vazgeçilmez görüyorum.	Evet	315 (%78,8)	312 (%78)	353 (%88,2)	301 (%75,2)
	Hayır	85 (%21,2)	88 (%22)	47 (%11,8)	99 (%24,8)

Tablo 10. İnternet ve bilgi ilişkilendirmesine yönelik algılar

İnternetin bilgi ile ilişkilendirilmesine yönelik önermelerin yanıtlarının ayrıntılarından bazılarının ayrıntılandırıldığı Tablo10'a göre, internette erişilen bilginin doğruluğuna-güvenirliliğine ilişkin en sorgulayıcı yaklaşım, %69,2 temsil oranı ile evin büyük çocuklarına aittir. Bir ölçüde katılımcıların internet kullanma ve isabetli aramalar yapabilme becerileri ile de ilişkili olan bu tutum, yoğun internet kullanımı olumlu ve olumsuz deneyimler ışığında bu konudaki bilinçliliği de etkiler genel önermesini doğrular niteliktedir. Söz konusu önermede küçük kardeşler (%29,5) ile anneler (%32,5), internette erişilen bilgiyi doğruluk ve güvenirlilik açısından en az sorgulayan aile bireyleridir.

Küçük kardeşler, "internetin kitap okuma alışkanlığımı azalttığını düşünüyorum" önermesine en az katılan (%44) aile fertleridir. Diğer tüm katılımcı gruplarının bu konudaki görüşü ağırlıklı olarak evet yönünde olmuştur. Özellikle büyük kardeşlerde %77,8 temsil oranına ulaşan bu yaklaşım, günümüz toplumunda internet üzerinden bilgiyi ele alışı yanı sıra, geleneksel bilgi kaynaklarına bakışın da değişimine ilişkin fikir verir niteliktedir. Burada asıl dikkat çekici olan ayrıntı, ebeveynlerin de internetin bireysel okuma alışkanlığı üzerinde olumsuz etkisinin olduğunu düşünmeleridir. Bu düşünceleri dile getiren bir velinin de çocuğunun internet kullanımı konusunda daha bilinçli hareket etmesi olağan beklentidir.

Büyük kardeşlerin %88,2'si bilgi edinmede interneti vazgeçilmez bir noktaya koyarken, aynı grupta interneti bilgi çöplüğü olarak görenlerin oranı %86,8'dir. Kendi içinde bir çelişki gibi görünen bu yanıtların en yapıcı yorumu; gençler günümüzde bilgiye erişimde en önemli aracın internet olduğunu farkındalar ancak internette yer alan bilgilerin büyük bölümünün değersiz olduğunu biliyorlar şeklinde özetlenebilir. Ebeveynlerin interneti bilgiye erişimde vazgeçilmez olarak nitelendirme düzeyleri birbirine oldukça yakındır (%85 ve %88). İnternet dünyasını bilgi çöplüğü olarak görme durumunda ise babalar(%72) annelerin (%63,5) bir adım önündedir. Küçük kardeşler her iki önermeye de en az katılımla evet yanıtını veren gruptur. Özellikle interneti bilgi edinme aracı olarak görenlerin oranının yalnızca %24,8 düzeyinde kalmış olması, ilköğretim çağındaki çocuklar için internet bilgi ilişkilendirmesinin henüz tam olarak bireysel gündem olma düzeyine erişemediğinin göstergesidir. Farklı katılım düzeylerinde de olsa ankete yer alan katılımcı gruplarının büyük çoğunluğu, internetin bilgiye erişimi kolaylaştırdığı (en az %72,2 anneler, en çok %88,2 büyük kardeşler) ve çok çeşitte ve türde bilgiye ev sahipliği yaptığı (en az %75 küçük kardeşler, en çok %97,2 büyük kardeş) konusunda

görece fikir birlikteliği içindedir. Büyük kardeşler özelinde erişilen 389 evet yanıtı aynı zamanda araştırmada ulaşılan en yüksek temsil düzeylerinden biridir.

Önerme	Yanıt	Anne	Baba	Büyük Kardeş	Küçük Kardeş
Çocuklarının internet ve internette bilgiye erişme konusunda yeteri kadar bilgili olduğunu düşünüyorum.	Evet	178 (%44,5)	191 (%47,8)	--	--
	Hayır	222 (%55,5)	209 (%52,2)	--	--
Kardeşimin internet ve internette bilgiye erişme konusunda yeteri kadar bilgili olduğunu düşünüyorum.	Evet	--	--	106 (%26,5)	--
	Hayır	--	--	294 (%73,5)	--
Ebeveynlerimin internet ve internette bilgiye erişme konusunda yeteri kadar bilgili olduğunu düşünüyorum.	Evet	--	--	200 (%50)	332 (%83)
	Hayır	--	--	200 (%50)	68 (%17)

Tablo 11. İnternet kullanma yetkinliği açısından aile fertlerinin birbirini değerlendirmesi

Tablo 11’de, aile fertlerinin kendileri dışındaki aile bireylerinin internet yetkinliklerine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Ankete katılan annelerin %44,5’i çocuklarının internet ve internette bilgiye erişim konusunda yeteri kadar bilgili olduğunu düşünürken, bu temsil düzeyi babalarda %47,8’dir. Birbirine yakın olan bu oranlar, ebeveynlerin yarısından fazlasının çocuklarını internet becerisi ve bu beceriyi bilgi edinme zenginliğine dönüştürme ayrıcalığı konusunda yetkin görmediklerini ortaya koymaktadır. Söz konusu yetkinlik ve bu yetkinliği bilgiye erişme becerisine dönüştürme algısı evin büyük kardeşinde çok daha keskin bir biçimde tablonun yetersizlik çizgisine yakındır. Büyük kardeşlerin %73,5’i kardeşlerini ve ebeveynlerini internet kullanımı ve becerisi konusunda yetersiz bulmaktadır. Ergenlik çağındaki bireyin kendini her açıdan dünyanın merkezi olarak görmesi ile açıklanamayacak kadar çok nedeni olabilecek bu algıda, ortaokuldan itibaren eğitim sürecinin gereği olarak da internetin gerekliliğe bağlı daha yoğun kullanılmasının yaratacağı artan kullanım-artan yetkinlik ilişkisi şüphesiz birinci derecede etkilidir. Büyük kardeşlerin aksine hanedeki küçük kardeşlerin %83’ünün ebeveynlerini ve abilerini-ablalarını internet kullanma ve internette bilgiye erişme konusunda yetkin görmesi de söz konusu ilişkinin etkililiğini kanıtlar niteliktedir. Çünkü henüz ilkökul çağında olan çocuğun internet tanışıklığı hangi yoğunlukta olursa olsun, kullanma gerekliliği büyük kardeşten daha az olacaktır. Aile fertlerini internet konusunda yetersiz bulan 68 çocuğu bu yargıya iten unsur kendini internet konusunda çok yetkin görmesi olabileceği gibi, aile içinde yönelttiği sorulara tatmin edici yanıtlar alamamış olması da olabilir. Zira günümüz çocukları, her türden sorunun en doğru yanıtlarının internette bulunabileceği düşünülen bir dünyada yaşamaktadır. Aile büyüğü sorusuna tatmin edici yanıt veremediğinde evin küçük çocuğunun bunu en çok interneti beceri ile kullanamamaları ile ilişkilendirmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Önerme	Yanıt	Anne	Baba	Büyük Kardeş	Küçük Kardeş
İnternet kullanımı ve becerisi konusunda abimi/ablama örnek alırım.	Evet	--	--	--	290 (%72,5)
	Hayır	--	--	--	110 (%27,5)
İnternet kullanımı ve becerisi konusunda ebeveynlerimi örnek alırım.	Evet	--	--	183 (%45,8)	321 (%80,2)
	Hayır	--	--	217 (%54,2)	78 (%19,8)
İnternet kullanımı ve becerisi konusunda çocuklarıma/kardeşime örnek olurum.	Evet	302 (%75,5)	285 (%71,2)	226 (%56,5)	--
	Hayır	98 (%24,5)	115 (%28,8)	174 (%43,5)	--

Tablo 12. İnternet kullanımında aile içi rol modellik

Çalışmada, internet kullanımı pratiği açısından aile içi rol modellik durumu ve etkisi de ölçülmeye çalışılmış ve belirlenen gruplara bu yönde önermeler sunulmuştur. Bu önermelerin en edilgen grubu

doğal olarak küçük kardeşlerdir. Küçük kardeşlerin %72,5'i ebeveynlerini, %80,2'si de büyük kardeşlerini internet kullanımı konusunda örnek aldığı ifade etmiştir. Örneklik konusunda büyük kardeşin anne-babanın önünde yer alması, aile içi genel sosyolojik etkileşim yoğunluğu ile uyumludur. Büyük kardeşler söz konusu olduğunda, ebeveynlerin örnek alınma düzeyinin %45 seviyelerine görülmektedir. Bu tablo, özellikle lise çağından itibaren aldığı her yeni yaşta ebeveynlerini daha az örnek alma eğiliminde olan genç psikolojisinin, internet ve kullanımı üzerinde de hükmünün olduğunun ispatı gibidir.

Aynı grup içinde internet kullanma becerisi konusunda küçük kardeşine örnek olduğunu düşünenlerin oranı ise %56,5'tir. Aile içi rol model olma konusunda asıl etkin figür olması beklenen ebeveynlere bakıldığında, anne babaların önemli bir bölümü bu konuda üzerine düşeni yaptığını düşünmektedir. Sorumlu davranma konusunda %75,5 temsil oranına ulaşan anneler, ilgili önermeye %71,2 katılımla evet yanıtını veren babalara kıyasla biraz daha ön plana çıkmış durumdadır. Bununla birlikte, yaklaşık %26,6 ortalama ile ebeveynlerin bir bölümünün internet kullanımında çocuklarına örneklik etme konusunda kendini sorumlu ve/veya yetkin görmemesi dikkat çekicidir. Böylesi bir durumda akran çevresi, arkadaşlar ve deneme yanılma yöntemi örnek olma rolünü üstlenmede ilk akla gelen adaylardır.

Önerme	Yanıt	Anne	Baba	Büyük Kardeş	Küçük Kardeş
İnternet kullanımı konusunda kendime sınırlama getiriyorum.	Evet	296 (%74)	322 (%80,5)	104 (%26)	67 (%16,8)
	Hayır	104 (%26)	78 (%19,5)	296 (%74)	333 (%83,2)
İnternet kullanımı konusunda çocuklarıma sınırlama getiriyorum.	Evet	268 (%67)	230 (%57,5)	--	--
	Hayır	132 (%33)	170 (%42,5)	--	--

Tablo 13. İnternet kullanımında kısıtlama

İnternet kullanımı konusunda uzmanların sıklıkla dile getirdiği konulardan biri, internetin kontrol edilemez bir bağımlılığa ve buna bağlı fiziksel, zihinsel ve ruhsal rahatsızlanmalara neden olmaması için internete ayrılan zamanının denetim altında olması ve gerektiğinde bu zamanda kısıtlamalara gidilmesidir (Tripathi, 2017). Çalışmada anket katılımcılarına bu yönde de önermeler sunulmuştur. Tablo 13'te gösterilen ayrıntılara göre, ankete katılan ebeveynlerin büyük çoğunluğu çocuklarının internet kullanımına müdahale etmektedir. Annelerin %67'si, çocuklarına internet kullanımı konusunda farklı düzeylerde sınırlamalar getirdiğini belirtirken, babalar arasında "internet kullanımı konusunda çocuklarıma sınırlama getiriyorum" önermesine evet yanıtını verenlerin temsil oranı %57,5'tir. Bu dağılım aile içinde çocukların internet kullanımına ilişkin denetimin daha çok annelerin kontrolünde olduğu şeklinde yorumlanabileceği gibi, babaların çocukların internet kullanma yetkinlik ve gerekliliklerine daha çok inandıkları biçiminde de analiz edilebilir. Her durumda, ebeveynlerin ortalama %62,2'sinin internet kullanırken çocuklarını sınırlama gereği duyduğu gerçeği değişmeyecektir.

İnternet kullanımında otokontrol söz konusu olduğunda, çocukların ebeveynlerine kıyasla böyle bir gereksinimi çok daha az duyumsadıkları görülmektedir. Ailenin küçük kardeşlerinin yalnız %16,8'i internet kullanırken kendine sınırlama getirirken, bu oran büyük kardeşlerde de %26 düzeyindedir. Çocukların internet kullanma konusunda kendilerini yetkin ve kararında davranış gösterebilen bireyler olarak gördüklerine işaret eden bu tablonun akla getireceği diğer bir yargı da çocukların internet kullanma süre ve biçimleri konusunda bir aşırılıklarının olmadığını savunmaları olabilir. Ebeveynlerin internet kullanma konusunda özdenetim ve sınırlamaya daha çok gereksinim duyması da yukarıda ifade edilen iki bakış açısından da yorumlanabilir. "İnternet kullanma konusunda kendime sınırlama getiriyorum" önermesine verilen evet yanıtının annelerde %74, babalar arasında da %80,5 düzeyinde olması, yoğun internet merakı ve kullanımının bir gereği olabileceği gibi, anne ve baba rolünün eklentisi olarak yerine getirilmesi gereken diğer sorumlulukların öneminin bilinciyle geliştirilmiş bir refleks de olabilir. Tablo 13'e bir bütün olarak bakıldığında, ailenin çocuklarının interneti çok daha fazla kullanma konusunda arzulu olduğu, bu konuda herhangi bir sınırlama istemediği, ebeveynlerin ise hem kendileri hem de çocukları için internet kullanımında ciddi düzeyde kısıtlamaların olması gerektiğini düşündükleri görülmektedir. Kuşakların internete yaklaşım farklılıklarının ifadesi olan bu durum,

internet ve kullanımı konusunda tek bir doğrunun olmayacağını da yüksek sesle dile getirilmiş bir ifadesi gibidir.

Onerme	Yanıt	Anne	Baba	Büyük Kardeş	Küçük Kardeş
Sosyal medya en önemli bilgi kaynağıdır.	Evet	275 (%68,8)	254 (%63,5)	333 (%83,2)	230 (%57,5)
	Hayır	125 (%31,2)	146 (%36,5)	67 (%16,8)	170 (%42,5)
Sosyal medyada paylaşılan bilgilere daima kuşku ile bakarım.	Evet	266 (%66,5)	300 (%75)	296 (%74)	109 (%27,2)
	Hayır	134 (%33,5)	100 (%25)	104 (%26)	291 (%72,8)

Tablo 14. İnternet ve sosyal medya

İnternet söz konusu olduğunda ilk akla gelen kavramlardan biri de sosyal medyadır. Öyle ki dünyada sosyal medya dünyasının interneti de içine alan bir evren olduğunu sanan ve hatta savunan kalabalık bir internet kullanıcı grubunun olduğu sıklıkla tekrarlanan sosyal medya ironilerinden biridir. Katılımcıların sosyal medya ile ilgili önermelere verdikleri yanıtlar da, çalışmanın bu mecranın internet kullanımında ne denli büyük ve önemli bir yere sahip olduğu öngörüsünü kanıtlar niteliktedir. Burada dikkat çekici olan yan, aile bireylerinin sosyal medya bilgi ve sosyal medya bilgi kaynağı ilişkilendirmelerinde sergiledikleri tutumlardır.

Ankette belirlenen grupların tamamında sosyal medyayı en önemli bilgi kaynağı olarak görenlerin yoğunluğu, önermeye hayır yanıtını verenlerden daha çoktur. Özellikle evin büyük çocuklarının %83,2'si sosyal medyayı en önemli bilgi kaynağı olarak tanımlamaktadır. Bu oran annelerde %68,8, babalarda da %63,5'tir. Gruplar arasında sosyal medyayı en önemli bilgi kaynağı olarak tanımlayanların oranında en çarpıcı rakam küçük kardeşlere aittir. Henüz ilkökul çağında olan bu grubun %57,5 için de sosyal medyanın en önemli bilgi kaynağı olarak değer görmesi son derece çarpıcı ve bir o kadar da düşündürücüdür.

Sosyal medya üzerinden erişilen bilgilerin güvenilirliğine ilişkin değerlendirmede evin küçük çocukları dışındaki bireylerinde görece bir kuşku ve güven sorgulaması söz konusudur. Sosyal medya üzerinden elde ettiği bilgilere en yüksek kuşku düzeyi ile bakanlar, %75 temsil oranı ile babalardır. Babaların hemen ardından listede %74'lük oranla büyük kardeşler yer almaktadır. Sosyal medyadan öğrenilen bilginin güvenilirliğini sorgulama düzeyi anneler için %66,5'ken, evin küçük çocuklarında bu oran sadece %27,2'dir. Küçük kardeşlere ilişkin söz konusu rakam, tamamı ilkökul çağında olan bu çocukların henüz sosyal medya ve sosyal medya araçlarından öğrenilen bilgiler konusunda tam bir bilinçlilik hallerinin olmadığına göstergesidir. Kısa sürede sosyal medyadan erişilen bilgiye karşı koşulsuz kabul ve güven alışkanlığına dönüşebilecek bu tutum, uzun vadede öğrenmeye açık genç zihinlerin yanlış, eksik, yanıltıcı vb. bilgilerle dolması anlamına gelecektir. Böylesi zihinlerin günümüzün en önemli sosyal ve beşeri sermayesi olan doğru ve güvenilir bilgiyi rekabet aracına ve avantajına dönüştürmesi olanaklı değildir.

Onerme	Yanıt	Anne	Baba	Büyük Kardeş	Küçük Kardeş
Kütüphaneleri bilgi gereksinimimi gidermede önemli bir araç olarak görürüm.	Evet	298 (%74,5)	245 (%62,2)	196 (%49)	317 (%79,2)
	Hayır	102 (%25,5)	155 (%37,8)	204 (%51)	83 (%20,8)
Kütüphanelerin, internette daha önemli bilgi erişitiricileri olduğunu düşünüyorum.	Evet	240 (%60)	182 (%45,5)	93 (%23,2)	277 (%69,2)
	Hayır	160 (%40)	218 (%54,5)	347 (%76,8)	123 (%30,8)

Tablo 15. İnternet kütüphane karşılaştırması

Çalışmada, katılımcılardan bilgiye erişim aracı ve bilgi kaynağı olarak internet ile kütüphane arasında sınırlı bir karşılaştırma yapmaları da istenmiştir. Bu bağlamda ailelere, ayrıntıları Tablo 15'te gösterilen iki önerme sunulmuştur. "Kütüphaneleri bilgi gereksinimimi gidermede önemli bir araç olarak

görürüm” önermesine en yüksek katılım, %79,2 temsil oranı ile küçük kardeşler grubundadır. Bu yaklaşım çocuklardaki kütüphane algısının farklı araçlarla ne denli yoğun bir biçimde bilgiyle ve bilgi kaynakları ile ilişkilendirildiğini göstermektedir. Söz konusu tablo, özellikle çocuk ve okul kütüphaneleri ile yöneticilerine ve velilere, bu pozitif algının sürekliliğinin korunması açısından sorumluluk getirmektedir. İlgili önermede büyük kardeşlerin evet yanıtının %49’da kalması, ilerleyen yaşlarda çocukların bilgi-internet ilişkilendirmesindeki becerisinin artması kadar, ilkökul çağında daha pozitif olan bilgi-kütüphane ilişkilendirmesinin pozitif yanının korunamamış olmasıyla da ilgilidir. Anne (%74,5) ve babaların (%62,2) bilgi gereksinimini karşılamada kütüphaneleri önemli araçlardan biri olarak görme eğilimleri görece büyük kardeşlerin ortaya koyduğu tablodan daha iyidir.

Küçük kardeşlerin bilgi-kütüphane ilişkilendirmesindeki pozitif edilgenliğini, “kütüphanelerin, internetten daha önemli bilgi eriştiricileri olduğunu düşünüyorum” önermesinde de görmek olanaklıdır. Bu grup içinde önermeye evet yanıtını verenlerin oranı %69,2’dir. Tüm katılımcılar arasında da en yüksek oran olan bu temsil düzeyinin büyük kardeşlerdeki karşılığı ise sadece %23,2’dir. Bu rakamın diğer bir ifadesi, ankete katılan 347 büyük kardeş için bilgiye erişimde kütüphanenin internetten daha sonra akla geldiği gerçeğidir. İlkokul çağını geride bırakmış ağ kuşağının bu tutumu bir ölçüde anlaşılabilir. Ancak babaların 54,5’inin interneti kütüphanelerin önünde bilgi erişim araçları olarak tanımlamasının anlaşılabilirliği çok daha derin analizleri gerektirmektedir. Anneler arasında söz konusu önermeye hayır yanıtını verenlerin oranı %40’tır. Bu rakam da kütüphanelerin bilgi hizmeti temelli toplumsal gerekliliği ve önemi açısından düşündürücüdür. Tablonun tamamı üzerinden ortaya çıkan en önemli yansım, babalar ve evin büyük çocukları için kütüphanelerin kurumsal varlık sebebi olan bilgi ve erişimi gereksinimini karşılama açısından internetin gerisinde kalmış olmasıdır.

İnternet ve bilgi ilişkilendirmesine yönelik yaklaşıma bağlı olarak 5’i metin açıklaması, 26’sı ise 11 farklı tabloda gösterilen 31 önermeye verilen yanıtlar dikkate alındığında, aile bireylerinin toplumsal rollerinin, günlük yaşamdaki görev ve sorumlulukların konuya ilişkin kişisel yargıların oluşmasında doğrudan etkili olduğu görülmektedir. Bu noktada dikkati çeken diğer bir ayrıntı da internet dünyasının küçük kardeşler tarafından henüz tam keşfedilememiş olmasının getirdiği “saflığın”, büyük kardeşler için ise adeta “kurdu olma” düşüncesinin izlerinin, tablolardaki rakamlara yalın bir biçimde yansımış olmasıdır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Teknoloji, insanoğlunun binlerce yıllık evriminde ona yoldaşlık eden ve yaşamını kolaylaştıran araçların gelişimine aracılık eden kavramlardan biridir. Zaman içinde kendi yenilikleri ile birlikte ilgili kavramlarını da yaratan teknolojinin günümüzdeki en yaygın ve öncü alanı ise bilişim teknolojileridir. İlk elde bilgisayarı çağrıştıran bilişim teknolojisinin en önemli unsuru şüphesiz internettir. Bugün geldiğimiz noktada, sosyal, kültürel, ekonomik ve toplumsal yan başta olmak üzere hızla insana ve yaşama dair tüm alanların en etkin unsuru haline gelen internet, başlı başına eksiksiz bir yaşam alanına dönüşmüş durumdadır. Çağımızın adından kuşak tanımlamasına kadar internetin ilham alınması da bu teknolojinin günümüzde eriştiği anlam ve önemi yalın bir biçimde ortaya koymaktadır.

İnterneti insanoğlunun kullanıp yararlandığı benzer diğer teknolojilerden ayıran en temel farklılıklardan biri de, günlerle ifade edilebilecek bilme, görme, tanıma ve deneyim farklılıklarının dâhi internet algısı, değeri, yeterliliği ve yeteneği açısından derin ayrımlara dönüşebilmesidir. Bu açıdan bakıldığında, internetin bireysel ve toplumsal olarak ifade ettiklerinin bütünü, yalnız kuşaklar arasında değil, aynı akran grubu içindeki küçük yaş aralıklarında, hatta aynı yaştaki kişilerde farklı tablolar ortaya koymaktadır. Deneyim ve tanış olmanın yanı sıra, söz konusu farklılığı yaratan diğer bir unsur da internetin hangi amaçlar için, hangi yoğunlukta ve hangi koşullarda kullanılıyor olduğudur. Bu ilinti durumu da insanoğlunun temel gereksinimlerinden biri olma kimliği ile bilgiyi ön plana çıkarmaktadır. İnternetin bilgiye dair sundukları, düşündürdükleri, kolaylıkları, güçlükleri vb. yanlar bireyin bu cazibesi yüksek mecradaki deneyimleri üzerinde doğrudan etkilidir ve bu etkinin uzun soluklu izleri olur.

Kullanım yaygınlığı, hızı ve içerik çeşitliliği sürekli artan internetin günümüzde yaşanan bilginin üssel büyümesinden etkilenmesi ve bu büyümeyi etkilemesi kaçınılmazdır. Erişilen yüksek değişim hızı nedeniyle yaşanan etkilenmeyi farklı bilgi-internet altyapısı ve yetkinlikleri ile deneyimleyen kuşakların, interneti bilgi kaynağı ve bilgiye erişim aracı olarak ele alışlarının farklı olması da şarttır.

değildir. Burada odaklanması gereken asıl yan, söz konusu farklılıkların kuşaklararası, hatta aynı kuşaklar içinde çatışma unsuruna dönüşmeden nasıl bakış açısı çeşitliliği olarak görülüp ortak entelektüel zenginliğe dönüştürülebileceği olmalıdır. Kuşaklar arası ele alış ve anlam yüklemeye farklılıklarının çok yönlü ve yaygın etki ağları bağlamında ele alınması, bir yandan internetin sağlayacağı kazanımların artmasını sağlarken, diğer yandan da kuşakların birbirleri için dile getirdikleri “neden” sorusunun yanıtlarının daha kolay bulunmasını sağlayacaktır.

Farklı kuşakların yanı sıra, aynı kuşak içinde farklı yaş gruplarından temsilcilerin olduğu aileler üzerinden interneti bilgiye erişim aracı ve bilgi kaynağı olarak ele alışın nasıl değiştiğini ortaya koymaya çalışan ve bu yanı ile internet-bilgi etkileşimine farklı bakış açısı getiren çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar aşağıda maddelendirilmiştir;

- Ankete katılan ebeveynlerin tamamı okuryazardır. Anne babaların lise, lisans ve/veya lisansüstü eğitime sahip olma oranları %70’in üzerindedir. Her iki veri birlikte değerlendirildiğinde, ebeveynlerin internet ve içeriğine ilişkin yetkinlikleri daha kolay geliştirilebilir düzeydedir.
- Aile fertleri arasında bilgi gereksiniminin giderilmesi noktasında ilk tercih olarak interneti görenlerin oranı %70’den fazladır. İnternet-bilgi algısının gelişmişliğini ve canlılığını gösteren bu yaklaşımda evin ilkökul çağındaki küçük çocuklarının büyük kardeşleri ile birlikte ebeveynlerinden daha önde olan internet tercihleri, günümüz çocuklarının internet kullanma yoğunluğunun ve interneti sorunlar karşısında çözüm aracı olarak görme eğilimini ne denli yüksek olduğunu göstermektedir. Anne babaların bu tercihte çocuklarının ardında yer alması, internet algısındaki kuşaklar arası yorum ve anlayış farklılıklarının bir yansımasıdır.
- Tüm aile fertleri için internetin sosyalleşmek için kullanılması düzeyi bilgi gereksinimini gidermek için kullanılmasından daha yüksektir. Günümüz sosyal medya kullanım yaygınlığı ile örtüşen bu tutumda her iki yaklaşımda da listenin zirvesinde yer alan büyük kardeşleri sosyal medya kullanımında anneler, bilgi gereksinimini gidermede ise küçük kardeşler takip etmektedir. Küçük kardeşlerin interneti bilgi gereksinimini giderme aracı olarak görmesinde son bir yıldır COVID-19 salgın hastalığı nedeni ile örgün eğitimin internet üzerinden yapıyor olmasının ve derslerdeki bilgiyi ele alışının şüphesiz önemli etkisi vardır.
- İnternette elde edilen bilginin güvenilirliği ve güncelliğine en çok kuşkuyla yaklaşan aile ferdi de evin büyük kardeşidir. Doğrudan internet kullanma deneyimi ve yetkinliği ile bu internet dünyası hakkında daha çok bilgi sahibi olmakla ilgili olan bu durum, günümüz gençlerinin interneti en çok bilen, tanıyan ve kullanan kuşak olduğunu göstermektedir. Küçük kardeşlerin çok daha az düzeydeki sorgulayıcı yaklaşımı ile ebeveynlerin erişilen bilgiye güvenme konusunda genellikle ortada duran tutumları da, kullanım yoğunluğu kadar çeşitliliğinin internetin bilgi erişim aracı olarak nasıl algılanacağı noktasında belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.
- Ankete katılan tüm gruplar için internet bilgiye erişim açısından çok büyük bir kolaylık ve cazip bir mecradır. Özellikle büyük kardeşlerde bilgiyle ilişkilendirme ve erişimde %91,5 düzeyinde kolaylık, %97 oranında da cazibe anlamına gelen internet, diğer aile fertlerinin nazarında da çözüme yönelik ilk tercihtir. Bu noktada ebeveynlerin kolaylık ve cazibe algısının küçük kardeşlerden yüksek olmasında, popüler gündem ile sosyal medya üzerinden takip edilen bilgi ağının genişliği etkilidir.
- Katılımcıların tamamı internetin bilgi dünyasını nitelik ve nicelik olarak genişlettiği inancındadır. Bununla birlikte evin küçük çocukları dışındaki diğer gruplarında, internette ciddi bir bilgi kirliliği ve güvenilirlik sorunu olduğu kanaati hâkimdir. Ebeveynler ile büyük kardeşlerin internetin geleneksel okuma alışkanlıklarını olumsuz yönde etkilediğine ilişkin yoğun katılımı, çalışma kapsamında elde edilen en çarpıcı sonuçlardan biridir. Çünkü ilgili bilimsel araştırmalarda da sıklıkla dile getirilen bu olumsuz etkinin internet kullanıcıları tarafından biliniyor olması, entelektüel dünyamız açısından sorunun ciddiyetini daha da arttırmaktadır.
- Ebeveynlerin yarından fazlası hem küçük hem de büyük çocuklarının internet kullanımı konusunda yeteri kadar bilgili ve yetkin olmadığını düşünmektedir. Bu düşünce evin büyük kardeşlerinde daha yüksek perdeden dile getirilmiştir. Büyük kardeşlerin %73,5’i kardeşlerinin, %50’si ise anne ve babalarının internet yetkinliğinin eksik olduğunu değerlendirmiştir. Görece daha kısa bir internet

kullanma geçmişi ve daha sığ internet bilgisi olan küçük kardeşleri %83'ü ebeveynleri ile abilerini/ablalarını internet kullanımı konusunda yetkin görmektedir.

- Ankete katılan anne ve babaların büyük bir bölümü (%70'den fazla) internet kullanma konusunda çocuklarına her açıdan örnek olduklarını düşünmektedir. Ancak büyük kardeşlerin bu konudaki ağırlıklı tutumu, ebeveynlerini örnek almama yönündedir. Büyük kardeşler de %56,5 temsil oranı ile internet kullanımı konusunda küçük kardeşlerine örnek olduklarını ifade etmişlerdir. Küçük kardeşler ise ebeveynlerini abi ve/veya ablalarından daha çok örnek almaktadır. Bu noktada özellikle yaşları birbirine yakın olan kardeşler arasında görülebilen rekabet şüphesiz örnek alma tercihinin anne babalar lehine şekillenmesinde etkili olmuş olabilir.
- İle içinde anne (%74) ve babaların (%80,5) çoğu internet kullanımı konusunda kendilerine sınırlamalar getirdiğini ifade etmiştir. Çocuklar söz konusu olduğunda bu sınırlar biraz daha esnemiş görünürken, yine de ebeveynlerin yarıdan fazlası çocuklarına internet kullanımı konusunda sınırlamalar getirmeye gereksinim duymaktadır. Büyük kardeşlerin %26'sı, küçük kardeşlerin ise yalnız %16,8'i internet kullanımı konusunda otokontrol uygulamaktadır. Bu tablo, özellikle ilköğretim çağındaki çocuklar için internetin cazibesinin ne denli yüksek olduğunun da bir kanıtıdır.
- Katılımcıların tamamı, sosyal medyayı en önemli bilgi kaynağı olarak nitelemiştir. Bu noktada, önemli bir bölümü örgün eğitim sistemi içinde yer alan çocukların da aynı düşüncede olması dikkat çekicidir. Her ne kadar ailenin küçük çocukları dışında kalan katılımcı grupları ağırlıklı olarak sosyal medyada paylaşılan bilgiye kuşkuyla baktığını beyan etmiş olsa da, sosyal medyanın bu denli bilgi ile ilişkilendiriliyor olması -insanoğlunun popüler kültüre olan merakına rağmen- düşündürücüdür.
- Büyük kardeşler dışında aile fertlerinin çoğu için kütüphanelerin hala en önemli bilgi gereksinimini giderme aracı olarak değer görmesi, bilgi merkezleri dünyası için umut vericidir. Küçük kardeşlerde %79,2 temsil oranına erişen bu yargı, kütüphanelere, hizmetleri ve bu hizmetlerden yararlananların düzenli kütüphane kullanıcılarına dönüşmesi açısından daha büyük sorumluluklar getirmektedir. Bu noktada en büyük tehdit, yaşları genellikle 12 ile 25 aralığında yer alan büyük kardeşlerin hem kütüphaneyi bilgiye erişim aracı olarak nitelemedeki mesafeli duruşları, hem de interneti kütüphanenin yerine koymaya duydukları yakınlıktır.

Çalışmada varılan sonuçların da ortaya koyduğu gibi, internet ve kullanımına yönelik her türlü bireysel farklılık, internetin bilgi erişim aracı ve bilgi kaynağı olarak nitelenmesinde de belirleyicidir. Söz konusu farklılıkların bilginin dünyasında gereksinim gidermeye yönelik anlamlı bir bütüne dönüşmesi adına ortaya konan öneriler şunlardır;

- İnternet kullanımı söz konusu olduğunda, insanların toplumsal ön yargıları ve yönelimleri doğru ile yanlışların birbirine karışmasına neden olabilmektedir. Bilgi gibi tüm insanlığın ortak gereksinim giderme aracı söz konusu olduğunda bu önyargı ve yönelimlerden uzak olmakta daha özenli olunmalıdır. Böylece ebeveynler çocuklarını, çocuklar anne babalarını, kardeşler de birbirini interneti bilgi ile ilişkilendirilmede daha doğru anlayabilir.
- Özellikle ebeveynler, internetin günümüzde tek bilgiye erişim aracı olmadığı, bilgi edinmenin farklı yöntemlerinin olabileceği, bilginin doğruluğu, güvenilirliği ve güncelliği gibi hususlarda kendilerini geliştirerek, çocukları için iyi bir örnek olma sorumluluğunu sürekli hale getirmelidir.
- Evde internet kullanımı konusunda alınmış genel kararlar ve kuralların hanedeki en küçük birey de dâhil olmak üzere herkes üzerinde eşit yaptırım gücü olmasına özenilmelidir. Böylece aralarında bilginin de olduğu pek çok şeyin değerini gölgeleyen aşırı internet kullanımı daha kolay kontrol altına alınabilir.
- Aile içinde internet denildiğinde bireyler için ne anlaşıldığının konuşulduğu, bu konuda fikir paylaşımlarının yapıldığı zamanlar yaratılarak birbirine yakın ve daha kolay anlaşılabilir algı iklimleri yaratılabilir. Bu zaman dilimlerinde internet-bilgi ilişkilendirmesine yönelik yorumların da paylaşılmasına fırsat yaratılmalıdır.
- İnternetin bilginin dünyasındaki anlamı ve öneminin değişim eğrisi ortaya konulurken yalnız belirli bir grubun değil, farklı grup ve kuşakların tercihleri ile fikirleri üzerinden haritalandırma

yapılmalıdır. Böylece yönelim süreci daha doğru kestirilebilir ve daha isabetli öneriler geliştirilebilir.

- Özellikle çocuklarda internet yetkinliğinin artırılması konusunda aileden başlayarak örgün ve yaygın eğitim kurumlarının da dâhil olduğu bir sürekli öğretim planlaması yapılmalıdır. Ulusal politika olarak benimsenebilecek bu süreç yarınlarda internet kullanıcılarının daha bilinçli olmasını ve internetin geleneksel mecralarla daha doğru bir biçimde bütünleştirilmesini sağlayacaktır. Şüphesiz söz konusu kazanım alanlarından biri de disiplinler üstü kimliği ve doğrudan sermayeye dönüşen yanı ile bilgi dünyasıdır.

İnternet, şu ana kadar 21'inci yüzyılın en etkin ve yaygın araçlarından biridir. İnterneti farklı koşullarda, farklı önceliklerle ve yaşlarda tanımaya başlayıp günlük yaşamının bir parçasına dönüştüren aile fertlerinin her birinin internet tanımı ve önem yüklemeye düzeyi birbirinden tamamen farklıdır. Söz konusu farklılık, kimi ayrıntılarda örtüşüyor olsa da internetin bilgiye erişim aracı ve bilgi kaynağı olarak nitelenmesinde de görünür biçimde ortadadır. Bilginin insanoğlunun yaşamındaki yerini ve gereksinim olma düzeyini olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilecek bu algı farklılıklarının varacağı yeri belirleyecek olan asıl unsur yine bilginin kendisi olacaktır. Bu nedenle internetin doğru noktada, uygun koşullarla ve gereksinimlerle örtüşecek biçimde bilgi ile ilişkilendirilmesi son derece önemlidir. Söz konusu becerinin sağlayacağı diğer bir yararlılık da bugün artık daha kısa yıl aralıkları ile ifade edilen kuşaklararası bakış açısı farklılıklarının uyumlaşmasını kolaylaştırmak olacaktır. Varılan kolaylık ise daha çok internetle şekillenen günümüz sosyal ve toplumsal yaşamının refahı anlamına gelecektir. Unutmamak gerekir ki, görüp, kabul edip, anlamaya çalıştığımız ve bütünün parçası haline getirebildiğimizde, farklılıklarımız en büyük zenginliğimizdir.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışmada kullanılan anket, Çankırı Karatekin Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu tarafından 27 Ocak 2021 tarihli toplantısında değerlendirilmiş, 29 Ocak 2021 tarihli ve 451 sayılı kararla gerekli etik kurul izni verilmiştir.

Yazar Katkı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

Açık Bilim. (2013). Nesiller Ayrılıyor: X, Y ve Z Nesilleri. Erişim adresi: <http://www.acikbilim.com/2013/09/dosyalar/nesiller-ayriliyor-x-y-ve-z-nesilleri.html>

Akkaya, M. A. (2017). Bilgi Taşıyıcılarının Evrimi ve Elektronik Ortama Varış. *Bilişim Teknolojilerinin Bilgi Merkezlerine ve Hizmetlerine Etkileri* içinde (ss. 67-85). H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Yay. Haz.). İstanbul: Hiperyayın.

Bennett, S., Maton, K. ve Kervin, L. (2008). The 'Digital Natives' Debate: A Critical Review of the Evidence. *British Journal of Educational Technology*, 39(5), 775-786.

Bilal, D. (2012). Ranking, Relevance Judgment, and Precision of Information Retrieval on Children's Queries: Evaluation of Google, Yahoo!, Bing, Yahoo! Kids, and ask Kids. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63(9), 1879-1896.

Dijilopedi (2021). 2021 Dünya İnternet, Sosyal Medya ve Mobil Kullanım İstatistikleri. Erişim adresi: <https://dijilopedi.com/2021-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri/>

Ekici, S. ve Özenç Uçak, N. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin İnternette Bilgi Arama Davranışı, *Türk Kütüphaneciliği*, 26(1), 78-96.

Howe, N. ve Strauss, W. (2009). *Millennials Rising: The Next Great Generation*. New York: Vintage.

- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma Yöntemi*. (19. bs.). Ankara: Nobel.
- Kurbanoğlu, S. (2002). WWW Bilgi Kaynaklarının Değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 11-25.
- Kuzu, A. (2008). *İnternet Kullanımı ve Aile Araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Lippincott, J. K. (2005). Net Generation Students and Libraries. *Educause Review*, 40(2), 56-66. Erişim adresi: <http://www.educause.edu/ero/article/netgeneration-students-and-libraries>
- Mowbray, J, Hall, H, Raeside, R ve Robertson, P (2017). The Role of Networking and Social Media Tools during Job Search: An Information Behaviour Perspective. *Information Research*, 22(1), 75-85.
- Nüfusu (2021). İzmir Nüfusu. Erişim adresi: <https://www.nufusu.com/il/izmir-nufusu>
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants Part 1. *On the horizon*, 9(5), 1-6.
- Sakarya, S., Tercan, İ. ve Çoklar, A. N. (2011). İlköğretim Öğrencilerinin İnterneti ve Arama Motorlarını Kullanım Durumları. Erişim adresi: <http://web.firat.edu.tr/icits2011/papers/27621.pdf>
- Seyidoğlu, H. (1992). *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*. (Geliştirilmiş 4.bs). İstanbul: Güzem.
- Spink, A. ve Currier, J. (2006). Towards an Evolutionary Perspective for Human Information Behavior: An Exploratory Study. *Journal of Documentation*, 62(2), 171-193.
- Şerefoğlu Henkoğlu, H., Mahiroğlu, A. ve Keser, H. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Bilgiye Erişim Aracı Olarak İnternete Yaklaşımları: Betimleyici Bir Çalışma. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 6(1), 72-110.
- Tripathi, A. (2017). Impact of Internet Addiction on Mental Health: An Integrative Therapy is Needed. Erişim adresi: <https://www.karger.com/Article/Pdf/491997>
- TÜİK (2021). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları 2020. Erişim adresi: <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30709>
- Uçak, N. Ö. ve Al, U. (2000). İnternet'te Bilgi Arama Davranışları. *Türk Kütüphaneciliği*, 14(3), 317-331.
- United Nations Statistics Division (2016). Erişim adresi: http://unstats.un.org/unsd/methods/inter-natlinks/sd_natstat.asp
- We Are Social (2021). Internet Users. Erişim adresi: <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital>
- Wilson, T. D. (2000). Human Information Behaviour. *Informing Science*, 3(2), 49-55.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yolal, M. ve Kozak, R. (2008). Bilgiye Erişim Aracı Olarak Öğrencilerin İnternete Yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 115-128.

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 4 Sayı: 2 Yıl: 2021

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

*Hakemli Makaleler
Araştırma Makalesi*

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 27.04.2021
Kabul tarihi: 13.09.2021
Erken görünüm: 14.09.2021
Yayınlanma tarihi: 31.12.2021

Article Info

Date submitted: 27.04.2021
Date accepted: 13.09.2021
Date early view: 14.09.2021
Date published: 31.12.2021

Anahtar sözcükler

Akademik Sosyal Ağlar, Bilimsel İletişim, ResearchGate, Google Scholar Citations, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.

Keywords

Academic Social Networking Sites, Scholarly Communication, ResearchGate, Google Scholar Citations, Information and Records Management.

DOI numarası

10.33721/by.928614

ORCID

0000-0003-2127-5436

Akademisyenlerin ResearchGate ve Google Scholar Citations Kullanımları: Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri Üzerine Bir İnceleme

Academics' Use of ResearchGate and Google Scholar Citations: A Study on the Information and Records Management Departments in Turkey

Demet IŞIK

Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi
Doktor, demet1ki@gmail.com

Öz

Akademik sosyal ağlar bilimsel iletişim sürecinde kendine yer bulan, akademik çalışmaların ve yayınların açık erişim ilkesi doğrultusunda paylaşılmasına ve görünürlüğünün artırılmasına olanak sağlayan, sosyal ağ yapıları ile benzer özellikler taşıyan web siteleridir. 2008 yılında ortaya çıkmaya başlayan akademik sosyal ağlar, araştırmacılar ve akademisyenler tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Araştırmalar sonucunda dünyada yaygın olarak kullanıldığı tespit edilen akademik sosyal ağlardan ResearchGate ve akademik profil oluşturmaya izin veren bir platform olan Google Scholar Citations hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilen bu çalışmada, Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi alanında çalışan 128 akademisyenin bu ağlardaki profil bilgileri incelenmiştir. Buna göre akademisyenlerin %62,5'inin (n=80) ResearchGate profili ve %72,65'inin (n=93) Google Scholar Citations profili bulunmaktadır. Bu iki ağın ortak göstergeleri olan yayın ve atıf sayısı ile h-indeks değerleri karşılaştırılmıştır. ResearchGate profili bulunan akademisyenlerin ResearchGate'e toplam 1.658 yayın yükledikleri, Google Scholar Citations'a ise 4.071 yayın ekledikleri tespit edilmiştir. Akademisyenlerin ResearchGate'teki yayınlarının toplam atıf sayısı 6.580, Google Scholar Citations'ta ise 22.882'dir. Yayın başına düşen atıf sayısı ResearchGate'te 3,96 iken Google Scholar Citations'ta 5,62'dir. ResearchGate'te akademisyenlerin h-indeks ortalaması 2,83 ve Google Scholar Citations'ta 6,02'dir. ResearchGate atıfları ve Google Scholar Citations atıfları ile her iki platformdaki h-indeks değerleri arasında olumlu yönde anlamlı yüksek düzeyde bir korelasyon tespit edilmiştir. Kapsama alınan platformların Bilgi ve Belge Yönetimi bölümleri akademisyenlerince kullanımlarında üniversitelerine, unvanlarına ve cinsiyetlerine göre farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Abstract

Academic social networking sites are websites that have a place in the scholarly communication process, allow sharing and increasing the visibility of academic studies and publications in line with the open access principle, and have similar features with social network structures. Academic social networking sites, which started to emerge in 2008, are widely used by researchers and academics. This study includes detailed information about ResearchGate, one of the academic social networks found to be widely used in the world as a result of the research, and Google Scholar Citations, a platform that allows academic profile creation. In this study, the profile information of 128 academicians working in the field of Information and Records Management in Turkey was also examined in these networks. In the research, ResearchGate and Google Scholar Citations profile information of 128 academicians were examined. Accordingly, 62.5% (n = 80) of the academicians have a ResearchGate profile and 72.65% (n = 93) have a Google Scholar Citations profile. The common indicators of these two networks,

the number of publications and citations, were compared with their h-index values. It was determined that academics with ResearchGate profiles uploaded a total of 1,658 publications to ResearchGate and 4,071 publications to Google Scholar Citations. The total number of citations of academicians' publications in ResearchGate is 6,580, and 22,882 in Google Scholar Citations. While the number of citations per publication is 3.96 in ResearchGate, it is 5.62 in Google Scholar Citations. The h-index average of academicians is 2.83 in ResearchGate and 6.02 in Google Scholar Citations. A high level of positive correlation was found between ResearchGate citations and "Google Scholar Citations" citations and h-index values on both platforms. It has been concluded that there are differences in the use of the covered platforms by the academicians of the Information and Records Management departments according to their universities, titles and gender.

1. Giriş

Bilimsel iletişim, bilimsel bilgi üretim süreçlerini kapsayan bir sistemdir. Bilimsel iletişim “araştırmanın ve diğer bilimsel yazıların oluşturulması, kalitesinin değerlendirilmesi, akademik topluluğa yayılması ve ileride kullanılmak üzere korunması için gereken bir sistem” ve “bir bilimsel araştırmanın oluşturulması, yayınlanması, yaygınlaştırılması ve keşfedilmesine ilişkin adımları belgeleyen bir yaşam döngüsü” (“ACRL”, 2003) olarak tanımlanır. Bu yaşam döngüsünün yeni teknolojik gelişmelerden etkilenmesi olağan bir durumdur. Teknolojik gelişmeler sosyal ağları ve yeni iletişim ortamlarını olanaklı kılar ve “sosyal ağlar bilimsel iletişim için uygun bir ortam sağlar” (Gu ve Widén-Wulff, 2011, s. 762). Basılı ortamlardan elektronik ortamlara ilerleme kaydeden yayıncı ve paylaşma olanakları araştırmacılara beraberinde çeşitli imkanlar sunmuştur. Graham (2000), bilimsel iletişim sürecini ‘sosyal medya gibi gayri resmi ağlarda iletişim’, ‘konferanslarda ve ön baskılarda ilk kamuya açık yayılma’ ve ‘bilimsel dergilerde araştırmanın resmi olarak yayınlanması’ şeklinde üç aşamaya ayırmaktadır. Her ne kadar gayri resmi ortamlar da olsa bazı çalışmalar, araştırmacıların araştırmaları paylaşmak ve keşfetmek için sosyal ağları giderek daha fazla kullandıklarını göstermektedir (Konkiel, 2013, s.13). Bloglar, forumlar ve Twitter gibi çeşitli Web 2.0 ortamlarında giderek daha fazla bilimsel ve akademik tartışmalar yapılmaktadır ve bilimsel yayınların büyük bir kısmı sosyal ağlarda paylaşılmaktadır (Weller ve Peters, 2012, s.210; Priem, Piwowar ve Hemminger, 2012; Adie ve Roe, 2013, s.11). Araştırmacıların ya da bilim insanlarının, resmi olmayan ortamlarda izleyicilerinin kim olduklarını bilmeden içeriklerini daha rahat paylaşıyor ve tartışıyor oldukları (Adie ve Roe, 2013, s.11) tespiti sosyal ağların bilimsel iletişim sürecinde kullanılmasını açıklayan önemli bir tespittir. Bilimsel iletişim sürecinde sosyal ağlar, bilimsel dergilerde yer alan araştırma çıktılarının yayılmasında da araştırmacılara bir platform olarak hizmet ederler. Sosyal ağların bilim insanları tarafından bilimsel iletişimde kullanımı, sadece araştırmaya ve bilime hizmet edecek, paylaşma ve etkileşim olgularını besleyecek yeni ağ formlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yeni ağlar, akademik sosyal ağlar olarak adlandırılmaktadır. Akademiye kendini tanıtmının ve çevrimiçi varlığın artan önemi (Kim ve Grofman, 2020, s. 518), akademik sosyal ağlara ve çevrimiçi akademik profillere olan farkındalığı artırmakta ve kullanımlarını olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca, bu platformların popülaritesi, yeni açık bilim ortamının sunduğu fırsatlara bir karşılık olarak görülebilir (Hammarfelt, de Rijcke ve Rushforth, 2016, s. 3).

Akademik topluluğa yönelik olan akademik sosyal ağlar ve akademik profil oluşturmaya izin veren platformlar bilimsel görünürlüğün ve etkinin artırılmasında akademisyenlere ve araştırmacılara çeşitli hizmetler sunmaktadır. Bu çalışmada akademik topluluğa hizmet sunan ResearchGate (RG) ve Google Scholar Citations (GSC) kapsama alınarak bu platformlarda profil oluşturan akademisyenlerin bilgileri analiz edilmiştir. Akademisyenler yayınlarını tanıtmak, topluluk içinde görünürlüklerini ve etkilerini artırmak için bu platformları ne ölçüde dolduruyorlar sorusu bu araştırmanın temel sorusudur. Bundan hareketle, Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü akademisyenlerinin RG ve GSC profilleri bir kullanım süreci olarak incelenmektedir. Bir akademik sosyal ağ ile akademik profil oluşturmaya izin veren platformun sunduğu hizmet ve göstergeler açıklanmış ve karşılaştırılmıştır. Bir akademik alana mensup olan akademisyenlerin RG ve GSC'deki profil verileri üzerinden çeşitli analizler yapılarak yerel literatüre katkı sunmak amaçlanmıştır.

Bu makalenin yapısını özetlersek; ilk olarak akademik sosyal ağlar ve akademik profil oluşturmaya izin veren platformlar hakkında bilgiler sunulmuştur. Ayrıca bu ağların ve platformların özelliklerine değinilmiştir. İkinci olarak, araştırma kapsamında analizleri yapılan RG ve GSC tanıtarak ve bu iki platformun sunduğu bibliyometrik ve altmetrik göstergeler açıklanmıştır. Üçüncü olarak, RG ve GSC

hakkında yapılmış önceki araştırmalar kısaca özetlenmiştir. Daha sonra araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi alt başlıklarına yer verilmiştir. Bunu izleyen kısımda ise, analizler sonucunda elde edilen bulgulara değinilerek bir değerlendirme yapılmıştır. Son olarak, teorik bilgiler ile uygulama sonucunda elde edilen bilgiler sentezlenerek araştırmanın sonuçları ortaya konmuş ve çeşitli öneriler sunulmuştur.

2. Akademik Sosyal Ağlar ve Akademik Profiller

Akademik Sosyal Ağlar (ASA'lar), öncelikle bilimsel çalışmaların paylaşılmasına, tanıtılmasına ve yayılmasına olanak sağlayan platformlardır. Araştırma sonuçlarının hızla yayılması ve hem akranlar hem de meslekten olmayan izleyicilerle etkileşim için bir kanal sağlar (Hoffmann, Lutz ve Meckel, 2016, s. 766). Bir bilimsel alanda akademik görünürlüğün ve tanınırlığın artırılmasında etkili araçlar olarak ASA'lar araştırmacı ve akademisyenlerin birbirleri ile iletişim kurmalarına ortam hazırlar. Bu platformları hem iletişim açısından hem de araştırmacılar açısından değerlendirmek olanaklıdır. İletişim açısından değerlendirildiğinde araştırmacıların sadece kendi alanları ile ilgili diğer araştırmacılarla değil aynı zamanda disiplinler arası araştırmalar yürütmek üzere farklı konularda çalışan araştırmacılarla tanışma, tartışma, bilgi alışverişinde bulunma fırsatını yakaladıkları çevrimiçi ortamlardır. Bu ortamlar araştırmacılar arasında yayınlara erişim talebinde bulunma, yayınlara ilişkin yorum yapabilme, ilgili alanda güncel gelişmelerden anında haberdar olma gibi bilimsel iletişim etkinliklerine olanak sunmaktadır. Başka bir ifade ile ASA'lar bilimsel bilginin dijital olarak paylaşılmasını yaygınlaştırır ve bilim insanlarının birbirleri arasında kısa sürede etkileşim kurmalarına ortam sağlamaktadır. Bilimsel konularda gerçekleşecek ve sürekliliği sağlanan bir iletişim, işbirliğini geliştirmesi açısından bilimsel her alan için önemlidir. Bu işbirliği yeni yaklaşımların, projelerin ve bilimsel çıktıların üretilmesine olanak sağlayacak ve yeni katma değerler ortaya çıkaracaktır. Bunlara ek olarak, araştırmacıların üretilen her bir bilimsel çıktıdan kısa sürede haberdar olması, güncelliğini koruması açısından da önemlidir. Ayrıca ASA'lar rekabet ortamının oluşmasında etkili olabilecek verileri barındırabilmeleri nedeniyle de araştırmacıları pozitif anlamda etkileyebilecek potansiyele sahiptirler. ASA'lar kullanıcılarına belirli aralıklarla e-posta bildirimleri göndererek sistemin düzenli olarak kullanılmasını sağlamaya çalışırlar. Bazı ASA'lar platformlarındaki oluşturdukları puanlama sistemleri ile kullanıcıyı daha iyisini yapma kararlılığıyla devam etmeye motive ederler (Hammarfelt, de Rijcke ve Rushforth, 2016, s. 6).

Akademik dünyada bilgi yayınlama ve paylaşım örüntülerinde devrim yapma potansiyeline sahip ASA'lar, dünyadaki akademisyenler arasındaki ilişkiler için platformlar sunarak, araştırma topluluğunun yapısını ve dinamiğini etkileyebilir (Meishar-Tal ve Pieterse, 2017, s. 3). ASA'lar akademisyenlere profesyonel ağlarını diğer araştırmacılarla birlikte kurmak ve araştırma yaparken çeşitli faaliyetlerini yürütmek için yardımcı olabilecek çevrimiçi bir hizmet, araç veya platform (Jeng, He ve Jiang, 2015, s. 890) şeklinde tanımlanmaktadır.

ASA'ların bazı özellikleri bakımından ayrıştıkları görülse de sahip oldukları ortak özellikler arasında profil oluşturmaya ve yayın yüklemeye olanak tanımları, etki ölçümü konusunda sundukları yeni yaklaşımlar, iş birliği ağlarının oluşturulmasına zemin hazırlamaları, araştırmanın yayılmasını ve doküman yönetimini sağlamaları (Espinoza Vasquez ve Caicedo Bastidas, 2015; Meishar-Tal ve Pieterse, 2017) ve açık erişime destek olmaları konuları yer almaktadır. ASA'ların temel özelliklerinden biri, yazarların profesyonel özgeçmiş oluşturabilecekleri çevrimiçi bir profil oluşturma platformu sağlanmalarıdır (Ali ve Richardson, 2019, s. 393). Bir ASA'ya üye olan araştırmacı kişisel, akademik ve iletişim bilgilerini içeren bir profil oluşturarak araştırma çıktılarını paylaşır ve görünürlüğünü artırmak üzere ilk adımını atmış olur. Yayınların paylaşılması, araştırmacının tercihine göre tam metin ya da özet olmak üzere değişebilmektedir. Yayın paylaşımı özelliği, akademisyenlerin bu ağları kurumsal depo olarak kullanmalarına da olanak sağlamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, her ne kadar kuruma ait platformlar olmasa da ASA'lar, kurumsal havuzlara rakip birer platform olabilir. Laakso, Lindman, Shen, Nyman ve Björk (2017) ile Borrego (2017) kurumsal depoları ve ASA'ları ele aldıkları çalışmalarında, akademisyenlerin yayınlarını kurumsal havuzlarda paylaşmak yerine ASA'larda paylaşmayı tercih ettiklerini ortaya çıkarmışlardır. Dolayısıyla, kurumsal havuzların özelliklerinin iyileştirilmesi, hizmetlerinin ASA'ların sunduğu hizmetlere yaklaştırılması, kullanımlarının teşvik edilmesi açısından önemli görülmektedir. ASA'lar akademik yayıncılığın bu ortamlara kaymasına, yayın sürelerinin kısılmasına ve yayın öncesindeki taslakların ya da ders

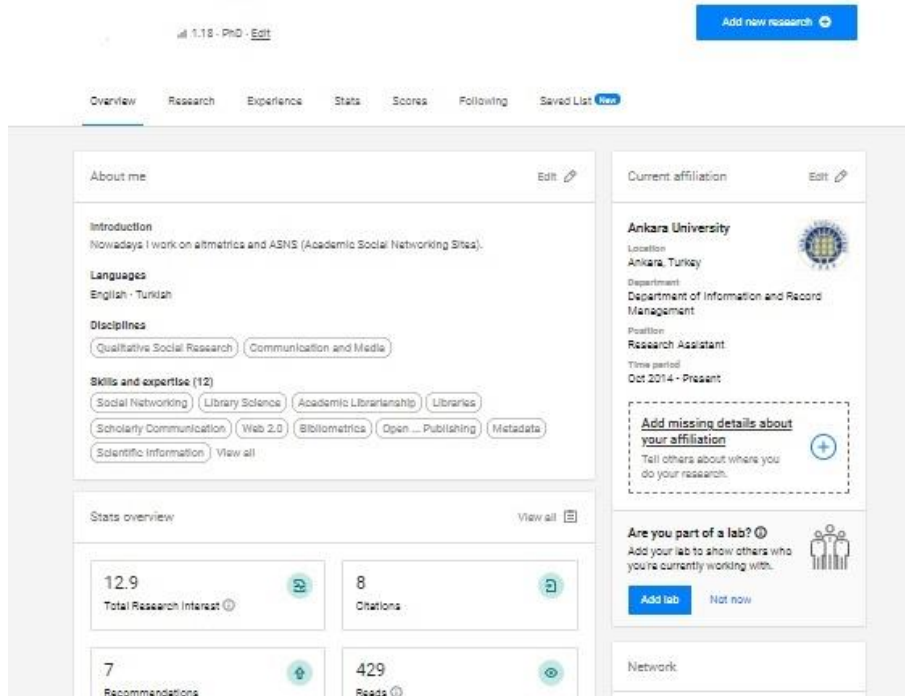
notlarının paylaşılmasına ve halka açık hale getirilmesine olanak sağlayarak açık erişime de katkı sunmaktadır (Meishar-Tal ve Pieterse, 2017, s. 3). Abonelik yoluyla sağlanan materyallerin ASA'larda ya da yayıncı platformu dışındaki platformlarda paylaşılması zordur. Bu noktada açık erişim devreye girer.

Yazarların bir profil oluşturmasını sağlayan ve aynı zamanda araştırmacılar arasında sosyal etkileşimi de kolaylaştıran ASA'ların yanı sıra kurumsal depolar veya meta depolar gibi havuzlarda oluşturulan profiller de mevcuttur (Orduña-Malea, Ayllón, Martín-Martín ve Delgado López-Cózar, 2017, s. 764). Dünyada yaygın olarak kullanılan ASA'lar RG, Academia.edu, Mendeley şeklinde sıralanabilir. Bu ASA'ların oluşturuldukları yıllara bakıldığında genellikle 2008 yılında ortaya çıktıkları görülmektedir.

Akademik arama motorları tarafından profil oluşturma hizmeti (AMiner, Microsoft Academic ve GSC) verilmeye başlanması ile bu arama motorlarında bulunan bilgilere dayanan akademik profiller ortaya çıkmıştır (Ortega, 2014, s. 8). Verilerini Google Scholar'dan elde eden GSC, akademik profil oluşturmaya izin veren, yayınlara ve yazarlara ilişkin bibliyometrik veriler içeren bir platformdur. Çalışmanın bu aşamasında, araştırma kapsamında ele alınan ASA'lardan RG ve akademik profil oluşturmaya izin veren bir platform olan GSC hakkında bilgilere yer verilecektir.

2. 1. ResearchGate (RG)

'Akademisyenler için Facebook' olarak adlandırılan RG, ASA'lar arasında araştırmacılarca en çok tanınan ve hakkında en fazla yayın yapılan (Jordan, 2019, s. 2, 4) platformdur. Platform, Facebook ve LinkedIn gibi kullanıcı merkezli hizmetlerle birçok işlevi paylaşır ve bilimsel bir kitleye yöneliktir (Hoffmann, Lutz ve Meckel, 2016, s. 766). 2008 yılında Igad Madisch, Dr. Sören Hofmayer ve Horst Fickenscher tarafından oluşturulan bir platform olarak yaygınlığını her geçen gün artırmaktadır. Öyle ki, araştırmacılar bilimsel çalışmalarının ilk aşaması olan literatür taramalarını yaparken bir platform olarak RG'den yararlandıklarını makalelerinde bildirmeye başlamışlardır. Bu durum ASA'ların açık erişim konusundaki desteğini göstermesi açısından oldukça önemli görülmektedir. ASA'lar aracılığıyla oluşturulan ağlar, bilim insanları arasında bağlantı kurulmasını ve erişilmesi zor veriler veya yayınlar gibi değerli materyallerin etkin bir şekilde kitlesel olarak kullanımına olanak sağlayabilir (Williams ve Woodacre, 2016, s. 284).

Resim 1. RG Profil Sayfası, 21.04.2021 (Kaynak: <https://www.researchgate.net/profile/Demet-Isik>).

Bilim insanları ve araştırmacılar için profesyonel bir ağ olan RG, dünyanın her yerinden 20 milyondan fazla üye tarafından araştırmayı paylaşmak, keşfetmek ve tartışmak için kullanılmaktadır. RG misyonunu, bilim dünyasını birbirine bağlamak ve araştırmayı herkese açık hale getirmek olarak belirtmektedir (ResearchGate, 2021). Resim1’de görüleceği üzere, RG araştırmacıların profil sayfalarında sırasıyla genel bakış (overview), araştırma (research), deneyim (experience), istatistikler (stats), puanlar (scores), takip edilenler (following) ve kaydedilen içerikler (saved list) başlıklarına yer vermektedir. Bu başlıklarda araştırmacı hakkında pek çok bilgiye erişmek olanaklıdır. Araştırmacının kendisi de profilinde sahip olduğu tüm yayınlarını bir arada görme, topluluk tarafından aldığı ilgi miktarını nicel olarak takip edebilme gibi olanaklara sahiptir. RG’nin sunduğu bibliyometrik ve altmetrik göstergeler ile bunların açıklamaları Tablo 1’de yer almaktadır.

Gösterge	Gösterge Türü	Açıklama
Atıf sayısı	Bibliyometrik	Yazar profiline yüklenen dokümanlara yapılan atıfların toplam sayısıdır.
Doküman sayısı	Bibliyometrik	RG’ye eklenen tam metin ve tam metin olmayan dokümanların toplam sayısıdır.
h-indeks	Bibliyometrik	Bir bilim insanının yayınlarının üretkenlik ve atıf etkisini ölçen yazar düzeyinde metriktir.
Öneriler	Altmetrik	Bir çalışmanın RG topluluğunun diğer üyeleri tarafından kaç kez önerildiğini gösterir.
Okunma sayısı	Altmetrik	Bir araştırma ögesinin kaç kez okunduğunu, hangilerinin en çok okunduğunu ve okunmaların hangi kurum ve ülkelerden araştırmacılar tarafından gerçekleştirildiği bilgisini içerir.
Proje sayıları	Altmetrik	Profil sahibi tarafından platformda oluşturulan projelerin sayısını verir.
Sorular	Altmetrik	Profil sahibi tarafından RG topluluğunun diğer üyelerine sorulan soru sayısıdır.
Yanıtlar	Altmetrik	Profil sahibi tarafından RG topluluğunun diğer üyelerinin sorularına verilen yanıtların sayısıdır.
Takip edilenler	Altmetrik	Profil sahibi tarafından takip edilen araştırmacıların sayısını ve listesini gösterir.
Takipçiler	Altmetrik	Profil sahibini takip eden araştırmacıların sayısını ve listesini sağlar.
Toplam Araştırma İlgisi	Bibliyometrik ve Altmetrik Göstergelerin Kombinasyonu	Her araştırma ögesinin Araştırma İlgisi’nin toplamından oluşur ve atıf, okunma sayıları ve önerilere dayanır.
RG Puanı	Bibliyometrik ve Altmetrik Göstergelerin Kombinasyonu	Bir yazarın araştırmasının akranları tarafından nasıl karşılandığına bağlı olarak bilimsel itibarı ölçen RG’ye özgü bir metriktir.

Tablo 1. RG Platformunda Yer Alan Göstergeler

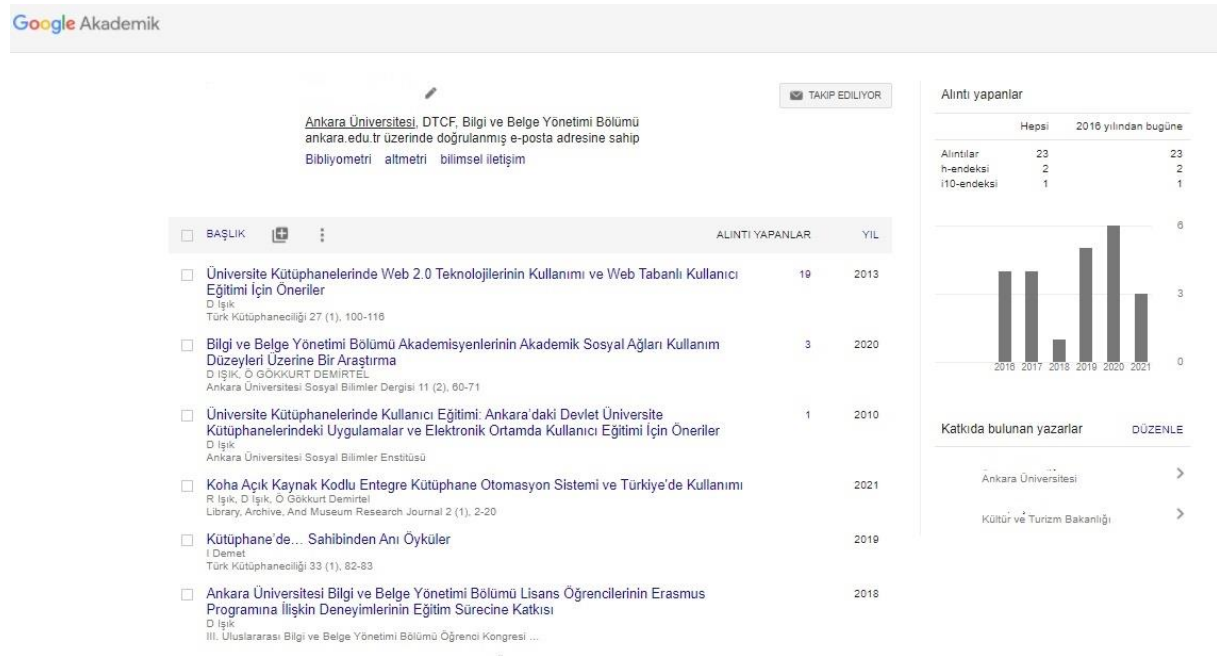
Tablo 1’den izleneceği üzere, RG hem geleneksel yöntemler olarak da adlandırılan bibliyometrinin kullanıldığı göstergelere hem de altmetrik göstergelere yer vermektedir. RG kendi atıf dizinini oluşturmak üzere siteye yüklenen dokümanların atıf sayılarını hesaplayarak profil sayfalarında üyelerine sunmaktadır. Araştırma değerlendirmede kullanılan atıf ve h-indeks göstergelerine ek olarak okunma sayısı ve öneriler gibi etki ölçümünde yeni arayışların ortaya çıkardığı altmetrik göstergeler de RG platformunda yerini almaktadır. Ayrıca, RG’ye özgü olan ve puanlama sistemleri diyebileceğimiz Toplam Araştırma İlgisi ile RG Puanı, geleneksel ve yeni nesil ölçüm yöntemlerin bir kombinasyonunu sunmaktadır. Toplam Araştırma İlgi puanının hesaplanmasına ilişkin bilgiler paylaşılmakta fakat RG Puanının hesaplanmasında kullanılan algoritma kamuya açıklanmamaktadır.

RG profilinde sunulan bu olanaklar ile bir araştırmacı yüklediği araştırma materyallerine ilişkin ilgiyi izleyebilir ve araştırmasının etkisi konusunda bir fikir sahibi olabilir. Özellikle okunma sayısı göstergesi araştırmacının yüklediği materyallerin topluluk tarafından aldığı ilgi miktarını ölçmesi açısından önemlidir. Ayrıca kullanıcılar arasında platform katılımını teşvik etmeye yönelik olarak oluşturulan RG Puanı (Hoffmann, Lutz ve Meckel, 2016, s. 768) özellikle kariyerinin başındaki araştırmacılar açısından motive edici bir unsur olarak da görülebilir.

2. 2. Google Scholar Citations (GSC)

Google Scholar-GS (Google Akademik), 2004 yılında piyasaya sürülen bir arama motoru olup 2011 yılında oluşturulan Google Scholar Citations (Google Akademik Atıflar) ise (Butler, 2011), yazarların yayınlarını ve atıf verileri listeleyen ve bir profil sayfası oluşturmaya izin veren bir akademik profil platformudur. Bir diğer deyişle; GSC, veri tabanlarında indekslenen yayınlara ve sistem tarafından hesaplanan bibliyometrik göstergelere yer veren, ücretsiz olarak kısa bir kişisel sayfa oluşturulmasını sağlayan, bir GS hizmetidir (Ortega, 2015b, s.2). AMiner, Microsoft Academic ve GSC gibi akademik arama motorlarının verilerine dayanan akademik profillerin temel avantajı, arşivlerden (kurumsal veya konu odaklı) daha geniş bir kapsama sahip olmaları ve akademik içeriği çevrimiçi olarak almak için daha iyi yeteneklere sahip olmalarıdır (Orduña-Malea, Ayllón, Martín-Martín ve Delgado López-Cózar, 2017, s. 764). GSC, bir akademisyenin atıf sayılarını net ve kolay erişilebilir bir şekilde otomatik olarak izler ve bunları daha geniş bir kitleye ulaştırır (Kim ve Grofman, 2020, s. 518). Bu platformda bir profil oluşturan araştırmacının yayınları ve atıf verileri otomatik olarak güncellenebileceği gibi kişisel güncelleme seçeneği de mevcuttur.

GSC'de yer alan bilgiler GS'dekinden daha iyi yapılandırıldığı için, bu platform son zamanlarda bibliyometrik çalışmalar için yeni bir kaynak olarak kullanılmaya başlanmıştır (Martín-Martín, Orduña-Malea ve Delgado López-Cózar, 2018, s. 1255). GSC profiline sahip akademisyenlerin çalışmalarını belirlemek ve indirmek kolaydır. Bir yazarın çalışmalarıyla ilgilenenleri, belirli bir çalışmayı arayanları, bir CV incelemek isteyenleri çalışmanın indirilebilir sürümlerini başka bir yerde aramak için birden fazla disiplinde benzer ada sahip yazarların sayısız makale ve yayınlarını aramaktan kurtarır (Kim ve Grofman, 2020, s. 518). Resim 2'de görüleceği üzere bir GSC profilinde araştırmacının kurum, yayın ve atıflarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Sağ alt köşede yer alan katkıda bulunan yazarlar kısmı ortak yazarların belirtilmesini sağlar.

Resim 2. GSC Profil Sayfası, 21.04.2021 (Kaynak: <https://scholar.google.com/citations?user=PtUkyOcAAAAJ&hl=tr>)

GSC'de profil sahibi, kişisel profil alanında bulunan ve bağlantı içeren kurum adına tıkladığında (kurum adı Resim 2'de görüleceği üzere en üstte gözükmektedir) bağlı olduğu kurumdaki diğer tüm yazarların veya üyelerin listesine ulaşabilir. Ulaşılan listede bir kuruma mensup üyeler en çok atıf alan yazardan başlayarak sıralanır. Kurum adı bağlantısının görülebilmesi ve aktif olması için, yazar tarafından girilen kurum bilgisinin kurumsal e-posta adresi ile eşleşmesi gerekir. Aksi halde, kurum adı doğru olsa bile bağlantı aktif olmayacak ve o kuruma bağlı yazarlar listede görülemeyecektir (Orduña-Malea, Ayllón, Martín-Martín ve Delgado López-Cózar, 2017, s. 765).

Verilerini GS'den elde eden GSC profilinde araştırmacılara sunulan göstergeler ve bunların açıklamaları Tablo 2'de yer almaktadır. i10-indeksi GSC'ye özgü olup bu platformda profil oluşturmuş araştırmacılar için kendine atıflar hariç tutularak hesaplanır. i10-indeksi bir yazarın 10 ve üzerinde atıf almış yayınlarının sayısını verir. Ali ve Richardson'a göre (2019; s.407) GSC'ye özgü olsa da, bu puan, bir akademisyenin en çok atıf yapılan makalelerini, etkilerinin genişliği (h-indeksi) ile karşılaştırmaya yardımcı olmak için yararlıdır. Araştırma değerlendirmede h-indeksle birlikte başvurulabilecek bir gösterge olarak hesaplanması oldukça kolaydır. i10-indeksi bir araştırmacının üretkenliğini ve bilimsel etkisini ölçmenin basit bir yolunu sunmaktadır. Diğer atıf veri tabanlarının da bu göstergeyi kullanabilmesi olası olursa araştırma değerlendirmede yaygın kullanımı olanaklı olabilir.

Gösterge	Gösterge Türü	Açıklama
Doküman sayısı	Bibliyometrik	Profilde yer alan ve yazarla eşleşen tam metin ve tam metin olmayan dokümanların sayısıdır. Profilde doküman sayısı şeklinde bir not yer almaz ancak sayfa aşağıya doğru kaydırılarak bu sayıya ulaşılır.
Atıf sayısı	Bibliyometrik	Yazar profiline yüklenen dokümanlara yapılan atıfların toplam sayısıdır.
h-indeks	Bibliyometrik	Bir bilim insanının yayınlarının üretkenlik ve atıf etkisini ölçen yazar düzeyinde metriktir.
i10-indeks	Bibliyometrik	Yazarın 10 ve üzerinde atıf almış yayınlarının sayısıdır ve GSC'ye özgüdür.

Tablo 2. GSC Platformunda Yer Alan Göstergeler

RG'nin aksine GSC profillerinde araştırmacılara sadece bibliyometrik göstergeler sunulmaktadır. GSC profillerinin takip edilme olanağı bulunmakla beraber araştırmacıların kimler tarafından takip edildiğini ya da takipçi sayılarını görmek mümkün değildir. Takip edilen araştırmacı profiline yayın eklediğinde, takip eden kişiler e-posta yoluyla haberdar edilir. Takipçiler ve takip edilenler açısından iki platformun farklı yaklaşımlar benimsedikleri görülmektedir. Son olarak, GSC profillerinde katkıda bulunan yazarlar alanı da mevcuttur, ortak yazarlı çalışmalar için bu alana diğer katkı sunan yazarlar eklenebilmektedir. GSC profilleri üzerinden ulusal veya uluslararası işbirliklerinin ortaya çıkarılmasında katkıda bulunan yazarlar alanındaki verilerden yararlanılabilir. Ancak bu alana profil sahibi araştırmacı tarafından diğer yazar adları eklenebilmektedir, yazarın yayınları üzerinden otomatik olarak ekleme yapılamamaktadır. Dolayısıyla, GSC profili olan bir yazarın ortak yazarlı çalışmaları da olsa, eğer profiline bu bilgiyi eklemediyse diğer araştırmacıların bu bilgiyi elde edebilmesi için yayınları incelemesi gerekir.

3. Önceki Çalışmalar

Araştırmacı ve akademisyenlerin ASA'lara olan ilgisi bu konuda yapılan araştırmaların sayısının da artmasını sağlamıştır. Uluslararası literatürde ASA'ların tanıtıldığı, yararlarının, karşılaştırmalarının ve özelliklerinin ele alındığı pek çok çalışma mevcuttur. Fakat yerel literatür incelendiğinde ASA'ların ele alındığı çalışmaların sınırlı sayıda olduğu gözlemlenmiştir (Güler ve Mutlu, 2013; Bardakcı, Arslan ve Ünver, 2018; Işık ve Gökkurt Demirtel, 2020; Işık, 2020;). Doktora düzeyindeki bir araştırmada, ASA'lar konusu ayrıntılı bir şekilde ele alınarak bu konudaki çalışmalar üç grupta değerlendirilmiş ve her bir gruptaki araştırmalar hakkında bilgiler sunulmuştur (Işık, 2020). Mevcut çalışmada RG ve GSC hakkında yapılmış ya da bu ağları da içeren araştırmalara odaklanılmaktadır.

Literatürde araştırmacıların ve akademisyenlerin ASA'ların kullanım durumlarını araştıran çalışmalarda (Lupton, 2014; Van Noorden, 2014; El-Berry, 2015; Salahshour ve diğerleri, 2016; Sheikh, 2017; Asmi ve Margam, 2018; Ali ve Richardson, 2018), RG'nin araştırmacılar ve akademisyenler arasında en fazla kullanılan ilk ya da ikinci sırada yer alan ASA'lardan biri olduğu ortaya çıkarılmıştır. RG'nin dünya çapında artan kullanımı ve iyi tasarlanmış ağ işlevleri ve hizmetleri, araştırmacıları ASA sitelerinin vaka çalışmaları için RG'yi seçmeye teşvik etmektedir (Yan ve Zhang, 2018, s. 387). RG ile ilgili araştırmalarda sıklıkla RG Puanı (RG Score) başta olmak üzere, sunduğu göstergelerin karşılaştırılması ve bunların atıf dizinlerinin sunduğu atıf sayıları ile karşılaştırılması konularına değinilmektedir.

ASA'ların kullanımında disiplin farklılıklarının etkisinin araştırıldığı çeşitli çalışmalar tespit edilmiştir. 2015 yılındaki bir çalışmada (Ortega, 2015a) Academia.edu'nun beşeri ve sosyal bilimciler tarafından yoğun bir şekilde kullanıldığını ve RG'nin ise biyologlar arasında daha çok tercih edildiğini bildirilmektedir. Bu çalışmayı; Academia.edu'nun insan ve sosyal bilimciler, GSC'nin Fen Bilimleri ve Doğal Bilimler kullanıcıları ve RG'nin ise Biyoloji ve Biyotıp araştırmacıları tarafından tercih edildiğini gösteren başka bir çalışma (Ortega, 2017) takip etmiştir. İki yıl ara ile gerçekleştirilen bu araştırmalarda RG'nin biyologlar arasında daha çok tercih edildiği tespit edilmiştir.

2.675 kütüphane ve bilgi bilimi makalesi kullanılarak yapılan analizlerde (Thelwall ve Kousha, 2017), RG'de GS'den daha az atıf bulunduğu, ancak WoS ve Scopus'tan daha fazla atıf bulunduğunu tespit edilmiştir. Ayrıca RG, GS atıflarıyla güçlü bir şekilde ilişkili de bulunmuştur. RG'nin erken atıf etki göstergeleri için GS'ye henüz meydan okuyamayacağı ve RG'nin sunduğu baskı öncesi paylaşımın önemli olduğu, yazarların ön baskı makalelerine erken etki kanıtı sağlamak için RG'nin bu özelliğini kullanabilecekleri bu çalışmada vurgulanmaktadır (Thelwall ve Kousha, 2017, s. 1125).

RG Puanının bilim insanları için oynadığı rolün araştırıldığı bir çalışmada (Meier ve Tunger, 2018), katılımcıların birçoğu, h-İndeks gibi diğer metriklerin RG Puanından açıkça üstün olduğunu, çünkü diğer metriklerin hesaplamalarının daha şeffaf ve daha kolay olduğu kanısında olduklarını bildirmişlerdir. Buna karşılık, katılımcıların sadece %18'i, RG Puanının önemini ve nasıl hesaplandığını anladıklarını belirtmişlerdir. Araştırmacıların, RG metriğini reddetmelerinin ana nedenleri arasında RG Puanının hesaplanmasında şeffaflığının olmaması ve h-İndeksi gibi üstün alternatifler bulunmasıdır. Yu, Wu, Alhalabi, Kao ve Wu, (2016), RG metriklerinin SciVal metriklerine kıyasla araştırmacı düzeyinde etkinlik gösterip göstermediğini incelemek için korelasyon analizi yapmışlardır. Tedarik zinciri yönetimi alanından 300 RG üyesinin verileri üzerinden gerçekleştirilen çalışmada korelasyon analizleri sonuçları pozitif çıkmıştır. Ayrıca çalışma, RG Puanının bireysel araştırmacı performansını ölçmek için etkili bir gösterge olabileceğini gösteren ampirik kanıtlar sunmaktadır. Martín-Martín, Orduna-Malea, Ayllón ve Delgado López-Cózar (2016), GSC profiline sahip 814 yazarın profilleri üzerinden bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu yazarların 543'ünün RG'de de profili bulunmaktadır. RG göstergelerinin GSC'deki tüm göstergelerle yüksek bir korelasyon gösterdiği özellikle RG Puanının, GSC'deki göstergelerle (toplam atıf ve h-İndeks) yüksek bir korelasyonu olduğu bildirilmiştir. RG Puanını içeren başka bir çalışmada RG'de profili bulunan 304 üyenin, (Naderbeigi ve Isfandyari-Moghaddam, 2018) RG Puanları ile WoS, Scopus ve GS'den elde edilen h-İndeksi verileri karşılaştırılarak bunların arasında pozitif korelasyon olduğu tespit edilmiştir. En güçlü korelasyon, RG Puanı ile RG h-İndeksi arasındadır ve bunu Scopus h-İndeksi ile WoS h-İndeksi arasındaki korelasyon takip etmektedir. Ayrıca, RG h-İndeksi ile WoS h-İndeksi arasındaki korelasyonun, diğer atıf veri tabanlarına göre daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. RG'nin altmetrik göstergeleri arasındaki ilişkinin incelendiği bir başka çalışmada (Shrivastava ve Mahajan, 2015), RG metriklerinin birbirleri arasında orta ile güçlü pozitif korelasyon gösterdiği vurgulanmıştır.

İsviçre'de bir üniversitesinin RG kullanan yönetim bölümü üyeleri arasında yapılan küçük ölçekli, keşifsel bir çalışmada, katılımcıların ASA'yı Twitter benzeri bir iletişim aracından çok Facebook benzeri bir ağ oluşturma aracı olarak kullandıkları tespit edilmiştir (Hoffmann, Lutz ve Meckel, 2016, s. 772). Bir araştırmacının bir ASA hesabındaki merkezîyetini etkilemesi beklenen faktörleri; araştırmacının çevrimiçi platformdaki etkinliği (platform katılımı), araştırmacının kıdemi ve yayınlarının etkisi şeklinde sıralayan Hoffmann, Lutz ve Meckel (2016) araştırmaları sonucunda platform katılımının, kıdemliliğin ve yayın etkisinin, üyelerin platformdaki bağımsızlık ve özvektör merkezîyetine katkıda bulunduğunu, ancak yakınlık ya da merkezîyete daha az katkıda bulunduğunu gözlemlemişlerdir.

Kurumsal ve ulusal işbirliği ağlarını GSC'den elde edilen profilleri kullanarak analiz etmek ve açıklamak amacıyla gerçekleştirilen ve GSC'de ortak yazarlara sahip profillerin incelendiği çalışmada (Ortega ve Aguillo, 2013, s. 394-395), Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya bilim haritasına hakim olduğu ve GSC'nin ülkeler ve kurumlar arasında yalnızca makro düzeyde işbirliği çalışmaları için uygun bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır. GSC profillerinde "ortak yazarlar" özelliğinin bulunması, kurumlar ve ülkeler düzeyinde küresel bir bilimsel ilişki haritası oluşturmayı olanaklı kılmıştır (Ortega ve Aguillo, 2013, s. 402).

GSC'de 3.000'den fazla profilin araştırma performansının akademik konum, cinsiyet ve disiplinlere göre analiz edildiği çalışmada; sonuçlar, kariyerin atıf elde etmek ve h-indeksini geliştirmek için en uygun değişken olduğunu göstermektedir. Yaşam bilimlerinden yazarların, sanat ve beşeri bilimler araştırmacılarından daha fazla araştırma etkisi kazandığı tespit edilmiştir. Araştırma etkisi açısından erkekler ve kadınlar arasında önemli farklılıklar bulunmamaktadır (Ortega, 2015a). Kariyerinin başlangıcındaki genç akademisyenlerin GSC profillerine sahip olma olasılığının diğer öğretim üyelerinden daha fazla olduğu ve daha yüksek atıf sayılarına sahip olanların bir profile sahip olma olasılığının daha yüksek olduğu tespitlerine ulaşılan bir başka çalışmada (Kim ve Grofman, 2020) ayrıca doktora eğitimi veren siyaset bilimi bölümlerindeki öğretim üyelerinin yalnızca % 43,7'sinin bir GSC profili oluşturduğu belirlenmiştir.

Pakistan'daki kütüphane ve bilgi bilimi akademisyenlerinin GSC kullanımlarının analiz edildiği çalışmada (Ali ve Richardson, 2019), RG'de profili olan 78 akademisyenin 45'inin (%57,69) GSC'de profilinin olduğu, yayın başına ortalama atıf sayısının 5,42 olduğu ve GSC göstergelerinin (yayın ve atıf sayıları, h-indeks ve i10-indeks) birbirleri arasında güçlü korelasyon olduğu tespit edilmiştir.

4. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu araştırmanın temel amacı, bir ASA olan RG ve bir akademik profil oluşturma platformu olan GSC'de profil oluşturan Bilgi ve Belge Yönetimi alanındaki akademisyenlerin profil bilgilerini incelemektir. Buna ek olarak bu platformlarda profili bulunan ve bulunmayan akademisyenlerin nicel verilerini üniversiteleri ve unvanları açısından belirlemek de hedeflenmiştir. Böylece Bilgi ve Belge Yönetimi bölümleri akademisyenlerinin bu platformlara olan ilgisi ortaya çıkarılmak istenmiştir. RG ve GSC platformları hakkında verilen bilgilerin yanı sıra bir disiplin özelinde elde edilen verilerle gerçekleştirilen analizler ile desteklenen mevcut çalışma, bu ağların potansiyel kullanıcıları olan akademisyenlere ayrıntılı bilgi sunması açısından önemli bir çalışmadır. Aynı zamanda çalışma Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinin akademisyen sayılarına genel bir bakış sağlar. Ayrıca RG ve GSC profili oluşturmayı seçen akademisyenlerin özelliklerini belirlemek de amaçlanmıştır. Araştırmada RG ve GSC ağlarının seçilmesinin nedeni, her iki ağın da dünyada akademisyenler arasında yaygın olarak kullanılmaları ve uluslararası ağlar olmalarıdır. Bibliyometrik göstergelerden yayın sayısı, atıf sayısı ve h-indeks değerine yer veriyor olmaları bu sistemlerin ortak özelliklerindedir. Ayrıca, daha önce Bilgi ve Belge Yönetimi bölümleri akademisyenleri üzerine gerçekleştirilen çalışmada, en sık kullanımı tercih edilen ASA'ların sırasıyla GS, RG ve Academia.edu olduğu tespit edilmiştir. Akademisyenlerin görüşlerinin anket uygulanarak alındığı bu çalışmaya ek olarak, ağlar üzerindeki veriler analiz edilerek ayrıntılı kullanım oranları ortaya çıkarılmak istenmiştir. Mevcut araştırmada her iki platformun ortak göstergelerinin karşılaştırılması yapılmıştır.

Bu araştırmanın hipotezi, "Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri akademisyenlerinin ASA'larda profil oluşturma oranları yüksektir." olarak belirlenmiştir. Bu araştırma hipotezi doğrultusunda; araştırmanın soruları aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri akademisyenlerinin;

1. RG ve GSC'de profil oluşturma oranları nedir?
2. RG ve GSC'de yayın sayıları benzerlik taşımakta mıdır?
3. Bu ağları kullanım durumları üniversitelerine, unvanlarına ya da cinsiyetlerine göre farklılık göstermekte midir?
4. Her iki platformda profil bilgilerinde fotoğraf eklenmiş midir?
5. RG ve GSC'de atıf sayıları ile unvanlar arasında bir ilişki var mıdır?
6. RG ve GSC'de atıf sayıları ile h-indeks değerleri arasında korelasyon var mıdır?

5. Araştırmanın Kapsamı, Yöntemi ve Sınırlılıkları

Bu çalışma nicel bir araştırma olup kapsamında ASA'lardan RG ve akademik profil oluşturma platformu GSC yer almaktadır. Araştırmanın uygulama kısmı bu iki platformun analizini içermektedir. Araştırmanın evrenini Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde çalışan akademisyenler oluşturmaktadır. Araştırmada herhangi bir örnekleme yapılmamış, bütün evren araştırmaya dahil edilmiştir.

Hoffmann, Lutz ve Meckel (2016, s. 768), bir araştırmacının ASA hesabındaki durumunun, bilimsel topluluk içindeki saygınlığı hakkında içgörü sağlayabileceğini ve böylece bilimsel etkisinin bir ölçüsü olarak hizmet edebileceğini ileri sürmektedirler. Akademisyenlerin RG ve GSC profil bilgileri incelenerek üniversitelere, cinsiyetlere, unvanlara göre kullanım durumlarındaki farklılıkları tespit etmek için çeşitli analizler yapılmıştır. Yapılan analizlerde, Naderbeigi ve Isfandyari-Moghaddam'ın 2018 yılında yayımlanan, araştırmacıların RG'deki bilimsel performansını bir teknoloji üniversitesi örneği ile inceledikleri araştırmaları ile benzer bir metodoloji takip edilmiştir. Belirlenen değişkenler arasında korelasyonlar incelenmiş ve korelasyon analizlerinde Spearman korelasyon analizi tercih edilmiştir. Üç veya daha fazla grup karşılaştırmaları (unvanlar) için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. ANOVA testinden önce önkoşul olan varyansın homojen olduğu varsayımı (homogeneity of variance) Levene testi ile test edilmiştir. ANOVA sonuçları anlamlı bulunan farklılıkların kaynağını belirlemek üzere çoklu karşılaştırma analizi, Post Hoc testlerinden Tukey testi kullanılmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2018 s. 238).

Bu araştırmanın sınırlılıklardan biri Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi bölümleri akademisyenleri ile sınırlı olmasıdır. Bu çalışmada akademisyenlerin RG ve GSC'de bir profilinin olup olmadığı ortaya çıkarılmış ve profili olan Bilgi ve Belge Yönetimi bölümleri akademisyenlerinin verileri üzerinden bir inceleme yapılmıştır. Ayrıca RG ve GSC'de profili bulunan akademisyenlerin yayınlarının tamamını bu platformlara ekleyip eklemedikleri bilinmemektedir. Yorumlama yapılırken bu gerçeğin dikkate alınması gerekmektedir. Bu çalışmada akademisyenlerin görüşlerine başvurulmamış olup ilgili platformları (günlük, haftalık ya da aylık) kullanım süreleri bilinmemektedir. Bir diğer sınırlılık ise, Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde günümüzde aktif olarak çalışan akademisyenlerin kapsama alınması ve belli bir zaman dilimindeki verilerin kullanılmasıdır.

6. Veri Toplama

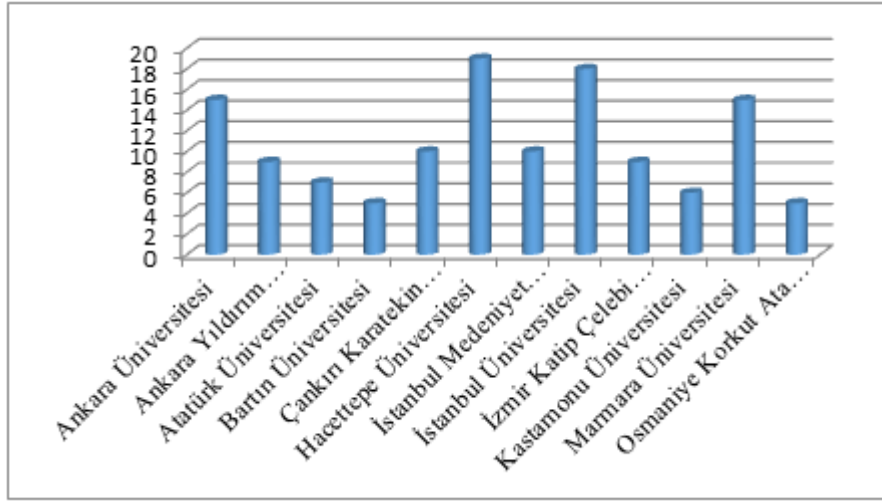
İlk aşamada Türkiye'de Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) Bölümü bulunan üniversiteler, Yükseköğretim Program Atlası başlıklı web sayfasından (<https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10021>) 15 Şubat 2021 tarihinde belirlenmiştir. Buna göre, ülkemizde tamamı devlet üniversitesi olmak üzere 12 üniversitede öğrenci alımı yapan BBY Bölümü bulunmaktadır. Bu üniversitelerdeki bölüm web sayfaları 15-16 Şubat 2021 tarihlerinde ziyaret edilmiştir. Elde edilen akademik personel isimleri ve unvan bilgileri elektronik ortamda oluşturulan bir tabloya eklenmiştir. Böylece ülkemizde BBY bölümlerinde çalışmakta olan 128 akademisyen olduğu tespit edilmiştir.

İkinci aşamada, elde edilen akademik personel isimleri 24-25 Mart 2021 tarihleri arasında RG ve GSC'de taranarak her bir ağ için belirlenen değişkenler ya da göstergeler için değerler Excel dosyasına eklenmiştir. Bu veriler SPSS programına aktararak çeşitli analizler gerçekleştirilmiştir. RG'de akademisyenlerin; yayın ve atıf sayıları, h-indeks değerleri, okunma sayıları, takipçi ve takip edilen sayıları ile öneri sayıları verileri toplanmıştır. GSC'de ise akademisyenlerin yayın ve atıf sayıları ile h-indeks ve i10-indeks değerleri toplanmıştır. Her iki ağda, profil sayfalarında araştırmacıların fotoğraf ekleyip eklemediği ve pozisyon bilgilerinin olup olmadığına da bakılmıştır. Görüldüğü üzere, bu ağlardaki ortak göstergeler yayın ve atıf sayıları ile h-indeks değerleridir.

7. Bulgular ve Değerlendirme

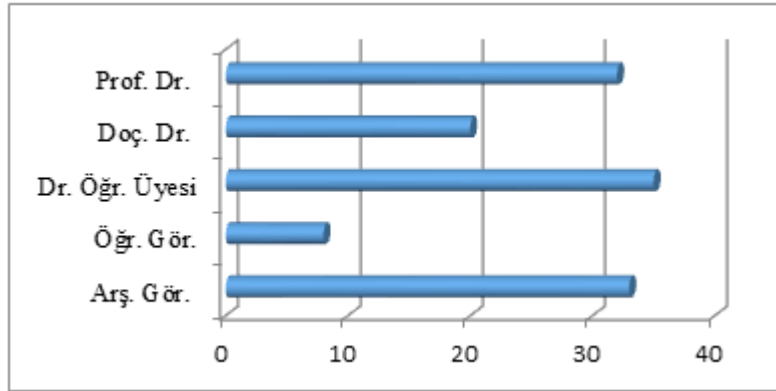
7.1. Demografik Veriler

Türkiye'de BBY bölümlerinde çalışmakta olan 128 akademisyenin 72'si erkek (%56) ve 56'sı (%44) kadındır. Akademisyenlerin üniversitelere dağılımı Grafik 1'de yer almaktadır. BBY bölümleri arasında akademik personel sayısı en yüksek üniversite Hacettepe Üniversitesi (19) olup, bunu İstanbul Üniversitesi (18) takip etmektedir. 15 akademik personel ile Ankara Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi bu üniversiteleri takip eder.

Grafik 1. BBY Bölümleri Akademisyenlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

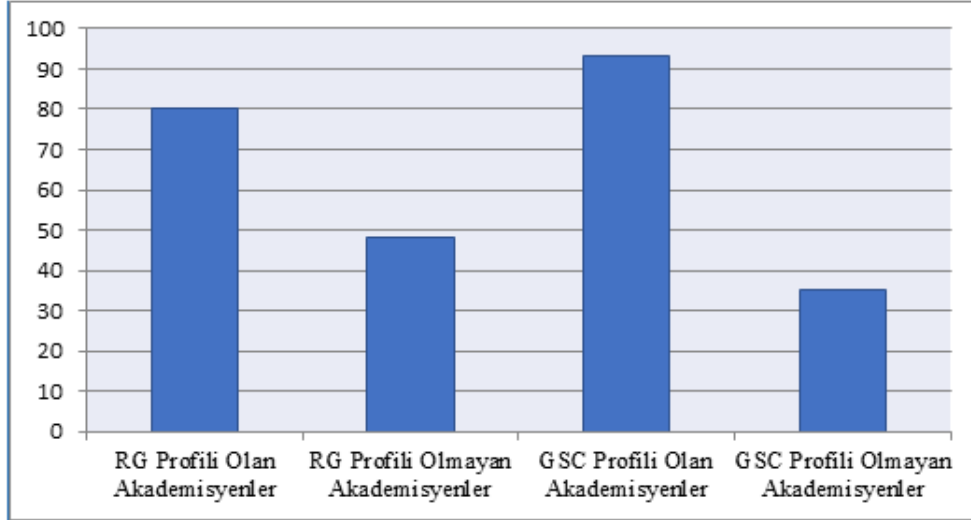
Üniversitelerin BBY bölümlerinde çalışan akademisyenlerinin unvan dağılımları Grafik 2'den izlenebilir. 12 üniversitede görev yapan BBY alanındaki akademisyenlerin unvanlara göre dağılımı; 35 Doktor Öğretim Üyesi (Dr. Öğr. Üyesi), 32 Profesör Doktor (Prof. Dr.), 33 Araştırma Görevlisi (Arş. Gör.), 20 Doçent Doktor (Doç. Dr.) ve 8 Öğretim Görevlisi (Öğr. Gör.) şeklindedir.

Grafik 2. BBY Bölümleri Akademisyenlerinin Unvanlara Göre Dağılımı

7. 2. Akademisyenlerin RG ve GSC Platformlarındaki Profil Sayıları

128 akademisyenden 93'ünün (%72,65) GSC ve 80'inin (%62,5) RG profilinin olduğu tespit edilmiştir (Grafik 3). Buna karşılık 35 akademisyenin GS ve 48 akademisyenin RG profilinin olmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulardan, BBY akademisyenleri arasında GSC profili oluşturma oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Grafik 3. BBY Bölümleri Akademisyenlerinin RG ve GSC Platformlarındaki Profil Sayıları

ASA'larda profil oluşturan akademisyenlerin profillerine fotoğraflarını ekleyip eklemediklerine bakılmıştır. Buna RG'de profiline fotoğraf yükleyen akademisyenlerin sayısı 65 (%81,25) ve GSC'de ise 58 (%61,70)'dir. RG platformunda profile fotoğraf yükleme oranının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

7. 3. Akademisyenlerin Üniversitelerine, Cinsiyetlerine ve Unvanlarına Göre RG ve GSC Profil Sahiplikleri

7. 3. 1. RG ve GSC Profili Olan Akademisyenlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

RG profili bulunan akademisyenlerin üniversitelere göre istatistikleri Tablo 3'te yer almaktadır. Buna göre, Ankara Üniversitesi BBY akademisyenlerinin tamamının, Atatürk Üniversitesi BBY akademisyenlerinin %85,71'inin ve Hacettepe Üniversitesi BBY akademisyenlerinin %84,21'inin RG profili bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi BBY akademisyenlerinin %33,33'ünün RG profili bulunurken Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi BBY akademisyenlerinin hiçbirinin RG hesabı bulunmamaktadır.

Üniversiteler	RG Profili Var		RG Profili Yok		Toplam
	Var	%	Yok	%	
Ankara Üniversitesi	15	100	0	0	15
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	5	55,55	4	44,44	9
Atatürk Üniversitesi	6	85,71	1	14,28	7
Bartın Üniversitesi	3	60	2	40	5
Çankırı Karatekin Üniversitesi	7	70	3	30	10
Hacettepe Üniversitesi	16	84,21	3	15,78	19
İstanbul Medeniyet Üniversitesi	5	50	5	50	10
İstanbul Üniversitesi	6	33,33	12	66,66	18
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	6	66,66	3	33,33	9
Kastamonu Üniversitesi	4	66,66	2	33,33	6
Marmara Üniversitesi	7	46,66	8	53,33	15
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	0	0	5	100	5
Toplam	80		48		128

Tablo 3. RG Profili Olan Akademisyenlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

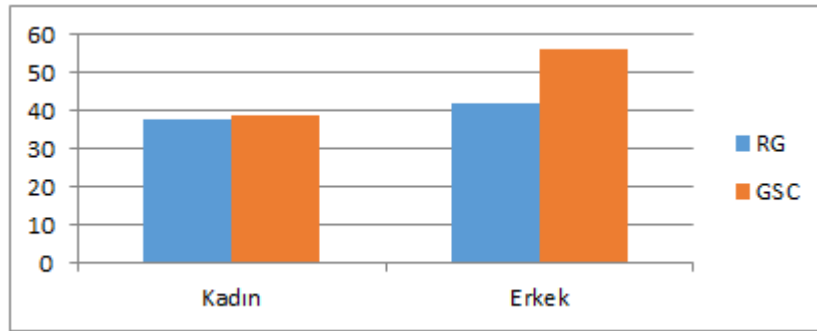
GSC profili bulunan akademisyenlerin üniversitelere göre istatistikleri Tablo 4'te yer almaktadır. Hatırlanacağı üzere, BBY akademisyenleri arasında GSC kullanımı RG kullanımına göre daha yüksektir. Bu veriye rağmen, BBY akademisyenlerinin tamamının GSC profili olan üniversite bulunmamaktadır. BBY akademisyenleri arasında GSC profili oluşturmada en yüksek oranla İzmir Katip Çelebi Üniversitesi ilk sırada yer almakta, ikinci sırada Atatürk Üniversitesi (%85,71) gelmekte olup üçüncü sırada Kastamonu Üniversitesi (%83,33) yer almaktadır.

Üniversiteler	GSC Profili Var		GSC Profili Yok		Toplam
	Var	%	Yok	%	
Ankara Üniversitesi	12	80	3	20	15
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	7	77,77	2	22,22	9
Atatürk Üniversitesi	6	85,71	1	14,28	7
Bartın Üniversitesi	3	60	2	40	5
Çankırı Karatekin Üniversitesi	5	50	5	50	10
Hacettepe Üniversitesi	14	73,68	5	26,31	19
İstanbul Medeniyet Üniversitesi	6	60	4	40	10
İstanbul Üniversitesi	12	66,66	6	33,33	18
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	8	88,88	1	11,11	9
Kastamonu Üniversitesi	5	83,33	1	16,66	6
Marmara Üniversitesi	11	73,33	4	26,66	15
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	4	80	1	20	5
Toplam	93		35		128

Tablo 4. GSC Profili Olan Akademisyenlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

7. 3. 2. RG ve GSC Profili Olan Akademisyenlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

RG ve GSC profiline sahip akademisyenlerin dağılım grafiği incelendiğinde (Grafik 4); 38 kadın akademisyenin (kadınların %67,85'i) RG profilinin ve 39 kadın akademisyenin (kadınların %69,64'ü) GSC profilini olduğu ve erkek akademisyenlerden 42'sinin (%58,33) RG ve 54'ünün (%75) GSC profili olduğu belirlenmiştir.

Grafik 4. BBY Bölümleri Akademisyenlerinin Cinsiyetlere Göre RG ve GSC Platformlarındaki Profil Sayıları

7. 3. 3. RG ve GSC Profili Olan Akademisyenlerin Unvanlara Göre Dağılımı

Akademisyenlerin RG ve GSC profil sahipliği oranlarının unvanlara göre dağılımları Tablo 5 ve Tablo 6'da yer almaktadır. Ayrıca Grafik 5'te her iki platformda üyelikleri olan akademisyenlerin unvan dağılımları yer almaktadır. Öğr. Gör. unvanına sahip akademisyenlerin her iki ağda profil oluşturma oranlarında %62,5 (n=5) ile aynı yüzdelere ulaşılmıştır.

RG'de profil oluşturma oranlarına göre, en yüksek yüzdeyi %75 ile Doç. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin oluşturduğu görülmektedir. RG'de profil oluşturma oranlarında ikinci sırayı Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenler oluşturmaktadır. Arş. Gör. unvanına sahip akademisyenler %63,63 ile

RG profil sahipliği bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. RG profil sahipliğinde en düşük oran %51,42 ile Dr. Öğr. Üyesi unvanına sahip akademisyenlere aittir.

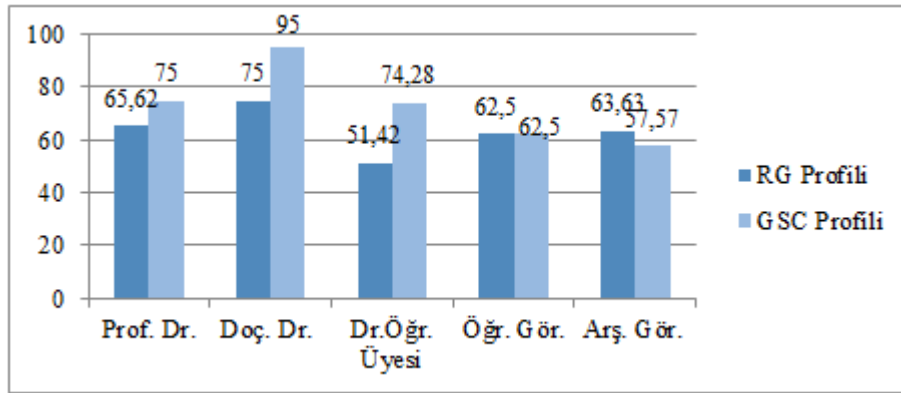
Unvanlar	RG Profili		RG Profili		Toplam
	Var	%	Yok	%	
Prof. Dr.	21	65,62	11	34,37	32
Doç. Dr.	15	75	5	25	20
Dr. Öğr. Üyesi	18	51,42	17	48,57	35
Öğr. Gör.	5	62,5	3	37,5	8
Arş. Gör.	21	63,63	12	36,36	33
Toplam	80		48		128

Tablo 5. BBY Bölümleri Akademisyenlerinin Unvanlara Göre RG Profil Sahipliği Oranları

GSC'de profil oluşturma oranları incelendiğinde, Doç. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin %95'lik oranla ilk sırada yer aldıkları görülmektedir. Doç. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin RG profil sahipliği oranları ile karşılaştırıldığında GSC profil sahipliği oranlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. GSC profil sahipliğinde ikinci sırayı Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenler almaktadır. Dr. Öğr. Üyeleri %74,28 ile GSC profil sahipliğinde üçüncü sırada yer almaktadırlar. RG profil sahipliğinde en düşük oran Dr. Öğr. Üyesi akademisyenlerine aitken, GSC profil sahipliğinde en düşük oran %57,57 ile Arş. Gör. unvanına sahip akademisyenlerden oluşmaktadır.

Unvanlar	GSC Profili		GSC Profili		Toplam
	Var	%	Yok	%	
Prof. Dr.	24	75	8	25	32
Doç. Dr.	19	95	1	5	20
Dr. Öğr. Üyesi	26	74,28	9	25,71	35
Öğr. Gör.	5	62,5	3	37,5	8
Arş. Gör.	19	57,57	14	42,42	33
Toplam	93		35		128

Tablo 6. BBY Bölümleri Akademisyenlerinin Unvanlara Göre GSC Profil Sahipliği Oranları

Grafik 5. BBY Bölümleri Akademisyenlerinin Unvanlara Göre RG ve GSC Profil Sahipliği Oranları

7. 4. RG ve GSC Platformlarındaki Yayın, Atıf ve h-İndeks Verileri

RG üyesi 80 akademisyenin ve GSC üyesi 93 akademisyenin bu platformlardaki yayın sayıları, atıf sayıları ve h-İndeks değerlerine ilişkin veriler Tablo 7’de sunulmaktadır. RG’de 1.658 yayının toplam 6.580 atıf aldığı, GSC’de ise 4.071 yayının toplam 22.882 atıf aldığı tespit edilmiştir. Buna göre, GSC’de yayın sayılarının, dolayısıyla atıf sayılarının daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Kişi başına düşen yayın sayısı GSC’de RG’ye göre iki katından fazladır. Kişi başına düşen atıf sayısı ortalamalarına bakıldığında, GSC’deki atıf sayısının RG’den 3 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Yayın başına düşen atıf sayısı RG’de 3,96 iken GSC’de 6,02 olarak tespit edilmiştir.

Değişkenler	RG (n=80)	GSC (n=93)
Toplam yayın sayısı	1.658	4.071
Yayın sayısı ortalaması	20,72	43,77
Toplam atıf sayısı	6.580	22.882
Atıf sayısı ortalaması	82,25	246,04
Yayın başına düşen atıf sayısı	3,96	5,62
h-İndeks ortalaması	2,83	6,02

Tablo 7. BBY Bölümleri Akademisyenlerinin Yayın, Atıf ve h-İndeks Verileri

Tablo 7’deki verilere ek olarak, RG’de atıf sayıları 0-1.025 arasında değişir ve hiç atıf almayan akademisyen sayısı 16’dır. 1.000’in üzerinde atıf almış akademisyen sayısı 1’dir. RG’de 80 akademisyenin 59’u h-İndeks değerine sahiptir. h-İndeks değerleri RG’de 1-17 aralığında değişmektedir. Akademisyenlerin h-İndeks ortalaması RG’de 2,83 olarak belirlenmiştir.

GSC’de atıf sayıları 2-2.653 arasında değişir ve RG’nin aksine hiç atıf almamış akademisyen bulunmamaktadır. 1.000’in üzerinde atıf almış akademisyen sayısı 5’tir. GSC’de 93 akademisyenin tamamı h-İndeks değerine sahiptir. GSC’de h-İndeks değerleri 1-27 aralığında değişmektedir. GSC’de h-İndeks ortalaması 6,02 olarak tespit edilmiştir.

7. 5. RG Platformundaki Yayın, Atıf, h-İndeks ve Diğer Verilerin Unvanlara Göre Dağılımı

Tablo 8’de görüleceği üzere, RG’de yayın sayıları ve ortalamaları kıdeme göre artmaktadır. Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenler en yüksek yayın sayısına sahiptirler. Atıf sayıları açısından yayın sayılarında olduğu gibi kıdem açısından artan bir sıralama ile karşılaşmamaktadır. Atıf sayısı ortalaması açısından Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenler ilk sırada yer alırken, ikinci sırayı Öğr. Gör. unvanına sahip akademisyenler almaktadır. Yayın başına düşen atıf sayılarında ise ilk sırayı Öğr. Gör. unvanına sahip akademisyenler almaktadır. Kişi başına düşen okunma sayısı ortalamalarında da kıdem sıralamasının değiştiği göze çarpmaktadır. Doç. Dr. unvanına sahip akademisyenler okunma sayısı ortalamalarında ilk sırada yer alırken ikinci sırada Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenler yer almaktadır. Proje sayıları ortalamalarında ilk sırada Doç. Dr. unvanına sahip akademisyenler, ikinci sırada ise Öğr. Görevlileri ve üçüncü sırada Dr. Öğr. Üyeleri yer almaktadır.

Unvanlar	RG		Kişi başına düşen atıf				Kişi başına düşen okunma				Proje	
	profil olan kişi sayısı	Toplam yayın sayısı	Yayın sayısı ortalaması	Toplam atıf sayısı	başına düşen atıf sayısı	Yayın başına düşen atıf sayısı	h-İndeks ortalaması	Okunma sayısı	başına düşen okunma sayısı	Proje sayısı	Proje ortalaması	
Prof. Dr.	21	902	42,95	4.682	222,95	5,19	3,57	110.334	5.254	11	0,52	
Doç. Dr.	15	352	23,46	740	49,33	2,1	2,8	86.244	5.746	28	1,86	
Dr. Öğr. Üyesi	18	263	14,61	691	38,39	2,62	2,22	66.425	3.690	12	0,66	
Öğr. Gör.	5	31	6,2	377	75,4	12,16	1,8	21.223	4.244	6	1,2	
Arş. Gör.	21	110	5,23	90	4,29	0,81	0,71	16.043	763	11	0,52	
Toplam	80	1.658		6.580				300.269		68		

Tablo 8. RG Platformundaki Verilerin Unvanlara Göre Dağılımı

7. 6. GSC Platformundaki Yayın, Atıf ve h-indeks ve Diğer Verilerin Unvanlara Göre Dağılımı

Tablo 9'dan izleneceği üzere, RG'de olduğu gibi GSC'de de yayın sayıları ve ortalamaları kıdeme göre artmaktadır. Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenler en yüksek yayın sayısına sahiptirler. Kişi başına düşen atıf sayıları incelendiğinde RG'de olduğu gibi kıdem açısından artan bir sıralama ile karşılaşılmamaktadır. GSC'de atıf sayısı ortalaması açısından Öğr. Gör. unvanına sahip akademisyenler ilk sırada yer alırken Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenler ikinci sırada yer almaktadır. Yayın başına düşen atıf sayılarında ise ilk sırayı RG'de olduğu gibi Öğr. Gör. unvanına sahip akademisyenler almaktadır. H-indeks ortalamalarında kıdeme göre bir sıralama olmakla birlikte, GSC'ye özgü bir değer olan i10-indeks ortalamalarında sıralama Prof. Dr., Doç. Dr., Öğr. Gör. ve Dr. Öğr. Üyesi şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca, 93 akademisyenin 64'ünün i10-indeksi vardır. Akademisyenlerin i10-indeksi puanları 1-66 arasında değişmektedir.

Unvanlar	GSC		Yayın sayısı ortalaması	Toplam atıf sayısı	Kişi başına düşen atıf sayısı	Yayın başına düşen atıf sayısı	h-indeks ortalaması	i10-indeks değeri ortalaması
	Profili olan kişi sayısı	Toplam yayın sayısı						
Prof. Dr.	24	2.083	86,79	16.620	692,50	7,97	11,62	17,33
Doç. Dr.	19	827	43,52	2.640	138,95	3,19	5,52	3,94
Dr. Öğr. Üyesi	26	722	27,76	2.046	78,69	2,83	4,15	1,96
Öğr. Gör.	5	97	19,4	1.034	206,80	10,65	4,8	3,4
Arş. Gör.	19	342	18	542	28,53	1,58	2,31	0,63
Toplam	93	4.071		22.882				

Tablo 9. GSC Platformundaki Verilerin Unvanlara Göre Dağılımı

7. 7. RG ve GSC Platformlarında Unvanlara Göre Atıf Sayıları

RG ve GSC atıf sayılarının, akademik unvanlara göre farklılaşp farklılaşmadığını saptamak için farklılık analizlerinden varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2018). Bu kapsamda, BBY bölümleri akademisyenlerinin aldıkları atıf sayılarının, akademik unvanlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını ya da atıf sayılarının hangi unvanlar bakımından değiştiğini daha net tespit etmek amacıyla ANOVA testi uygulanmıştır. Üyelerin unvanlarına göre yapılan ANOVA sonuçları Tablo 10'da yer almaktadır. ANOVA testi sonuçlarına göre, RG atıf sayılarının unvanlara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir ($F= 5,341$; $p<0,01$). Tukey testi sonuçlarına göre; Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin ortalama atıf puanının (Ort.=222,95), Doç. Dr. (Ort.=49,33), Dr. Öğr. Üyesi (Ort.=38,39) ve Arş. Gör. (Ort.= 4,29) unvanına sahip akademisyenlere göre daha yüksek olduğu ve bu farklılığın anlamlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin ortalama atıf puanı ile Öğr. Gör. unvanına sahip akademisyenlerin atıf puanı arasındaki farklılığın anlamlı olmadığı saptanmıştır.

GSC atıf sayıları bakımından da benzer bir durum söz konusudur. Tukey testi sonuçlarına göre; Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin ortalama atıf puanının (Ort.=692,50), Doç. Dr. (Ort.=138,95), Dr. Öğr. Üyesi (Ort.=78,69) ve Arş. Gör. (Ort.=28,53) unvanına sahip akademisyenlere göre daha yüksek olduğu ve bu farklılığın anlamlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin ortalama atıf puanı ile Öğr. Gör. unvanına sahip akademisyenlerin atıf puanı arasındaki farklılığın anlamlı olmadığı saptanmıştır.

Bu bulgudan yola çıkarak Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin, atıf sayılarının öğretim görevlileri hariç diğer unvanlara sahip akademisyenlerin atıf sayılarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Bağımlı Değişken	Unvan	N	Ortalama	SS	F	p
RG Atıf Sayısı	Arş. Gör.	21	4,29	6,76	5,341	.001
	Öğr. Gör.	5	75,40	100,77		
	Dr. Öğr. Üyesi	18	38,39	68,74		
	Doç. Dr.	15	49,33	63,52		
	Prof. Dr.	21	222,95	308,93		
GSC Atıf Sayısı	Arş. Gör.	19	28,53	48,99	8,580	.000
	Öğr. Gör.	5	206,80	272,55		
	Dr. Öğr. Üyesi	26	78,69	92,99		
	Doç. Dr.	19	138,95	134,67		
	Prof. Dr.	24	692,50	837,54		

Tablo 10. Unvanlara Göre Atıf Sayıları

7. 8. RG ve GSC Platformlarında Atıf Sayıları ile h-indeks Değerleri Arasındaki Korelasyonlar

Akademisyenlerin profillerinden elde edilen RG atıf sayıları, GSC atıf sayıları, RG h-indeksi ve GSC h-indeksi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test etmek amacıyla Spearman korelasyon analizi yapılmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2018). Spearman korelasyon analiz sonuçları ve tanımlayıcı istatistik bilgileri Tablo 11’de yer almaktadır. Korelasyon analizi bulgularına göre, RG atıf sayıları ile GSC atıf sayıları ($r = 0,858$, $p < 0,01$) arasında olumlu yönde anlamlı yüksek düzeyde korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, RG h-indeksi ile GSC h-indeksi arasında ($r = 0,857$, $p < 0,01$) arasında olumlu yönde anlamlı yüksek düzeyde korelasyon olduğu tespit edilmiştir.

Değişkenler	Ort.	SS	RG atıf sayısı	GSC atıf sayısı	RG h-indeksi
RG Atıf Sayısı	82,25	184,23	-		
GSC Atıf Sayısı	246,04	507,05	,858**	-	
RG h-indeksi	3,85	3,18	,918**	,866**	-
GSC h-indeksi	6,02	5,28	,817**	,968**	,857**

** 0.01 düzeyinde anlamlı korelasyon (2-yönlü).

Tablo 11. RG ve GSC Atıf Sayıları ile h-indeks Değerleri Arasındaki İlişkiler

7. 9. RG Profillerinin Cinsiyetlere Göre Takipçi ve Takip Edilen Ortalamaları

RG profili bulunan 38 kadın ve 42 erkek akademisyenin takipçi ve takip edilen sayıları Tablo 12’de yer almaktadır. Buna göre, takip edilen sayı ortalaması (kadınlarda 26, erkeklerde 25) benzerlik gösterirken, takipçi ortalamasında erkek akademisyenlerin 39 ortalama ile kadınlara göre daha fazla takipçi sayısına sahip olduğu tespit edilmiştir.

RG Takipçi ve Takip Edilen Sayıları	Kadın (n=38)	Erkek (n=42)
Takipçi Sayısı	1.182	1.655
Takipçi Sayısı Ortalaması	31	39
Takip Edilen Sayısı	985	1.055
Takip Edilen Sayısı Ortalaması	26	25

Tablo 12. Unvanlara Göre RG Takipçi ve Takip Edilen Sayıları

7. 10. RG'de Takipçi Sayısının Unvan ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre Anlamlılık İlişkisi

RG takipçi sayılarının akademik unvanlara göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla ANOVA testi uygulanmıştır. Akademisyenlerin unvanlarına göre yapılan ANOVA sonuçları Tablo 13'te yer almaktadır. ANOVA testi sonuçlarına göre, akademisyenlerin aldıkları RG takipçi sayılarının unvanlarına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir ($F= 3,857$; $p<0,01$). Tukey testi sonuçlarına göre; Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin ortalama RG takipçi sayılarının (Ort.=60,99), Dr. Öğr. Üyesi (Ort.=22) ve Arş. Gör. (Ort.= 31,20) unvanına sahip akademisyenlere göre daha yüksek olduğu ve bu farklılığın anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin RG takipçi sayılarının, Dr. Öğr. Üyesi ve Arş. Gör. unvanlarına sahip akademisyenlerin RG takipçi sayılarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Bağımlı Değişken	Unvan	N	Ortalama	SS	F	p
RG Atf Sayısı	Arş. Gör.	21	19,10	16,23	3,857	.007
	Öğr. Gör.	5	31,20	27,38		
	Dr.Öğr. Üyesi	18	22,00	19,74		
	Doç. Dr.	15	40,33	31,52		
	Prof. Dr.	21	60,99	65,40		

Tablo 13. Unvanlara Göre RG Takipçi Sayıları

RG takipçi sayılarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak için Bağımsız Gruplar arası T testi yapılmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2018). Cinsiyete göre yapılan T testi sonuçları Tablo 14'te yer almaktadır. T testi sonuçlarına göre, takipçi sayılarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($t= 0,898$; $p=0,372$).

Bağımlı değişken	Cinsiyet	N	Ortalama	SS	t	p
Takipçi sayıları	Erkek	42	39,40	47,86	,898	0,372
	Kadın	38	31,10	31,11		

Tablo 14. Cinsiyete Göre Atf Sayıları

8. Tartışma

Türkiye’de BBY bölümlerinde çalışmakta olan 128 akademisyenin RG ve GSC profillerinin analizleri sonucunda elde edilen bulgular ile araştırma sorularının yanıtlarına ulaşılmıştır. Bu kısımda literatür ve kavramsal arka plan bağlamında çalışma sonucunda elde edilen bulgular tartışılmıştır.

BBY bölümlerinde çalışan 128 akademisyenden %72,65’inin (93 akademisyen) GSC ve %62,5’inin (80 akademisyen) RG profilinin olduğu tespit edilmiştir. Ali ve Richardson (2019, s.398), RG’de en az bir yayının listelendiği bir profili olan 78 Pakistanlı kütüphane ve bilgi bilim alanındaki akademisyenin 45’inin (yüzde 57,69) GS’de profili olduğunu bildirmişlerdir. Mevcut çalışmanın sonuçları ile karşılaştırıldığında BBY akademisyenlerinin RG üyeliklerinin GSC’ye oranla daha düşük oranda olduğu görülmektedir. Ancak analizler BBY akademisyenlerinin araştırma kapsamındaki bu platformları önemli oranda kullandıklarını ve GSC’yi daha fazla tercih ettiklerini göstermektedir. Böylece araştırmanın hipotezi doğrulanmıştır.

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü akademisyenlerinin RG ve GSC’de yayın sayılarının benzerlik taşıyıp taşımadıklarına bakıldığında; akademisyenlerin GSC’de yayın sayılarının, dolayısıyla atıf sayılarının daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Kişi başına düşen yayın sayısı GSC’de RG’ye göre iki katı fazladır. Kişi başına düşen atıf sayısı ortalamalarına bakıldığında, GSC’deki atıf sayısının RG’den 3 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Böylece BBY bölümü akademisyenlerinin her iki platformda yayın sayılarının benzerlik taşımadığı görülmektedir. Bu durum GSC’nin kapsamının daha fazla olduğunu göstermektedir. GSC’nin GS verilerini kullanması ve Webi harmanlama kapasitesi göz önünde bulundurulduğunda kapsamının genişliği anlaşılabilir. GS’nin kapsamının genişliğine vurgu yapan ve kütüphane ve bilgi bilimi makaleleri üzerinden analizlerin yapıldığı çalışmada da (Thelwall ve Kousha, 2017), RG’de GS’den daha az atıf bulunduğu tespit edilmiştir.

BBY bölümleri akademisyenlerinin araştırma kapsamındaki ağları kullanım oranlarında üniversitelere göre farklılık olduğu tespit edilmiştir. RG profili en fazla olan ilk üç üniversite Ankara Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi şeklindedir. BBY akademisyenleri arasında GSC profil sayısı en yüksek olan ilk üç üniversite ise İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi ve Kastamonu Üniversitesi şeklindedir. Ankara Üniversitesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi BBY akademisyenlerinin RG profil sayıları GSC profil sayılarından daha yüksektir. Atatürk Üniversitesi ve Bartın Üniversitesi BBY akademisyenlerinin RG ve GSC profil sahipliği oranlarının aynı olduğu belirlenirken, bunlar dışındaki diğer üniversitelerin BBY akademisyenlerinin GSC profil sayılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Unvanlara göre RG ve GSC profil sayılarında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Doç. Dr. unvanına sahip akademisyenler her iki ağda en yüksek oranda profile sahiptirler. Fakat diğer unvan dağılımlarında farklılıklar bulunmaktadır. RG profil sahipliğinde en düşük oranın Dr. Öğr. Üyesi unvanlı akademisyenlere ait olduğu, GSC’de ise en düşük profil sahipliği oranının Arş. Gör. unvanlı akademisyenlere ait olduğu tespit edilmiştir. Bu yönüyle mevcut çalışma literatürdeki iki araştırma ile farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırmalardan ilki, kariyerinin başlangıcındaki genç akademisyenlerin GSC profillerine sahip olma olasılığının diğer öğretim üyelerinden daha fazla olduğu tespitini (Kim ve Grofman, 2020) bildiren çalışmadır. İkincisi ise GSC kullanıcılarının çoğunun bilimsel kariyere yeni başlayan ve esas olarak bilgi bilimleri ve teknolojileri ile ilgili disiplinlerden gelen genç araştırmacılar olduğunu gösteren (Ortega, 2015b) çalışmadır. Mevcut çalışma sonuçlarına göre kariyerinin başlangıcındaki akademisyenlerin hem RG’yi hem de GSC’yi daha az kullandıkları görülmektedir. Kim ve Grofman (2020) daha yüksek atıf sayılarına sahip olan akademisyenlerin bir profile sahip olma olasılığının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Bu yönüyle elde edilen sonuçlar benzerlik taşımaktadır. Mevcut çalışma sonuçlarına göre her iki platformda Doç. Dr. ve Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin profil sahipliği oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Kadın akademisyenlerin her iki platformda üyelik oranları benzer sonuç verirken, erkek akademisyenlerin GSC üyelik sayılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Profillerin incelenmesi sonucunda akademisyenlerin RG’de %81,25’inin ve GSC’de ise %61,70’inin profiline fotoğraf yüklediği tespit edilmiştir. Akademisyenlerin profillerine fotoğraf yükleme oranlarının GSC’de daha düşük olduğu görülmektedir. ASA’larda oluşturulan profiller bir anlamda

çevrimiçi kimliklerdir. Dolayısıyla profillerin kişisel ve akademik bilgileri içermesi profil sahibinin kendini tanıtmaya açısından önemlidir. Ayrıca profil bilgilerinin doğruluğu ve tam olması bu platformları veri kaynağı olarak kullanacak çalışmalar için de güvenilir bir zemin hazırlayacak, analizler için gerekli verilerin eksiksiz olarak elde edilmesini kolaylaştıracaktır.

Çalışmada, RG ve GSC’de yayın ve atıf sayıları ile unvanlar arasında bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır. Her iki ağda da Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenler en yüksek yayın sayısına sahiptirler. Yayın sayıları ve ortalamaları kıdeme göre artmaktadır. Atıf sayıları açısından yayın sayılarında olduğu gibi kıdem açısından artan bir sıralama ile karşılaşmamaktadır. Atıf sayısı ortalaması açısından Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenler ilk sırada yer alırken, ikinci sırayı Öğr. Gör. unvanına sahip akademisyenler almaktadır. Yayın başına düşen atıf sayılarında ise ilk sırayı Öğr. Gör. unvanına sahip akademisyenler almaktadır. Kişi başına düşen okunma sayısı ortalamalarında da kıdem sıralamasının değiştiği göze çarpmaktadır. Doç. Dr. unvanına sahip akademisyenler okunma sayısı ortalamalarında ilk sırada yer alırken ikinci sırada Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenler yer almaktadır. Ankara Üniversitesi akademisyenlerinin RG profillerinin incelendiği çalışmada (Işık, 2020, s. 132), mevcut çalışma ile benzer şekilde Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin yayın sayısı bakımından ilk sırada yer aldıkları fakat kişi başına düşen okunma sayısı ortalamalarında sıralamanın Dr. Öğr. Üyesi, Prof. Dr. ve Doç. Dr. şeklinde olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum genel olarak akademisyen profillerinin analizi ile alan bazlı profillerin analizlerinde farklı sonuçların ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

GSC’de kişi başına düşen atıf sayıları incelendiğinde RG’de olduğu gibi kıdem açısından artan bir sıralama ile karşılaşmamaktadır. GSC’de atıf sayısı ortalaması açısından Öğr. Gör. unvanına sahip akademisyenler ilk sırada yer alırken Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenler ikinci sırada yer almaktadır. Yayın başına düşen atıf sayılarında ise ilk sırayı RG’de olduğu gibi Öğr. Gör. unvanına sahip akademisyenler almaktadır. H-indeks ortalamalarında kıdeme göre bir sıralama olmakla birlikte, GSC’ye özgü bir değer olan i10-indeks ortalamalarında sıralama Prof. Dr., Doç. Dr., Öğr. Gör. ve Dr. Öğr. Üyesi şeklinde gerçekleşmektedir. Kütüphane ve bilgi bilimi akademisyenlerinin GSC kullanımlarını analiz ettikleri çalışmalarında Ali ve Richardson (2019), yayın başına ortalama atıf sayısını 5,42 olarak bildirmişlerdir. Mevcut çalışmada ise GSC’de yayın başına düşen atıf sayısının 5,62 olduğu tespit edilmiştir. Aynı disiplin açısından farklı ülkelerdeki (Pakistan ve Türkiye) akademisyenlerin GSC’de yayın başına düşen atıf sayısı ortalamaların birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Ayrıca bu çalışmada RG ve GSC’de atıf, h-indeks sayıları arasında korelasyon olup olmadığı incelenmiştir. Spearman korelasyon analiz sonuçlarına göre RG atıf sayıları ile GSC atıf sayıları ($r = 0,858$, $p < 0,01$) arasında olumlu yönde anlamlı yüksek düzeyde korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, RG ve GSC atıf sayılarının birlikte arttığı veya azaldığı anlamına gelmektedir. Benzer şekilde, RG h-indeksi ile GSC h-indeksi arasında ($r = 0,857$, $p < 0,01$) olumlu yönde anlamlı yüksek düzeyde korelasyon olduğu tespit edilmiştir. RG göstergeleri ile GSC göstergeleri arasında olumlu yönde korelasyonların bulunduğu çalışmalarla (Martín-Martín, Orduna-Malea, Ayllón ve Delgado López-Cózar 2016; Thelwall ve Kousha, 2017; Naderbeigi ve Isfandyari-Moghaddam, 2018) benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Ayrıca GSC göstergelerinin birbirleri arasında güçlü bir korelasyon gösterdiğini tespit eden çalışma (Ali ve Richardson, 2019) ile de benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Ali ve Richardson (2019, s. 405), GSC atıf sayıları ile h-indeks değerleri arasında $r = 0,875$ değerinde Pearson korelasyonu tespit etmişlerdir. Mevcut çalışmada iki değişken arasında $r = 0,968$ değerinde Spearman korelasyonunun olması güçlü bir korelasyona işaret etmektedir.

Yapılan analizler sonucunda tüm araştırma soruları yanıtlanmıştır. Bu araştırma sorularına ek olarak “ASA’lar içindeki takipçi ve takip eden ilişkilerinin yapısal analizleri, bireysel üyelerin topluluk içindeki saygınlığının anlaşılmasına katkıda bulunabilir” (Hoffmann, Lutz ve Meckel, 2016, s. 768), görüşünden hareketle RG platformundan ulaşılan takip edilen ve takipçi sayıları verileri üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. RG’de takip edilen sayı ortalaması cinsiyetlere göre (kadınlarda 26, erkeklerde 25) benzerlik gösterirken, takipçi ortalamasında erkek akademisyenlerin 39 ortalama ile kadınlara göre daha fazla takipçi sayısına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, takipçi sayılarının unvanlara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir. Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin ortalama RG takipçi sayılarının (Ort.=60,99), Dr. Öğr. Üyesi (Ort.=22) ve Arş. Gör. (Ort.= 31,20)

unvanına sahip akademisyenlere göre daha yüksek olduğu ve bu farklılığın anlamlı olduğu görülmektedir.

RG platformundaki proje sayıları ortalamalarında ilk sırada Doç. Dr. unvanına sahip akademisyenler, ikinci sırada ise Öğretim Görevlileri ve üçüncü sırada Dr. Öğr. Üyeleri yer almaktadır. Ankara Üniversitesi akademisyenlerinin RG profillerinin incelendiği çalışmada (Işık, 2020, s. 132) aynı şekilde Doç Dr. unvanına sahip akademisyenlerin en yüksek proje sayısı ortalamasına sahip olduğu, ikinci sırada Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin üçüncü sırada ise Dr. Öğr. Üyesi unvanına sahip akademisyenlerin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca iki çalışma karşılaştırıldığında, üyelere ait proje sayılarının, tüm unvanlar için düşük olduğu söylenebilir.

9. Sonuç ve Öneriler

ASA'ların bilimsel iletişim sürecinin bir parçası olmaya başlaması, araştırmacı ve akademisyenlerce bu ağların benimsenmesinin bir sonucudur. ASA'ların ve akademik profil oluşturma platformlarının ele alındığı çalışmada, RG ve GSC'ye ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilerek, uygulama kısmında Bilgi ve Belge Yönetimi alanında çalışan akademisyenlerin bu ağlardaki profilleri incelenmiştir. Mevcut çalışmada aynı bilim alanındaki akademisyenler üzerine analiz yapmak, disiplinlere göre doğabilecek farklılıkları ya da uyumsuzlukları ortadan kaldırması açısından önemlidir. Böylece, ASA'lardaki durum incelenirken üniversite, unvan, cinsiyet değişkenlerinin ortaya koyduğu farklılıklara aynı disiplin açısından odaklanılabilmektedir. Ayrıca her iki ağdaki profil bilgilerinin karşılaştırılması ile RG ve GSC'nin kapsamlarının karşılaştırılması da yapılmıştır.

RG ve GSC'nin sunduğu göstergelere bakıldığında yayın ve atıf sayısı ile h-indeks değerinin ortak göstergeler oldukları görülmektedir. Diğer göstergeleri bakımından RG, RG Puanı, Toplam Araştırma İlgi puanı olmak üzere platformuna özgü çeşitli değerler sunmaktadır. GSC ise i10-indeksini araştırmacılara sunarak, bibliyometrik açıdan değerlendirilebilecek ve kolay bir hesaplama ile oluşturulan bir değer sunmaktadır. Takipçi ve takip edilen açısından bakıldığında her iki platform da bu özelliğe sahipken, GSC'nin bunu arayüzünde sayılarla sunmadığı görülmektedir.

ASA'ların akademisyenler ya da araştırmacılar açısından kullanımları kişisel tercihlerine bağlı olup görünürlüğün artırılmasında etkin birer araç olabilecek potansiyele sahip oldukları düşünülmektedir. Etkinin ve görünürlüğün artırılmasının araştırma performansına ve atıf sayılarına yansıtılabileceği düşünüldüğünde sosyal ağlara benzer bu akademik araçların akademisyenlerce kullanımının önemi artmaktadır. Yeni teknolojik ortamların sunduğu olanaklar uluslararası ve yerel işbirliğinin artırılmasını da sağlayabilir. Mevcut araştırmada da tespit edildiği üzere, ASA'ların ve akademik profil oluşturma platformlarında profil oluşturma oranları farklı olabilmektedir. Bu nedenle akademisyen ve araştırmacılara birden fazla ASA'nın kullanımı önerilmektedir.

ASA'larda ve akademik profil oluşturulan platformlarda profil bilgileri kullanıcılar tarafından doldurulmaktadır. Dolayısıyla akademisyenlerin ve araştırmacıların ASA'larda ve akademik profil oluşturabilecekleri diğer platformlarda bir anlamda çevrimiçi kimlikleri diyebileceğimiz profillerini düzenlerken bilgilerini (fotoğraf, çalışılan kurum, unvan vb.) eksiksiz olarak girmeleri görünürlük ve etkinin artırılmasını destekleyebilir. Profil bilgileri ile ilgili bu durum bibliyometrik çalışmalar açısından da sorun teşkil edebilmektedir. Ortega'nın belirttiği üzere 'GSC'de bibliyometrik açıdan en önemli sorunlarından biri, her bir profile ait bilgilerin kullanıcıların kendileri tarafından doğal bir dilde doldurulmasıdır' (2015b, s.4). RG platformunda da bu açıdan aynı durum söz konusudur. Bu nedenle, herhangi bir istatistiksel analizden önce bu ham verilerin temizlenmesi ve normalleştirilmesi gerekir, çünkü örneğin aynı kurumun birden çok farklı biçimde yazılması mümkündür (Ortega, 2015b, s.4). Bu çalışmada BBA akademisyenlerinin her iki platformda profillerinin olup olmadığı araştırılırken her bir akademisyenin isimleri tek tek tarandığı için böyle bir sorunla karşılaşılmamıştır. Ancak kurum adları ya da yayınlar üzerinden yapılacak araştırmalarda istatistiksel analizlerden önce veri temizleme çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Bu araştırmadan sonra yapılacak çalışmalarda ASA'ların araştırmacılar ve akademisyenler tarafından algılanan faydalarını tespit edebilmek için onların görüşlerine başvurulması önerilmektedir. Uluslararası düzlemde algılanan faydaların tespiti ile ilgili pek çok çalışma bulunmakta olup yerel düzlemde birkaç çalışma tespit edilmiştir. Dolayısıyla, bu ağların sağladığı yararları ya da dezavantajlarını ortaya

çıkarmak, bilimsel iletişim sürecinde oynadıkları rolleri belirlemek açısından önemli görülmektedir. Ayrıca ASA'larda disiplin farklılıklarının ortaya çıkarabileceği kullanım farklılıkları da incelenerek ASA'lara ilişkin literatürün geliştirilmesi önerilmektedir. Böylece akademisyenlerin ve araştırmacıların ASA'lara ilişkin farkındalıkları artırılabilir.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.

Finansal Destek: Yoktur.

Teşekkür

Destegi için Sayın Hocam Prof. Dr. Özlem Gökkurt Demirtel'e ve değerli tavsiyeleri için hakemlere çok teşekkür ederim.

Kaynakça

- ACRL (2003). *Principles and strategies for the reform of scholarly communication 1*. Erişim adresi: <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/principlesstrategies>
- Adie, E. ve Roe, W. (2013). Altmetric: enriching scholarly content with article-level discussion and metrics. *Learned Publishing*, 26(1), 11-17.
- Ali, M. Y. ve Richardson, J. (2018). Usage of academic social networking sites by Karachi Social Science Faculty: Implications for academic libraries. *IFLA Journal*, 44(1), 23-34.
- Ali, M.Y. ve Richardson, J. (2019), Google Scholar Citation metrics of Pakistani LIS scholars: an overview. *Global Knowledge, Memory and Communication*, 68(4/5), 392-412. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1108/GKMC-03-2018-0025>
- Asmi, N. A. ve Margam, M. (2018). Academic social networking sites for researchers in Central Universities of Delhi: A study of ResearchGate and Academia. *Global Knowledge, Memory and Communication*, 67(1/2), 91-108. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1108/GKMC-01-2017-0004>
- Bardakçı, S., Arslan, Ö. ve Ünver, T. K. (2018). How scholars use academic social networking services. *Information Development*, 34(4), 334-345.
- Borrego, Á. (2017). Institutional repositories versus ResearchGate: the depositing habits of Spanish researchers. *Learned Publishing*, 30, 185-192. doi: 10.1002/leap.1099
- Butler, D. (2011). Computing giants launch free science metrics. *Nature*, 476(7358), 18.
- El-Berry, D. K. (2015). Awareness and use of academic social networking sites by the academic staff at the South Valley University in Egypt. *Journal of Library and Information Sciences*, 3(2), 115-132.
- Espinoza Vasquez, F. K. ve Caicedo Bastidas, C. E. (2015). Academic Social Networking Sites: A comparative analysis of their services and tools. *iConference 2015 Proceedings*. Erişim adresi: <https://www.ideals.illinois.edu/handle/2142/73715>
- Graham, T.W. (2000). Scholarly communication. *Serials*, 13(1), 3-11.
- Gu, F. and Widén-Wulff, G. (2011). "Scholarly communication and possible changes in the context of social media: A Finnish case study", *The Electronic Library*, 29(6), 762-776. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1108/02640471111187999>
- Güler, E. ve Mutlu, M. E. (2013). "Akademik personelin akademik sosyal ağları kullanım düzeyi: Anadolu Üniversitesi örneği. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 72-77.

- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hammarfelt, B., de Rijcke, S. ve Rushforth, A. D. (2016). Quantified academic selves: the gamification of research through social networking services. *Information Research: An International Electronic Journal*, 21(2), n2.
- Hoffmann, C. P., Lutz, C. ve Meckel, M. (2016). A relational altmetric? Network centrality on ResearchGate as an indicator of scientific impact. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(4), 765-775.
- Işık, D. (2020). *Bilimsel iletişimde akademisyenlerin değerlendirilmesinde akademik sosyal ağların ve altmetrik göstergelerin kullanımı: Ankara Üniversitesi örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Işık, D. ve Gökkurt Demirtel, Ö. (2020). Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü akademisyenlerinin akademik sosyal ağları kullanım düzeyleri üzerine bir araştırma. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 60-71.
- Jeng, W., He, D. ve Jiang, J. (2015). User participation in an academic social networking service: A survey of open group users on Mendeley. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 66(5), 890-904
- Jordan, K. (2019) From social networks to publishing platforms: A review of the history and scholarship of Academic Social Network Sites. *Frontiers in Digital Humanities*, 6(5). doi: 10.3389/fdigh.2019.00005
- Kim, H. J. ve Grofman, B. (2020). Who creates a Google Scholar Profile? *PS: Political Science & Politics*, 53(3), 515-520.
- Konkiel, S. (2013). Altmetrics: a 21st century solution to determining research quality. *Online Searcher*. 37(4), 11-15.
- Laakso, M., Lindman, J., Shen, C., Nyman, L. ve Björk, B. C. (2017). Research output availability on academic social networks: implications for stakeholders in academic publishing. *Electronic Markets*, 27(2), 125-133.
- Lupton, D. (2014). *'Feeling better connected': academics' use of social media*. Canberra, Australia: News & Media Research Centre, University of Canberra. Erişim adresi: <https://www.canberra.edu.au/about-uc/faculties/arts-design/attachments2/pdf/n-and-mrc/Feeling-Better-Connected-report-final.pdf>
- Martín-Martín, A., Orduna-Malea, E., Ayllón, J. M. ve Delgado López-Cózar, E. (2016). "The counting house: Measuring those who count. Presence of Bibliometrics, Scientometrics, Informetrics, Webometrics and Altmetrics in the Google Scholar Citations, ResearcherID, ResearchGate, Mendeley & Twitter". *EC3 Working Papers*, 21. 19 Ocak 2015. Erişim adresi: <https://arxiv.org/abs/1602.02412>
- Martín-Martín, A., Orduna-Malea, E. ve Delgado López-Cózar, E. (2018). A novel method for depicting academic disciplines through Google Scholar Citations: The case of Bibliometrics. *Scientometrics*, 114(3), 1251–1273. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1007/s11192-017-2587-4>
- Meier A, Tunger D (2018) Survey on opinions and usage patterns for the ResearchGate platform. *PLoS ONE*, 13(10): e0204945. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0204945>
- Meishar-Tal, H. ve Pieterse, E. (2017). Why do academics use Academic Social Networking Sites? *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 18(1), 1-22.
- Naderbeigi, F. ve Isfandyari-Moghaddam, A. (2018). Researchers' Scientific Performance in ResearchGate: The Case of a Technology University. *Library Philosophy and Practice*, 1752. Erişim Adresi: <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1752/>

- Priem, J., Piwowar, H.A. ve Hemminger, B.M. (2012). Altmetrics in the wild: Using social media to explore scholarly impact. *Digital Libraries*, 20 March. Erişim Adresi: <http://arxiv.org/html/1203.4745v1>
- Orduña-Malea, E., Ayllón, J.M., Martín-Martín, A. and Delgado López-Cózar, E. (2017), "The lost academic home: institutional affiliation links in Google Scholar Citations", *Online Information Review*, 41(6), 762-781. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1108/OIR-10-2016-0302>
- Ortega, J. L. ve Aguillo, I. F. (2013). Institutional and country collaboration in an online service of scientific profiles: Google Scholar Citations. *Journal of Informetrics*, 7(2), 394-403.
- Ortega, J.L. (2014). *Academic Search Engines: A Quantitative Outlook*, Elsevier, Oxford.
- Ortega, J. L. (2015a). Differences and evolution of scholarly impact in Google Scholar Citations profiles: An application of Decision trees. *Revista Española de Documentación Científica*, 38(4), e102.
- Ortega, J. L. (2015b). How is an academic social site populated? A demographic study of Google Scholar Citations population. *Scientometrics*, 104(1), 1-18.
- Ortega, J.L. (2017). Toward a homogenization of academic social sites: A longitudinal study of profiles in Academia.edu, Google Scholar Citations and ResearchGate. *Online Information Review*, 41(6), 812-825. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1108/OIR-01-2016-0012>
- ResearchGate. (2021). *ResearchGate-About*. Erişim adresi: <https://www.researchgate.net/about>
- Salahshour, M., Dahlan, H. M. ve Iahad, N. A. (2016). A case of academic social networking sites usage in Malaysia: Drivers, benefits, and barriers. *International Journal of Information Technologies and Systems Approach (IJITSA)*, 9(2), 88-99.
- Sheikh, A. (2017). Awareness and use of academic social networking websites by the faculty of CIIT. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, 5(1), 177-188.
- Shrivastava, R. ve Mahajan, P. (2015). Relationship amongst ResearchGate altmetric indicators and Scopus bibliometric indicators: The case of Panjab University Chandigarh (India), *New Library World*, 116(9/10), 564-577.
- Thelwall, M. ve Kousha, K. (2017). ResearchGate versus Google Scholar: Which finds more early citations? *Scientometrics*, 112, 1125–1131. doi: 10.1007/s11192-017-2400-4
- Van Noorden, R. (2014). Online Collaboration: Scientists and the social network. *Nature news*, 512(7513), 126-129.
- Weller, K. ve Peters, I. (2012). Citations in Web 2.0. A. Tokar, M. Beurskens, S. Keuneke, M. Mahrt, I. Peters, C. Puschmann, T. van Treeck, & K. Weller (Ed.), *Science and the Internet* içinde (ss. 209-222). Du'sseldorf: Du'sseldorf University Press.
- Williams, A. E. ve Woodacre, M. A. (2016). The possibilities and perils of academic social networking sites. *Online Information Review*, 40(2), 282-294.
- Yan, W. ve Zhang, Y. (2018). Research universities on the ResearchGate social networking site: An examination of institutional differences, research activity level, and social networks formed. *Journal of Informetrics*, 12(1), 385-400.
- Yu, M. C., Wu, Y. C. J., Alhalabi, W., Kao, H. Y. ve Wu, W. H. (2016). ResearchGate: An effective altmetric indicator for active researchers? *Computers in Human Behavior*, 55, 1001-1006.

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt:4 Sayı:2 Yıl:2021

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 05.05.2021
Kabul tarihi: 26.10.2021
Erken görünüm: 27.10.2021
Yayınlanma tarihi: 31.12.2021

Article Info

Date submitted: 05.05.2021
Date accepted: 26.10.2021
Date early view: 27.10.2021
Date published: 31.12.2021

Anahtar sözcükler

Sağlık Okuryazarlığı, Sağlık Eğitimi, Kütüphane, Öğretim Programı, Milli Eğitim.

Keywords

Health Literacy, Health Education, Library, Curricula, National Education.

DOI numarası

10.33721/by.933441

ORCID

0000-0001-5155-2639

Öğretim Programlarında Sağlık Okuryazarlığının Yeri: Kütüphanelerin ve Kütüphanecilerin Artan Önemi

Health Literacy in Curricula: The Increasing Importance of Libraries and Librarians

Özlem ŞENYURT

Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, ozlemsenyurt@ardahan.edu.tr

Öz

Sağlık okuryazarlığı, sağlığın korunması ve geliştirilmesi için gerekli temel bilgi ve becerilerden oluşmaktadır. Temel sağlık bilgisinin yanında, sağlık bilgi ve becerilerini yaşam boyu kullanabilmeye imkân sağlayacak, sağlık bilgisine erişme, bu bilgileri anlama, değerlendirme ve kullanma, bunun neticesinde doğru kararlar verebilmeyi ifade eder. Sağlık okuryazarlığının sistemli olarak öğrenilmesinde sosyal eğitim içerisinde okullar ve ilgili kurumların yayın ve eğitimleri önemli yer tutmaktadır. Okullar ve ayrılmaz bir parçası olan kütüphaneler bu sorumluluğu almada en yetkin kurumlar olmalıdır. Eğitimi destekler nitelikteki diğer çalışmalar da sağlık okuryazarlığının yaşam boyu geliştirilmesi açısından önemlidir.

Çalışmanın amacı, sağlık okuryazarlığı becerilerinin eğitim sistemi içerisinde Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü dersi kapsamında nasıl verildiğini anlamaktır. Çalışmada eğitimde sağlık okuryazarlığına ilişkin literatür değerlendirilmiş olup, öğretim programı ders kitabıyla beraber incelenerek uygulamaya yönelik daha fazla bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Bununla beraber, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı bünyesinde sağlık eğitimine yönelik gerçekleştirilen çalışmalar da bu kapsamda incelenmiştir. Böylece, sağlık bilgi ve hizmetlerine erişim, sağlık bilgisinin değerlendirilmesi ve sağlık bilgisini kullanabilme alanlarının geliştirilmesi gereken yönler olduğu tespit edilerek önerilerde bulunulmuştur.

Abstract

Health literacy consists of basic knowledge and skills required for health protection and promotion. As well as basic health information, accessing, understanding, evaluating and using health information that enables lifelong use of health knowledge and as a result it means being able to make the right decisions. In the systematic teaching of health literacy in social education, publications and training of schools and related institutions have an important place. Libraries that are an integral part of schools must be the most competent institutions to take this responsibility. It is important for the lifelong improvement of health literacy in other studies that support education.

The aim of the study is to understand how health literacy skills are given within the context of the Health Information and Traffic Culture course within the education system. In the study, the literature on health literacy in education was evaluated, the curriculum was examined together with the textbook for more information was tried to be obtained for practice. In addition, the studies have also been examined about health education that conducted by the Ministry of National Education and the Ministry of Health in this context. Thus, in the curriculum were deficiencies identified that access to health information and services, evaluation of health information and using health information and suggestions were made for improvement.

1. Giriş

Değişen çevre ve yaşam koşulları insanları sağlıkları üzerinde daha fazla düşünmeye ve özellikle risk faktörlerinin (küresel ısınma, çevre kirliliği, salgın hastalıklar vb.) artması sağlığı koruma konusunda ülkeleri de politikalar geliştirmeye itmiştir. Toplumun ve bireyin sağlığının korunması amacıyla çeşitli bakanlıklar, sivil toplum örgütleri, kurum ve kuruluşlar tarafından sağlık okuryazarlığı konusunda farkındalık yaratma ve bilgilendirme çalışmaları sürdürülmektedir.

Sağlık okuryazarlığı tüm yaşam boyunca sağlıkla ilgili doğru kararlar verebilmek ve bunu bir yaşam tarzı haline getirebilmek için bir gereksinimdir. Bu gereksinimi karşılamak temel sağlık bilgi ve hizmetlerini alabilme, anlama ve kullanabilme yeterliliğine sahip olmayı gerektirir (Kickbusch, Pelikan, Apfel ve Tsouros, 2013; Ratzan ve Parker, 2000). Bireysel olarak sağlığın korunması ve geliştirilmesi için gerekli bilişsel ve sosyal becerileri içeren sağlık okuryazarlığı (WHO, 1998, s.10) ayrıca, temel sağlık bilgi ve hizmetlerini alma, sağlığa ilişkin doğru kararlar alabilmek için bilgi ve hizmetleri anlama, daha sağlıklı olma yolunda bilgi ile hareket etmek için etkili ve eleştirel iletişim becerilerini kullanabilmeyi (U.S. Department of Health and Human Services, 2010; Calgary Charter on Health Literacy, 2011) içeren kapsamlı bir tanımdır. Adams ve diğerleri (2009) sağlık okuryazarlığının rakamları okuma, yazma ve anlama yeteneğinden daha çok, yazılı, sözlü ve dijital ortamda yer alan sağlık bilgisini anlama ve yorumlama bilişsel yeteneği olduğunu ifade etmiştir (s.144).

Yapılan tanımlardan yola çıkarak diyebiliriz ki sağlık okuryazarlığı becerilerine sahip olma:

- Sağlık sistemini tanıma ve sağlık hizmetlerinden üst düzeyde yararlanma,
- Sağlık bilgisini bulma, okuma, anlama ve eleştirel değerlendirme,
- Sağlık bilgi becerilerini geliştirme ve kullanma,
- Sağlığın korunması ve geliştirilmesine katkı sağlama ve riskleri azaltmanın önündeki engelleri kaldırmaya katkı sağlamaktır.

Dolayısıyla bu kavram insanların kendi sağlıkları ve sağlığı şekillendiren faktörler üzerindeki kontrollerini artırmayı, beceri ve kapasitelerini geliştirmeyi amaçlamaktadır (Nutbeam, 2008). Bu koşulların yetersizliği durumunda ise olumsuz sağlık sonuçları oluşmaktadır. Yapılan araştırmalar sağlık okuryazarlığı düşük olan çocuklarda ve yetişkinlerde kötü sağlık davranışları, daha az sağlık bilgisi ve kötü sağlık sonuçlarına sahip olduklarını göstermiştir. Aynı zamanda sağlık hizmetlerinin yetersiz kullanımı ve sağlık bakım maliyetlerinin artmasına da neden olmaktadır. Bu nedenlerle sağlık okuryazarlığı seviyesini yükseltmek için okul eğitimiyle birlikte erken yaşlardan başlayarak verilmesi gerekmektedir (DeWalt, Berkman, Sheridan, Lohr, ve Pignone, 2004; DeWalt ve Hink, 2009; Yin ve diğerleri, 2009; Berkman, Sheridan, Donahue, Halpern ve Crotty, 2011; Yılmazel ve Çetinkaya, 2016; Sezgin, 2013; Çınar, Ay ve Boztepe, 2018).

Türkiye’de sağlık okuryazarlığı düzeyi ve ilişkili faktörler araştırması (2018), nüfusun %69’unun sağlık okuryazarlığı düzeyinin yetersiz ve sorunlu-sınırlı kategorisinde olduğunu, %31,1’inin yeterli ve mükemmel kategorisinde olduğu göstermiştir. Sağlıkla ilgili konularda bir bilgi kaynağı olarak bir iletişim aracı kullananların oranı ise %67’dir. Bu oran içerisinde sırasıyla internet (%48,6), televizyon (%33), gazete (%8,9), cep telefonu ve uygulamaları (%6,5) yer almıştır. Yetersiz sağlık okuryazarlığı sıklığına sahip olanların (%56,8) içerisinde sadece %18,1’i bir bilgi kaynağı olarak herhangi bir iletişim aracı kullandığını belirtmiştir. Araştırmada ayrıca, eğitim düzeyiyle sağlık okuryazarlığı seviyesi arasında doğru bir orantı olduğu da saptanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2018). Türkiye’de sağlık okuryazarlığı düzeyinin düşük olması konunun temel eğitim düzeyinde ele alınması gerektiğinin göstergesi olmuştur.

Sağlık okuryazarlığı düzeyi okul çağındaki çocuklar arasında da değişmemiştir. Okul Çağındaki Çocuklarda Sağlık Davranışı (HBSC -The Health Behaviour in School-aged Children) araştırması (2017/2018) 11-17 yaş arasındaki çocukların sağlık okuryazarlığı seviyelerini anlamak için gerçekleştirilmiştir. Araştırma neticesinde 12 ülke içerisinde Türkiye düşük sağlık okuryazarlığı yoğunluğu (%18.4) en yüksek ülke olmuştur (Health Literacy in Schools, 2020, s.2).

Sağlık okuryazarlığı kapsamı gereği yaratacağı farkındalık ve yol açacağı değişim nedeniyle bu becerilerin temel eğitim sürecinde erken yaşlarda edinilmesi sağlığın korunması ve geliştirilmesi açısından çok önemlidir. Son dönem yaşadığımız gelişmeler (küresel covid-19 salgını) sağlığa ilişkin

güncel ve güvenilir bilgiye erişme, değerlendirme ve sağlığı koruma adına yaşamsal becerileri anlama ve uygulamaya olan gereksinimi artırmıştır.

Eğitim çocukları ve gençleri daha iyi bir yaşam için desteklerken gelecek için potansiyellerini ortaya çıkarmaya çalışır. Bunu yaparken pek çok yönden (kişisel, sosyal, duygusal, iletişimsel, dilsel, bilişsel, okuryazarlık vb. açılardan) gelişmeleri hedeflenir (Department for Education and Skills, 2006). Bu hedefler elbette sağlık okuryazarı bir toplum oluşturmak, sağlıkla ilgili geleceğe ilişkin riskleri azaltmak ve sağlıklı nesiller yetiştirmek açısından gereklidir.

Burada temel soru eğitim sistemi içerisinde sağlık okuryazarlığının nasıl öğretildiğidir. Eğitim sistemi içerisinde sağlık okuryazarlığı öğretim programlarıyla bütünleştirilerek sınıflarda öğretilmelidir. Bu nedenle, sağlık okuryazarlığı becerilerinin eğitim aracılığıyla öğrencilere nasıl kazandırıldığını anlamak için Ortaöğretim “Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü” Öğretim Programı incelenmiş ve programın öğrencilere sağlık okuryazarlığı becerilerini kazandırmaya katkısı program düzeyinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, Sağlık Bakanlığı'nın sağlık eğitimine yönelik hazırlamış olduğu kaynaklar, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde sağlık okuryazarlığı eğitimine yönelik gerçekleştirilen projeler ve “Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü” ders kitabı incelenmiştir.

2. Önceki Çalışmalar

Temel eğitimde sağlık okuryazarlığı ve öğretim programları ilişkisi üzerine gerçekleştirilmiş çalışmalar değerlendirilmiştir.

Sönmez (2014) orta dereceli okullarda öğrenim gören öğrencilerin sağlık okuryazarlığı düzey ve tutumlarını ölçtüğü doktora çalışmasında, öğrencilerin sağlık okuryazarlığı düzeylerinin düşük olduğu, sağlık konularına yönelik tutumlarının ise olumlu olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Çalışmada ayrıca biyoloji ve sağlık bilgisi ders kitapları incelenmiş ve hangi konulara yer verildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Ders kitapları, hastalıkların belirlenen kategorilere göre sınıflandırılmasıyla değerlendirilmiştir. Sonuç olarak ders kitaplarında ve öğretim programlarında sağlık okuryazarlığını artıracak bilgilerin yeterli olmadığı görülmüştür. İzoglu Tok ve Doğan (2021) yaptıkları çalışmada 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin sağlık okuryazarlığı düzeylerini nitel bir analizle ölçmek için sağlık bilgisi dersini alan 24 ergenle görüşme yapmıştır. Sonuçta, sağlık okuryazarlığı üzerinde rol alan değişkenlerin, kronik hastalığa sahip yakınların olması, sağlık personelinin başvuru merkezi olarak algılanması ve annenin çalışması durumu olduğu belirlenmiştir. Çelenkoğlu (2019) yüksek lisans tez çalışmasında ortaokul ve lise beden eğitimi ve spor, biyoloji, fen bilimleri ve sağlık bilgisi dersi öğretim programlarında sağlıklı yaşam kazanımlarını 2013 ve 2018 yıllarında karşılaştırmalı olarak analiz etmiş ve sonuçta kazanımlarda sağlıklı yaşam vurgusu yeterli bulunmamıştır.

Sağlıklı yaşamın bir bileşeni olan sağlık okuryazarlığının öğretim programı aracılığıyla etkisinin araştırıldığı bir diğer çalışma, lise öğrencilerinin sağlıklı yaşam, sağlıklı ilişkiler, sağlık bilgisi ve karar verme ile ilgili konulara odaklanan bir sağlık sınıfında edindikleri deneyimlerin niteliksel analizinin sonuçlarını içermektedir. Öğrenciler özellikle sınıf dışında medya gibi sağlık bilgi kaynaklarının kullanımı konusunda bilgilendirilmiştir. Sonuç olarak öğretim programının ve özellikle uygulanmasının sağlık okuryazarlığı (sağlık bilgisine erişme, anlama, iletme ve değerlendirme) üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır (Begoray, Wharf-Higgins ve MacDonald, 2009). Hastaların her geçen gün teşhis ve tedavide aldıkları sorumluluklar nedeniyle, ortaokul öğrencileri için eleştirel sağlık okuryazarlığı öğretim programı geliştirmek amacıyla bir pilot çalışma yapılmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin eleştirel sağlık okuryazarlığı yeterliliğinin artmasının muhtemel olduğu ve daha fazla araştırmaya gereksinim duyulduğu sonucuna varılmıştır (Steckelberg, Hülphenhaus, Kasper ve diğerleri, 2009). Gençlerin ruh sağlığı okuryazarlığını geliştirmeye yönelik, ortaokul ve lise ortamında öğretim programına dayalı etkisini inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Kanada'da yapılan çalışmalar göstermiştir ki, öğretim programına dayalı ruh sağlığı okuryazarlığı çalışmaları öğrenciler üzerinde olumlu etkiler bırakmaktadır (McLuckie, Kutcher, Wei ve diğerleri, 2014; Kutcher, Wei ve Morgan, 2015).

Konunun önemini vurgulayan ve her geçen gün artan bu çalışmalar öğretim programı aracılığıyla sağlık okuryazarlığının erken yaşlarda geliştirilmesinin önemini göstermektedir. Ayrıca, sınıf ortamı dışında tüm yaşam boyunca sağlıklı yaşam için gerekli becerilerin uygulanmasında deneyimlerin yaratılması ve sağlık bilgisinin ve sağlık bilgi kaynaklarının eleştirel olarak değerlendirilmesinin zorlukları da

vurgulanmıştır. Temel sağlık bilgisi ve hastalıklar olarak tek başına ele alamayacağımız bu konu bilgi okuryazarlığı kapsamında ilişkili okuryazarlıklarda düşünülerek değerlendirilmelidir. Bu kapsamda bilgi becerilerine ve kütüphanelerin önemine odaklanan bu çalışma alana katkı sağlayacaktır.

3. Bilgi ve Sağlık Okuryazarlığı İlişkisi ve Eğitimdeki Rolü

Bilgi okuryazarlığı becerileri, bilgi probleminin tanımlanması, bilgiyi arama, bulma, bilgiye erişim, bilgiyi seçme ve değerlendirme, bilgiyi sunma ve bilginin etik kullanımı gibi konuları içerir. Ayrıca bilginin çeşitli biçimlerde kullanımına bağlı olarak farklı türde okuryazarlık becerilerini (görsel, medya, bilgisayar, ağ, dijital, sağlık vb.) kapsar (ALA, 1989; Spitzer, Eisenberg, Lowe, 1998). Bilgi okuryazarlığı yaşam boyu öğrenmenin merkezinde yer alan, kendi kendine öğrenmeyi destekleyen çok yönlü bir kavramdır. Hayatın her alanında (eğitim, iş, kişisel, sosyal vb.) oluşabilecek dezavantajları ve problemleri gidermede bilgiyi etkin ve verimli bir şekilde kullanmaya yardımcı olur. Bu bağlamda ekonomik kalkınma, eğitim, sağlık ve insani hizmetlerin çok yönlü desteklenmesi için etkili erişim, içerik kullanımı ve oluşturmayı destekler (International Federation of Library Associations and Institutions, 2015). Öğrenmenin devamlılığı öğrendiklerimizden çok nasıl öğrendiğimizle ilgilidir. Bu nedenle kendi kendine öğrenme becerilerine sahip olmak öğrenmenin devamlılığı için temel bir gereksinimdir.

Sağlığın desteklenmesine yönelik verilecek her türlü eğitim, sağlık okuryazarlığının geliştirilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle sağlık eğitiminin içeriğini ve kapsamını incelemek ve buna uygun stratejiler belirlemek hastalıkların önüne geçilmesi ve sağlığın korunması açısından önemlidir (Nutbeam, 2006, ss.259-260). Sağlık eğitimi ve eğitim ortamlarında sağlık okuryazarlığı standartları geliştirmenin önemi literatürde ilk olarak 1974 yılında ortaya çıksa da gelişimi uzun yıllar almıştır (Kanj ve Mitic, 2009 s.13). Sağlık literatüründe sağlık okuryazarlığı araştırmaları son on yılda hızla artmaya başlamıştır. Araştırmalar arttıkça görülmüştür ki sağlık okuryazarlığı bir dizi farklı bilgi becerilerini gerektirmektedir (Lawless, Toronto ve Grammatica, 2016, s.145).

Nutbeam (2000) sağlık bilgisi ve eğitimini sağlık okuryazarlığının ayrılmaz bir parçası olarak görmüş ve üç farklı seviyede tanımlamıştır (ss.263-264):

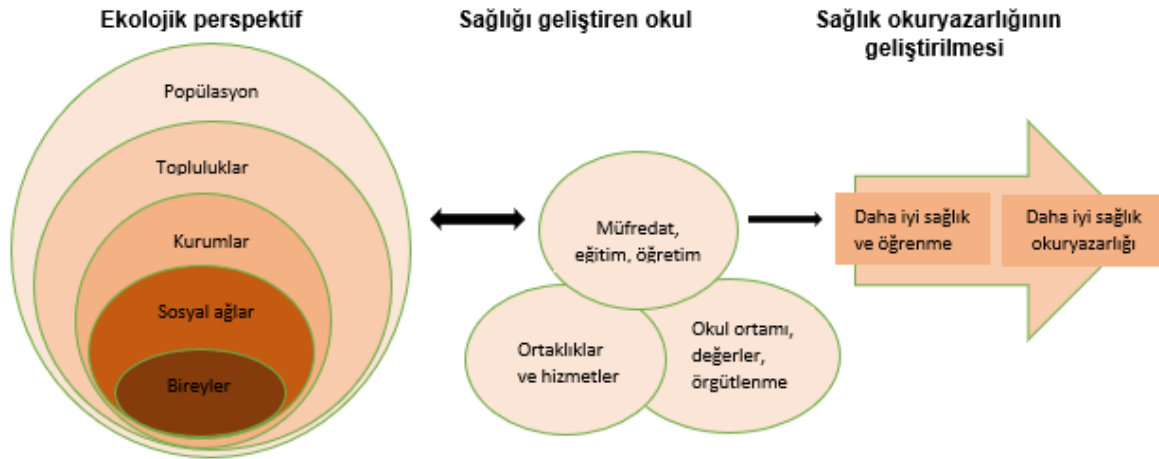
- İşlevsel okuryazarlık: Sağlığı etkileyen tüm faktörleri etkili hale getirmek için gerekli temel okuma ve yazma becerilerini ifade eder.
- Etkileşimli okuryazarlık: Sağlık hizmetlerine katılımında süreci anlamayı kolaylaştıracak sosyal ve bilişsel becerileri ifade eder.
- Eleştirel okuryazarlık: Bilgiyi sağlık hizmetlerinde karşımıza çıkabilecek engellerde bir sonuca ulaşmak için güvenilirlik, doğruluk, güncellik gibi konularda analiz ederek değerlendirip kullanma becerilerini ifade eder.

Zarcadoolas ve diğerleri (2009) çok boyutlu modelinde sağlık okuryazarlığını temel okuryazarlık, bilimsel okuryazarlık, yurttaşlık okuryazarlığı ve kültürel okuryazarlık olarak sınıflandırmıştır (ss.55-57):

- Temel okuryazarlık: Okuma, yazma, konuşma ve sayısal becerileri kullanarak sağlık bilgisini anlama, materyalleri kullanma ve böylece günlük yaşamı geliştiren becerileri kapsar.
- Bilimsel okuryazarlık: Bilim ve teknolojiyi anlama ve kullanma becerisidir. Temel bilimsel bilgiyi, teknik karmaşıklığı anlamak ve bilimsel ilerlemeleri kavramayı kapsar.
- Yurttaşlık okuryazarlığı: Halkı ilgilendiren konularda bir vatandaş olarak tartışma ve karar verme süreçlerine katılımı ifade eder. Medya okuryazarlığı becerileri ile medya mesajlarını anlar, hükümet sistemi ve hiyerarşik ilişkileri bilir ve anlar, kişisel davranış ve seçimlerinin toplumu etkilediğini bilir.
- Kültürel okuryazarlık: Farklı inanç, gelenek, sosyal kimlik, dünya görüşüne vb. sahip insanları anlama ve tanıma becerisidir. Böylece doktor, bilim insanları, halk sağlığı uzmanları ve bireyler arasında çift yönlü bir iletişim ile kültürel etkileri anlamayı kapsar.

Okuryazarlık düzeyinin artması bilgi becerilerinin de gelişmesine katkı sağlarken, kişinin sağlık okuryazarlığı yeterliliklerinin artması ve bu anlamda daha da güçlenmesine neden olmaktadır. Erken yaşlarda edinilecek sağlık okuryazarlığı becerileri yaşam boyu öğrenmeyi desteklemektedir. Yapılan

araştırmalar sağlık okuryazarlığının bireyi saran çevre içerisinde; aile, arkadaşlar, kurumlar, okul, kitle iletişim araçları vb. öğrenildiğini göstermektedir. Okullar bu noktada öğretim programları ve ilgili kurum ve kuruluşlarla yapılacak iş birliği çalışmalarıyla gerekli eğitim ortamlarını sunmaktadır (Kickbusch, Pelikan, Apfel ve Tsouros, 2013, ss.35-36). Sağlık okuryazarlığının daha güçlü bir hale getirilmesine imkân verecek eğitim sistemi ve etkileşim modeli Şekil 1’de görülmektedir.

Şekil 1: Sağlık Okuryazarlığının Daha Güçlü Bir Hale Getirilmesine İmkân Verecek Eğitim Sistemi ve Etkileşim Modeli

Kaynak: (Kickbusch, Pelikan, Apfel ve Tsouros, 2013, s.35)

Sağlıktaki sosyal eğitim sosyal konumdaki azalma ve artmayla eşit düzeyde ilerlemektedir. Okullar sosyal eşitsizliklerin önüne geçmede önemli bir konumdadır. İyi planlanmış bir eğitim diğer alanlarda olduğu gibi sağlıktaki da eşitsizliklerin giderilmesinde tek başına yeterli olmasa da çocukların ve gençlerin daha geniş yaşam becerilerine sahip olmalarını sağlamaktadır (The Marmot Review, 2010, ss.9, 18).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) çocukların ve gençlerin sağlık okuryazarlığı ile edinecekleri becerileri şu şekilde sıralamıştır (Health Literacy in Schools, s.1):

- Sağlık bilgi ortamlarına erişme ve gezinebilme
- Sağlık mesajlarını anlama
- Sağlık bilgisini eleştirel olarak değerlendirerek bilinçli kararlar verebilme
- Yeni durumlarda sağlık bilgisini edinme ve kullanabilme
- Sağlık konuları ve endişeleri hakkında iletişim kurabilme
- Kendi, başkalarının ve çevre sağlığını desteklemek için sağlık bilgisini kullanma
- Sağlıklı davranış ve tutumlar geliştirme
- Gereksiz risk içeren sağlık davranışlarından kaçınma
- Kendi düşünce ve davranışlarının farkında olma
- Bedensel semptomları belirleme ve değerlendirme
- Etik ve sosyal sorumluluk sahibi davranışlar gösterme
- Yaşam boyu öğrenen ve kendi kendini yöneten biri olma
- Vatandaşlık duygusu geliştirerek amaçlarına ulaşma yeteneğine sahip olma
- Sağlığın sosyal, ticari, kültürel ve politik belirleyicilerini anlar

4. Sağlık Okuryazarlığı Model ve Standartları

Sağlık okuryazarlığı için literatürde pek çok model bulunmaktadır. Ancak bunların bir kısmının gelişmeleri yeterince kapsamadığı, yeterli kuramsal temellendirmelerin olmadığı, tıp ve halk sağlığı konularının bir bileşen olarak yer almadığı ve sağlık okuryazarlığının bilgiye erişme, anlama, kullanma ve iletme gibi ardışık becerilerden oluştuğunu yeterince açıklamadığı görülmüştür. Bu nedenle tüm bu eksiklikler göz önüne alınarak “Birleştirilmiş Sağlık Okuryazarlığı Modeli” (Integrated Model of Health

Literacy) oluşturulmuştur. Model özü şu dört yeterlikten oluşmaktadır (Sorensen ve diğerleri, 2012, ss.8-9):

- Erişim: Sağlık bilgilerini arama, bulma ve elde etme.
- Anlama: Erişilen sağlık bilgisini kavrama.
- Değerlendirme: Erişilen sağlık bilgisini seçme ve değerlendirme.
- Kullanma: Sağlığı korumak ve geliştirmek için bu bilgileri iletme ve kullanma.

Eğitim ortamlarında sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi için oluşturulmuş Ulusal Sağlık Eğitimi Standartları NHES (National Health Education Standards) anaokulundan 12. sınıfa kadar tüm seviyeleri desteklemektedir. Sağlık okuryazarı öğrencilerin sahip olması gereken nitelikler şu sekiz standartla belirtilmiştir (National Health Education Standards, 2004):

1. Sağlığın geliştirilmesine ilişkin temel kavramları anlama.
2. Sağlığı şekillendiren (aile, kültür, medya, teknoloji) etkenleri değerlendirme.
3. Sağlık bilgi, ürün ve hizmetlerine erişim.
4. Sağlık risklerinden korunmak için kişilerarası iletişim becerilerini kullanma.
5. Sağlığa ilişkin doğru kararlar verebilme.
6. Sağlığı geliştirmek için doğru hedefler belirleme.
7. Sağlığı geliştirici ve riskleri azaltıcı davranışlarda bulunabilme.
8. Bireysel, aile ve çevre sağlığını savunabilme.

5. Çocuklarda ve Gençlerde Sağlık Okuryazarlığı Testleri

Çocuklar ve gençlerde sağlık okuryazarlığı düzeyini saptamak için kullanılan testler arasında, Tıpta Adölesan Okuryazarlığının Hızlı Tahmini (Rapid Estimate of Adolescent Literacy in Medicine-REALM Teen) ölçeği ve e-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği (The eHealth Literacy Scale-eHEALS) yer almaktadır.

Tıpta Adölesan Okuryazarlığının Hızlı Tahmini (REALM-Teen): Araştırmalarda ergen sağlığını kelime listesi kullanarak ölçmeye olanak sağlayan bir araçtır. Düşük sağlık okuryazarlığının erken yaşlarda tespit edilerek uzun vadede olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmaya yardımcı olur (Davis, Wolf, Arnold ve diğerleri, 2006).

E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği (eHEALS): e-Sağlık okuryazarlığı (eHealth literacy), elektronik ortamda sağlık bilgisini arama, bulma, anlama, değerlendirme ve sorunların çözümünde kullanma bilgi ve becerilerini ifade eder. Altı temel okuryazarlık becerisini (geleneksel okuryazarlık, sağlık okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, bilimsel okuryazarlık, medya okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı) birleştirir. Ölçek e-sağlık okuryazarlığını 10 soruda ölçmeyi amaçlar (Norman ve Skinner, 2006).

6. Sağlık Okuryazarlığı Eğitimi ve Kütüphanelerin Rolü

Tıp Kütüphanesi Derneği (The Medical Library Association) kütüphane türü fark etmeksizin tüm kütüphanecilerin, kullanıcılarının sağlık bilgilerine erişmeleri ve bu bilgileri anlamalarına sağladığı katkı dolayısıyla sağlık okuryazarlığında önemli roller üstlendiklerini belirtmiştir. Sahip olduğu bu önemli roller nedeniyle diğer kütüphanelerle kapsamlı iş birliği çalışmaları da yürütmektedirler (Kars ve diğerleri, 2008). Ayrıca sağlık okuryazarlığını; sağlık bilgi gereksinimini tanıma, ilgili bilgi kaynaklarını bulma ve kullanma, bilginin niteliğini değerlendirme ve bilgiyi analiz etme, anlama ve kullanma beceriler dizisi olarak tanımlamıştır. Kütüphanecileri bu noktada bilginin koruyucuları, öğreticileri ve sağlık çalışanlarıyla iletişim kurarak iş birliği çalışmaları yapabilmeleri sağlık okuryazarlığı açısından önemli bir konumda tutmaktadır. Kütüphaneciler sağlık okuryazarlığı konularıyla ilişkili çalışmaları anlamaları nedeniyle programlar oluşturup, uygulamalara ayrıca katkı sağlayabilirler (Barr-Walker, 2016, ss.192-193).

Sağlık hizmetlerinin ve bireyleri bilgilendirici etkinliklerin gerçekleştirilmesinde pek çok kurum (bakanlıklar, dernekler, sivil toplum kuruluşları) görev alırken, bireylerin sağlık okuryazarlığı becerilerini geliştirmek için yapılan bu iş birliği çalışmaları toplumun tüm kesimlerine (dezavantajlı guruplar vb.) ulaşma ve daha fazla öğrenme ortamları sağlamaktadır (Önal, 2020, ss.208-209). Halk kütüphaneleri aracılığıyla dezavantajlı gurupların güçlendirilmesine yönelik ülkemizde gerçekleştirilen

Herkes İçin Kütüphane (HİK) Projesi bu anlamda iyi bir örnektir. Halk kütüphanelerinde, Kadın Sağlığı Platformu tarafından kadın ve çocuk sağlığına yönelik pek çok eğitim gerçekleştirilirken, e-Devlet Uygulamaları kapsamında ise, sağlık sisteminin kullanımına ilişkin eğitimlere yer verilmiştir (Herkes İçin Kütüphane Projesi, 2018).

Yarınımızı oluşturan gençlerin okullarda edinecekleri becerilerle tüm hayatları boyunca karşılaşacakları problemleri çözmeleri beklenmektedir. Öğrencilerin, sağlık bilgi, tutum ve becerilerinin öğretim programları aracılığıyla geliştirilmesini amaçlayan ve 1993 yılında başlayan Sağlık Eğitimi Değerlendirme Projesi (HEAP- The Health Education Assessment Project) sağlık okuryazarlığına yönelik sağlık eğitimi kaynakları oluşturmuştur. Bu kaynaklar öğretim programıyla uyumlu hale getirilerek sınıflarda kullanılmıştır (Marx ve diğerleri, 2007). Okullarda sağlık okuryazarlığını teşvik etmek amaçlı yapılan Avrupa Birliği Sağlık Programı (2014-2020) Sağlık Okuryazarı Okullar (Health Literate Schools-HeLitSchools) projesi ise, öğrencilerin rol model aldıkları öğretmen ve yöneticileri de dâhil ederek okul düzeyinde yapı ve koşullara odaklanmıştır. Proje, okul sağlığını geliştirmek için tüm paydaşları bu işin bir parçası olarak neler yapabilecekleri konusunda bilgilendirmeyi amaçlamıştır.

7. Türkiye’de Gerçekleştirilen Proje ve Çalışmalar

Bu bölümde, sağlık bilgi kaynakları ve projeleri üreten kurumlardan Sağlık Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı çalışmaları incelenmiştir.

7. 1. Sağlık Bakanlığı

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü, Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı gibi bakanlık bünyesinde pek çok kurum tarafından sağlığın korunması ve geliştirilmesi için süreli yayınlar, raporlar, modüller gibi pek çok kaynak hazırlamaktadır. Hazırlanan çalışmalar halk sağlığını korumak amacıyla, sağlık personeli, eğitimciler, öğrenciler, yetişkinler, yaşlılar, çeşitli risk ve hastalık grubundaki vb. kişileri kapsamaktadır.

Sağlık Bakanlığı e-kütüphane sisteminde yer alan kaynaklara örnekler Tablo 1’de sınıflandırılarak sunulmuştur.

Temalar	Kaynaklar
Sağlığın Korunması	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Sağlık ve Sağlığın Korunması Modülü Sağlık Hizmetlerinde Okul Sağlığı Kitabı
Bulaşıcı Hastalıklardan Korunma	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Bulaşıcı Hastalıklar ve Korunma Modülleri
Sağlığa Zararlı Alışkanlıklar	Gençler ve Sigara Çocuklar ve Sigara Eğitim Kurumlarında Sigarasızlık Politikaları
Sağlıklı Beslenme ve Spor	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Beslenme Modülleri Diyet Posası ve Beslenme Kan Şekerini Etkileyen Besinler Tuz Tüketimi ve Sağlık Yağlı Tohumların Beslenmemizdeki Yeri Besin Destekleri Kullanılmalı mı? Katkı Maddeleri: Yanlışlar ve Doğrular Çay ve Sağlık İlişkisi Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Beslenmesi Besin Güvenliği Vitaminler Mineraller ve Sağlığımız Besin Zehirlenmeleri, Nedenleri ve Korunma Yolları Besin Alerjileri Beslenmede Sütün Önemi Besinlerdeki Toksik Öğeler-1 Beslenme ve Bilişsel Gelişim Engellilerde Beslenme Ergenlerde Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Yaşam Gıda, Su ve Beslenme Konusunda Sık Sorulan Sorular (II) Çocukluk ve Ergenlik Döneminde Obezite Yetişkin Döneminde Şişmanlık Sularla İlişkili Hastalıklar Çocuk ve Spor Adölesan ve Egzersiz
Cinsel Sağlık	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Üreme Sağlığı Modülleri
Ruh Sağlığı	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Ruh Sağlığı Modülleri
Diş Sağlığı	Sigaranın Ağız ve Diş Sağlığı Üzerine Etkileri
Çocuk ve Ergen Sağlığı	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Çocuk ve Ergen Sağlığı Modülleri
Hijyen	İlköğretim Çocukları İçin Gıda Hijyeni El Kitabı
İlk Yardım	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: İlk Yardım Modülleri

Tablo 1. Sağlık Bakanlığı Kaynakları

Kaynak: (Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, 2021)

Kaynakların en fazla sağlıklı beslenme ve spor temasında yoğunlaştığı görülmektedir.

7. 2. Millî Eğitim Bakanlığı

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) öğrencilerin sağlık okuryazarlığı konularında güçlendirilmesine yönelik çeşitli proje ve iş birliği çalışmaları yapmaktadır.

MEB, Sağlık Bakanlığı ve Türk Kızılay'ı tarafından "Geleceğin Kan Bağışçılarının Kazanımı için Teknik Destek Projesi" gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında, ilköğretim ve ortaöğretim programları incelenmiş ve öğretim programıyla uyumlu etkinlik önerilerinde bulunulmuştur. Liselere yönelik hazırlan kılavuz kitap içeriğinde, gönüllü kan bağışının önemi konusunda gençleri bilgilendirici içerikler sunulmuştur. Konu kapsamında ayrıntılı bilgi edinebilecekleri çeşitli kaynakçalar ve ilgili kurum ve kuruluşların web sayfalarına yer verilmiştir (Geleceğin Kan Bağışçılarının Kılavuz Kitabı Lise, 2015).

MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde gerçekleştirilen diğer okul projeleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Proje Adı	Amacı
Shop and Eat by the Colors	Sağlıklı beslenme
Sports and Healthy Life Style	Sporun sağlıklı hayat tarzı ile ilişkisi
Herkes için Sağlıklı Tarifler	Sağlıklı beslenmek adına sağlıklı tarifler hazırlamak.
Healthy Body Sustainable World	Sağlıklı yaşam, sürdürülebilir bir dünya konusunda farkındalık yaratabilmek.
Food! Food for Thought!	Sağlıklı beslenme, daha sağlıklı nesiller yetiştirebilme konusunda bilinç oluşturmak.
Sağlıklı Beslen Spor Yap UR Unique	Sağlıklı beslenerek uzun yaşama katkıda bulunmak. Sağlıklı beslenme alışkanlıkları kazandırma ve öğrencilerin yeteneklerinin farkına vardırma.
Healthy and Fit Teenager Means Happy Teenager	Öğrencileri sağlıklı beslenme ve spor konusunda bilinçlendirmek ve kültürel farkındalık yaratmak.
Move Your Body and Mind-Healthy Lifestyles for Adolescents	Sağlıklı yaşam sağlıklı nesil yetiştirmek
Eat-Compete-Get Fit!	Sağlıklı ve bilinçli beslenme, spor ve obeziteye karşı önlem alıcı faaliyetler konusunda bilinçlendirme.
Keep on Moving Eco - Friendly	Doğanın korunması, sağlıklı yaşam.
All Disease Begins in the Gut (Bütün Hastalıklar Bağırsakta Başlar)	Sağlıklı yaşam ve bağırsak sağlığının önemi ve yaşam kalitesine etkileri hakkında bilinçlendirmek.
Radical Eco Activism: There is No Planet B!	Sürdürülebilir bir çevre için erken yaşta çevre ve geri kazanım bilincinin artırılması.
Garden Based Learning School Education; "From indoor Childhood to Active Outdoor Students"	Çocuklarda tarım ve çevre anlayışı, daha büyük yaşta meyve ve sebze tüketme istekliliği oluşturmak.
Sustainable Gastronomy	Yeni bir kavram olan "Moleküler Gastronomi"yi okullarda tanıtmak ve hakkında farkındalık yaratmak.
Save the Future! Change the Rules!	Daha az tüketen, çevreye duyarlı, sağlıklı ve üretken nesiller yetiştirebilmek.
Renforcer le bien-être des élèves/ Empower students' wellbeing	Öğrencilerin, fiziksel aktivite eksikliği ve abur cubur yeme alışkanlığından uzaklaşma.
Publicity and Nutrition	Öğrencileri yanıltıcı gıda pazarlamasına ve bununla ilgili sağlık tehlikelerine uyandırmak.
Healthy and Learning Lifestyle: from school to everyday life	Beden eğitiminin diğer okul dersleriyle birleştirilmesi yoluyla sağlıklı bir yaşam tarzının teşvik edilmesi.
Corona Diaries	Covid-19 salgınına karşı farkındalık geliştirerek sağlık bilgisini artırmak.
KA229- Change of Nutrition and Healthy living practices in European schools	Sağlıklı beslenme ve spor yapmanın özellikle gençlerde alışkanlık haline getirilmesi.
Enerji ve Günlük Kullanımı	Ekolojinin, yenilenebilir enerjinin yenilikçi yollarla ilgili konunun her yerde fark edilmesi.

Tablo 2. Ortaöğretim Okul Projeleri
Kaynak: (MEB Okul Projeleri, 2020)

Projeler içerisinde en çok sağlıklı beslenme ve spor konuları yer alırken, çevre sağlığı ve Covid-19 yer bulan diğer konular olmuştur.

8. Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup veriler doküman analizi tekniği ile incelenmiştir. Doküman analizi içeriğin yorumlanmasını kolaylaştırmaktadır (Neuman, 2012, s.665). Verilere kaynaklık eden öğretim programı ve ders kitabı, belirlenen temalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Temalar sağlık okuryazarlığı literatür değerlendirmesine dayanarak verileri analiz edebilmek için oluşturulmuştur.

“Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü” dersinin ortaöğretim kurumları haftalık ders çizelgeleri incelendiğinde 9. sınıf ortak zorunlu dersler arasında yer aldığı görülmüştür (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2021a). İlköğretim kurumları haftalık ders çizelgeleri incelenmiş ancak sağlık bilgisi dersinin yer almadığı tespit edilmiştir (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2021b).

8.1 Sağlık Okuryazarlığı Değerlendirme Temaları

Sağlık bilgi ve becerilerini ifade eden sağlık okuryazarlığı; bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, sayısal okuryazarlık, bilgisayar okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, bilimsel okuryazarlık, yurttaşlık okuryazarlığı ve kültürel okuryazarlık gibi pek çok beceriyi kapsamaktadır. Bu beceriler bireyin sağlık bilgi ve hizmetlerine erişim, anlama, değerlendirme ve kullanma yeterliğini geliştirir. Literatür incelemesi neticesinde varılan bu sonuçlar, sağlık okuryazarlığının kapsamını ve hangi becerilerin güçlendirilmesine ve geliştirilmesine yönelik olduğunu göstermiştir. Bu kapsamda oluşturulan temalar çerçevesinde bulgular değerlendirilip yorumlanmıştır.

Tema 1. Temel sağlık bilgisini anlama: Sağlıkla ilgili temel kavramlar, hastalıklar, korunma yolları, sayısal beceriler, çevre sağlığı konuları.

Tema 2. Sağlık bilgi ve hizmetlerine erişim: Sağlık kurum ve kuruluşlarını tanıma; bilgi kaynaklarını, kütüphane kullanımı, web siteleri ve veri tabanlarını bilme. Sağlık ürün ve hizmetlerine erişim; yasal hak ve sorumluluklarını bilme ve sağlık sistemini tanıma ve kullanma. Teknolojiyi bu süreçlerde etkin kullanabilme.

Tema 3. Sağlık bilgisinin değerlendirilmesi: Aile, medya, kültür gibi sağlığı şekillendiren etkenleri anlama ve elde ettiği bilginin güncelliği ve güvenilirliğini anlama ve eleştirel olarak değerlendirebilme.

Tema 4. Sağlık bilgisini kullanabilme: Sağlığa ilişkin elde ettiği bilgileri doğru kararlar verebilmek için kullanma ve uygulama. İlaçları kullanabilme, tedaviye yönelik yapılması gerekenleri anlama ve uygulama.

9. Bulgular

9.1. Öğretim Programı

Ortaöğretim Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü Dersi Öğretim Programı yapısı, ünite, konu, kazanımlar ve kazanımlara ilişkin açıklamalardan oluşmaktadır. Program incelenirken bu yapı dikkate alınmıştır. Öğretim programının ilk ünitesi sağlık bilgisi olup kazanım sayısı 27'dir. İkinci ünite trafik bilgisi olup kazanım sayısı 18'dir ve araştırmamız kapsamı dışındadır. Tablo 3'te Sağlık Bilgisi ünite, konu ve kazanımları gösterilmektedir.

Ünite: SAĞLIK BİLGİSİ**Konu: Kişisel ve Toplumsal Sağlık**

Kazanım 1: Sağlık kavramını açıklar

Kazanım 2: Çevresel etmenlerin kişi ve toplum sağlığına etkilerini analiz eder.

Kazanım 3: Sağlık hizmetlerinden yararlanma yollarını açıklar.

Kazanım 4: Hasta hakları ve sorumluluklarını açıklar.

Kazanım 5: Akılcı ilaç kullanımının önemini açıklar.

Kazanım 6: Sağlıklı yaşam için hijyenin önemini açıklar.

Kazanım 7: Ağız ve diş sağlığının korunması için yapılması gerekenleri açıklar.

Kazanım 8: Bulaşıcı hastalıklardan korunma yollarını açıklar.

Konu: Ergenlik

Kazanım 9: Büyüme ve gelişme süreçlerinden biri olan ergenlik döneminde fiziksel, duygusal ve sosyal değişimleri açıklar.

Konu: Beslenme ve Fiziksel Aktivite

Kazanım 10: Fiziksel aktivitelerin sağlığın üzerindeki etkilerini değerlendirir.

Kazanım 11: Yeterli ve dengeli beslenmenin önemini açıklar.

Kazanım 12: Obezitenin nedenlerini ve sağlık üzerindeki etkilerini açıklar.

Konu: Zihinsel, Duygusal ve Sosyal Sağlık

Kazanım 13: Sağlıklı yaşam için zihinsel, duygusal ve sosyal sağlığın ergen bireyler açısından önemini açıklar.

Kazanım 14: Stres kaynaklarını örneklerle açıklar.

Kazanım 15: Stresle başa çıkma yollarını açıklar.

Kazanım 16: Şiddetin birey üzerindeki etkilerini değerlendirir.

Konu: Sağlığa Zararlı Alışkanlıklar ve Madde Kullanımı

Kazanım 17: Tütün ürünleri, alkol ve madde kullanımının sonuçlarını değerlendirir.

Kazanım 18: Tütün ürünleri, alkol ve madde bağımlılıklarından korunmak için kararlı ve tutarlı iletişim becerilerine sahip olması gerektiğini fark eder.

Kazanım 19: Teknoloji bağımlılığının sonuçlarını değerlendirir.

Konu: İlk Yardımla İlgili Temel Bilgiler

Kazanım 20: İlk yardımın önemini açıklar.

Kazanım 21: İlk yardımın amaçları ve temel uygulamalarını açıklar.

Kazanım 22: Güvenli ilk yardım uygulaması için alınması gereken önlemleri açıklar.

Kazanım 23: Hastanın/yaralının durumunu değerlendirir.

Kazanım 24: Solunum yolu tıkanıklığı durumunda yapılacak ilk yardım basamaklarını açıklar.

Kazanım 25: Kanamalarda yapılacak ilk yardım uygulamalarını açıklar.

Kazanım 26: Şok durumunda yapılması gereken ilk yardım uygulamalarını açıklar.

Kazanım 27: Zehirlenmelerde uygulanacak ilk yardım basamaklarını açıklar.

*Tablo 3. Sağlık Bilgisi Ünite, Konu ve Kazanımlar**Kaynak: (Ortaöğretim Sağlık Bilgisi ve Trafik Dersi Öğretim Programı, 2018)***9. 2. Ders Kitabı**

Güner ve Özkan'ın (2018) hazırlamış olduğu Ortaöğretim Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü Ders Kitabı Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 28.05.2018 tarihli ve 78 sayılı (ekli listenin 19'uncu sırasında) kurul kararı ile 2018-2019 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Kitapta konulara ilişkin, hazırlık, içerik, etkinlik ve değerlendirme bölümleri incelenmiştir. Kitapta 1. ünite sağlık bilgisini içermektedir (ss.10-105), bu nedenle birinci ünite değerlendirmeye alınmıştır. Hazırlık kısmında, “*ilgili konuda edinilecek kazanımlar için bu kısımda verilenler yapılır*”. İçerik kısmında, “*konuya ilişkin anlatımlar yer alır*”. Etkinlik kısmında, “*sınıf içerisinde konuya ilgili yapılacak etkinlikleri içerir*”. Değerlendirme bölümünde, “*konu sonlarında bilgilerin pekiştirilmesi amacıyla verilen sorular yer alır*” (Güner ve Özkan, 2018, s. 9). Ders kitabının öğretim programını destekleyici ne tür içeriğe sahip olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Sağlık ünitesi kapsamında her bir konunun kazanımlarına (1-27) ilişkin hazırlık olarak, sağlık, hastalık, korunma yöntemleri, ergenlik, beslenme, zararlı alışkanlıklar ve ilk yardım ile ilgili kitap ve dergilerden, çeşitli kaynaklardan, ilgili kurumlardan, kişilerden araştırma yaparak sınıfta paylaşımları ve tartışmaları istenmiştir. Kitapta hazırlığa ilişkin örnek ifadeler Tablo 4'te sunulmuştur.

1. Ünite Sağlık Bilgisi Hazırlık Örnekleri

- a. Sağlık, hastalık ve engellilik kavramlarını sağlıkla ilgili kitap ve dergilerden araştırarak bunlarla ilgili görüşlerinizi sınıf arkadaşlarınıza açıklayınız.
- b. İnsanlarda hastalıklara neden olabilecek etmenleri araştırarak sınıf arkadaşlarınızla tartışınız.
- c. Grup olarak, bağlı bulunduğunuz aile sağlığı merkezindeki sağlık personelinin bu hizmetlerin nasıl verildiğini araştırınız. Edindiğiniz bilgilerle birer video gösterisi hazırlayarak arkadaşınızla paylaşınız.
- d. Sağlık kuruluşlarına başvuran hastaların sahip oldukları hakları çeşitli kaynaklardan araştırınız.
- e. T.C. Sağlık Bakanlığının Genel Ağ sitesinden akılcı ilaç kullanımıyla ilgili bilgi edininiz. Edindiğiniz bilgilerden hareketle akılcı ilaç kullanımı konusunda farkındalık oluşturacak bir afiş hazırlayarak arkadaşlarınızla paylaşınız.
- f. Şiddeti konu alan gazete haberleri toplayarak sınıf arkadaşlarınızla inceleyiniz.

*Tablo 4. 1. Ünite Sağlık Bilgisi Hazırlık Örnekleri**Kaynak: (Güner ve Özkan, 2018)*

Belirlenen kazanımlar (kazanım 1-27) doğrultusunda içerik ile ilgili konularda sağlık bilgilerini kapsamaktadır. Sağlığın korunması ve geliştirilmesi için hastalıklar, nedenleri, korunma yolları gibi bilgiler açıklanarak verilmiştir. Kitapta içeriğe ilişkin örnek ifadeler Tablo 5’te sunulmuştur.

1. Ünite Sağlık Bilgisi İçerik Örnekleri

- a. Hava kirliliği insanlarda bronşit, KOAH (Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı), astım gibi solunum yolu hastalıklarına ve kansere yol açar.
- b. Sağlık hizmetlerinin sınıflandırılması toplumun yaşam düzenine katkı sunar.
- c. Hasta hakları da temel insan haklarından ve kanunlarla güvence altına alınmıştır.
- d. Pek çok hastalık etkeni saçlar, giysiler, kirliler gibi yollarla derideki yaralardan, kesik ve çatlaklardan vücuda girerek hastalığın bireylere bulaşmasına yol açar.
- e. Diş ipi, diş aralarında kalan yiyecek artıklarının uzaklaştırılması açısından çok yararlı bir araçtır.
- f. Kenelerin bulunduğu alanlardan uzak durulmalıdır. Bu alanlarda bulunanlar vücutlarına kene tutunup tutunmadığını belirli aralıklarla kontrol etmelidirler.
- g. AMATEM (Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi) bağımlılık tedavisinde profesyonel yardım almabilecek kuruluşlardır.

*Tablo 5. 1. Ünite Sağlık Bilgisi İçerik Örnekleri**Kaynak: (Güner ve Özkan, 2018)*

Konular ve kazanımlar (1-27) çerçevesinde belirlenen etkinlikler kısmında, ilgili konuya ilişkin olası etki ve sonuçları tartışma, bilgileri tekrar gözden geçirme, beyin fırtınası yapma, haber okuma, hikâye tamamlama, soru-cevap, uygulama, broşür, video gösterisi ve kavram şeması hazırlama, canlandırmalar yapma gibi örnekler yer almaktadır. Kitapta etkinliklere ilişkin örnek ifadeler Tablo 6’da sunulmuştur.

1. Ünite Sağlık Bilgisi Etkinlik Örnekleri

- a. Yukarıda hikâyede verilen bilgilerden yararlanarak aşağıdaki paragrafta Aziz Bey'in ilaç kullanımı sırasında yaptığı hataları söyleyiniz. Paragrafı doğru bilgilerle yeniden düzenleyerek noktalı alana yazınız.
 - b. Su ve besinlerle bulaşan hastalıklardan korunma yollarıyla ilgili bir broşür hazırlayarak sınıf panonuzda sergileyiniz.
 - c. Ergenlik dönemlerini anlatan bir kavram şeması hazırlayarak sınıf panonuza asınız.
 - d. Çevrenizdeki ağız ve diş sağlığı merkezlerinden birine giderek bir diş kalıbı ya da maketi temin ediniz. Bunu sınıfınıza getirerek edindiğiniz bilgiler doğrultusunda kurallara uygun olarak diş fırçalama ve diş ipi kullanma uygulaması yapınız.
 - e. Yaptığımız araştırmadan, edindiğiniz bilgilerden hareketle basamaklı sisteme uymak sağlık hizmetlerinin kalitesinin yükselmesine ve maliyetinin düşmesine nasıl katkı sağlar? Tartışınız.
 - f. GDO'nun yaşama katkılarına ve bunun sağlık üzerindeki etkilerine ilişkin beyin fırtınası yapınız.
 - g. Yukarıda verilen bilgilerden hareketle anne ve babanızın Beden Kitle İndeksini (BKİ) hesaplayarak bulduğunuz sonucu tabloya göre yorumlayınız.
 - h. Aşağıda verilen haberi okuyarak habere konu olan çalışmanın şiddete uğrayan kadınlara ne gibi yararlar sağladığını sınıf arkadaşlarınızla tartışınız.
 - i. Sınıfınızda, bir arkadaşınızla kısmi solunum yolu tıkanıklığında ilk yardım uygulanmasını canlandırınız. Canlandırma sonrasında -varsa- eksik ve hataları düzeltiniz.
-

Tablo 6. 1. Ünite Sağlık Bilgisi Etkinlik Örnekleri
Kaynak: (Güner ve Özkan, 2018)

Kitapta konular ve kazanımlar (1-27) kapsamında değerlendirme bölümlerinde, ilgili konuya yönelik sorular sorulmakta, açıklamalar ve örnekler istenmekte, afiş hazırlıkları ve gerektiğinde canlandırma yapılması beklenmektedir. Kitapta değerlendirmeye ilişkin örnek ifadeler Tablo 7'de sunulmuştur.

1. Ünite Sağlık Bilgisi Değerlendirme Örnekleri

- a. Hastanın tedaviyi reddetmesi durumunda sorumluluk kime aittir? Söyleyiniz.
 - b. Stres nedenlerine örnekler veriniz.
 - c. Engellilerin sosyal hayata katılması için neler yapılması gerektiğini açıklayınız.
 - d. Akılcı ilaç kullanımı konusunda farkındalık oluşturmak için bir afiş hazırlayınız.
 - e. Baş-çene pozisyonunun nasıl verildiğini bir arkadaşınızla canlandırınız.
-

Tablo 7. 1. Ünite Sağlık Bilgisi Değerlendirme Örnekleri
Kaynak: (Güner ve Özkan, 2018)

10. Değerlendirme

Öğretim programının ve ders kitabının öğrencilerin sağlık bilgi ve beceri seviyelerini artırma dolayısıyla sağlık okuryazarlığı becerilerini geliştirmesi beklenmektedir. Belirlenen temalar etrafında elde edilen bulgular şu şekilde değerlendirilmiştir.

Temel Sağlık Bilgisini Anlama

Sağlığın korunması ve geliştirilmesi için ele alınan temel konular arasında; kişisel hijyen, çevre sağlığı, kazalardan korunma, ilk yardım, bulaşıcı hastalıklardan korunma, sağlığa zararlı alışkanlıklar eğitimi yer almaktadır (Tablo 2). Ders kitabında öğretim programındaki konulara paralel olarak ünitelerde *hazırlık* olarak (Tablo 3- a, b, d) öğrencilerin ilgili konularda çeşitli kaynaklardan araştırmalar yaparak sınıfta paylaşmaları istenmiştir. Konu *içeriğinde* (Tablo 4-a, d,e,f) hastalıklar, nedenleri ve korunma yolları açıklanmıştır. *Etkinlik* (Tablo 5-a, c, f, g, i) kapsamında, BKİ (Beden Kitle İndeksi) hesaplama yapma, doğru ilaç kullanma, sağlığı etkileyen faktörler, hastalıklar ile ilgili öğrenilen bilgilerin, broşürler, kavram şemaları, gazete haberi, canlandırma gibi örneklerle göstermeleri istenmiştir. *Değerlendirme* (Tablo 6) kısmında öğrenilenlere uygun olarak örnekler, uygulamalar ve anlatımlar yapılması beklenmektedir. Temel sağlık bilgisi programda ve ders kitabında en geniş yer bulan konu olmuştur.

Öğrencilerin aktif öğrenenler olması için daha fazla uygulama ve araştırma yapmaları gerekmektedir. Sağlık okuryazarlığının gelişmesinde aktif katılım, bilgiyi anlama ve değerlendirme fırsatı vermektedir (Begoray, Wharf-Higgins ve MacDonald). Sağlığa ilişkin temel kavramların farklı bilgi kaynaklarından araştırılarak, bilginin çeşitli şekillerde sunulması temel bilgi okuryazarlığı becerilerini gerektirir.

Öğrencilerin gereksinim duydukları sağlık bilgisine erişim, kullanma, değerlendirme, sunma gibi temel aşamaları gerçekleştirilmede kütüphanelerin rehberliğine ihtiyaçları vardır.

Sağlık Bilgi ve Hizmetlerine Erişim

Kazanımlar arasında sağlık hizmetlerinden yararlanma ve hasta hakları programda yer bulan diğer konular olmuştur (Tablo 2, Kazanım 3-4). Ders kitabında *hazırlık* (Tablo 3-c, d) olarak sağlık merkezlerine ve sağlık kuruluşlarına giderek hasta hakları konusunda araştırma yapmaları istenirken, *içerik* (Tablo 4-b, c, g) bölümünde hasta hakları ve çeşitli sağlık kuruluşlarının hizmetleri açıklanmıştır. Konulara ilişkin *etkinlik* (Tablo 5-d, e) olarak araştırma merkezlerinden bilgi almak ve sağlık sistemine yönelik bilgiler edinmeyi içermektedir. *Değerlendirme* bölümünde oluşturulan senaryolarla hasta hakları konusu yer almıştır (Tablo 6-a). Ancak programda ve kitapta, sağlık bilgi kaynakları, kütüphane kullanımı, web siteleri ve veri tabanları konuları yer bulmamıştır. Sağlık ve bilgi ve hizmetlerini almada teknolojiyi bu süreçlerde etkin kullanabilme eksik kalan diğer konular olmuştur.

Sağlık bilgi hizmetlerini bireysel olarak sağlık hizmeti sağlayıcılarından, internet, sosyal ağlar ve çevrimiçi uygulamalardan almaktayız. Ancak insanlar sağlık bilgilerini bulma, anlama ve kullanma noktasında sorunlar yaşamaktadır. Bunun nedenleri arasında sağlık bilgisinin karmaşıklığı, nerede ve ne kadar erişilebilir olduğu bilgisinin ve sosyal desteğin olmaması yer almaktadır. Bu nedenle, Sağlıklı İnsanlar 2030 (Healty People 2030) proje hedefleri arasında, sağlık bilgi sistemlerinin karmaşıklığının azaltılarak kurumsal sağlık okuryazarlığının gelişimine odaklanılmıştır (Healty People 2030, 2021). Sağlık bilgi ve hizmetlerine erişim ve onu etkili ve verimli kullanabilme konusunda okullarda verilecek sağlık okuryazarlığı eğitiminin kütüphane hizmetlerinin desteği, planlaması ve iş birliği ile geliştirilmesi gerekmektedir.

Sağlık Bilgisinin Değerlendirilmesi

Kazanım kısmında şiddet, tütün, alkol, madde ve teknoloji bağımlılığının birey ve toplum üzerindeki etkisini değerlendirme yer almıştır (Tablo 2-16, 18, 19). Ders kitabında *etkinlikler* bölümünde ise, ilaç kullanımında farkındalık yaratmanın ve şiddete konu olan ve medyada yer alan haberlerin tartışılması bulunmaktadır (Tablo 3-e, f). Sağlığı şekillendiren etkenleri anlama programda kısmen yer alsa da bilginin güncelliği ve güvenilirliğini anlama ve eleştirel olarak değerlendirebilme konuları yer bulmamıştır.

Günümüzde dijital iletişim teknolojileri özellikle internet, akıllı telefonlar ve sosyal medya aracılığıyla doğru, yanlış her türlü bilginin hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmaktadır. Gençlerin dijital ortamda güvenle gezinebilmeleri için sosyal medya okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık gibi bilgi okuryazarlığı yeterliliklerine sahip olması gerekmektedir (Health Literacy in Schools, 2020, s.6). Bu noktada güvenilir ve güncel bilgiye erişimde kütüphaneler ve konu uzmanları kütüphaneciler rehberliğinde doğru kaynakları belirleme, uygunluğunu değerlendirme ve diğer ilgili becerileri edinmeleri için destek alınmalıdır.

Sağlık Bilgisini Kullanabilme

Tablo 2’de ilgili ünite ve konularda yer alan bilgilerle hedeflenen, kazanımların öğrencilerde davranış değişikliği oluşturmasıdır. Hastalıklar, sağlık için yapılması gerekenler, yardım alınabilecek bazı kurum ve kuruluşlar bu kapsamda hazırlık, içerik, etkinlik ve değerlendirme bölümlerinde yer almıştır. Sağlık okuryazarlığı elde edilen bilgilerin doğru bir şekilde kullanılması yani sağlıkla ilgili doğru kararlar alma, ilaç ve tedavileri uygulayabilmeyi sağlar. Kütüphanelerin öğretim programları, öğretmenler, sağlık kurumları ve konu uzmanları ile yapacağı işbirliği çalışmaları neticesinde oluşturacağı programlarla öğrencilere sağlık bilgisini daha fazla uygulama fırsatları sunabilir.

11. Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, sağlıklı bir yaşam ve onun devamlılığı için gerekli temel sağlık bilgi ve becerileri program ve ders kitabı kapsamında kısmen yer almıştır. Eksik kalan yanların güçlendirilmesi gelecek nesillerin sağlığını koruma ve geliştirme adına katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda çalışmada elde edilen veriler neticesinde geliştirilen öneriler şunlardır:

- Temel sağlık bilgisinin aktarılması öğretim programı ve ders kitabının ağırlıklı olarak hedefinde yer almıştır. Ancak mevcut bilgilerin hızla eskidiği günümüzde yaşam boyu öğrenmeyi destekleyici kendi kendine öğrenme becerileri de hedefler arasında yer almalıdır.
- Hastalıklar ve korunma yollarından program ve ders kitabında ağırlıklı bahsedilmiş ancak tıbbi sınıflama ve uzmanlık alanlarına ilişkin konular yer bulmamıştır. Bireyin sağlıklı yaşam becerileri kazanmasında doğru uzmana gitme, sağlık sisteminden etkin bir şekilde yararlanma, ilgili konuda doğru bilgileri elde etme ve doğru tedaviyi almasındaki önemi unutulmamalıdır.
- Programda, sağlık bilgi kaynaklarının nerelerden elde edileceği, bilgi merkezlerinin önemi, bilgi sağlamada faydalanacağımız dernekler, web sayfaları, sağlık sisteminde e-devlet uygulamaları yeterince yer bulmayan ve yer bulması gereken konular olmuştur.
- Sağlık bilgi kaynaklarının hem basılı hem de dijital ortamda erişimine olanak sağlayan kütüphaneler, eğitimi destekler nitelikteki seminerler, etkinlikler, sergiler, ilgili kurumlarla gerçekleştirecek ortak çalışmalar vb. diğer faaliyetlerle de öğrencilerin konuya ilişkin bilgi ve farkındalıklarının artmasına daha fazla katkı sağlayacaktır.
- Teknolojinin gelişimiyle hızla artan bilgi karşısında bireylerin doğru, güvenilir ve güncel bilgiye olan gereksinimleri her zamankinden daha fazla olmaktadır. Sonuçları açısından düşündüğümüzde sağlık okuryazarlığı becerilerinin daha fazla geliştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bilgi okuryazarlığı kapsamında düşünmemiz gereken sağlık okuryazarlığı ve ilişkili okuryazarlık becerilerinin (teknoloji, medya okuryazarlığı vb.) geliştirilmesi de bu kapsamda hedeflenmelidir.
- Sağlık Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde gerçekleştirilen proje ve faaliyetlerin kapsamına kütüphanelerin, kütüphane dernek ve organizasyonlarının yer almasının önemi sağlık okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi hedefini gerçekleştirmede etkili ve faydalı olacaktır.
- Eğitim sistemi içerisinde sağlık okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi bilgi okuryazarlığı kapsamında değerlendirilmelidir. Yaşam boyu bu becerilerin geliştirilmesinde okul kütüphanelerinin ve kütüphanecilerin katkısı unutulmamalı ve varlıkları bir kez daha sorgulanmalıdır.
- Günlük yaşamımızda sağlık bilgisine erişim ve sağlık bilgi kaynaklarını değerlendirme becerilerinin gelişmesi ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi için daha fazla uygulama yapılması gerekmektedir. Eğitim ortamlarında bunu gerçekleştirmek için kütüphanelere ve kütüphanecilerin rehberliğine gereksinim vardır. Yapılan araştırma sonuçları, incelenen öğretim programı ve ders kitabı etkinlikleri bu eksikliği gözler önüne sermektedir.
- Sağlık bireysel, toplumsal ve çevresel etkilerini yaşadığımız günümüzde, özellikle son dönem yaşadığımız pandemi süreci ulusları birlikte hareket etmeye itmiştir. Bu noktada hükümetlerce yeni yol haritaları belirlenmeli çünkü sağlığın etkileri ulusal olmaktan çok küresel bir boyut kazanmaktadır. Sağlığı bireysel ve çevresel konular olarak topyekûn daha fazla ele almak gerekmektedir.

Bilgiyi tüm yaşam boyunca etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmek farklı okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi ile mümkündür. Öğrenmenin gerçekleşmesinde uygulama son derece elzemdir. Bilgi becerilerinin geliştirilmesinde kütüphaneler ve kütüphanecilerin rehberliği bu anlamda eğitim sistemi içerisinde okullarda öncelikli alanlarımız olmalıdır. Bireysel ve toplumsal sağlığın korunmasında sağlık okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi tam ve kapsamlı bir öğretim programı ve eğitim ortamlarıyla mümkündür.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.

Finansal Destek: Yoktur.

Teşekkür:

Değerlendirme ve yönlendirmeleriyle çalışmaya katkı sağlayan Prof. Dr. H. İnci Önal'a teşekkür ederim.

Kaynakça

- Adams, R.J., Stocks N.P., Wilson, D.H., Hill, C.L., Gravier, S., Kickbusch, I. ve Beilby, J.J. (2009). Health literacy--a new concept for general practice? *Aust Fam Physician*. 38(3), 144-7. Erişim adresi: <http://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19283256/>
- American Library Association. (1989). *Presidential Committee on Information Literacy: Final Report*. Erişim Adresi: <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential>
- Barr-Walker, J. (2016). Health Literacy and Libraries: A Literature Review. *Reference Services Review*, 44 (2), 191-205. doi: 10.1108/RSR-02-2016-0005
- Begoray, D.L., Wharf-Higgins, J. ve MacDonald, M. (2009). High School Health Curriculum and Health Literacy: Canadian Student Voices. *Global Health Promotion*, 16 (4), 35-42. doi:10.1177/1757975909348101
- Berkman, N. D., Sheridan, S. L., Donahue, K. E., Halpern, D. J., ve Crotty, K. (2011). Low Health Literacy and Health Outcomes: An Updated Systematic Review. *Annals of Internal Medicine*, 155 (2), 97–107. doi: 10.7326/0003-4819-155-2-201107190-00005
- Calgary Charter on Health Literacy: Rationale and Core Principles for the Development of Health Literacy Curricula. (2011). Erişim Adresi: http://www.centreforliteracy.qc.ca/sites/default/files/CFL_Calgary_Charter_2011.pdf
- Çelenkoğlu, A. Z. (2019). Millî Eğitim Bakanlığı Lise ve Ortaokul 2018 Ders Müfredatlarında Sağlıklı Yaşam Kazanımlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erişim Adresi: <https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12452/6906>
- Çınar, S., Ay, A., ve Boztepe, H. (2018). Çocuk Sağlığı ve Sağlık Okuryazarlığı. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 14 (2), 25-39.
- Davis, T. C., Wolf, M. S., Arnold, C.L., Byrd, R.S., Long, S.W., Springer, T., Kennen, E. ve Bocchini, J.A. (2006). Development and Validation of The Rapid Estimate of Adolescent Literacy in Medicine (REALM-Teen): A Tool to Screen Adolescents for Below-Grade Reading in Health Care Settings. *Pediatrics*, 118 (6), 1707-1714. Erişim Adresi: <https://pediatrics.aappublications.org/content/118/6/e1707>
- Department for Education and Skills. (2006). Deperatmental Report 2006. Erişim Adresi: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/324573/DFE_Departmental_Report_2006.pdf
- Dewalt, D. A., Berkman, N. D., Sheridan, S., Lohr, K. N., ve Pignone, M. P. (2004). Literacy and Health Outcomes: A Systematic Review of the Literature. *Journal of General Internal Medicine*, 19 (12), 1228–1239.
- DeWalt, D. A., ve Hink, A. (2009). Health Literacy and Child Health Outcomes: A Systematic Review of The Literature. *Pediatrics*, 124, S265–S274. doi:10.1542/peds.2009-1162B
- Geleceğin Kan Bağışçılarının Kılavuz Kitabı Lise. (2015). Erişim Adresi: <http://ogmprojeler.meb.gov.tr/Content/Uploads/Dosyalar/gelecegin-kan-bagiscilari-lise.pdf>
- Güner, Ö. ve Özkan, İ. (2018). *Ortaöğretim Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü Ders Kitabı*. Ankara: Ada Matbaacılık.
- Health Literacy in Schools. (2020). School for Health in Europe fact sheet no:6. Erişim Adresi: <https://www.schoolsforhealth.org/sites/default/files/editor/fact-sheets/factsheet-2020-english.pdf>
- Healty People 2030. (2021). Health Communication and Health Information Technology Workgroup. Erişim Adresi: <https://health.gov/healthypeople/about/workgroups/health-communication-and-health-information-technology-workgroup#about>

- Herkes İçin Kütüphane Projesi (2018). Erişim Adresi: <http://bilgiyonetimi.net/hikakademi/egitimler.html#>
- International Federation of Library Associations and Institutions. (2015). Beacons of the Information Society: The Alexandria Proclamation on Information Literacy and Lifelong Learning. Erişim Adresi: <https://www.ifla.org/publications/beacons-of-the-information-society-the-alexandria-proclamation-on-information-literacy>
- İzoglu Tok, A. ve Doğan, Ö. (2021). 15-17 Yaş Arası Ergenlerin Deneyimlerinden Sağlık Okuryazarlığı Kavramı: Nitel Bir Çalışma. *Turkish Journal of Public Health*, 19 (1), 79-91. doi: 10.20518/tjph.779144
- Kars, M., Baker, L. ve Wilson, F. (Eds.) (2008). The Medical Library Association Guide to Health Literacy. Erişim Adresi: <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Medical-Library-Association-guide-to-health-Kars-Baker/ea37bc47895df628aab914b0cb3c50dc1a637450#citing-papers>
- Kickbusch I, Pelikan J.M., Apfel F. ve Tsouros, A.D. (2013). Health Literacy: The Solid Facts. Copenhagen: World Health Organization Regional Office for Europe. Erişim Adresi: https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0008/190655/e96854.pdf?ua=1
- Kutcher S., Wei Y. ve Morgan C. (2015). Successful Application of a Canadian Mental Health Curriculum Resource by Usual Classroom Teachers in Significantly and Sustainably Improving Student Mental Health Literacy. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 60 (12),580-586. doi:10.1177/070674371506001209
- Lawless, J., Toronto, C.E. and Grammatica, G.L. (2016). Health Literacy and Information Literacy: a Concept Comparison. *Reference Services Review*, 2 (44), 144-162. doi:10.1108/RSR-02-2016-0013
- Kanj, M. ve Mitic,W. (2009, October). Promoting Health and Development: Closing the İmplementation Gap. In Unpublished conference document, 7th global conference on health promotion. Nairobi, Kenya: October.
- Marx, E., Hudson, N., Deal, T.B., Pateman, B. ve Middleton, K. (2007), Promoting Health Literacy Through the Health Education Assessment Project. *Journal of School Health*, 77: 157-163. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2007.00186.x>
- Millî Eğitim Bakanlığı Okul Projeleri. (2020). Ortaöğretim Genel Müdürlüğü Araştırma Geliştirme ve Projeler Daire Başkanlığı. Erişim Adresi: <http://ogmprojeler.meb.gov.tr/OGM/OkulProjeleri>
- Mcluckie, A., Kutcher, S., Wei, Y. ve diğerleri (2014). Sustained İmprovements in Students' Mental Health Literacy with Use of a Mental Health Curriculum in Canadian Schools. *BMC Psychiatry* 14, 379. doi:10.1186/s12888-014-0379-4
- Mogford, E., Gould, L. ve Devoght, A. (2011). Teaching Critical Health Literacy in the US as a Means to Action on the Social Determinants of Health. *Health promotion international*, 26 (1), 4–13. doi: 10.1093/heapro/daq049
- National Health Education Standards. (2004). Erişim Adresi: <https://www.cdc.gov/healthyschools/sher/standards/index.htm>
- Neuman, W.L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri 2: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. S. Özge, Çev. Ankara: Yayın Odası.
- Norman, C.D. ve Skinner, H.A. (2006). eHealth Literacy: Essential Skills for Consumer Health in a Networked World. *Journal of Medical Internet Research*, 8 (2). doi:10.2196/jmir.8.2.e9
- Nutbeam, D. (2000). Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. *Health promotion international*, 15 (3), 259-267. doi: 10.1093/heapro/15.3.259
- Nutbeam, D. (2008). The Evolving Concept of Health Literacy. *Social Science & Medicine*, 67 (12), 2072-2078. Erişim Adresi:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953608004577?via%3Dihub#aep-bibliography-id9>

- Ortaöğretim Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü Dersi Öğretim Programı. (2018). Millî Eğitim Bakanlığı. Erişim Adresi: <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=348>
- Önal, H. İ. (2020). The Dynamics of Health Literacy: Cross-Sectoral Collaboration in Turkey. In P. Dalrymple ve B. Galvin (Ed.), *Growing Community Health Literacy through Libraries* (ss. 207-223). Berlin, Boston: De Gruyter Saur. doi:10.1515/9783110362640-014
- Ratzan S.C. ve Parker R.M. (2000). Introduction. In: National Library of Medicine Current Bibliographies in Medicine: Health Literacy. NLM Pub. No. CBM 2000-1. Bethesda, MD: National Institutes of Health, U.S. Department of Health and Human Services.
- Sağlık Bakanlığı. (2008a). *Sağlık Hizmetlerinde Okul Sağlığı Kitabı*. Ankara: Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü. Erişim Adresi: <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/Yayin/185>
- Sağlık Bakanlığı. (2008b). *Eğitimciler için Eğitim Rehberi: Sağlık ve Sağlığın Korunması Modülleri*. Ankara: Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü. Erişim Adresi: <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/Yayin/197>
- Sağlık Bakanlığı. (2018). *Türkiye’de Sağlık Okuryazarlığı Düzeyi ve İlişkili Faktörleri Araştırması*. Ankara: Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü. Erişim Adresi: <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/Yayin/563>
- Sezgin, D. (2013). Sağlık Okuryazarlığı Anlamak. İLETİ-Ş-İM, 73-92. Erişim Adresi: <http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/en/download/article-file/82916>
- Sönmez, S. (2014). Ortaöğretimde Sağlık Okuryazarlığı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Erişim Adresi: <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/1919/SUZAN%20S%c3%96NMEZ.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Spitzer, K. L., Eisenberg, M. B. ve Lowe, C. A. (1998). *Information Literacy: Essential Skills for the Information Age*. Syracuse: ERIC Clearinghouse.
- Sorensen, K., Van den Broucke, S., Fullam, J., Doyle, G., Pelikan, J., Slonska, Z. ve Brand, H. (2012). Health Literacy and Public Health: A Systematic Review and İntegration of Definitions and Models. *BMC Public Health* 12, 80. doi:10.1186/1471-2458-12-80
- Steckelberg, A., Hülfenhaus, C., Kasper, J. ve diğerleri (2009). A Curriculum of Critical Health Literacy for Secondary School Students: Results of a Pilot Study. *Int J Public Health* 54, 158–165. doi:10.1007/s00038-008-7033-1
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2021a). Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgeleri-2018. Erişim Adresi: <http://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7>
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2021b). İlköğretim Kurumları (ilkokul-ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi (2018-2019 eğitim öğretim yılında uygulanacak). Erişim Adresi: <http://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7>
- The Marmot Review. (2010). Fair society, Healthy Lives (executive summary). Erişim Adresi: <http://www.instituteofhealthequity.org/resources-reports/fair-society-healthy-lives-the-marmot-review>
- U.S. Department of Health and Human Services, Office of Disease Prevention and Health Promotion. (2010). National Action Plan to Improve Health Literacy. Washington, DC: Author. Erişim Adresi: https://health.gov/sites/default/files/2019-09/Health_Literacy_Action_Plan.pdf
- World Health Organisation [WHO]. (1998). Health Promotion Glossary. Erişim Adresi: <https://www.who.int/healthpromotion/about/HPR%20Glossary%201998.pdf?ua=1>

- Yılmazel, G. ve Çetinkaya, F. (2016). Sağlık Okuryazarlığının Toplum Sağlığı Açısından Önemi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15 (1), 69-74.
- Yin, H. S., Johnson, M., Mendelsohn, A. L., Abrams, M. A., Sanders, L. M., ve Dreyer, B. P. (2009). The Health Literacy of Parents in The United States: A Nationally Representative Study. *Pediatrics*, 124 Suppl 3, S289–S298. doi:10.1542/peds.2009-1162E
- Zarcadoolas, C., Pleasant, A., ve Greer, D. S. (2009). *Advancing Health Literacy: A Framework for Understanding and Action* (Cilt 45). John Wiley & Sons.

Bilgi Yönetimi
Dergisi
Cilt: 4 Sayı: 2 Yıl: 2021
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler
Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 25.08. 2021
Kabul tarihi: 26.10. 2021
Erken görünüm: 06.12.2021
Yayınlanma tarihi: 31.12. 2021

Article Info

Date submitted: 25.08. 2021
Date accepted: 26.10. 2021
Date early view: 06.12.2021
Date published: 31.12. 2021

Anahtar sözcükler

*Arşiv, Arşiv İş Süreçleri,
Yapay Zekâ, Makine Öğrenmesi,
Otonom İşlemler*

Keywords

*Archive, Archival Work
Processes, Artificial
Intelligence, Machine
Learning, Autonomous
Processes*

DOI numarası

10.33721/by.987197

ORCID

0000-0002-2448-3939

Arşivler ve Yapay Zekâ

Archives and Artificial Intelligence

Hasan ÖZTÜRK

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
Araştırma Görevlisi, hozturk@bartin.edu.tr

Öz

Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve buna bağlı olarak kurumlarda üretilen belge hacminin giderek artması, belgelerin yönetilebilirliğini zorlaştırmıştır. Devasa miktarda arşiv belgelerinin arşivlere intikal etmesi, bu noktada ortaya çıkan yönetim sorunu, teknolojinin kullanımı ile kolaylaşmaktadır. Arşivcilikte teknolojinin sağlamış olduğu yararlarla, son dönemlerde kullanımı gittikçe yaygınlaşan yapay zekâ uygulamaları da katkıda bulunmaktadır. Günümüzde ve gelecekte arşivlerde yapay zekânın etkili olarak kullanılmasıyla, farklı değişim ve yeniliklerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Yapay zekâ, arşiv iş ve işlemlerin otonom olarak yürütülmesi, personel değişimine bağlı sorunların ortadan kalkması, arşivlere doğru, hızlı ve kolay bir erişim olmak üzere çeşitli yararlar sağlayacaktır. Bu bağlamda çalışmada, betimleme ve belgesel tarama yöntemleri kullanılarak yapay zekânın arşivcilikteki kullanımlarından örnekler sunularak, mesleki değişim noktasında katacağı yenilik ve gelişmelerden bahsedilmektedir. Aynı zamanda konu ile ilgili yeterli Türkçe literatür bulunmamasından dolayı çalışmanın alanyazınına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Abstract

The developments in information technologies and the increase in the volume of records produced in institutions have made it difficult to manage the records. The transfer of a huge amount of archive documents to the archives, the management problem that arises at this point, is facilitated by the use of technology. Artificial intelligence applications, which have become increasingly popular in recent years, also contribute to the benefits of technology in archiving. With the effective use of artificial intelligence in archives today and in the future, it is inevitable that different changes and innovations will emerge. Artificial intelligence will provide various benefits such as autonomous execution of archive work and transactions, elimination of problems related to personnel changes, and accurate, fast and easy access to archives. In this context, in this study are mentioned examples of the use of artificial intelligence in archiving by using descriptive and documentary review methods are presented, and innovations and developments that will be added at the point of professional change. At the same time, it is foreseen that the study will contribute to the literature due to the lack of sufficient Turkish literature on the subject.

1. Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, insanlık var olduğundan bugüne kadar kademeli olarak ilerlemeye devam etmektedir. 20. yüzyılda bu alanda meydana gelen en önemli gelişmelerden biri yapay zekânın ortaya çıkışıdır. Yapay zekâ kavramı kısaca, insan tarafından gerçekleştirildiğinde zekâ gerektiren tüm eylemlerin yazılımsal olarak yürütülmesi olarak düşünülebilir. Bu yazılımlar geçmişte sadece filmlere konu olan ütopyik varsayılan insana özgü muhakeme etme, karar verme,

* Bu makale 2021 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı'nda gerçekleştirilen "Arşivcilikte Yapay Zekâ Kullanımı" adlı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

** Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

öğrenme vb. birçok işlevi yerine getirmektedir. Fakat günümüzde yaşamımızın tam merkezinde yer almaktadır.

Yapay zekâ uygulamaları, yaşamımızda etki ve kapsam alanını giderek arttırmaktadır. Örneğin gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelen akıllı telefonların sesli asistan uygulamaları, yapay zekâ destekli olarak hizmet sunmaktadır. Bunun dışında sürücüsüz otomobiller, mobil cihazlarımız ile sesli arama, izleme alışkanlıklarımıza göre öneri, sosyal ağlarda yüz tanıma, banka ve haberleşme şirketlerinin sesli asistanları vb. sıklıkla kullanılan teknolojiler yapay zekâ uygulamalarıdır. Otonom bir çalışma mantığıyla kullanılan yapay zekâ uygulamaları her alanda zamandan tasarruf sağlayarak kolay, hızlı ve doğru bir işlem hizmeti sunmaktadır.

Kurumlar da hizmetlerini sunarken, yapay zekâ uygulamalarından faydalanarak iş süreçlerini daha verimli ve otomasyona dayalı hale getirmektedir. Bu uygulamaların kullanıldığı yapılar, kütüphane, müze ve arşiv vb. bilgi merkezleridir. Özellikle kültürel bellek kurumlarımızdan arşivlerde yapay zekâ uygulamalarının sağladığı fırsatlardan yararlanılması bu kurumlardaki temel hizmet süreçlerini olumlu yönde etkileyecektir.

Bilgiye hızlı ve kolay erişimin sağlanmasıyla dijital ortamda yer alan veri miktarı her geçen gün artmaya devam etmektedir. Uluslararası Veri Kurumu (International Data Corporation), 2020 yılına kadar dijital ortamdaki verinin her iki yılda bir iki katına çıkacağını ve 40 Zettabyte (40 trilyon gigabyte) ulaşacağını tahmin etmiştir (Gantz ve Reinsel, 2012, s. 1). Böylesi bir veri hacmi kurumsal işlemlerde üretilen belge miktarına da etki ederek birtakım problemleri beraberinde getirmiştir. Belgelerin seçilmesi, değerlendirilmesi, düzenlenmesi vb. işlemler insan eliyle (manuel) yürütülemeyecek kadar hacimsel büyüklüğe ulaşmıştır. Dolayısıyla büyük bir veri yapısının etkin bir şekilde yönetilmesi bağlamında yapay zekâ teknolojileri, önemli katkılar sağlayacaktır.

Arşivcilik iş süreçlerinde kullanılacak uzman sistem, makine öğrenmesi, doğal dil işleme, vb. birçok yapay zekâ uygulamaları arşiv kurumlarında, fon ve serilere ait materyalleri sınıflandırma, indeksleme, özetleme, tanımlama gibi birçok arşiv hizmet ve iş süreçlerini otonom bir yapıya kavuşturacaktır. Ayrıca fiziki ortamda yer alan materyalleri dijitalleştirme, bilgi güvenliğini güçlendirme ve etkili bir dijital arşivleme sistemi kurma işlemlerine de doğrudan fayda sağlayacaktır.

Arşivcilik ve yapay zekâ ilişkisinin kuramsal olarak ele alındığı çalışmada, literatürde yapılan araştırmalar incelenmiş, uygulama sahasındaki örneklerle yapay zekânın arşiv hizmetlerinin verimliliğine yaptığı katkılar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mesleki değişim noktasında dört temel unsur belirlenmiş olup bu çerçevede arşivciliğin gelişimine yönelik değerlendirmelerde bulunularak sonuç ve öneriler bölümü oluşturulmuştur. Bu çalışmanın bundan sonra yapılacak araştırmalar için temel teşkil edeceği, yol gösterici bir çıkış noktası olacağı öngörülmektedir.

2. Yapay Zekâ ve İlgili Kavramlar

Uluslararası Arşiv Konseyi (International Council on Archives) tarafından Nisan 2019'da düzenlenen Norveç 3. Arşiv Konferansı'nda yapay zekâ "*bir makinenin/sistemin herhangi bir faaliyet sırasında bir sonucu tahmin etmek için bilgi aldığı (yapılandırılmış ve yapılandırılmamış) her şey*" olarak tanımlanmıştır (Practical Guide of Organization, 2018). Bununla birlikte yapay zekâ; insana özgü konuşma, anlama, öğrenme, karar verebilme, akıl yürütme, tahminde bulunma, harekete geçme ve tepki verme gibi insan tarafından gerçekleştirildiğinde yüksek derecede zekâ isteyen birçok bilgi, beceri ve davranışın veri işleme maksadıyla bilgisayar sistemlerine kazandırmayı amaç edinen bir bilim dalı olarak tanımlanabilir.

Yapay zekâ; yapay sinir ağları, uzman sistemler, bulanık mantık ve genetik algoritma olmak üzere çeşitli bileşenlerden oluşmaktadır (Prim, 2006, s. 87-88). Yapay sinir ağları, "*insan beyninden esinlenilerek geliştirilmiş, ağırlıklı bağıntular aracılığıyla birbirine bağlanan ve her biri kendi bağına sahip işlem elemanlarından oluşan paralel ve dağıtılmış bilgi işleme yapılarıdır. Bir başka deyişle, biyolojik sinir ağlarını taklit eden bilgisayar programları*" (Arđıç, 2014, s. 6) olarak düşünülebilir. Uzman sistemler, problem belirleyen, analitik çalışan, öğrenilmiş bilgilerden faydalanan ve deneyimlerden çıkarım yapabilen yazılımlardır. Kısaca "*belirli bir uzmanlık alanındaki bilgileri zamanla kendisine geliştirebilen yazılımlardır*" (Çoban, 2018, s. 11). Bulanık mantık, klasik gruplandırma/kümeleme mantığından ziyade bir gruba ait elemanların tamamen o grubun özelliklerini yansıtmadığını ifade

etmektedir. “Doğru, yanlış yerine biraz doğru biraz yanlış şeklinde açılımlar sergiler” (Prim, 2006, s. 88). Son olarak genetik algoritma, Nabiyev’e göre (2016, s. 616) “en iyinin korunumu ve doğal seçim ilkesinin benzetim yoluyla bilgisayarlara uygulanması ile elde edilen bir arama yöntemidir”.

Yapay zekânın birçok uygulama alanı bulunmaktadır. Bu alanlar yapay zekâ bileşenlerinin fonksiyonları çerçevesinde çeşitli amaçlar doğrultusunda gelişmektedir. Makine öğrenmesi, derin öğrenme, örüntü tanıma ve veri madenciliği bu kapsamda yer alan ilgili uygulamalardır. Makine öğrenmesi yapay zekânın genetik algoritma bileşeni ile doğrudan ilişkili bir alandır. Önceden öğrenilmiş olan verilerin herhangi bir probleme veya olaya uygun olarak öğrenme, tahminde bulunma ve uygun modelleme geliştirme algoritmasına makine öğrenmesi denilmektedir. Örnekler ile somutlaştırmak gerekirse, akıllı telefonlarımızın yüz ve parmak tanıma sistemleri, sosyal medya hesaplarındaki fotoğraf etiketlemelerinde bir arada bulunan kişilerin tespiti doğrultusunda etiket isteğinde bulunma, yine akıllı telefonlardaki asistan uygulamaları makine öğrenmesinin doğrudan yer aldığı alanlardır.

Derin öğrenme, makine öğrenmesinin kapsamında yer alan bir yapay zekâ teknolojisidir. “Derin öğrenme, geleneksel makine öğrenmesi yöntemlerinden farklı olarak kodlanmış kurallar ile öğrenmek yerine; resim, video, ses ve metinlere ait verilerin simgelerinden otomatik olarak öğrenebilmektedirler” (Yılmaz ve Kaya, 2020, s. 1). Derin öğrenme, yüz tanıma, ses tanıma, karakter tanıma (örneğin Osmanlıca karakter tanıma) sürücüsüz araçlarda, tavsiye sistemlerinde (film, müzik öneri) vb. birçok farklı alanda kullanılmaktadır.

Örüntü tanıma, yapay zekânın, ses, şekil, desen vb. nesnelere tanımlamaya yönelik faaliyet gösterdiği bir takım makine öğrenmesi teknolojisidir. Örüntü tanımının amacı, nesnelere bir dizi kategori veya sınıfa ayırmaktır (Koutroumbas ve Theodoridis, 2009, s. 1). Hedefi sınıflandırma olan bir disiplin olarak da ifade edilmektedir. Son olarak veri madenciliği ve altında yapılandırılan metin madenciliği, doğal dil işleme uygulamaları bu kapsamda bahsedilmektedir. Arslantekin’e göre (2003, s. 375), veri madenciliği “anlamlı bilgi çıkarmak için otomasyon sürecini kullanan bir yapay zekâdır”. Veri madenciliği temelde bilgiye ulaşma çabasını taşımaktadır. Bu bilgiler, amaç ve hedeflere uygun işe yarar faydalı bilgiler olarak düşünülebilir. Verilerden bilgi elde etmek amacıyla metin madenciliği ve doğal dil işleme uygulamalarından yararlanılmaktadır. “Metin madenciliği, çok büyük belgelerin analizi ve metin tabanlı verinin içerisindeki gizli kalıpların elde edilmesidir” (Dolgun, Özdemir ve Oğuz, 2009, s. 49). Belge üzerinde uygulanan bu işlemler aracılığıyla belgeler arasında ilişkinin belirlenmesi, özet bilgilerin çıkarılması, sınıflandırılması, indeks ve üst veri bilgisi vb. birçok işlem yapılmaktadır. Metin madenciliği çalışmaları, literatürde benzer olarak metin kaynaklı çalışma alanı olan doğal dil işleme ile birlikte bahsedilmektedir. Doğal dil işleme yapay zekânın dil bilim bilgisine dayalı bir çalışma alanıdır. Metin madenciliği çalışmalarında doğal dil işleme kullanımları olmasından dolayı doğal dil işlemeyi bu kapsamda ele almak gerekir (Seker, 2015, s. 31). Bilgisayar sistemlerinin her milletin doğal dillerini anlayıp tepki vermeleri ile ilgilenen bir çalışma alanını ortaya çıkarmıştır. Bu alana doğal dil işleme denilmektedir. Doğal dil işleme insanlar tarafından bilgisayarlara yöneltilen ses ve metinleri işleyip insan ve bilgisayar etkileşimini gerçekleştirmeyi sağlamaktadır. Bu etkileşim neticesinde metin temelli olarak çeşitli işlemler yapılabilmektedir. Adalı’ ya göre (2012, s. 4) doğal dil işleme kapsamında yazım yanlışlarının düzeltilmesi, bul ve değiştir, bir metnin özetini çıkarma, bilgisayarla sesli etkileşim, doğal diller arası çeviri vb. işlemler gerçekleştirilmektedir. Bunlara ek olarak Küçük ve Arıcı (2018, s. 81-83) doğal dil işlemenin kapsamını “metin sınıflandırma, metin ayrıştırma, duygu analizi, bilgi çıkarımı, varlık ismi tanıma, zamansal ilişki çıkarımı, olay çıkarımı, sözcük türü etiketleme, metin sıralama, otomatik harf çevirisi, otomatik soru cevaplama” olarak belirtmişlerdir.

3. Arşiv İş Süreçlerinde Yapay Zekâ Kullanımı

Her iş alanında olduğu gibi arşivcilikte de birtakım iş ve işlemler arşivcilik hizmetinin sürdürülmesi için uygulanmaktadır. Bu işlemler temelde bilgiyi depolamaktan erişime kadar geçen sürecin parçalarıdır. Arşiv belgelerinin seçim ve değerlendirmesinin yapılması, seçilen belgelerin belirli tasnif metotlarına göre düzenlenmesi, mevcut belgeler üzerinden ihtiyaç durumunda koruma sağlanarak depolama işleminin yürütülmesi ve son olarak belgelere erişimin sağlanması olarak temel süreçlerden oluşmaktadır. Arşivciliğin temel fonksiyonlarına ek olarak danışma hizmetlerinin sağlanması, koleksiyonun sunum ve tanıtımının yürütülmesi sürecin diğer aşamaları olarak ele alınabilir. Çalışmanın bu bölümünde, bu süreçlerde yapay zekâ uygulamalarından, proje ve gelişmelerinden bahsedilecektir.

3. 1. Seçim/Sağlama ve Değerlendirme

Seçim işlemlerinde bir uzman sistemin kullanılabilmesi, sistemin karar alma ve yorumlama modüllerine sahip olduğu göz önüne alındığında, sağlama sürecinde karar verici bir role sahip olması beklenilebilir. Bu konuda örnek bir uzman sistem olan “*SelectionAdvisor*”, Johnston ve Weckert tarafından geliştirilmiştir. Seçim Danışmanı (SelectionAdvisor), altı seçim kriteri kategorisi kullanır, bu kategoriler (azalan önem sırasına göre) konu, entelektüel içerik, potansiyel kullanım, koleksiyonla ilişki, bibliyografik hususlar ve dil (Hawks, 1994, s. 214) olarak ifade edilmektedir. Bu unsurlar doğrultusunda seçim işlemlerini ilgili kaynak üzerinden gerçekleştirir. Desalvo ve Liebowitz’e göre (1986, s. 29) belge sağlamada uzman bir sistemin rolü, bilgi sistemlerinin sürecin temelini oluşturan kodlama ilkeleri ve prosedürler (ör. kurallar) için uygun bir araç sağlar ve böylece bu kararların doğruluğunu ve tutarlılığını iyileştirmek için gelişmiş iletişimler uygular. Hawks’ın bahsettiği seçim kriterleri, seçim işlemini büyük ölçüde tamamlayacak düzeyde verilerden oluşmaktadır.

Seçim süreci ile birlikte değerlendirme sürecinin de bu çerçevede bulundurulması gerekir. “*Değerlendirme, arşiv mevcudunun sistematik olarak oluşturulmasının sağlanması ve daimî olarak saklanması gereken belgelerin belirlenmesi ve korunması açısından anahtar rol üstlenmektedir*” (Dearstyne, 2001, s. 38). Harvey ve Thompson dijital belgelerin değerlendirilmesinin otomatikleştirilmesine ilişkin 2010 yılındaki çalışmasında (aktaran Goodman, 2019, s. 8), değerlendirme süreçlerinde manuel yöntemlerin kullanılmaya devam edilmesi durumunda bunun uzun vadede sürdürülemez ve verimsiz” olacağını savunmaktadır. Bu yüzden artan miktarda belgeyi yönetme zorluğu, otonom veya otomatik sistemlere olan ihtiyacı gündeme getirmektedir. Lee’ye göre (2018, s. 3) değerlendirme kararları, (diğer faktörlerin yanı sıra) kullanıcılarla ilgili olacak belge bileşenleri tarafından bilgilendirilecekse, belgelerle ilgili varlıkları belirlemek için doğal dil işleminin uygulanması faydalı olabilir.

Değerlendirme sürecine ilişkin yapay zekâ destekli yazılım aracı “*Archivematica*”dır. Archivematica dijital korumayla ilgili bir yazılım olmasının yanında bir değerlendirme modülüne sahiptir. Dosyaların tanımlanmasında uzmandır. Toplu İnceleme Aracı, kişisel tanımlayıcılar gibi sorunlar için belgelerin otomatik olarak incelenmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Hutchinson, 2020, s. 165).

Bir diğer değerlendirme modülüne sahip yazılım “*ePADD*”dır. Stanford Üniversitesi tarafından e-posta arşivlerini bir dizi işlevle işlemek için geliştirilmiştir. Arşivler, yazışmaların belgesel değerini uzun zamandır kabul etmektedir ve e-posta, profesyonel ve genellikle kişisel iletişimin birincil biçimi haline geldiğinden, her türden arşiv kurumları giderek daha fazla e-posta koleksiyonları edinme arayışındadır. Değerlendirme modülü ve işleme modülü aracılığıyla e-posta oluşturuculara ve arşiv kurumlarının çalışanlarına, arşiv koleksiyonlarındaki e-postaların değerlendirilmesini ve işlenmesini etkin bir şekilde gerçekleştirmek için entegre bir araç seti sağlar. Bu araçlar arasında anahtar kelime araması, gelişmiş arama, düzenli ifade araması, çeşitli kategorilerde katmanlı tematik aramaya olanak tanıyan özelleştirilebilir bir 'sözlük araması, arşiv ve diğer metinsel külliyat arasında karşılaştırmalı varlık analizine yardımcı olmak için 'çok varlıklı arama' bulunur. Yazışma listesi araması, görüntü eki araması, posta listesi tanımlaması, grafiksel görselleştirme, kullanıcı notu ve yazışanlara yetkili başlıkları atamak için bir arayüz sağlamaktadır (Schneider vd. 2019, s. 305-307).

Lee’ye göre (aktaran Hutchinson, 2020, s. 15) seçim ve değerlendirme yazılımları, tam teşekküllü karar destek sistemleri olmaktan ziyade, belirli değerlendirmeleri veya kararları desteklemek için hedeflenen araçlar biçimini alabilir. Bu sistemlerin, seçim ve değerlendirme süreçlerinde arşivciye destek mahiyetinde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Arşiv yönetimi geniş bir alan olarak düşünülebilirken, belgelerin değerlendirilmesi daha dar bir alanı temsil eder. Günümüzün uzman sistemleri, yargıları içeren, ancak çözülmesi "sağduyu" olarak kabul edilen şeylerin çoğunu içermeyen dar, sınırları iyi belirlenmiş problemlerde en etkili şekilde çalışır (Michelson, 1991, s. 7). Michelson bu görüşüyle uzman bir sistemin belirli konu ve alanlar için uygulanabilir olduğunu ifade ederken yine de sağduyu olarak nitelendirilen insan etkenini yok saymamaktadır. Nitekim benzer bir görüşü Lee de bildirmiştir. Lee’ye göre (2018, s. 4) değerlendirme, çeşitli sosyal, kurumsal ve teknik faktörlere dayanan insan yargılarını içerir. Bu tür yargıları yazılımla değiştirmek ne arzu edilir ne de gerçekçidir. Colavizza vd. (2021, s. 12) yapay zekâ ile arşiv iş süreçlerinin otomatikleştirilerek zengin ve büyüyen bir aktiviteye dönüştüğünü ifade ederek değerlendirme ve üst veri oluşturma gibi temel işlemlerde yapay zekânın kısmen veya

tamamen denenebileceğini ifade etmektedir. Arşiv belgelerinin idari, hukuki, mali vb. arşivsel değerinin bulunması, değerlendirme işlemlerinde yapay zekâ uygulamalarının etkinliğini zorlaştırmaktadır. Bu noktada makine öğrenmesi uygulamalarının kullanılarak algoritmaların doğru veriler ile eğitilmesi, değerlendirme işlemlerini iyileştirecektir.

Arşiv mevcudundaki belge türlerinin farklılığı, seçim ve değerlendirme sürecini büyük ölçüde etkilemektedir. Fotoğraf, resim, video, harita, kartpostal vb. görsel işitsel materyaller, yapay zekânın makine öğrenmesi ve derin öğrenme tekniklerinin uygulanabilirliği ile tanımlanabilmektedir. Kılıç vd. (2019, s. 318-319) çalışmasında belirttiği üzere yapay zekâ destekli dijital bir arşivde kişi adı ile arşiv arayüzünden sorgulama yapılması durumunda, o kişinin yer aldığı fotoğraf, video ve metinsel belgeleri listelenmektedir. Temelde belge etiketleme işlemlerinden dolayı bu şekilde sonuçlandığı düşünülse de yüz tanıma ve eşleştirme sistemlerinin yani makine öğrenmesi algoritmalarının görsel materyalleri seçebilme yetisi bu tür belgelerin seçimini ve erişimini kolaylaştırmaktadır.

Seçim ve değerlendirme işlemlerinde imha ve saklama süreçlerine ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır. Makine öğrenmesinin imha ve saklama süreçlerinde kullanıldığı bazı uygulamalarda görülmektedir. Avustralya Devlet Arşivlerinde yürütülen çalışmada makine öğrenmesinin imha ve saklama işlemlerine nasıl uygulanacağı araştırılmıştır. Bununla birlikte arşiv ekibi, otomatik üstveri oluşturma, anlamsal analiz, taksonomi (sınıflandırma), ontoloji oluşturma ve bağlantılı veri yaklaşımlarını incelemiştir (Rolan vd. 2019, s. 194). Bir diğer uygulama New South Wales Eyalet Arşivlerinde yürütülmüştür. Makine öğrenme algoritmalarının imha sürecine ilişkin belgeler üzerindeki uygulanabilirliği test edilmiştir (Rolan vd. 2019, s. 190).

Belge gruplarının arşiv mevcuduna aktarımı için belgelere ilişkin birtakım bilgilerin kaydedilmesi gerekmektedir. Bu bilgiler, belge alınma tarihi, kişi kuruluş bilgileri, belgeler hakkında özet bilgi sunma vb. daha önce bahsedilen bilgilerdir. Metin madenciliği uygulamaları (özetleme, üst veri bilgisi, belge sıralama vb.) vasıtasıyla hedef belge grup üzerinden bu bilgilere erişilmesi mümkündür.

3. 2. Düzenleme/Tasnif ve Tanımlama

Düzenleme işlemlerinde tanımlama anahtar bir rol oynamaktadır. Belgeye ait provenans bilgisi, seri numarası, tarih aralığı vb. tanımlayıcı bilgilerin makineler tarafından gerçekleştirilmesi büyük hacimde tasnif edilmeyi bekleyen arşiv belgeleri için kolaylık ve hız gibi avantajlar sağlayacaktır. Bu noktada belgenin doğru bir şekilde tanımlanması göz ardı edilmemesi gereken önemli bir konudur. Yapay zekâ destekli tanımlama sürecinin doğruluk oranı, uygulanabilirlik açısından fikir verecektir.

Düzenleme süreciyle ilgili Doğal Dil İşleme araçlarının katkıda bulunacağına dair fikirler bulunmaktadır. Bu katkı ile ilgili araştırmalar NAGARA (National Association of Government Archives and Records Administrators) yürütücülüğünde sürdürülen projede, elektronik postadaki belgelerin otomatik olarak dosyalanmasını içermektedir (Michelson, 1991, s. 5). Nitekim Goodman'a göre (2019, s. 2) doğal dil işleme araçları, arşivcilere düzenleme ve açıklama için yardımcı olabilecek adlandırılmış varlıkları tanımlama yeteneğine sahiptir. Konuları kümeleme yeteneği, arşivcilerin benzer koleksiyonları gruplamasına yardımcı olabilir ve genel içeriğe hızlı bir bakış sağlayarak zamandan tasarruf sağlar ve doğruluğu artırır.

Uzman sistemler de düzenleme sürecinde araştırma ve uygulamalara konu olmaktadır. Michelson'un çalışmasında (1991, s. 5) bahsettiği üzere NAGARA, EXSYS (Expert System Software) yazılımı kullanılarak geliştirilen yaklaşık 320 üretim kuralını içeren bağımsız bir uygulamanın geliştirilmesini destekledi. Elektronik ortamda belgelerin otomatik dosyalanmasını desteklemek için doğal dil işlemeyi araştırmaktadır. Bir diğer uzman sistem kütüphaneler için kullanılan ShelfPro'dur. ShelfPro düzenlemeye ilişkin raf listeleme sağlamaktadır. Raf listeleme; bir ögeye, yer numarasının sınıf işareti kısmının aksine, bir kitap numarası atamakla ilgilidir. Manuel raf listeleme sürecindeki inceleme ve koleksiyon ile ilişki kurma işlemlerinin ardından uygun raf önerisi sunar. ShelfPro'nun otomasyona entegre edilmesi zamandan tasarruf ile birlikte tutarlılığı artırır (Hawks, 1994, s. 209).

Arşivlerde otomatik sınıflandırma konusunda makine öğreniminin kullanılabilirliğinden bahseden çalışmalar bulunmaktadır (Shang vd. 2019; Payne ve Baron, 2017). Shang vd. (2019, s. 1267) makine öğrenmesine dayalı yapay zekâ sınıflandırma yöntemi kullanılarak, arşivlerde sınıflandırma işlemlerinin uygulayabileceğini belirterek çalışmalarında makine öğrenmesinin arşivlerde sınıflandırma sürecine

ilişkin teknik bir model önerisinde bulunmuşlardır. Payne ve Baron (2017, s. 2288) makine öğrenmesinin otomatik kategorizasyona (sınıflandırma) ilişkin çeşitli yöntem ve tekniklerin analizini yaparak geniş bir çerçeve sunmuşlardır. İngiliz Ulusal Arşivi (The National Archives) otomatik sınıflandırma konusunda makine öğrenimini kullanan “eDiscovery” yazılımı hakkında bir rapor düzenlemiştir. Rapor, eDiscovery yazılımının, dijital transferlerin bir parçası olarak değerlendirme, seçim ve duyarlılık incelemesi sırasında devlet departmanlarına yardımcı olabileceğini ve sınıflandırma fonksiyonuna sahip bir araç sonucuna varmıştır (Rolan vd. 2019, s. 185-189).

Belgelerin saklanması ve erişiminin sağlanması için dosyalama işlemlerinin yapılması gerekmektedir. Bu konuda 2005/7 sayılı Standart Dosya Planı konulu genelge, elektronik ortamda yer alan belgelerin tüm kurumlarda standart bir dosyalama yöntemi doğrultusunda dosyalanması gerektiğini ifade etmektedir. “*Dosyalama sistemlerinde standartlaşma, kurum içinde birlikteliğin sağlanmasına imkân vereceği gibi bunun tüm kurum ve kuruluşlara yaygınlaştırılması, ülke çapında etkili ve verimli bir haberleşme sisteminin kurulmasına zemin oluşturacaktır*” (Standart Dosya Planı, 2005). Plan aynı konudaki belgelerin bir arada yer almasını ve alt düzeydeki konularında hiyerarşik bir yapıda tutulmasını hedeflemektedir. Fakat kurumlardaki yönetsel farklılıklar, kişilere bağlı meydana gelen yanlışlıklar ve belirsizlikler nedeniyle yanlış kodlar verilebilmektedir (Binici, 2019, s. 119). Söz konusu problemin başlıca sebebi Türkiye’de kurumsal arşiv yapılarının yeterli olgunlukta olmaması ve buna bağlı uygulama standartının gelişmemesidir. Standart Dosya Planı (SDP) sınıflandırma işlemlerini doğru bir şekilde uygulanabilmesi için dış etkenlerden bağımsız otonom sistemlerden, yani yapay zekâ uygulamalarından faydalanması gerekmektedir. Bu noktada makine öğrenmesi kullanılarak yeterli miktarda doğru verinin eğitilmesi ile belgelerin sınıflandırma işlemleri sağlanabilmektedir. Binici tarafından gerçekleştirilen çalışmada (2019, s. 123) belirli bir veri (belge) havuzu üzerinde gerçekleştirilen makine öğrenmesi uygulaması ile belgelere atanan SDP numarasının %87,72 oranında doğruluğa ulaştığı ifade edilmiştir. Böylelikle makine öğrenmesi uygulamalarının otomatik sınıflama konusunda etkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte metin madenciliği yöntemlerinin belge üzerinden önemli bilgileri (tarih, kişi, dosya no, kurum/birim bilgisi vb.) ayırt etmesi ve özellikle belge içeriği ile ilgili konu bilgisinin SDP planı kapsamında dikkate alınması, makine öğrenmesi ile otomatik SDP numaralarının verilmesi sürecine katkı sağlayacaktır. Çil ve Aydın çalışmasında (2019, s. 204) “*Metin madenciliği ile belge içeriğinden bilgi çıkarımı yapıldıktan sonra belgelere, sınıflandırma işlemi için makine öğrenmesi*” uygulanabileceğini ifade etmektedirler. Dosyalama işlemlerinin otonom bir alt yapıya kavuşturulmasıyla; kurumsal, bireysel ve yönetsel belirsizlik ve hataların ortadan kaldırılması ve belgelerin ilgili dosya numarasına altında sınıflayarak tek biçim olarak düzenlenmesini kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla otonom ve doğru bir sınıflama işlemi sağlanacaktır. Dosyalanan arşiv belgesine ilişkin saklama planlamasının yapılması ve bu planlamanın da yapay zekâ destekli bir sistemle ile entegre edilmesi gerekmektedir.

Saklama Planları, yasal, idari, mali veya tarihi ihtiyaçların giderilmesi maksadıyla belgenin ne kadar süre ile saklanması gerektiğini belirten dokümanlardır. Bu dokümanlar, belgeyi muhafaza etmek, devretme, imha etme gibi işlemlere ilişkin süreleri belirten ve hangi belgelerin ne kadar süre ile nerede saklanacağı konusunda yönlendirici bilgi veren rehberlerdir. Saklama planları oluşturulurken arşiv belgelerinin yeniden kullanılabilirlik değeri göz önünde bulundurularak belgenin üretildiği kurum/birim doğrultusunda SDP’de yer alan 000-999 aralığındaki genel ve alt konu başlıkları doğrultusunda sınıflandırma numarası dikkate alınarak, belirtilen saklama süresi uygulanmalıdır. Dolayısıyla saklama planlamalarının yapılması SDP kapsamında sınıflandırma işlemlerine bağlı olarak değerlendirilmektedir. Örneğin hukuk işleri genel sınıflama başlığı altında, saklama süresi ve kodu verilecek herhangi bir belgenin ne kadar süre ile saklanması gerektiği konusunda, makine öğrenmesi uygulamalarının kullanımı, çok miktarda doğru verinin eğitilmesi ve buna bağlı olarak işlemlerin otonomlaşması mümkündür. Sınıflandırma konusunda sunulan örneklerden anlaşıldığı üzere yapay zekâ uygulamalarının bu alanda kullanılabileceği görülmektedir.

3. 3. Koruma ve Depolama

Koruma süreci, belge kayıt ortamlarının tamamen dijital ve/veya fiziki ortamda yer almamasından dolayı iki farklı durumu ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden fiziksel ve dijital ortamda depolanan belgelerin korunması ayrı ayrı ele alınmalıdır. Yapay zekânın fiziksel ortamdaki arşiv belgelerinin korunması

hususunda bir uzman sistemin merkezi iklimlendirme fonksiyonuna sahip işlev göstereceğinden bahsedilmektedir. Nitekim Yajian, Chuwu ve Luan'ın çalışmasında (2002, s. 858) bahsettiği üzere arşiv kuruluşunun sıcaklık ve nem kontrol sistemini kontrol etmek için uzman tabanlı çok modlu anahtarlama kontrolü bulunduğu ifade edilmektedir. Genellikle sıcaklık ve nemin kontrolü, uzman arşivcinin denetimiyle uygun derecelendirmenin ayarlanmasıyla kontrol edilmektedir. Bu düzenleme büyük dikkatsizlikler, yavaş tepki ve zayıf bir sağlamlık gibi birçok sınırlamalara sebep olmaktadır. Bu nedenle, performansı daha da artırmak ve güvenilir, daha akıllı kontrol yöntemi geliştirilmelidir (Yajian, Chuwu ve Luan, 2002, s. 859). Çok-modlu anahtarlama kontrolü (multi-mode switching control) adı verilen bu uzman sistemin otonom bir koruma düzeni sağlaması ve böylelikle dış etkenlerden bağımsız bir kontrol istikrarının sürdürülmesi sağlanacaktır. Bir diğer uzman sistem California Eyalet Kütüphanesi Vakfı tarafından pazarlanan CALIPR (California Preservation Program)'dır. Bu ihtiyaç değerlendirme aracı, bir koruma danışmanının koleksiyonun koruma ihtiyaçlarını değerlendirmeye, ölçmeye ve önceliklendirmeye yardımcı olacak bazı uzmanlıklar sağlar (Hawks, 1994, s. 216). Koruma yaklaşımı bakımından arşivcilik için de benzer mantıkta işlemlerin bulunması uzman sistemin bilgi tabanı modülünün arşivciliğe entegre edilmesiyle uygun bir koruma değerlendirilmesinin sağlanması mümkündür.

Son yıllarda kolaylıkla değiştirilebilen belgelerden, fotoğraflardan, ses kayıtlarından yayılan haberlerin dijital ortamdaki belge koruma güvenilirliğinin tekrar gözden geçirilmesini gerekli kılarak araştırmaları bu yönde yoğunlaşmıştır. Dijital koruma araştırmacılarının odak noktalarından biri bu dijital doğan nesnelerin bütünlüğünü garanti etmektir- yani arşivde saklanırken değiştirilmeden kalmalarıdır (Green vd. 2019, s. 3). Fiziki ortamda yer alan belgelerin değiştirilmesinde belirgin farklılıkları görünür kılması bakımından zor iken dijital belgelerin değiştirilmesi kayıt ortamının doğası gereği kolay ve mümkündür. Dijital veriler elle tutulamaz ve kurcalanmaya açık bırakılır ve dijital formatlar sürekli geliştikçe ve içeriğin güncellenmesi gerektiğinden, dosyaların kazara bozulma riski vardır (Archangel, 2021). Dijital ortamdaki belgenin orijinalliğini kaybetmeden korunması ve bütünlüğünün sürdürülebilirliği bu noktada önem kazanmaktadır. Arşivler, kamu kurumları tarafından oluşturulan büyük miktarda dijital materyali korumak için çalışırken, kaydın ve üst verilerinin bilmeden değiştirilmemesini sağlamaya, koruma ve sunum hazırlık çalışmalarının bir denetim izni sağlamak için yapılan her türlü eylemi kaydetmeye dikkat ederler (Green vd. 2018, s. 4). Koruma işlemlerinin son dönemlerde yaygın olarak bahsedilen blokzincir teknolojisi yardımıyla etkin ve güvenilir bir koruma sağlayacağı düşünülmektedir. Blokzincir, işlemlerin güvenilirliğini ağdaki paydaşlar tarafından doğrulandığı dağıtık, şeffaf, değiştirilemez ve güvenli bir veri yapısı sunar. Blokzincirin güvenilirliği arşiv korumasına yönelik bir teknoloji olarak değerlendirilebilir (Lemieux, 2016, s. 19). Blokzincir oluşturma ve depolama sırasında belgeleri korumak için kriptografi kullanan yeni bir tür dağıtılmış defter teknolojisidir (Galiev vd. 2018, s. 84). Bu teknoloji kriptografi (şifreleme) vasıtasıyla dijital imza ile çalışmaktadır. Bununla birlikte belge yönetimi temelli olarak blokzincirin bazı uygulama alanlarından bahsedilmektedir. British Columbia üniversitesinden Lemieux tarafından yayınlanan bir rapora göre (2016, s. 12-14) blokzincir; kimlik yönetim, varlık mülkiyetinin tescili, noter tasdiki, dijital imza, gizlilik koruması, provenans (kaynak) takibi ve akıllı sözleşmeler gibi belge yönetiminin aktif rol oynadığı uygulama alanlarında faaliyet göstermektedir.

Blokzincir teknolojisinin ARCHANGEL ve ARCHAIN projeleri olmak üzere iki uygulama alanı arşiv belgeleriyle ilgili koruma sürecini içermektedir. Arşivlerde blokzincir teknolojisi konulu ARCHANGEL projesi, dijital koruma konusunda açıklayıcı bilgiler içermektedir. The National Archives tarafından yürütülen ARCHANGEL projesi, dağıtılmış defter teknolojisi (yaygın olarak blokzinciri olarak bilinir) ve makine öğrenimi tarafından sunulan olanakları ve doğuştan dijital materyalin sunduğu güven, bütünlük ve özgünlükle ilgili zorlukları nasıl ele alabileceklerini araştırmaktadır (Green vd. 2019, s.2). Blokzincir, birden fazla kişinin yetkili olduğu bir veri tabanı üzerinden herkesin kontrol edip eklemeler yapabildiği, ancak kimsenin değiştiremediği bir sistem yapısını sunmaktadır (Archangel, 2021). ARCHANGEL, Blokzincir teknolojisini, arşivden alınan belgelerin parmak izine göre eğitilmiş sinir ağları ile birleştirmektedir (Archangel, 2021). Blokzincir, arşivlere belgeleri orijinal olarak savunmak için kullanabileceği bir kalkan sunar (Green vd. 2018, s. 4) Arşiv dosyasında yapılacak en ufak bir bit değişikliği göz ardı edilmeden etkili bir koruma sağlayan algoritma geliştirmektedir. Bu şekilde, bir araştırmacı, belki onlarca yıl önce kaydedilen orijinal sağlama toplamını almak için blokzincirindeki arşiv kaynağını arayabilir ve bunu yeni indirdikleri kaydın sağlama toplamı

ile karşılaştırılabilir (Green vd. 2019, s. 8). Proje yoluyla anayasa mahkemesinin belgeleri ve video kayıtlarının kendi sistemlerinde saklanması sağlamıştır. Elektronik ortamda yer alan videoların, arşivleme güvenliği, değişmezliği ve bütünlüğü konusunda zorlukların meydana gelmesi, blokzincir teknolojisinin video güvenilirliği ve bütünlüğü konusunda işlevsel bir rol oynamasına yol açmıştır (Bui vd. 2019, s. 2793).

Bir diğer proje olan ARCHAIN Tataristan Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Koruma Komitesi tarafından yürütülmektedir. Projenin görevi, arşiv süreçlerinde blokzincir teknolojisinin kullanım olasılığını araştırmak ve bir arşivdeki bilimsel ve teknik dokümantasyon zorunlu bir kopyasının aktarılması için bir yazılım prototipi oluşturmaktır (Galiev vd. 2018, s. 85) Nitekim proje çıktısı olarak blokzincirin arşivler için uygulanabilirliğinin tanımlanması, yazılım uygulamasının ve mimarisinin sunumu için bir prototip geliştirilmiştir.

Blokzincir çeşitli üstveri bilgilerinin bloğa kaydedilmesini sağlamaktadır. Çiçek ve Sağlık'a göre (2019, s. 156) "İmza, dosya adı ya da tek biçim tanımlayıcı, içeriğin iz değeri, arşivcinin notu, yükleme tarihi, versiyon bilgisi gibi üstverilerle birlikte blokzincirlere kaydedilir. Bu veriler son blokla ilişki kurularak blokzincirde saklanır" Özetle blokzincir teknolojisi belgeleri tespit edilmeden değiştirilmeyen veya silinmeyen bir "blok" olarak mühürleyip güvenilir bir depolama imkânı sunar. Bu teknoloji, dijital kamu arşivlerinin sürdürülebilirliğini sağlayarak, arşivlerde belgeleri paylaşılabilir bir yapı ile bütünlüğünü garanti altına alabilir (Green, 2018). Dolayısıyla blokzincir teknolojisi, yapay zekânın (özellikle makine öğrenmesi) kullanılması ile belgelerin güvenliğini sağlamada örnek bir teknoloji olarak düşünülebilir.

3. 4. Belge Erişimi

Belgelerin depolanması ve erişime sunulması dijital çağın ortaya çıkardığı internet ve bilgisayar teknolojileri vasıtasıyla veritabanları aracılığıyla sağlanmaktadır Ülkemiz arşiv hizmetlerinin yürütücü kurumu Devlet Arşivleri Başkanlığı, arşiv mevcuduna erişim hizmetini BETSİS (Belge Tarama Sistemi) üzerinden de sağlamaktadır. Dolayısıyla arşivlerden yararlanmak isteyen kullanıcıların veri tabanlarında bilgiye erişim becerilerine sahip olması gerekmektedir.

Milyonlarca kaydın yer aldığı veri tabanları, çeşitli arama tekniklerini ve bu tekniklerin uygulanabildiği bir sistemi gerekli kılmıştır. Bu sistemlerde bilgi arama işlemi, kullanıcının bilgi sistemi ara yüzüne anahtar kelimelerle arama ifadelerini sorgulatarak, bilgi havuzundaki üstveri öğelerinin benzerlik esasına göre ilişkili sonuçları listelemesiyle gerçekleşir. Basit düzeyde gerçekleşen bu erişime yapay zekâ destekli uygulamalarının entegre edilmesiyle erişim hızı ve kolaylığı sağlandığı görülmektedir. Nitekim yapay zekâ bileşenlerinden "genetik algoritma mevcut verilerdeki bir grup çözüm arasında en iyi çözümü bulmak için rastgele aramalarda önemli bir tekniktir" (Abualigah ve Hanandeh, 2015, s. 20) Başlı başına bir arama yöntemi olan genetik algoritma, en iyinin korunmasını esas alarak tarama sonuçlarının iyileştirilmesini sağlar ve harf-kelime hatalarının düzeltilmesini gerçekleştirir.

Bilgiye erişimde katkı sağlayan bir diğer yapay zekâ uygulaması doğal dil işlemedir. Genellikle doğal dil işleme, metin eşleşmesinden (sembol, kelime, cümle vb.), içerik eşleştirmeye (anlam) kadar geniş bir yorumlama becerisine sahiptir. Bu teknoloji yardımı ile veri tabanları üzerinden taramalarda yardımcı bazı işlemler gerçekleşmektedir. Belgelerin doğal dil yardımıyla temsil edilebilmesi için içeriklerinin anlamlandırılması gerekmektedir. "Metin belgeleri çoğunlukla sözdizimsel veya anlamsal bağlam olmaksızın doğal dil terimleriyle temsil edilir" (Mandl, 2009, s. 152). Greenberg'in "Doğal Dil İşleme'nin Arşiv Özelliklerine ve Amaçlarına Uygulanabilirliği" adlı çalışmasında (1998, s. 402-403) belirttiği üzere bu işlemler şu şekildedir:

1. Boolean, bitişik ve yakınlık operatörleri, iki veya daha fazla arama terimi kullanıldığında "ve" "veya" "yakın" ve "beş kelime içinde" gibi sözlü komutlarla aramayı hassaslaştırır;
2. Kök oluşturma algoritmaları, son ekleri kısaltan ve / veya arama terimlerinden önekleri ve ekleri ortadan kaldırır;
3. Niord algoritmalarını durdurma, "the", "an" ve "a" gibi herhangi bir içerik değeri olmayan, işleme etki etmeyen kelimelerini çıkartır;
4. Sözcüksel varyasyon geliştirmeleri, yapılandırılmış bir kelime dağarcığı aracı veya 'ftogef' kelimesine benzer bir eşanlamlılar sözlüğü ile çalışırken sorgu işlemine daha alakalı terimler

sunmaktadır. Yani anlamsız bir ifade üzerinden anlamlı kelimeleri benzerlik veya eş anlam sözlüğü içerisinde karşılaştırıp en uygun olanı bulmak fonksiyonuna sahiptir.

5. Terim sıklığı: F hesaplamaları, bir terimin veya bir terim grubunun bir belgede kaç kez görüldüğünü belirler;
6. Teriti ağırlıklandırma algoritmaları, terimlere içerik değerlerine göre sayısal değerler veya ağırlıklar atar (önemli kişiler, yerler, ana olay adları, önemli içerik terimleri diğer tüm belge terimlerinden daha yüksek sayısal değerler alır. Bağlaçlara genellikle hiçbir değer atanmaz ve genellikle sorgu-belge benzerliği hesaplamasından çıkarılır).
7. Kümeleme algoritmaları, temelde belgeleri veya terimleri kategorilere ayırmaktadır (ör. anahtar kelimeler, yazarlar, alıntılar veya diğer önemli belge özellikleri).

Doğal Dil İşleme aynı zamanda aramalara ilişkin sonuçları en ilgiliden alakasız olana doğru sıralamaktadır. Doğal Dil İşleme'nin sağlamış olduğu bu işlevler, arşivlerde tarama sonuçlarının basit benzerlik eşleştirme yaklaşımlarının ötesinde ayrıntı ve gereklilikleri dikkate alan bir kolaylık sağlamaktadır. Tarama işlemlerinde hız ve kolaylık gibi faydalara ek olarak “*elektronik arşiv ortamında Doğal Dil İşleme ile ilgili bu kadar heyecan verici olan şey, uygun maliyetli, zamanında ve tutarlı indekslemeye katkıda bulunabilmesidir; insan hatasında azalma ve uygun, kullanıcı dostu ve kapsamlı erişim*” (Greenberg, 1998, s. 412) gibi çeşitli faydaları bulunmaktadır. Bu faydaların ardından arşivcilikte kullanılan bilgi erişim araçları (özetleme, indeksleme, kataloglama) ile ilgili yapay zekânın katkılarının neler olduğu ortaya konulmalıdır.

Arşivcilikte belge özetleme işlemleri uzun zamandan beri insana dayalı olarak sürdürülmektedir. Teknolojik gelişmeler ile birlikte özetleme işlemlerinin yürütüldüğü basit düzeyde uygulamalar cümle seçerek ve yorumlayarak özetleme (Uzundere vd. 2008, s. 1) şeklinde iki farklı unsur temel alınarak çeşitli özetleme işlemleri bulunmaktadır. Bu işlemin makineler tarafından daha kapsamlı ve otonom bir şekilde yapılması yapay zekâ uygulamalarının kullanımı ile mümkün hale gelmektedir. Yapay zekâ, belge özetlemeye ilişkin DDİ ve metin madenciliği yazılımlarından faydalanmaktadır. Bir belgenin ve/veya metnin özetini çıkararak metni anlama ve içeriğindeki bilgiyi çıkarma yoluyla arşivcilik esaslı tüm bellek kurumlarında bilgiye erişime katkı sağlayacaktır.

Kapsamlı bir bilgiye erişimde bir belge ve belge grubuna ilişkin tüm içeriğin dizin terimlerinin temsil edilmesi gerekmektedir. DDİ arşiv belgelerini otomatik olarak işler ve çok kısa bir zaman diliminde belge temsilini oluşturur. İnsan indeksleyicisinin deneyimlemesinden çok daha uygun ve daha ucuz bir yöntemdir (Greenberg, 1998, s. 412) Elektronik arşiv ortamında DDİ ile ilgili en önemli özelliklerden birisi, uygun maliyetli, zamanında ve tutarlı indeksleme yeteneğine sahip olmasıdır. Böylelikle insan hatasını en aza indirerek, kullanıcıya kolay ve kapsamlı bir erişim sunar (Greenberg, 1998, s. 412) İndeksleme yaparken eş anlamlı ve anlamsal olarak birbirleriyle ilişkili terimleri önermek için sözcüksel bir aracı da bu sürece dahil edebilir. Eş anlamlılara örnek olarak “dil” kelimesi için “lisan” ifadesini önerebilir. DDİ her zaman en tutarlı ve iyi sonucu vermezken geleneksel indeksleme yöntemlerindeki maliyet yüksekliği sebebiyle kullanılabilir en iyi erişim aracını sunmaktadır.

Bir erişim aracı olan kataloglar ile ilgili birçok uzman sistem var olduğundan, yönlendirme ve öneri yoluyla, kataloglama için bilgiye dayalı kurallar uygulayarak uzman sistemler kurabileceğimizden bahsedilmektedir. Hirtle'nin çalışmasında (1987, s. 80) bahsettiği üzere uzman bir kataloglama sistemi, kuralları AACR2'de somutlaştırır ve ardından bunları otomatik olarak kataloglamak için bir kitap veya arşiv koleksiyonuna uygular. Kuralların uygulayan katalogçu insan yerine bu kuralları uygulamaya geçiren bir yazılım fikrini ileri sürmektedir. Uygulama sahasında uzman kataloglama sistemlerinin kütüphaneler için geliştirilmiş yazılımları bulunmaktadır. MAPPER uzman kataloglama sistemi, acemi harita kataloglayıcılarına uzman tavsiyesi sağlamak ve harita kataloglamada geleneksel eğitimi geliştirmek amacıyla geliştirilmiş bir uzman sistemdir. CATALSYT uzman kataloglama sistemi, erişim noktalarının seçimi ve biçimi konusunda katalogçuya danışman olarak hizmet veren daha basit, daha az karmaşık bir sistemdir. CatTutor uzman kataloglama sisteminin birincil amacı, acemi katalogçuları bilgisayar dosyaları için bibliyografik belgeler oluşturma konusunda eğitmektir (Hawks, 1994, s. 210). CatTutor'un aynı zamanda kullanıcıya bir takım kataloglama işlevlerini öğretmek ve tanıtmaya gibi özellikleri vardır.

AACR2, uzman bir arşivci tarafından anlaşılabilir olabilirken makineler için anlaşılabilir değildir. Kataloqlama, katalogçu tarafında yüksek derecede yargı ve yorum gerektirdiğinden dolayı, tam otomatik bir uzman kataloqlama sisteminin geliştirilmesi, yalnızca üretim kuralları biçimindeki, uygulamalarda açık olan ve dolayısıyla bir bilgisayar tarafından anlaşılabilir olan yeni bir kataloqlama kuralları kümesi gerektirecektir (Hirtle, 1987, s. 80-81). Bu noktadan hareketle kataloqlama becerisine sahip bir arşivcinin kontrolünde bir uzman sistemin uygulanabilirliği daha makul bir seçenek olarak görülmektedir. Her belge için farklı durumların bulunması, çoğu zaman otonom bir yardımın ötesinde birtakım yorum ve deneyim içeren süreçleri de barındırmaktadır. Uzman bir sistemin deneyimlerden öğrenmesi ve örtük bilgiyi içerebilme fonksiyonunun bulunması, kataloqlama süreçlerinin günden güne deneyimlenmesi ile birlikte gelişimini artarak devam ettirebileceği muhtemeldir.

Makine öğrenmesi tekniklerinin bilgiye erişimde çeşitli katkıları bulunmaktadır. Bu teknikler yardımıyla insan kataloglayıcılar tarafından daha da doğrulanmış ve artırılan daha zengin üst veriler, görsel-işitsel malzemeler için arama seçeneklerini önemli ölçüde geliştirebilir, bu malzemelerdeki çeşitli öğeler üzerinde gezinmeyi ve tanımlamayı kolaylaştırabilir ve bağlamları hakkında daha iyi bilgi sağlayabilir (Bohyun, 2021, s. 40). Bohyun çalışmasında (2021, s. 41) arşivlerin erişim konusunda yetişmekte zorlandığı görsel-işitsel materyaller için geniş ölçekte zengin üst veriler oluşturmak, temel öge düzeyinde açıklamanın çok sayıda görsel ögeye eklenmesini hızlandırmak ve arşiv materyallerinden metinsel, işitsel, görsel veya tablo verileri olarak tam içeriği çıkarmak gibi görevlere makine öğrenmesinin ciddi katkıları olacağından bahsetmektedir. Makine öğrenmesinin uygulanabilirliği arşiv materyalinin dijital olarak üretilmiş veya sonradan dijitalleştirilmiş olmasına bağlıdır. Bu dijital varlıkların doğru bir şekilde tanınması, veri kümesindeki doğru örneklerin fazlalığına bağlı olarak algoritmaların eğitilmesiyle sağlanmaktadır.

3. 5. Danışma Hizmetleri

Danışma hizmetleri ile ilgili kullanılan uzman sistemlerin kütüphanelerde çok sayıda örneği (araştırma, işaretçi, çevrimiçi referans yardımı, cevaplayıcı, PLEXUS) bulunmaktadır (Selçuk, 2019, s. 21). Bu sistemler işlemlerini, kullanıcı tarafından sorulan sorular neticesinde uzman danışma sisteminin, bilgi ihtiyacını belirleyip uygun kaynağa yönlendirme görevini gerçekleştirilmesiyle yürütülmektedir. Çalışma mantığı olarak bir chatbot sistemine benzetilebilir. Kullanıcının bilgi uzmanı yardımı gereksiz uzman bir sistem yardımıyla zaman ve mekân sınırı olmadan danışma hizmeti alması mümkün hale gelmektedir. Uzman sistemin danışma hizmetlerine sağlayacağı faydalar şu şekilde özetlenebilir:

1. Uzman bir sistem, kullanıcıya deneyimli bir danışma hizmeti veren arşivcinin veya arama aracısının (kurumsal veri tabanı) sunabileceği yardımları sağlar.
2. Uzman bir sistem, gelecekte geliştirilebilecek bilgi tabanında deneyimli arşivcilerin danışma hizmetleri uzmanlığını toplar ve karşılaşılabileceği problemlere geçmiş deneyimler yoluyla hızlı yanıt verir.
3. Uzman bir sistem, danışma hizmeti sunan bir arşivcinin problem çözme becerilerini ve ayrıca danışma mülakatı gibi kullanıcının bilgi arama davranışını bilgi tabanı içerisine kaydeder. Kullanıcının özel olarak ilgi alanının bilinmesiyle sorulara yönelik cevaplar, kullanıcı ilgi alanı doğrultusunda paralel olarak gelişmektedir.
4. Uzman bir danışma sistemi, bilgiye erişim süresini hızlı bir şekilde gerçekleştirmek için güçlü bir arama motoruna sahiptir.

Hirtle çalışmasında (1987, s. 84) arşivler için basit ve pratik bir uzman referans sistemi, bir Optik Karakter Tanıma (Optical Character Recognition-OCR) tarayıcısı kullanılarak büyük olasılıkla makine tarafından okunabilir formatta okunan bir bulma yardımcıları veri tabanına bağlanmış bir uzman sistem kabuğundan oluşacağından bahsetmiştir. Arşiv dermesinin OCR ile taranarak, gereksinim duyulan belgenin içerik ve üst veri bilgisinden ilgililik esasına göre erişilmesini sağlar. Temel düzeyde arama ve eşleşme faaliyetleri de bu mantık çerçevesinde gerçekleştirilir. Dolayısıyla danışma uzman sisteminin arşiv ve diğer bellek kurumlarının dermelerine entegrasyonunda, OCR başlıca etki sağlamaktadır.

Danışma hizmetleri, kullanıcıya ilişkin yönlendirme ve öneride bulunma adımlarını içerir. Arşiv mevcudundaki materyallerin kullanıcılara özel olarak önerilmesi ancak yapay zekâ teknikleri ile

mümkündür. Büyük bir veri havuzundaki bilgilerin veri madenciliği yoluyla analiz edilip yönelimlerin ortaya çıkarıldığı günümüzde siyaset, finans, pazarlama gibi birçok alanda örnekleri bulunmaktadır. Örneğin bir siyasi parti, seçim çalışmaları için sosyal medya ağları üzerinden insanların yönelimlerini bu yöntemler vasıtası ile kolaylıkla çıkarmaktadır (Safalı, Avaroğlu ve Ergen, 2018, s. 1). Arşiv temelli bir bilgi merkezi için de benzer durumdan bahsetmek mümkündür. Kullanıcı yönelimlerinin ortaya çıkarılması ile çalışma- ilgi alanları tespit edilmesi ve uygun kaynak önerisinin sunulması, veri madenciliği teknikleri ile kullanıcı grupları üzerinden ayırt edici bilgilerin (bölüm, çalışma alanı, yayınlar vb.) işlenmesi ile mümkün olabilmektedir.

3. 6. Koleksiyon Sunum ve Tanıtımı

Günümüzde arşivlerde tanıtım faaliyetleri “Web 2.0” teknolojileri vasıtasıyla sosyal ağlar üzerinden kurumların kullanıcılara ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Arşivler, Facebook, Twitter, Instagram, Youtube vb. sosyal ağ platformlarında video, fotoğraf ve metin yoluyla koleksiyon ve hizmetlerini sunabilmektedir. Kullanıcıların arşivlerde erişimlerini desteklemek amacıyla görsel-işitsel tanıtım araçlarının bulunması gerekmektedir. Nitekim Devlet Arşivleri Başkanlığı stratejik planının ihtiyaçlar bölümünde “*araştırmacıların araştırma salonundaki sistemi rahat kullanması için tanıtım demosu hazırlanması*” (Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2019) bu kapsamda değerlendirilmesi gereken bir tanıtım hizmetidir.

Tanıtım faaliyetlerinde yapay zekânın rolü için emsal teşkil etmesi bakımından, kütüphanecilik alanında birtakım uygulamalardan bahsedilmektedir. “*Bologna Üniversitesinde yapılan çalışmaya göre robotlar, kütüphaneye gelen yerli ve yabancı kullanıcılar ile tur gruplarını karşılamak ve onlara kütüphaneyi gezdirmek için kullanılabilir*” (Öztürk, 2020, s.78) Benzer şekilde arşiv kurumlarına robotik sistemlerin entegrasyonu ile tanıtım faaliyetlerinin sağlanması mümkündür. Bununla birlikte Selçuk’un çalışmasında (2019, s. 54) bahsettiği üzere kütüphane ve bilgi merkezleri içerisinde dijital tabelalar yoluyla hem koleksiyon tanıtımı hem de karşılama ve yönlendirme yardımları sağlanabilmektedir. Bu amaç ile hazırlanacak araç gereçlerin teknik alt yapısının yapay zekâ destekli olması göz önünde bulundurulmalıdır.

4. Mesleki Değişim

Mesleki değişim noktasında arşivciliğin temel bileşenlerinden olan; mevzuat, standartlar, araştırma hizmetleri ve faaliyetleri ile yapay zekânın olası etkileri ele alınmaktadır. Birçok meslek alanının artık temel bileşeni sayılması gereken ‘teknoloji’ de bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Öncelikle Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin 4. Maddesinin b fıkrasında tanımlanan arşivcinin yeterlilikleri ve yetkinliklerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

b) “*Arşivci: Arşiv bilimi ve arşivcilik meslek ilkeleri çerçevesinde belgelerin belirlenmesi, tanımlanması, tasnifi, korunması ve erişim işlemlerini yerine getiren kişiyi*” tanımlamaktadır. Arşivci, teknolojiyi etkili olarak kullanma becerisine sahip bir veri yöneticisi pozisyonunda olmalıdır. Bununla birlikte dijital çağda yaşanan gelişmelere, uyum sağlayacak düzeyde yeniliklere açık olmalıdır. Özdemirci’ye göre (2019, s.175) “*arşivci, ‘veri bilimci + veri yöneticisi’ olmalıdır ve olacaktır*”. Nitekim kararnamenin 4. maddesinde yer alanda fıkralarda “Devlet Arşiv Veri Merkezinin” kurulmasından bahsedilmektedir. Kurulacak veri merkezi içerisinde arşivci ancak bir veri yöneticisi olmalıdır. 11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 4. Maddesinin 1 fıkrasında (Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018) belirtildiği üzere

1) “*Devlet Arşiv Veri Merkezi: Kamu kurum ve kuruluşları tarafından üretilmiş belgelerin bir sistem içerisinde saklandığı ve kontrollü bir şekilde erişildiği merkez*” olarak tanımlanan yeni bir birimi tanımlamaktadır. Yine kararnamede bu birime ilişkin Devlet Arşivleri Başkanlığı’nın görevleri 5. maddenin e fıkrasında (Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018)

e) “*Devlet Arşiv Ağını ve Devlet Arşiv Veri Merkezini oluşturmak, koordine etmek araştırmaya açık bilgi ve belgeleri kullanıma sunmak*” olarak açıklanmıştır. Bu merkeze benzer yaklaşım Özdemirci tarafından (2019, s.171) “*Milli e-Arşiv Bilgi Sistemi Ağı ve Veri Merkezi*” olarak tanımlanmıştır. Yapay zekâ ve makine öğrenmesi, robotik vb. yeni teknolojilerin arşiv süreçlerinde uygulanmasını dile getiren Özdemirci önermiş olduğu merkezi 5 modüler yapı etrafında toplamıştır.

DAB 2020-2024 Stratejik Planında (2019, s. 43) bu merkeze ilişkin h-1/4 (Hedef 1.4): “Devlet Arşiv Ağı ve Devlet Veri Merkezi kurulmak suretiyle arşiv belgelerinin tek bir sistem üzerinden kolay ve hızlı erişimi sağlanacaktır” hedefi belirlenmiştir. Mevzuatta adı geçen bu merkeze ilişkin çalışmaların devam ettiği ilgili planda mevcut olmasına rağmen henüz somut bir gelişme görülmemektedir. Böyle bir veri merkezinin teknik ve donanımsal altyapısının güçlü bir temel dayanması gerekmektedir. Tüm kamu kurumlarının mevcut belge dolaşımı göz önünde bulundurulduğunda devasa hacimde belgenin yönetilebilir ve arşivlenebilir bir sistematığe sahip olması beklenmektedir. Bu doğrultuda yapay zekâ uygulamalarından etkin bir şekilde faydalanmak iş ve yönetim süreçlerine hızlı, kolaylık ve doğruluk gibi temeller ile sağlam bir altyapıya oturtulmasına katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla veri merkezi, yapay zekâ temelli olan veri bilimi, siber güvenlik, robotik vb. teknolojileri bünyesinde barındırması gerekmektedir.

Mevzuata ilişki önemli bir diğer husus Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin Bilgi İşlem ve Elektronik Arşiv Daire Başkanlığının bölümünün 11. maddesinin b ve ç fıkralarında (Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018) belirtilen güvenlik meselesidir.

b) “Başkanlığın bilgi güvenliği politikasını oluşturmak

c) Başkanlığın sisteminde bulunan verilerin güvenliğini sağlamak”

Verilerin güvenliğini sağlayacak teknik ve yazılımsal altyapı güncel teknolojiye uyumlu olarak geliştirilmelidir. Bununla birlikte bilgi güvenliği politikasının kurumsal fayda göz önünde bulundurularak siber güvenlik teknolojilerinden faydalanılması ve bilgi güvenliği araçlarının yapay zekâ destekli bir temele dayandırılması gerekmektedir. Yine stratejik planda bu güvenlik politikasının ISO 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi’ne göre oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Nitekim Gemci (2010, s.48) tarafından hazırlanan doktora çalışmasında ISO standartlarına uygun uzman bir Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi yazılım modeli önerilmiştir.

İlgili kararnamenin d fıkrasında belirtildiği üzere iş birliği ile ilgili açıklamalar madde 21’de (Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında CB Kararnamesi, 2019) “başkanlık, görev alanına giren konularda bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları, kamu iktisadi teşebbüsleri ve kamu kurum niteliğindeki kuruluşlar ile yakın iş birliği içinde bulunur” olarak belirtilmiştir. İç ve dış paydaşların Bilgi İşlem ve Elektronik Arşiv Daire Başkanlığı ile kurumsal amaç ve hedefler doğrultusunda doğrudan iş birliği kurmalıdır. TÜBİTAK, BTK, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ve Üniversitelerin ilgili destek bölümleri ile yapılacak iş birlikleri, arşiv hizmetlerinin teknoloji temelli olarak gelişmesine katkı sağlayacaktır.

2020 yılında “Arşivci” meslek standardı, Mesleki Yeterlilik Kurumunun onayı alınarak resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İlgili standartta arşivci ve arşivcilik ile ilgili açıklamalar genellikle arşivciliğin fiziki ortamdaki iş ve işleyişi ile ilgili bölümleri kapsamaktadır. Dijital araştırma hizmetleri ve dijital erişim araçlarının kapsamlı bir şekilde ortaya konularak bu hizmetlerden sorumlu olan arşivcinin sahip olması gereken beceri ve yeterliliklerin tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Hazırlanmış olan mesleki standartta arşivcinin sahip olması gereken beceriler teknolojik gelişme ve yenilik esaslı olarak bahsedilmemektedir. Arşivcinin yapay zekâ temelli olarak sahip olması gereken yeni becerilerin (kodlama, robotik, veri bilim vb.) arşiv iş süreçlerindeki rollerinin ve katkılarının değerlendirilmesiyle mesleki bilgi ve uygulama becerilerine entegre edilmesi gerekmektedir. Meslek standardı başta olmak üzere güncel mevzuatlarda da gerekli düzenlemeler bir eksiklik olarak kendisini göstermektedir.

Araştırma hizmet ve faaliyetleri noktasında arşivlerde kullanıcılar için en önemli sorun ihtiyaç duyulan bilginin nerede olduğunu tespit etmek ve nasıl erişileceğinin bilinmemesidir. Kullanıcılar bu noktada desteğe ihtiyaç duymaktadır. Devlet Arşivleri Başkanlığı’ndan uzaktan erişim ile BETSİS sistemi üzerinden araştırma yapmak isteyen kullanıcılar, Osmanlı, Cumhuriyet ve Dışişleri Bakanlığı arşiv bölümleri olmak üzere üç arşivde araştırma yapabilmektedir. Basit ve detaylı arama yapabilmek seçeneklerinin yanı sıra profil bilgileri (kişisel bilgiler, çalışma listesi, belge işlemleri), çalışma bilgileri (çalışma listesi tanımlama ve çalışma listeleri) ve belge işlemleri (son aramalar) seçenekleri bulunmaktadır. Basit arama ara yüzünde sorgulanan anahtar kelimeler doğrultusunda ilgililik esasına göre çok miktarda sonuç çıkarken detaylı arama ara yüzünde arşiv türü bilgisi, fon bilgisi, tarihi bilgisi ve kod bilgisi (defter no., dosya no. vb.) ile anahtar kelime bilgisi gibi birçok farklı bilgi gerekmektedir.

Araştırma sürecinde bilgiye erişimi, karmaşık zor ve zaman kaybettirici bir duruma düşüren bu işlemler için destek alma ihtiyacı doğmuştur. Bu desteğin araştırma hizmetlerinde chatbot yazılımları ile etkili olabilmesi düşünülebilir. Bankalar ve telekomünikasyon şirketleri hizmetlerini sesli yanıt sistemine dayalı chatbotlar üzerinden gerçekleştirmektedirler. Kütüphaneler ve birçok bilgi merkezlerinde de chatbot kullanımının bulunduğu bahsedilmektedir. Uzman bir sistem gibi doğal dil işleme teknolojisi desteğiyle “*cümleleri tanımlamak, soruları cevaplamak ve karar vermek üzere içine gömülü olan bilgiyi kullanan chatbotlar, tamamen metin tabanlı bir kullanıcı ara yüzüne dayandırılarak oluşturulmakta, kullanıcıların komut yazmasına ve konuşmayı metin olarak yanıtlamasına imkân tanımaktadır*” (Özkol, Doğan ve Köseali 2019, s. 240-241). Yapılan bu işlem dijital danışma hizmetlerine örnek olarak gösterilebilir. Arşivciyi taklit eden Chatbot örnekli olarak bir uzman sistemin bu doğrultuda geliştirilmesi arşivlerde dijital araştırma hizmetlerine önemli katkıda bulunacaktır.

Kullanıcının sorduğu sorular, yapılan görüşmeler ve çalışma/ilgi alanının belirlenmesinin ardından kullanıcı hakkında yeterli miktarda veri oluşmaktadır. Nitekim BETSİS üzerinden çalışma konuları, çalışma listeleri ve son arama bilgileri yer almaktadır. Elde edilen veriler doğrultusunda arşiv mevcudu içerisinde ilgili yönlendirmelerin yapılabilmesi arşivlerde araştırma hizmetlerine yeni bir boyut kazandıracaktır. Nitekim “*academia*” gibi platformlar araştırmacıların çalışma ve taramaları doğrultusunda ilgili olabilecek çalışmalar için bildirim atması bu çerçevede gösterilebilecek en iyi örneklerdendir.

Son olarak teknoloji, arşiv iş süreçleri ile hizmet faaliyetlerinin sunumunda kullanılan geniş kapsamlı bir bileşendir. Arşiv hizmetlerine uzaktan erişim sunucuları vasıtasıyla elektronik ortamda erişim sağlanmaktadır. Dijital olarak sunulan bu hizmetlerin iyileştirilmesi için yapay zekâ uygulamalarından da faydalanılmalıdır. Bu teknolojik altyapının fiziki mekândaki araştırma salonları içerisinde hem donanımsal olarak hem de yazılımsal destek ile sağlanması gerekmektedir. Arşiv hizmet salonları içerisinde, dijital tabelalar, dijital el kitapları, kataloglar ve dizinler yer almalıdır. Bununla birlikte özel konu ve/veya fon başlıklarının tanıtımının sağlanması için video rehberlerinin hazırlanması teknolojinin etkililiğini somutlaştırmak adına önemli bir gösterge olacaktır. Tüm bu plan ve düşüncelere, modern teknolojinin dönüm noktası sayılan yapay zekâ teknolojileri entegre edilerek, arşiv hizmet ve faaliyetleri daha etkili olacaktır. Arşivci meslek standartının “Kullanılan Araç Gereç ve Ekipmanlar” bölümünde “*bilgisayar ve mesleki yazılımlar*”, “*dijitalleştirme ekipmanları (tarayıcı, kamera, fotoğraf makinesi ve benzeri)*” ve “*iklimlendirme cihazları*” (Arşivci Ulusal Meslek Standardı, 2020) yapay zekâ destekli bir teknolojik altyapıya sahip olmalıdır.

5. Sonuç ve Öneriler

Kültürel bellek kurumlarımızdan arşivlerin gelişmesi, artık geleneksel unsurlardan ziyade çağın gereklerine uygun teknolojik ilerlemelerin takibi ve adaptasyonu ile mümkündür. Arşiv kurumlarında teknoloji, diğer bilgi merkezlerinde olduğu gibi tüm süreçleri etkileyebilecek bir unsurdur. Bu unsur her geçen gün değişen ve gelişen dinamik bir yapıyla kurumları yapay zekâ kullanmaya mecburi kılmaktadır. Bundan dolayı arşivler, yapay zekâyı kullanarak sağlamış olduğu avantajlardan en üst düzeyde faydalanmalıdır. Arşivcilikte yapay zekâ kullanımının incelendiği bu çalışmada elde edilen sonuçlar aşağıda sıralanmıştır.

1. Literatürde ifade edilen az sayıda örnek yapay zekâ teknolojilerinin uygulamadaki ilk kullanımlarındandır. Dolayısıyla yapay zekâ uygulamalarının arşivcilikte kullanımı yaygın olmamakla birlikte üzerine durulması gereken bir konu olduğu görülmektedir.
2. Yapay zekâ uygulamalarının arşivcilikteki kullanımı, elektronik ortamda üretilen ve sonradan dijitalleştirme işlemleri sonucu elektronik ortama aktarılan arşiv belgeleri üzerinde uygulanabilir. Temel arşiv iş ve işlemlerinde kullanılan örnekleri değerlendirildiğinde; bu teknolojilerin arşivcilikte zamandan tasarruf ile hızlı bir iş kabiliyeti, otomasyona dayalı iş süreciyle otonom çalışma yapısı gibi birçok avantaj sağlayacağı görülmektedir. Yapay zekâ uygulamalarının hemen hemen tüm arşivcilik süreçlerinde uygulanabilmesi bahsedilen örnekler doğrultusunda mümkün iken sağduyuya ve deneyime dayalı arşivsel işlemler için geliştirilmeye muhtaçtır. Bu noktada yapay zekâ uygulamalarının belgeye ilişkin konu, içerik, bibliyografik bilgiler, üst veri bilgileri, özetleme işlemleri, dil vb. bilgileri çıkararak belirli işlemlerde ancak yardımcı olarak kullanılabilir.

3. Yapay zekâ uygulamaları kullanılarak arşiv kullanıcılarına uzaktan erişim sürecinde danışma hizmeti alabilmesini sağlayacak uygulamalar geliştirebilmesi örneklerden anlaşılacağı üzere mümkündür. Uzman sistem yardımcı chatbot teknolojileriyle arşiv kurumları kendi dermelerine entegre bir sistem kurarak arşiv personeli olmaksızın böyle bir hizmet sunabilmesi mümkündür. Bilgi güvenliği konusunda yapay zekâ, yeni teknolojiler yardımıyla etkili bir koruma sağlamaktadır. Bu noktada büyük bir değişim olarak adlandırılan blokzincir teknolojisi yapay zekâ destekli bir teknoloji olarak yerini almaktadır.
4. Arşivcilikte personel değişimine bağlı olarak işlemler aksamaya uğramaktadır. Yapay zekânın sağlamış olduğu en önemli katkılardan birisi de bu boşluğun meydana getireceği sorunların oluşmasına engel bir yapı inşa etmektir. Yapay zekâ, tıpkı bir arşivci insan gibi daha önce karşılaştığı veriler ile algoritmaların eğitilmesini sağlar ve deneyimleyerek devam ettirir. Dolayısıyla kurumsal işleyişin sürdürülebilirliğine katkıda bulunur.
5. Arşivci meslek standardı ve arşivcilik mevzuatlarında yapay zekâ konusuna dair doğrudan veya dolaylı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu iki düzenleyici unsura bağlı olarak arşivcinin yapay zekâyâ dair mevcut bilgi, beceri ve farkındalıkları yetersiz kalmaktadır.
6. Yapay zekânın arşivcilikte kullanılması ile ilgili yol gösterici nitelikte bir çalışma bulunmamaktadır. Literatürde bahsedilen çalışmalar kısmi konuları ele almakla birlikte kapsamlı bir çalışma yoktur.

Ortaya çıkan sonuçlar çerçevesinde arşivlerde yapay zekânın etkili olarak kullanılabilmesi için geliştirilebilecek öneriler şu şekildedir:

1. Ulusal arşiv politikamızın belirleyicisi DAB ile yapay zekâ uygulamalarının öncü kurumu CBDDO arasında iş birliği sağlanıp “Arşivcilikte Yapay Zekâ Stratejisi” oluşturularak ulusal arşiv politikası olarak geliştirilmeli ve bu alanda yerini almalıdır.
2. Hazırlanacak strateji planı ve politikası doğrultusunda teknik altyapının (donanımsal, yazılımsal, personel vb.) DAB iç ve dış paydaşlarından TÜBİTAK, BTK, Üniversiteler (Ankara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi) ortaklığı ile tesis edilmesine yönelik iş birliği protokollerinin hazırlanarak ilgili kurumlarla görüşmeler yapılmalıdır.
3. Arşiv personeline yapay zekâ konusunda bilinçlendirme ve eğitim faaliyetleri düzenlenerek, meslek standardının yapay zekâ uygulamalarına uygun yeni beceriler ile düzenlenmesi gerekmektedir. Arşivcilik eğitimi de veren “Bilgi ve Belge Yönetimi” bölümlerine bu kapsamda bilgilendirici seminerler düzenlenerek, arşivcilik eğitim müfredatı gözden geçirilmelidir.
4. Arşivlerde kullanılacak olan yapay zekâ uygulamalarının seçiminde; arşivcilik ve bilgi teknolojileri konusunda bilgi, deneyim ve eğitimlere sahip arşiv personelinin yer alması daha verimli yapının kurulması için dikkate alınmalıdır.
5. Arşivlerde yapay zekânın kullanılması hem mevzuat hem de standartlara uygun olarak yürütülmelidir. Bu noktada mevzuat ve standartların yapay zekâyâ uyumlu bir şekilde güncelleştirilmesi gerekmektedir. KVKK ’nın 7. maddesi gereği verinin silinmesi ve yok edilmesi gibi hata ve yanlışlıkların hukuki sorumlulukları belirlenmelidir. Yine KVKK ’nın 11. Maddesinin g fıkrasında “İşlenen verilerin münhasıran otomatik sistemler vasıtasıyla analiz edilmesi suretiyle kişinin kendisi aleyhine bir sonucun ortaya çıkmasına itiraz etme” hakkı göz önünde bulundurulması gereken bir noktadır. Benzer hukuki düzenlemelerin dikkate alınması önemlidir.
6. Devlet Arşivleri Başkanlığı ile Savunma Sanayi Başkanlığı iş birliğinde yürütülecek BAYS (Bütünleşik Arşiv Yönetim Sistemi) Projesi’nde yapılandırılan “Devlet Arşiv Ağı” ve “Devlet Arşivi Veri Merkezi” kurularak, dijital ortamda üretilen belge miktarının hacimsel büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda; yönetilebilir bir sistemin kurulması için yapay zekâ teknolojileri kullanılmalıdır.
7. Arşivcilikte yapay zekâ kullanımını anlatan, geniş kapsamlı rehberler ve yol gösterici kılavuzlar; basılı ve elektronik ortam, yaygın kullanıma sahip çeşitli diller (İngilizce, Rusça, Arapça vb.) ve farklı kullanıcı grupları dikkate alınarak hazırlanmalıdır.
8. Arşivcilik alanında uluslararası öneme sahip öncü kurumların yapay zekâ konusundaki çalışmaları takip edilerek iş birliklerinin oluşturularak, bu anlamda ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılar (kongre, sempozyum vb.) düzenlenmelidir.

Arşivlerde yapay zekâ uygulamalarının kullanılmasıyla; iş ve işlemlerin kolaylaşması başta olmak üzere; otonom sistem yapısının kurulması ile işgücüne olan ihtiyacın azalması, kurumdaki yönetsel/idari ve iş süreçleri daha doğru ve az maliyet ile yürütülmesi, belgelerin arşivlenmesinde yaşanan karmaşık durumun ortadan kaldırılarak kullanıcılara kolay ve hızlı erişilebilir arşiv sunmak olarak sıralamak mümkündür.

Arşivlerde yapay zekânın kullanılmasında; başta arşivcilere ve arşiv yöneticilerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de arşivciliğin öncü kurumu olan DAB, yapay zekâ kullanımı konusunda yol gösterici bir role sahip olması beklenmektedir. Ayrıca yapay zekânın arşiv süreçlerinde kullanılmasının teknik, etik ve toplumsal etkileri hakkındaki tartışmaların gerçekleştirilmesinden rahatsız olunmamalıdır (Colavizza vd. 2021, s. 12). Son olarak arşiv-yapay zekâ konusunda gerek teorik gerekse uygulamada yapılacak çalışmalar, arşivlerin hem bugününe hem de yarınına değer katacaktır.

Arşivcilik alanında yazılım-uygulama geliştirme faaliyetlerinde bulunan şirketlerin pazar büyüklüklerinin ortaya konulması bu noktada cevaplanması gereken önemli bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konu, başka bir çalışmanın konusunu oluşturduğundan dolayı ayrıca ele alınmalıdır.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.

Finansal Destek: Yoktur.

Teşekkür

Bu çalışmanın gerçekleştirilme sürecinde sağlamış olduğu büyük destek ve katkılardan dolayı sayın Prof. Dr. Fatih Rukancı’ya teşekkür ederim.

Kaynakça

- Abualigah, L. M. Q. ve Hanandeh, E. S. (2015). Applying Genetic Algorithms to Information Retrieval Using Vector Space Model. *International Journal of Computer Science, Engineering and Applications*, 5(1), 19-28.
- Adalı, E. (2012). Doğal Dil İşleme. *Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi*, 5(2), 1-19.
- ARCHANGEL. Trusted Digital Archives. Erişim adresi: <http://www.archangel.ac.uk/>
- Ardıç, S. (2014). Yapay Sinir Ağları Kullanılarak Santrifüj Pompalarda Performans Tayini. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Arslantekin, S. (2003). Veri Madenciliği ve Bilgi Merkezleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 17(4), 369-380.
- Arşivci Ulusal Meslek Standardı (2020, 21 Şubat). Resmî Gazete (Sayı: 31046 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18550.pdf>
- Binici, K. (2019). Makine Öğrenmesi Yaklaşımıyla e-Belgelere Standart Dosya Plan Numaralarının Otomatik Olarak Atanması Üzerine Bir Çalışma. *Bilgi Yönetimi*, 2(2), 116-126.
- Bohyun Kim. (2021). Machine Learning for Libraries and Archives. *Online Searcher*, 45(1), 39-41.
- Bui, T., Cooper, D., Collomosse, J., Bell, M., Green, A., Sheridan, J. ve Brown, A. (2019). Archangel: Tamper-Proofing Video Archives Using Temporal Content Hashes On The Blockchain. Conference on Computer Vision and Pattern Recognition Workshops (s. 2793-2801) içinde. California, ABD: IEEE/CVF. Erişim adresi: <https://arxiv.org/pdf/1904.12059.pdf>

- Colavizza, G., Blanke, T., Jeurgens, C. ve Noordegraaf, J. (2021). Archives and AI: An Overview of Current Debates and Future Perspectives. arXiv preprint arXiv:2105.01117. Erişim adresi: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/2105/2105.01117.pdf>
- Çiçek, N. ve Sağlık, Ö. (2019). Blokzincir Teknolojisinin Elektronik Belgelerin Güvenilirliğinin Korunmasında Başarıya Katkısı. Yalçınkaya B. (Editör), Ünal M. A. (Editör), Yılmaz B. (Editör), Özdemirci F. (Editör) *Bilgi Yönetimi ve Bilgi Güvenliği* (s. 141-170) içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Çil, A. E. ve Aydın, M. (2019). Kurum İçi Uygulamaların EBYS ile Entegrasyonunda Yapay Zekânın Önemi Üzerine Bir İnceleme. Yalçınkaya B. (Editör), Ünal M. A. (Editör), Yılmaz B. (Editör), Özdemirci F. (Editör) *Bilgi Yönetimi ve Bilgi Güvenliği* (s. 197-209) içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Çoban, T. (2018). Sinemada Yapay Zekâ. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dearstyne, B. W. (2001). *Arşivsel Girişim: Modern Arşivcilik İlkeleri, Uygulamaları ve Yönetim Teknikleri*. (Çev. Akbulut, M. ve İcimsoy, A. O) İstanbul: American Library Association.
- DeSalvo, D. A. ve Liebowitz, J. (1986). The Application of an Expert System for Information Retrieval at the National Archives. *Telematics and Informatics*, 3(1), 25-38.
- Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (2019, 18 Ekim). Resmî Gazete (Sayı: 30922 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191018-9.pdf>
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2018, 16 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 30480 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180716-1.pdf>
- Devlet Arşivleri Başkanlığı 2020-2024 Dönemi Stratejik Planı (2019). Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- Dolgun, M. Ö., Özdemir, T. G. ve Oğuz, D. (2009). Veri Madenciliğinde Yapısal Olmayan Verinin Analizi: Metin ve Web Madenciliği. *İstatistikçiler Dergisi: İstatistik ve Aktüerya*, 2(2), 48-58.
- Galiev, A., Prokopyev, N., Ishmukhametov, S., Stolov, E., Latypov, R., ve Vlasov, I. (2018,). Archain: A Novel Blockchain Based Archival System. Second World Conference on Smart Trends in Systems, Security and Sustainability (84-89) içinde. IEEE. Erişim adresi: <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=8611607>
- Gantz, J. ve Reinsel, D. (2012, The Digital Universe İn 2020: Big Data, Bigger Digital Shadows And Biggest Growth İn The Far East. *IDC iView: IDC Analyze the future*, 1-16.
- Gemci, C. (2010). Uzman Sistem Temelli Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Bilişim Enstitüsü.
- Goodman, M.M. (2019). ‘What is on This Disk?’ An Exploration Of Natural Language Processing in Archival Appraisal (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi). Kuzey Caroline Üniversitesi, Bilgi ve Kütüphane Bilimi Okulu.
- Green, A. (2018, 5 Haziran). Trustworthy Technology: The Future of Digital. Erişim adresi: <https://blog.nationalarchives.gov.uk/trustworthy-technology-future-digital-archives/>
- Green, A., Das, A., Cooper, D., Fawcett, J., Keller, J., Higgins, J., ve Bui, T. (2019). ARCHANGEL: Guaranteeing the Integrity of Digital Archives. Open Data Institute, The National Archives, University of Surrey. Erişim adresi: <https://theodi.org/article/archangel-guaranteeing-the-integrity-of-digital-archives/>
- Greenberg, J. (1998). The Applicability of Natural Language Processing (NLP) to Archival Properties and Objectives. *The American Archivist*, 61(2), 400-425.
- Hawks, C. P. (1994). Expert Systems in Technical Services and Collection Management. *Information Technology and Libraries*. 13(3), 203-212.
- Hirtle, P. B. (1987). Artificial Intelligence, Expert Systems, and Archival Automation. *Society of Georgia Archivists*, 5(1), 76-88.

- Hutchinson, T. (2020). Natural Language Processing and Machine Learning as Practical Toolsets for Archival Processing. *Records Management Journal*, 30(2), 1-23.
- Kılıç, Ö., Demirtaş, P., Candan, H., Akbayrak, E. H. ve Kutlu, O. (2019) Arşivlerde Yapay Zekâ Uygulamaları: GEODI-Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi Ankara Dijital Kent Arşivi Örneği Yalçınkaya B. (Editör) , Ünal M. A. (Editör), Yılmaz B. (Editör), Özdemirci F. (Editör) *Bilgi Yönetimi ve Bilgi Güvenliği* (s. 307-324) içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Koutroumbas, K. ve Theodoridis, S. (2009). Pattern Recognition. Academic Press.
- Küçük, D. ve Arıcı, N. (2018). Doğal Dil İşlemede Derin Öğrenme Uygulamaları Üzerine Bir Literatür Çalışması. *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, 2(2), 76-86.
- Lee, C. A. (2018). Computer-Assisted Appraisal and Selection of Archival Materials. *2018 IEEE International Conference on Big Data*. (s. 2721-2724) içinde. IEEE. Erişim adresi: <https://ils.unc.edu/callee/p2721-lee.pdf>
- Lemieux, V. (2016). Blockchain for Recordkeeping: Help or Hype. *Teknik Rapor*. Vancouver: British Columbia Üniversitesi.
- Mandl, T. (2009). Artificial Intelligence for Information Retrieval. Encyclopedia of Artificial Intelligence (s.151-156). IGI Global. Erişim adresi: <http://doi:10.4018/978-1-59904-849-9.ch023>
- Michelson, A. (1991). Expert Systems Technology and Its Implication for Archives. *Teknik Rapor*. Washington: National Archives and Records Administration. Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=ED344605>
- Nabiyev, V. (2016). *Yapay Zekâ: İnsan-Bilgisayar Etkileşimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özdemirci, F. (2019). Milli e-Arşiv Bilgi Sistemi Ağı ve Veri Merkezi Yapılanma Önerisi: Yenilikçi Teknolojiler-Yeni Nesil Arşivciler-Yapay Zekâ ve Ötesi... *Bilgi Yönetimi*, 2(2), 169-176.
- Özkol, İ., Doğan, K. ve Köseali, G. (2019). EBYS Uygulamalarında Yapay Zekâ Destekli Chatbot (Sohbet Robotu) Kullanımı. Yalçınkaya B. (Editör), Ünal M. A. (Editör), Yılmaz B. (Editör), Özdemirci F. (Editör) *Bilgi Yönetimi ve Bilgi Güvenliği* (s. 229-250) içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Öztürk, F. (2020). Kütüphanelerde Yapay Zekâ Uygulamaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Payne, N. ve Baron, J. R. (2017, December). Auto-Categorization Methods for Digital Archives. IEEE International Conference on Big Data (Big Data), (2288-2298). IEEE. Erişim adresi: <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=8258182>
- Pirim, H. (2006). Yapay Zekâ. *Journal of Yaşar University*, 1 (1), 81-93.
- Practical Guide of Organization, Management and Preservation of Burundi Communes Archives. (2018). International Council on Archives. Erişim adresi: https://www.ica.org/sites/default/files/practical_guide_of_burundi_communesarchives_aprobad.pdf
- Rolan, G., Humphries, G., Jeffrey, L., Samaras, E., Antsoukova, T., ve Stuart, K. (2019). More Human Than Human? Artificial Intelligence In The Archive. *Archives and Manuscripts*, 47(2), 179-203.
- Safalı, Y., Avaroğlu, E. ve Ergen, B. (2018). Twitter Verilerinden Kullanıcıların Siyasi Eğilimlerinin Veri Madenciliği Teknikleri ile Kestirimi. *2018 International Conference on Artificial Intelligence and Data Processing (IDAP)* (s. 1-5) içinde. IEEE. Erişim adresi: <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=8620747>
- Shang, E., Liu, X., Wang, H., Rong, Y. ve Liu, Y. (2019). Research on the Application of Artificial Intelligence and Distributed Parallel Computing in Archives Classification. *4th Advanced Information Technology, Electronic and Automation Control Conference (IAEAC)* (s. 1267-1271) içinde. IEEE. Erişim adresi: <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=8997992>
- Schneider, J., Adams, C., DeBauche, S., Echols, R., McKean, C., Moran, J., ve Waugh, D. (2019). Appraising, Processing, and Providing Access to email in Contemporary Literary Archives. *Archives and Manuscripts*. 47(3), 305-326.
- Seker, S. E. (2015). Metin Madenciliği (Text Mining). *YBS Ansiklopedi*, 2(3), 30-32.

- Selçuk, N. (2019). Bilgi Merkezlerinde Yapay Zekâ Uygulamaları: Türkiye İçin Durum Analizi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Standart Dosya Planıyla İlgili 2005/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi (2005, 25 Mart). Resmî Gazete (Sayı: 25766 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/03/20050325-10.htm>
- Uzundere, E., Dedja, E., Diri, B., ve Amasyalı, M. F. (2008). Türkçe Haber Metinleri İçin Otomatik Özetleme. *Akıllı Sistemlerde Yenilikler ve Uygulamaları Sempozyumu* (s.1-4) içinde, Isparta.
- Yajian, L., Chuwu, P., ve Luan, H. (2002). Expert-Based Multi-Mode Switching Control for The Temperature and Humidity Control System of Archive Establishment. *4 World Congress on Intelligent Control and Automation* (s.858-862) içinde. Shanghai: IEEE. Erişim adresi: <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=1020695>
- Yılmaz, A. ve Kaya, U. (2020). *Derin Öğrenme*. İstanbul: Kodlab Yayınevi.

Yirmi İki Mürekkep Damlası: Osmanlı Sosyal ve Kültür Tarihi Üzerine Sohbetler/ İsmail E. ERÜNSAL. Söyleşi: Halil SOLAK. İstanbul: Timaş Yayınları, 2021.

Burcu YILMAZ, Ankara Üniversitesi BİL- BEM

“Yirmi İki Mürekkep Damlası: Osmanlı Sosyal ve Kültür Tarihi Üzerine Sohbetler” kitabı Prof. Dr. İsmail E. Erünsal ile gazeteci-yazar Halil Solak’ın yaptığı uzun soluklu röportajlardan oluşan bir nehir söyleşi kitabı olarak yayınlanmıştır. Dr. Erünsal’ın ilmi kariyerini ve yoğunlaştığı konuları merkeze alan kitapta, Dr. Erünsal’ın tecrübeleri ve uzun zamandır kafa yorduğu meseleler okuyucuyla paylaşılmaktadır.

22 bölümden oluşan kitabın ilk bölümü “Fakültenin Son İhtişamlı Yılları” başlığıyla okuyucuyla paylaşmakta, bölümde Dr. Erünsal’ın İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap- Fars Filolojisi ve Türkoloji bölümleri ile Türk İslam Enstitüsü’ndeki eğitim hayatı, yükseköğreniminde iz bırakan değerli hocaları, sonrasında aldığı yüksek lisans eğitimi ve yüksek lisans eğitimi süresince yürüttüğü bazı çalışmalar okuyucuyla paylaşılmaktadır.

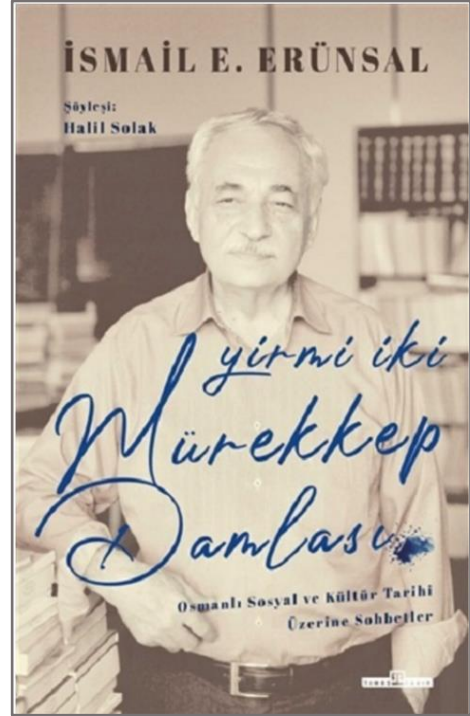
“Büyük Konuşmanın Cezası: Edinburgh’da Doktora” başlıklı ikinci bölümde, Dr. Erünsal’ın yüksek lisans eğitimi sonrasında Edinburgh Üniversitesi’nde başlayan doktora eğitimi anıları üzerinde durulmakta, doktora eğitimi süresince gerçekleştirdiği çalışmalar aktarılmaktadır.

“Sahaflar Çarşısı’ndan Enderun’a” başlıklı üçüncü bölümde Enderun Kitabevi’nin nasıl kurulduğu, dönemin sahafları, sahaflar arasında yapılan müzayedeler, Enderun Kitabevi’nin yurt dışı bağlantıları ve Dr. Erünsal’ın bu süreçte tanıştığı mühim kişiler aktarılmaktadır.

“Arşivlerin Hal-i Pür- Melâli” adlı dördüncü bölümde, Dr. Erünsal’ın Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde çalıştığı döneme ait hatıraları okuyucuyla paylaşmakta, o dönem devlet arşivlerinin işleyişi ve çalışma ortamı hakkında bilgi verilmekte, Dr. Erünsal’ın Osmanlı Arşivi ve Topkapı Sarayı Arşivi binalarının taşınması konuları hakkında düşünceleri paylaşılmaktadır.

“Osmanlı Arşivi’nde Şair Aramak” başlıklı beşinci bölümde, Dr. Erünsal’ın Osmanlı Arşivi’nde in’âmât defterleri, ruus, mevacib ve mülazemet kayıtları ile tereke kayıtları çevresinde şekillenen arşiv çalışmaları ele alınmakta, in’âmât defterlerinin tarihi gelişimi ve bu sayede bazı önemli şairlerin biyografilerine sağlanan katkılar, Dr. Erünsal’ın Nedim, Mâ’îlî ve Azîzî gibi önemli şairlere dair yaptığı araştırmalar, ruus defterleri ve tereke kayıtlarına dair yaptığı incelemeler hususlarında bilgi verilmektedir.

“Osmanlı Kütüphane Tarihini Yazmak” başlıklı altıncı bölümde, Dr. Erünsal’ın doktora eğitimi sonrasında ülkemize dönüşü, İstanbul Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı Kürsüsü yerine yine aynı üniversitenin Kütüphanecilik Bölümü’nü tercih edişi, bunun sebepleri, aynı dönemde Boğaziçi Üniversitesi’nde 5 yıl kadar verdiği dersleri, Kütüphanecilik Bölümü’nde yaptığı çalışmaları ve özellikle kütüphane tarihi konusunda yürüttüğü incelemeleri konuları üzerinde durulmakta, Osmanlı

döneminde kütüphanelerin yeri, kütüphane tarihine yönelik 1988 yılında yayınladığı ilk kitabı ve sonrasında yine aynı konu üzerinde yoğunlaşan diğer kitapları, kitapların içeriklerine dair önemli hususları, bundan kaynaklı olarak Osmanlı Döneminde kütüphaneler, kütüphane algısı, vakıf kütüphaneleri, kütüphanelerin kurulması, çalışma saatleri, ödünç işlemleri, kadınların kütüphanelerdeki yeri, kütüphanelerin koleksiyon geliştirme politikaları ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Yedinci bölüm olan “Sultanların Kitapları” başlıklı bölümde ise, Osmanlı’da kütüphane tarihi, Fatih döneminde kütüphanelerin yeri ve gelişimi, o dönem kütüphanelerin koleksiyon yapısı, Fatih’in Doğu kültürü ve İslami ilimlere olan ilgisi ve bunun kütüphanelere yansması, II. Beyazid döneminde hazırlanmış kütüphane kataloğu ve kütüphane ile ilgili olan diğer padişahlara değinilmekte ve özellikle I. Mahmut dönemine dikkat çekilmektedir. Bölümde ayrıca Türk kütüphaneciliğinde II. Abdülhamid döneminin ne denli mühim olduğunun altı çizilmekte ve bu dönemde basılan Devr-i Hamidî Katalogları ile yaşanan diğer gelişmelere de vurgu yapılmaktadır.

“Nostaljidən Gerçeğe: Sahaflık ve Sahaflar” başlıklı sekizinci bölümde, Dr. Erünsal’ın 2013 yılında yayınlanan ‘Osmanlılarda Sahaflık ve Sahaflar’ kitabı, kitabı ele alırken Dr. Erünsal’ın yararlandığı tereke kayıtları ve diğer kaynakları, bu süreçte nelerle karşılaştığı, sahaf kelimesinin anlamı, Osmanlı’da sahaflık tarihinin başlangıcı, Bursa, Edirne ve İstanbul’un bu konudaki önemi konuları ele alınmakta, bu şehirlerde sahafların tarihi gelişimi, sahaflığın 19. yy yaşadığı değişim, sahaf- kitapçı anlayışı, sahafların geçmişte toplumdaki yerleri, sahafların iç işleyişi, müzayedeleri, saray ve saray mensupları ile sahafların ilişkileri konularında bilgiler okuyucuya sunulmaktadır.

Dokuzuncu bölüm olan “Geç Fark Ettiğim Bir Hazine: Kadı Sicilleri” başlıklı bölümde, Dr. Erünsal’ın da birçok araştırmasında faydalandığı kadı sicilleri, kadı sicillerinin Osmanlı sosyal, iktisadi ve kültürel tarihindeki yeri, kadı sicillerinin kullanımı, şer’i sicilleri, vasiyetler ve vasiyet kayıtları, vasiyetlerde devir usulü, vasiyetlerde kitapların yeri konuları ele alınmakta, Osmanlı toplumunda cariyelerin yeri, geçmiş ve günümüz cariyeye algısı, gayrimüslimlerin tereke kayıtları, Müslümanlara ait tereke kayıtları ile arasındaki farkları, yetim ve öksüzlerin muhasebe raporları, ülkemizde kadı sicilleri üzerinde yapılan çalışmalar ve son dönemde yürütülen ve tasarlanan bazı projelere yer verilmektedir.

“Osmanlı’da Kadının Adı Var!” başlıklı onuncu bölümde, Dr. Erünsal’ın 16., 17. ve 18. yy tereke kayıtlarından yola çıkarak kadınların okuma alışkanlıklarına yönelik olarak yürüttüğü çalışmaya dair hususlar, Orta Çağ İslam dünyasında ve Osmanlı Dönemi’nde kadınların toplumdaki yeri, eğitim hayatları konuları ele alınmakta, kadınların sahip olduğu kitaplar, kadınlara ait tereke kayıtlarına dair istatistiki bilgiler okuyucuya sunulmaktadır. Bunun yanı sıra kadınların Osmanlı iktisadi hayatındaki konumu ve istihdam edildikleri alanlar hususları ele alınmakta, bunlara ait kayıtlar okuyucuya sunulmaktadır.

“Sıbyan Mekteplerinde Neler Öğretilmiyordu?” başlıklı 11. bölümde, Dr. Erünsal’ın “Osmanlı Döneminde Kadınların Okuduğu Kitaplar” başlıklı makalesinden yola çıkılarak sıbyan mektepleri konusu tartışılmakta, konuyla ilgili arşiv kayıtları ve literatür hakkında bilgi verilmekte, Osmanlı eğitim hayatında sıbyan mekteplerinin yeri, eğitim kadroları, öğrencilerin eğitime başladığı yaş aralığı, karma eğitim konularına dair ayrıntılı bilgi sunulmaktadır.

12. bölüm olan “Osmanlı’da ‘Halk’ın Okuduğu Kitaplar” başlıklı bölümde, tereke kayıtlarına dayanarak Osmanlı toplumunun sınıfları, bu sınıfların genel özelliklerine dair bilgiler verilmekte, o dönem halkın en çok okuduğu kitaplar tereke kayıtlarından yola çıkılarak okuyucuya sunulmaktadır. Sonrasında bu liste üzerinden bazı çıkarımlar yapılmakta, yaygın okuma düzeyi ve halk tarafından hangi konuların ağırlıklı olarak tercih edildiği üzerinde durulmakta, tüm yorumlamalardan sonra “halkın okuduğu kitaplar” vurgusu tartışılmaktadır.

“Tasavvuf Tarihi Metinlerinin İzinde” başlıklı 13. Bölümde, Dr. Erünsal’ın Osmanlı tasavvuf tarihi ilgisinin nasıl başladığı, Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak ile olan ahablığı ve birlikte yürüttükleri Menakıb-ı Kudsiyye neşri, Prof. Dr. Mertol Tulum ile yaşananlar ve sonrasında ‘Tursun Bey Tarihi’ neşri çalışmalarından bahsedilmektedir. Sonrasında Dr. Erünsal’ın Osmanlı dini hayatına dair en önemli çalışmalarından biri olan Mir’atü’l- Işık ele alınmakta, Melamilik ile ilgili en eski kaynak olan ve tek nüshasının da kendisinde bulunduğu Mir’atü’l- Işık’ın neşr süreci, kaynak içerisinde geçen mühim kişilere dair önemli bilgiler okuyucuyla paylaşılmaktadır.

14. bölümde olan “Düğümü Çözmek: Küçük Bir Hukuk Tarihi Meselesi” başlıklı bölümde, Dr. Erünsal’ın kadı sicillerinde yer alan sahaf terekelerini incelemesi sırasında dikkatini çeken şühûdü’l-hal ile başlayan hukuk tarihi merakından, hukuk tarihçileri ve tarihçilerin şühûdü’l-hal konusunda ortaya koyduğu fikirlerden ve bunun oluşturduğu karmaşadan bahsedilmekte, Osmanlı’da mahkeme binaları, bu binaların yapıları ve tarihte binalara yönelik kayıtlar konularında bilgi verilmektedir.

“Akademik Hayat Rehberi” başlıklı 15. bölümde, Dr. Erünsal’ın “Akademisyenlik meslek olmaktan çıktı, meksebe haline geldi” şeklinde ifadesine paralel olarak, akademisyenliğin artık bir hayat biçimi olmaktan çıkarak, farklı kazançlar elde etmek amacıyla yapılan bir iş olduğu düşüncesini okuyucuyla paylaşmakta, akademisyenlikte ailenin yeri ve tutumunun ne denli mühim olduğunu vurgulamaktadır. Bölümün ilerleyen sayfalarında Dr. Erünsal’ın döneminde üniversitelerde işlenen derslerin ve sınavların usulleri hakkında bilgi verilmekte, Dr. Erünsal’ın günümüzde bu süreçlerin nasıl yürütülmesi gerektiğine dair düşünceleri okuyucuya aktarılmaktadır.

16. bölüm olan “Mezar Taşını Okumak ya da Okuyamamak Bütün Mesele Bu Mu?” başlıklı bölümde üniversitelerde verilen Osmanlıca derslerinden, Dr. Erünsal’ın Osmanlıca dersi verdiği dönemlerde yaşadıklarından bahsedilmekte ve Dr. Erünsal’ın Osmanlıca öğretimiyle ilgili tavsiyelerine yer verilmektedir. Ek olarak son dönemde çoğunluk tarafından savunulan “harf inkılabı ile geçmişimizle bağımızın kopması” konusunda Dr. Erünsal’ın fikirleri okuyucuyla paylaşılmaktadır.

“İlmi Araştırmalarda İdeolojik Körlük” başlıklı 17. Bölümde ideolojik körlük kavramı açıklanmakta, ideolojik körlüğün sebepleri, gelişimi ve kurtulma yollarına değinilmekte, geçmişte ve günümüzde ideolojik körlük durumu ele alınmaktadır. Günümüzde bilinen yanlışlardan biri olan Osmanlı’da matbaasının gelişine hattatların engel olduğu efsanesinin gerçek yüzü okuyucuyla paylaşılmakta, Molla Lütüfi hadisesine de değinilmektedir. Bölümde ayrıca günümüzde medrese güzellemelerinden, Seyid Ali Paşa’nın kitaplarının müsaderesi dolayısıyla Osmanlıya yöneltilen bağnazlık suçlamalarından ve ideolojik körlüğe kapılan çok sayıda isimden bahsedilmektedir.

18. bölüm olan “Suçlu Kim?: Osmanlılar Arap Ülkelerindeki Vakıf Kütüphanelerini Yağmaladılar mı?” başlıklı bölümde, Osmanlıların fethettiği yerlerdeki vakıf kütüphanelerinde yer alan eserleri yağmalayarak İstanbul’a getirdiği konusundaki iddiaya yönelik olarak Dr. Erünsal’ın düşünceleri dile getirilmekte, Osmanlıların bu kütüphaneler konusundaki genel tutumları ve o dönem vakıf kütüphaneleri konuları ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

“İslam Dünyasında Kitabın Serüveni” başlıklı 19. bölümde, Orta Çağ İslam dünyasında kitap ve kütüphane konusunda Dr. Erünsal’ın öncesinde hazırlamış olduğu kitap üzerinde durulmakta, ülkemizde bu alandaki çalışmalara, İslam öncesi dönemde okuma yazma durumlarına, ticari yazışmalara, İslamiyet sonrası değişen durumlara, İslamiyet sonrası bilinen ilk kitap olan Kur’an-ı Kerim’e, Kur’an’ın çoğaltılmasına, mescitlerde oluşturulan ders halkalarına, rihlenin ortaya çıkışına, sema ve kırâ’at metodlarına ve bu konuda çok daha fazla bilgiye yer verilmekte, Orta Çağ döneminde yazma eserlerin hangi tür mürekkeplerle yazıldığı, kağıt öncesi kullanılan malzemelerin neler olduğu, kitabın oluşturulması, içeriği, başlangıcı ve sonunda ne tür bilgilerin yer aldığı konuları ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

“Orta Çağ İslam Dünyasında Kitap Üretimi ve Kütüphaneler” başlıklı 20. bölümde, Orta Çağ İslam dünyasında kitapların nasıl çoğaltıldığı, verraklık ve farklı dönemlere göre ifade ettiği anlamlar, kitapların çoğaltılmasında müstensihlerin rolü ve o dönem kitap üretim sistemi konularından bahsedilmekte, İslam dünyasında kütüphanelerin rolü, tarihi gelişimi, ortaya çıkan kütüphane türleri ve bunlardan geriye kalanlar hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir.

21. bölüm olan “Haza Min Fazlı Rabbi: İslam Ansiklopedisi ve İslam” başlıklı bölümde Dr. Erünsal’ın Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi çalışmalarına nasıl dahil olduğu, daha öncesinde başlatılan İslam Ansiklopedisi çalışmalarının neden durdurulduğu, yeni çalışmalara kimlerin katkı sağladığı, bu süreçte yaşanan güçlükler, görüşmelerin nerede ve ne kadar sürdüğü, ansiklopedinin teşkilat şemasına dair hususlar okuyucuya aktarılmakta, İslam Araştırmaları Merkezi’nin (İSAM) kurulması, bu esnada yürütülen idari işlemler, görevlendirmeler, yönetim sistemi gibi konular ele alınmaktadır.

Son bölüm olan “Kütüphane, Bu Meçhul” başlıklı bölümde ise, İSAM Kütüphanesi ve diğer modern kütüphaneler konusu ele alınmakta, kütüphane anlayışının tarih boyunca gelişimi, elektronik

kütüphaneler konusu, bir kütüphane kurulurken dikkat edilmesi gereken hususlar, bağış kitaplar, kütüphanelerin bugünlerde yaşadığı sorunlar, elektronik kitapların sağladığı avantajlar, Dr. Erünsal'ın niversite kütüphanesine yönelik kanaatleri, İSAM Kütüphanesinin kuruluşu, binası, çalışma saatleri, personel ve dermesinin zenginliği konularından ve birçok başka konudan bahsedildikten sonra, Dr. Erünsal'ın ilim yolunda olan okuyucularına nasihatleri ile kitap sonlandırılmaktadır.

Dr. Erünsal'ın İstanbul niversitesi'nden İngiltere'ye uzanan eğitim yıllarından niversite hocalığına, kurucularından biri olduğu Enderun'dan sahaflık kültürüne, kütüphanelerin tarihi gelişiminden Osmanlılarda kadınların sahip olduğu kitaplara, akademisyenliğin getirdiği sosyal kısıtlamalardan ideolojik körlüğe ve birçok konuya dair değerlendirmelerini içeren "Yirmi İki Mürekkep Damlası" adlı nehir söyleşi kitabına birçok yayınevi ve kitapçılardan erişim sağlayabilirsiniz.

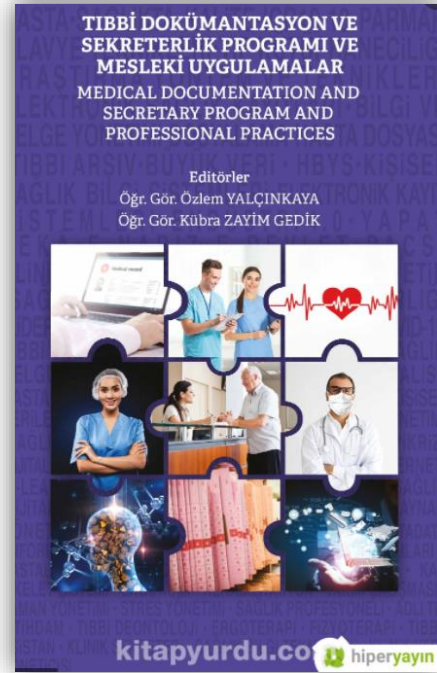

Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı ve Mesleki Uygulamalar / Ed. Öğr. Gör. Özlem YALÇINKAYA, Öğr. Gör. Kübra ZAYİM GEDİK, İstanbul: Hiperyayın, 2021.

Burcu YILMAZ, Ankara Üniversitesi BİL-BEM

Öğr. Gör. Özlem YALÇINKAYA ve Öğr. Gör. Kübra ZAYİM GEDİK'in editörlüğünü yaptığı "Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı ve Mesleki Uygulamalar" başlıklı kitap, tıbbi dokümantasyon alanında yaşanan gelişmeler ve alandaki güncel bilgileri derleyerek okuyucuya sunmaktadır. Tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik programı alanında nitelikli öğrencilerin yetişmesine katkıda bulunmayı amaçlayan kitap, üç bölümden ve 18 ayrı çalışmadan oluşmaktadır.

"Program Hakkında Genel Tanımlar, Kavramlar ve Mesleki Süreçler" başlıklı ilk bölümde yedi makale okuyuculara sunulmaktadır. Doç. Dr. Huriye ÇOLAKLAR tarafından ele alınan "Sağlık Hizmetlerinde Tıbbi Dokümantasyonun Yeri ve Önemi" başlıklı çalışmada, sağlık hizmetlerine yönelik temel kavramlara yer verilmekte, tıbbi dokümantasyon kavramı ayrıntılı olarak ele alınmakta ve sağlık hizmetlerinde tıbbi dokümantasyonun önemi vurgulanmaktadır. Öğr. Gör. Aysel KÖKSAL'ın "Türkiye ve Dünyadaki Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Eğitim Programlarının Mevcut Durum Analizi" başlıklı çalışmasında Türkiye, Amerika ve İngiltere'de bazı tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik programları tarafından verilen eğitimler ayrıntılı olarak incelenmekte ve karşılaştırmalı olarak okuyucuya sunulmaktadır. "Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Mesleğinin Türk İş Gücü Piyasasındaki Durumu ve İstihdamı" başlıklı çalışmada, Dr. Öğretim Üyesi Aslan KAPLAN tarafından tıbbi sekreterlik mesleğinin tarihi gelişimine, çalışma alanlarına, görevlerine, ülkemizde tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik programlarının içeriğine, tıbbi sekreterlerin istihdam alanlarına ve durumuna dair değerlendirme sunulmaktadır. Öğr. Gör. Mahmut DAĞCI'nın "Tıbbi Belgelerin Gizliliği ve Etik Kurallar" başlıklı çalışmasında ise tıbbi belgelerin gizliliği tarihsel perspektif ile ele alınmakta ve konunun önemine dikkat çekilmektedir. "Tıbbi Arşivleme Süreçleri ve Tıbbi Arşiv Mekânları Hakkında Bir Değerlendirme" başlıklı çalışmada Doç. Dr. Aysu ZEKİOĞLU tarafından tıbbi arşiv süreçleri incelenmekte, arşiv planı hazırlama, mekân seçimi, tıbbi dokümantasyon ve arşiv süreçleri ile ilgili standartlar aktarılmaktadır. Prof. Dr. Berat Bırfin BİR tarafından hazırlanan "21. Yüzyıl Bilgi Çağında Tıbbi Dokümantalistlerin Özellikleri, Beceri ve Yetkinlikleri" başlıklı çalışmada ise, bilgi çağı ve bilgi çağının getirdiği insan kaynağı özellikleri konularına değinilmekte, tıbbi dokümantalistlerin özellikleri, beceri ve yetkinlikleri okuyucuyla paylaşılmaktadır. Öğr. Gör. Ayşegül AYDIN'ın "Tıbbi Belge Yönetimi Uygulamalarının Kurumsal Kültüre Etkileri: Değişim Yönetimi" başlıklı çalışmasında tıbbi belge yönetimi ile ilgili temel kavramlar ele alınmakta, değişim yönetimi ve ilgili kavramlar aktarılmakta ve tıbbi sekreterlerin bu noktadaki tutumu konusu değerlendirilmektedir.

“Sağlık Belgelerinde Teknolojik Yaklaşımlar” başlıklı ikinci bölüm altı makaleden oluşmaktadır. Doç. Dr. Kerem TOKER ve Dr. Zeynep GÖRMEZOĞLU tarafından ele alınan “Elektronik Belge Yönetimi Kapsamında Sağlık Kuruluşlarında Elektronik Kayıt Sistemi” başlıklı ilk çalışmada belge kavramı, belgenin değeri, belge yönetimi, belge yönetim sistemi, Elektronik Belge Yönetim Sistemleri (EBYS) gibi temel kavramlar incelenmekte ve bu kapsamda sağlık kuruluşlarında EBYS’ler değerlendirilmektedir. Prof. Dr. Demet ÜNALAN ve Dr. Bülent ÇİZMECİ’ nin “Sağlıkta Belge Yönetimi ve Sağlık Bilgi Sistemleri” başlıklı çalışmalarında veri, enformasyon ve bilgi kavramları ayrıntılı olarak ele alınmakta, yönetim bilgi sistemleri, veri işleme sistemleri, sağlık bilişim sistemleri ve bu sistemlerin özellikleri aktarılmakta, ülkemizde sağlık alanında kullanılan diğer bilgi yönetim sistemleri incelenmektedir. Öğr. Gör. Ayşegül Hülçen DÖNMEZ’ in “Sağlık Bilgi Sistemleri ve Destekleyici Teknolojiler” başlıklı çalışmasında ise dijital hastaneler konusuna değinilmekte, hastane bilgi yönetim sistemleri ve bu sistemlere ait modüller ayrıntılı olarak ele alınmakta, destekleyici teknolojiler başlığı altında hastanelerde kullanılan diğer bilgi sistemleri aktarılmaktadır. Dr. Öğr. Üyesi Banu Fulya YILDIRIM ve Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ tarafından ele alınan “Kişisel Sağlık Bilgi Sistemleri” başlıkla çalışmada, sağlık bilgi sistemleri konusu incelenmekte ve tarihi gelişimi aktarılmakta, kişisel sağlık bilgi sistemlerinin ülke örneklerine ve modellerine yer verilmekte, sistemlerin benimsenmesini ve kullanımını etkileyen faktörler tanımlanmaktadır. Öğr. Gör. Mehmet Oytun CİBAROĞLU’ nun “Tıbbi Büyük Verilerin Analitiği” başlıklı çalışmada, tıbbi veri ve tıbbi kayıt kavramları açıklanmakta, tıbbi büyük verilerin analitiği mimarisi ve teknikleri okuyucuya sunulmaktadır. Öğr. Gör. Vedat GÜLTEKİN tarafından ele alınan “Elektronik Sağlık Kayıtları ve Yapay Zekâ Uygulamaları” başlıklı çalışmada, elektronik sağlık kayıtları ve yapay zekâ teknolojileri konularında temel bilgiler sunulmakta, makine öğrenmesi, denetimli ve denetimsiz öğrenme, yapay sinir ağları, derin öğrenme konuları incelenmekte, elektronik sağlık kayıtlarında yapay zekâ uygulama örnekleri sunulmaktadır.

“Mesleki Diğer Uygulama Konuları” başlıklı son bölümde ise beş makale okuyucuya sunulmaktadır. Prof. Dr. Ümit UĞURLU’nun “Rehabilitasyonda Tıbbi Kayıt ve Dokümantasyon” başlıklı çalışmada rehabilitasyon kavramı incelenmekte, rehabilitasyonda tıbbi kayıt ile ilgili temel kavramlar aktarılmakta, tıbbi kayıtların üretilmesi, tutulması ve arşivlenmesinde dikkat edilmesi gereken hususlar üzerinde durulmaktadır. Prof. Dr. H. Nilgün GÜRSES ve Arş. Gör. Hikmet UÇGUN’un “Tıbbi Sekreterlerde Kas İskelet Sistemi Problemleri ve Çözüm Önerileri” başlıklı çalışmada, kas iskelet sistemi problemlerine yol açan risk faktörleri ayrıntılı olarak incelenmekte, tıbbi sekreterlerde görülen kas iskelet sistemi problemleri aktarılmakta ve konuyla ilgili öneriler sunulmaktadır. Dr. Öğr. Üyesi Berrin KÜÇÜKCAN’ın çalışmasında, “Tükenmişlik Sendromu: Tıbbi Sekreterler ve Diğer Sağlık Çalışanları Açısından Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmasıyla psikososyal risk etmenleri, dinçlik ve tükenmişlik kavramları üzerinde durulmakta, tükenmişlik sendromu, tükenmişlik sendromunun çalışma yaşamına olan etkileri ve başa çıkma yöntemleri aktarılmaktadır. Dr. Öğr. Üyesi Perihan ŞENEL TEKİN’in “Sağlık Okuryazarlığı: Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Açısından Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmada ise sağlık ve sağlık okuryazarlığı kavramları ayrıntılı olarak incelenmekte, tıbbi sekreterlik mesleğinde sağlık okuryazarlığının önemi ele alınmaktadır. Doç. Dr. Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU tarafından ele alınan “Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Mesleğinde İş Sağlığı ve Güvenliği” başlıklı son çalışmada, tıbbi sekreterlik ve iş sağlığı güvenliği konuları açıklanmakta, tıbbi sekreterlerin karşılaşılabilecekleri iş sağlığı güvenliği problemleri üzerinde durulmaktadır.

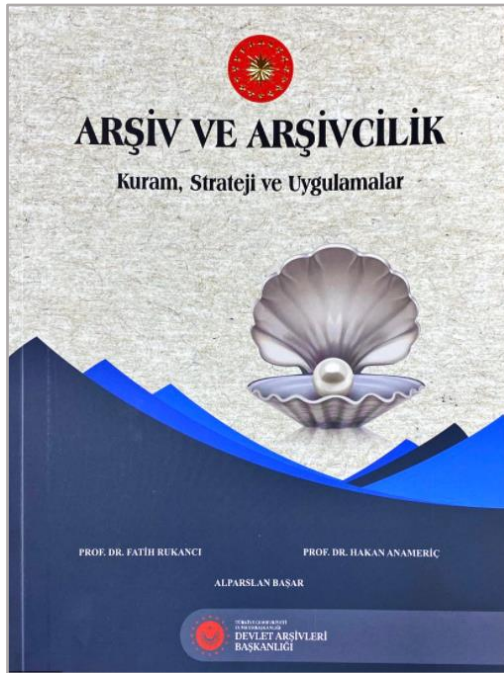
Kitapta yer alan konular, tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik programıyla birlikte sağlık alanında çalışan birçok profesyoneli ilgilendiren güncel içeriklerden oluşmaktadır. Kitaba çalışmalarıyla katkıda bulunan yazarlar, kitapta yer alan konularda kendi alanlarında uzmanlaşmış önemli akademisyenlerden oluşmaktadır. Bu açılardan bakıldığında kitabın, sağlık alanında uzmanlaşmak isteyen araştırmacılara ve öğrencilere katkılarının büyük olması düşünülmektedir.

Arşiv ve Arşivcilik: Kuram, Strateji ve Uygulamalar /Prof. Dr. Fatih RUKANCI, Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ, Alparslan BAŞAR. Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2021.

Burcu YILMAZ, Ankara Üniversitesi BİL- BEM.

Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Fatih RUKANCI ve Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ ile Devlet Arşivleri Başkanlığı Bilgi İşlem ve Elektronik Arşiv Dairesi Başkanı Alparslan BAŞAR tarafından hazırlanan “Arşiv ve Arşivcilik: Kuram, Strateji ve Uygulamalar” adlı kitap arşivciliğe dair politikaların geliştirilmesi, temel kavramların yerleşmesi, işlemlerin mesleki standartlar ve uygulamalar doğrultusunda yürütülmesi ve arşivciliğin geleceğine yönelik öngörülerde

bulunularak stratejiler belirlenmesi konuları üzerinde durmaktadır. Arşivcilik alanında çalışmalar yürütenlere, arşivciler ve akademisyenler ile bu alanda eğitim gören öğrencilere rehber teşkil etmeyi amaçlayan kitap 6 bölümden oluşmaktadır.

“Temel Kavramlar” başlıklı ilk bölümde bu alanla ilgili kişiler tarafından alanın doğru algılanması, bazı yeni kavramların arşivciliğin faaliyet alanı ile ilgili olduğunun bilinmesi, arşivcilik mesleğinin çok yönlü ve disiplinler arası bir bilim dalı olarak değerlendirilmesi amacıyla arşivcilik kapsamındaki temel kavramlar tanımlanmakta, bu kapsamda; arşiv, arşiv belgesi, arşivcilik, belge sahipliği, bilgi ve belge güvenliği, dijitalleştirme, gizlilik, tasnif, üstveri, restorasyon gibi kavramlar açıklanmaktadır.

“Arşiv Türleri” başlıklı ikinci bölümde tek tip arşiv ve arşivcilik algısının ortadan kalkması ve kamuoyunun arşiv türlerine özgü bir bakış açısı geliştirmesi, arşivlerin varlık nedeni ile uyumlu belge barındırması ve hizmetlerini kendi hedef kitlesinin gereksinimine cevap verecek ölçüde

geliştirebilmesi amacıyla arşivler kategorize edilmekte ve kullanıcıya sunulmaktadır. Bu kapsamda kamu arşivleri millî arşiv/devlet arşivi, kurum arşivleri, merkezî arşivler, birim arşivleri, özel arşivler, dönemsel ve tematik arşivlere ait ayrıntılı bilgi verilmektedir.

Üçüncü bölümde “Hizmet ve Faaliyetler” başlığı altında arşiv hizmet ve faaliyetlerindeki değişimin sağlıklı bir biçimde yönetilebilmesinin ancak arşivde yürütülen tüm işlemlerin nasıl yapılacağından ziyade niçin yapıldığına dair ortak bir bilinç geliştirilmesi ile mümkün olduğu vurgulanmakta, bölümde arşivcilik hizmetlerinin amaç ve hedefleri, arşiv belgelerinin tespiti, sağlanması, değerlendirme - ayıklama ve imha işlemlerinin nasıl yürütülmesi gerektiği, bilgi/belge yönetiminde arşiv faaliyetlerinin kontrol ve denetimi, tasnif, tanımlama ve kataloglama işlemleri, arşiv mekânları, güvenlik ve depolama işlemleri vb. konular detaylı olarak ele alınmaktadır.

“Standartlar” başlıklı dördüncü bölümde arşivlerin kurumsal anlamda idarede karar alma, problem çözme ve hakları koruma konularında önemli bir yerinin olduğu, kamunun farklı alanlarına dair geriye dönük veya güncel akademik ürünlerin ortaya çıkmasına yardımcı bir bilgi merkezi olduğu ve dolayısıyla bu süreçlerin hem mevzuat hem de standartlarla usul ve esaslara bağlanmasının ne denli mühim bir konu olduğu vurgulanmakta ve konuya ilişkin olarak arşivlere yönelik uygulama standartları, tanımlama standartları ve meslek standartları ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

“Belge Yönetimi Etkileşimi” başlıklı beşinci bölümde belge yönetimi ile arşiv yönetimi kavramlarının sürekli etkileşim içerisinde oldukları, belge yönetimi ve arşiv yönetimine yönelik süreçlerin sağlıklı yürütülebilmesi ve uygulama birlikteliğinin sağlanabilmesi için kullanılan sistem ve yöntemlerin birbirini tamamlayan mahiyette olması gerektiği vurgulanmakta; belge yönetimi, belgenin yaşam süreci, belge yönetiminde aidiyet, belge yönetiminde dosyalama, dosyalama yöntemleri, standart dosya planı, belge yönetiminde doküman ve form yönetimi konuları ele alınmaktadır.

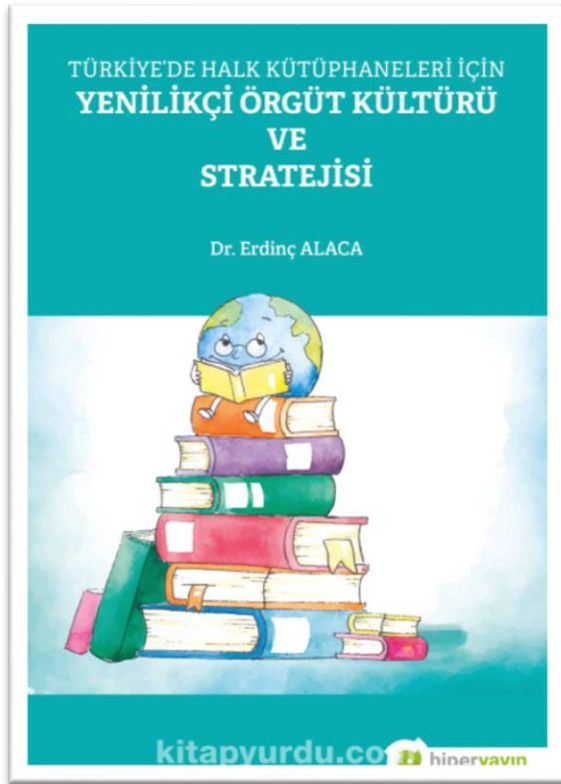
“Stratejik Yaklaşımlar” başlıklı son bölümde arşivlerin bilginin toplumsallaşması sürecinde toplumların belge ile bilgi gereksinimlerini karşılamada, bilimsel araştırmalara destek olmada ve sahip olunan arşiv materyalinin gelecek nesillere aktarılmasında başvurulan en önemli kurumlar arasında olduğu vurgulanmakta, kurumsal, fonksiyonel ve idari düzenlemelerin arşivlere olan etkisi, tarihî arşivler ve kültürel miras sorumluluğu, millî arşiv politikaları, işbirliği ve strateji konuları üzerinde durulmaktadır.

Ülkemiz arşivcilik faaliyetlerine katkı sağlamayı hedefleyen “Arşiv ve Arşivcilik: Kuram, Strateji ve Uygulamalar” kitabının tam metnine <https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Yayinlar/Yayinlar.aspx> adresinden erişim sağlanmaktadır.

Türkiye’de Halk Kütüphaneleri İçin Yenilikçi Örgüt Kültürü ve Stratejisi / Dr. Erdiñç ALACA. İstanbul: Hiperyayın, 2021.

Burcu YILMAZ, Ankara Üniversitesi BİL- BEM.

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim elemanlarından Arş. Gör. Dr. Erdiñç Alaca tarafından kaleme alınan “Türkiye’de Halk Kütüphaneleri İçin Yenilikçi Örgüt Kültürü ve Stratejisi” adlı kitap 2021 yılında yayınlanmıştır. Odak noktası “halk kütüphanelerinde yenilikçi örgüt kültürü geliştirmek, yaygınlaştırmak ve bu kültürel dokuyu sürekli kılmak” olan kitap, 2021 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı’nda Prof. Dr. Bülent YILMAZ danışmanlığında gerçekleştirilen “ Türkiye’deki Halk Kütüphanesi Yönetim ve Hizmet Yapısının Yenilikçi Örgüt Kültürü Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı doktora tezine dayanmaktadır.

Kitapta Türkiye’de il halk kütüphanelerinin mevcut hizmet geliştirme yaklaşımları ve bu yaklaşımların yenilikçi örgüt kültürü ile ilişkisini ele alan Dr. Alaca, Türkiye’deki il halk kütüphanelerinin sahip olduğu mevcut örgüt kültürü yapısını ortaya çıkararak, yenilikçi yönetim anlayışına sahip olunmamasının nedenlerini belirlemek ve bu durumun yenilikçi örgüt kültürü ile olan ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra Dr.

Alaca, bu çalışmayla birlikte organizasyonlarda yenilikçi örgüt kültürü farkındalığını oluşturarak, bu konuda ulusal nitelikte bir model oluşturmayı da hedeflemektedir.

Kitap “Giriş”, “Yönetim, Örgütsel Yapılanma ve Halk Kütüphaneleri”, “Yenilikçilik, Örgüt Kültürü ve Halk Kütüphaneleri”, “Bulgular ve Değerlendirme” ve “Sonuç ve Öneriler” olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk üç bölümünde konuyla ilgili kavramsal çerçeve literatüre dayandırılarak okuyucuya aktarılırken, “Bulgular ve Değerlendirme” başlıklı bölümde veriler iki farklı grupta ele alınmaktadır. İlk grupta Türkiye’nin farklı illerinde yönetici ve kütüphaneci olarak görev yapmakta olan mesleki eğitim almış personele uygulanan anket verileri, ikinci grupta ise Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü’nde yönetici statüsünde görev yapan yedi katılımcıyla gerçekleştirilmiş görüşmelerin sonucunda elde edilen veriler okuyucuya sunulmaktadır. “Sonuç ve Öneriler” başlıklı son bölümde ise, elde edilen veriler ışığında geliştirilen öneriler bütüncül bir yaklaşımla ele alınmakta, yenilikçilik odaklı strateji geliştirme modeli, yenilikçi örgüt kültürü strateji ilkeleri ve yenilikçi örgüt kültürü strateji eylem planı önerileri okuyucuya sunulmakta, ilgili tablo ve şekiller ile eser sonlandırılmaktadır.

Haberler

Hazırlayan: Burcu Yılmaz
Ankara Üniversitesi BİL-BEM
brcyilmaz@ankara.edu.tr

Tebrik

Dergimiz Hakem Kurulu üyelerinden Ahmet ALTAY doçent unvanını almaya hak kazanmıştır. Değerli hocamızı tebrik eder, başarılarının devamını dileriz.

Dergimiz Hakem Kurulu üyelerinden Huriye ÇOLAKLAR doçent unvanını almaya hak kazanmıştır. Değerli hocamızı tebrik eder, başarılarının devamını dileriz.

Dergimiz Hakem Kurulu üyelerinden Kasım BİNİCİ doçent unvanını almaya hak kazanmıştır. Değerli hocamızı tebrik eder, başarılarının devamını dileriz.

Dergimiz Editör ve Hakem Kurulu Üyelerinden Öğr. Gör. Levent KUTLUTÜRK doktor unvanını almaya hak kazanmıştır. Değerli hocamızı tebrik eder, başarılarının devamını dileriz.

Dergimiz Editör ve Hakem Kurulu Üyelerinden Öğr. Gör. Özhan SAĞLIK doktor unvanını almaya hak kazanmıştır. Değerli hocamızı tebrik eder, başarılarının devamını dileriz.

e-ISSN 2636-8544

Ankara Üniversitesi BİL-BEM

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>